

dr. Danilo Türk

TEMELJI MEDNARODNEGA PRAVA

POVZETEK KNJIGE

I. Pojem in viri mednarodnega prava.....	2
II. Subjekti mednarodnega prava.....	9
III. ČLOVEKOVE PRAVICE IN KAZENSKA ODGOVORNOST V MEDNARODNEM PRAVU.....	22
IV. ORGANI ZA VZDRŽEVANJE MEDNARODNIH ODNOSOV.....	32
V. MEDNARODNO PRAVNI POSLI.....	41
VI. MEDNARODNA ODGOVORNOST DRŽAV.....	53
VII. MEDNARODNE ORGANIZACIJE.....	60
VIII. Objekti mednarodnega prava.....	80
IX. MIRNO REŠEVANJE SPOROV.....	94
X. KOLEKTIVNA VARNOST: PREPOVED UPRABE SILE IN UKREPI ZA OHRANITEV MEDNARODNEGA MIRU IN VARNOSTI.....	103
XI. MEDNARODNO PRAVO OBOROŽENIH SPOPADOV.....	110

I. POJEM IN VIRI MEDNARODNEGA PRAVA

1. Definicija in pojem

Mednarodno pravo (MP) je sistem pravnih načel in norm, ki urejajo pravice in dolžnosti med subjekti mednarodnega prava. Načela in norme MP določajo subjekti MP (v glavnem države) z mednarodnimi pogodbami, z običajnim mednarodnim pravom in z dejavnostmi mednarodnih organizacij. Pravila so obvezujoča, kršitev pa je mednarodni delikt. MP (sistemsko pravne posebnosti) je:

- decentralizirano (ni centralizirane interpretacije, ni centralizirane pristojnosti)
- ni hierarhije
- subjekti so države, mednarodne, medvladne organizacije, posebni subjekti
- sankcije niso centralizirane, sprejemajo jih države vsaka zase ali skupaj, kolektivne sankcije, določijo se v mednarodnih pogodbah ali pa v običajnem MP

Govorimo tudi o **meddržavnem pravu** (*ius inter potestates*) ali t.i. pravo med državami. MP tvori sistem, saj je razlaga in uporaba mednarodnih pogodb predmet kodificiranih pravil, ki pomagajo razlagati njihove določbe in nakazujejo na rešitve, če jih pogodba ne vsebuje. Velja temeljno načelo – *pacta sunt servanda* ("dogovorov se je treba držati). Z razvojem MP so vzpostavljena kodificirana temeljna načela, ki jih določa Ustanovna listina Združenih narodov. To so: načelo suverene enakosti države, načelo vestnega in poštenega izpolnjevanja mednarodnih obveznosti, načelo prepovedi uporabe sile, načelo obveznega mirnega reševanja sporov.

Za urejanje odnosov v MP je najpomembnejša suverenost držav, ki določajo svoj pravni red navznoter, z MP pa določajo svoje medsebojne odnose.

MP ureja pravne odnose med v mednarodni skupnosti priznanimi subjekti. Pod pojmom mednarodna skupnost označujemo skupnosti vseh subjektov MP, ki vstopajo v določene medsebojne odnose, stike in promet. Pomemben razvoj je MP doseglo na področju človeka kot posameznika in uveljavilo tri velike skupine pravnih norm, določenih v mednarodnih pogodbah: pravice in svoboščine, ki pripadajo človeku kot posamezniku, varovanje človeka kot posameznika v oboroženih spopadih in razvoj pravil o mednarodni kazenski odgovornosti.

2. Mednarodno pravo v zgodovinski perspektivi

MP se je v obliki mednarodnih pogodb začelo razvijati že pred tisočletji. Najstarejša mednarodna pogodba je bila sklenjena med hetitskim kraljem Hatusilijem III in faraonom Ramzesom. Pogodba je vsebovala določbe o vzajemni pomoči, trajnem miru, izročitvi političnih sovražnikov.

V antični dobi so obstajali polisi, med katerimi so bile pogoste zveze in pogodbe o trgovinskem sodelovanju, o političnih odnosih in zavezništvu, razvijala se je diplomatska praksa.

V času antičnega Rima se je najbolj razvijalo notranje pravo (*ius civile*), zaradi urejanja odnosov med tujci in rimskimi državljani se je razvilo notranje pravo z značilnostmi običajnega prava (*ius gentium*; izraz je kasneje označeval mednarodno pravo).

V srednjem veku je nastalo več držav, razvil se je pojem "pravične vojne". Vojna je bila pravična, če je obstajal pravičen vzrok in pravičen namen, pojavil se je institut arbitraže.

V novem veku so nastale močne države z močnimi vladarji, ki so vzpostavili suverenost.

Westfalski mir je leta 1648 po tridesetletni vojni končal univerzalnost oblasti. Razvijati se je začelo pomorsko pravo, pravila vojnega plena v vojni na morju, pravila o nevtralnosti. S pojavom absolutnih monarhij in kolonialnih osvajanj pa so se začeli pojavljati prvi instituti MP: subjekti in njihova suverenost, diplomatsko pravo, svobodna plovba na odprtem morju itd.

Pomembni mejniki v novejšem razvoju MP so:

- **Francoska revolucija** in njen vpliv na obdobje do prve svetovne vojne, za katerega je značilen tehnološki razvoj in nastanek kapitalizma, nastanek svetovnih velesil, imperializem in nacionalizem. Nastala je teorija o narodu kot samostojnem subjektu in pravica do samoodločbe narodov, pojavijo se plebisciti;
- **Dunajski kongres 1815**, ustanovitev svete alianse kot zveze evropskih vladarjev z namenom obdržati legitimne evropske monarhije in dušiti demokratična svobodoljubna gibanja; Pariški kongres 1856; Berlinski kongres 1878;
- **Haaške mirovne konference** konec 19. in začetek 20. stol.;
- **Oktobrska revolucija** in nastanek ZSSR;
- **Prva svetovna vojna**, po njej pa številne mirovne pogodbe (Versailles, Neully)
- **Ustanovitev Društva narodov** in stalnega Meddržavnega sodišča v Haagu. Društvo narodov je v statutu že predvidelo kolektivne ukrepe in prepoved vojne, čeprav neučinkovito;
- **Saint-Germainska** pogodba o zaščiti narodnostnih manjšin;
- Med drugo svetovno vojno sprejet **Dogovor o kaznovanju zločincev za kazniva dejanja zoper človeštvo in mir** (Statut mednarodnega kazenskega sodišča)

Po drugi svetovni vojni je bila ustanovljena **Organizacija združenih narodov (OZN)**, kar je privedlo do spremenjenega odnosa do kolonializma, prišlo je do sojenja vojnim zločincem v Nürnbergu. **Začela se je kodifikacija MP**. Nastali sta zvezi NATO in Varšavski pakt. Pojavljati so

se začeli mednarodni dokumenti o morskem dnu, vesolju in okolju. Pomembne so postale konvencije o ČP, sklenilo se je veliko mirovnih pogodb. Začel se proces **dekolonizacije**, kolonialne sile so razpadle, Nemčija se je razdelila. Za obdobjem hladne vojne je napetost začela popuščati (perestrojka, padec berlinskega zidu, razpad ZSSR, SFRJ, Češkoslovaške, združitev ZRN in NDR). Ustanovljeno je bilo ad hoc sodišče za vojne zločine na območju bivše SFRJ in Ruande.

Na razvoj MP so vplivali tudi: gibanje neuvrščenenih, ustanavljanje regionalnih mednarodnih organizacij, konference OZN, Evropska konferenca o varnosti in sodelovanju, pogodba o prepovedi jedrskih poskusov in neširjenju jedrskega orožja itd.

2.1. Sistem MP, teoretiki, šole (kategorizacija MP)

Prvi je sistem MP izdelal **Demetrij Faleronski**, ki je MP preučeval v spisih Polibija. Prvi pomembnejši teoretik MP je bil **Albercius Gentilis**, profesor na Oxfordu, ki je s svojimi deli vplival na **Huga Grotiusa**. Grotiusa pogosto označujemo kot začetnika znanosti MP. V svojih delih **razlikuje dva izvora MP**: naravno pravo (*ius naturale*) in pravo, ki temelji na privolitvi držav (*ius voluntarium*). Skupnost teh pravil obvezuje države in jih je možno spreminjati. Nekatera pravila pa so obvezna (*ius cogens*) – pravilo o pravični vojni. Države so svobodne pri sklepanju mednarodnih pogodb, ko pa jih sklenejo, jih pravila strogo zavezujejo.

Po Grotiusu so nastale šole pozitivistov in naturalistov. **Naturalistične šole** (Pufendorf, Thomasius) MP utemeljujejo na naravnem pravu in MP odrekajo pravni značaj. Nekateri teoretiki (de Vattel, Wolf) so pristaši srednje smeri med pozitivisti in naturalisti. Ob koncu 19. in začetku 20. stol. prevlada pozitivizem, ki želi MP uokviriti v logične sisteme. Temelj MP je volja držav, pravo ustvarjajo države same. Proti pretiranemu pozitivizmu nastopajo teoretiki (Pitamic, Le Fur), ki naravno pravo štejejo kot temelj pozitivnega prava (neonaturalizem). Osnovna pravna načela (Grundnorme) so vsebovana že v sami naravi. Pojavi se tudi solidaristična šola (Duguit), ki trdi, da je pravo pred državo in nad njo.

2.2. Ureditev v Sloveniji

Slovenija je prevzela zmeren dualistični pristop, po katerem je potreben določen postopek, s katerim notranje pravo privzame mednarodnopravno normo. Ločimo dva postopka:

- **Adopcija** – pomeni sprejem. Najobičajneši sprejem mednarodne pogodbe je *ratifikacija*: DZ sprejme mednarodno pogodbeno obveznost države. Država postane pogodbeni stranka. Izraz "podpisnica" je napačen, ker samo podpis pooblaščenih predstavnikov države običajno ne zadošča, po podpisu je potrebno pogodbo še ratificirati in šele takrat postane država zavezana in prevzame mednarodne pogodbene obveznosti.
- O **transformaciji** govorimo, če je potrebno po ratifikaciji sprejeti še poseben notranji akt. MP se v tem primeru transformira v notranje pravo.

V Sloveniji velja, da je MP nad notranjim pravom in sistem **adopcije** (notranje pravo je podrejeno mednarodnim pogodbam in običajnemu mednarodnemu pravu; slednje v ustavi ni zapisano, vendar je sestavni del slovenskega pravnega reda - 8.člen Ustave RS). **Iz načela suverenosti in neodvisnosti izhaja, da sprejete mednarodne pogodbene obveznosti ne morejo prevladati ustave.** Sodišča in državni organi ratificirane in objavljene pogodbe uporabljajo neposredno. Pomemben je tudi 86. člen ustave, ki določa, da mednarodne pogodbe ratificira DZ. Praviloma se pogodbe ratificirajo z zakonom. Izjema je ratifikacija s podzakonskim aktom, če gre za izvedbene sporazume (protokole, pomožne oz. tehnične sporazume) O skladnosti zakonov z mednarodnimi pogodbami odloča ustavno sodišče (153.člen ustave), ki odloča tudi ali je mednarodna pogodba v nasprotju z ustavo. V tem primeru sta možna dva postopka: v postopku ratifikacije se lahko sproži vprašanje skladnosti z ustavo in naknadno se presoja ustavnost zakona o ratifikaciji.

Zakon o zunanjih zadevah ureja vprašanje kolizije med zakonom in ratificirano mednarodno pogodbo. Če pride do kolizije, je potrebno spremeniti bodisi zakon bodisi mednarodno pogodbo, vendar je sprememba pogodbe precej zapletena. Možna je tudi odpoved pogodbe, zlasti pri

multilateralnih pogodbah. V odpovednem roku pogodba še vedno zavezuje. Odpoved je bolj zapletena pri bilateralnih pogodbah. Dokler ni sprejeta katera od teh rešitev, pa velja mednarodna pogodba.

3. Formalni viri MP

so določeni v 38. členu Statuta Meddržavnega sodišča v Haagu in gre za napotila Sodišču, katere vire naj uporablja. Ti viri, razen pomožnih, so med seboj enakopravni, neodvisni in vzporedni, so enakovredni in med njimi ni hierarhije. To so:

- 3.1. **meddržavni dogovori** (pogodbe), splošni ali posebni, s katerimi so postavljena pravila, ki jih države v sporu izrecno priznavajo
- 3.2. **mednarodni običaji** kot dokaz obče prakse, ki je sprejeta kot pravo
- 3.3. **obča pravna načela**, ki jih priznavajo civilizirani narodi
- 3.4. **pomožna vira** : sodne odločbe (s pridržkom 59. člena Statuta: odločba sodišča je obvezna samo za pravdne stranke in samo za konkreten primer) in nauk najbolj kvalificiranih pravnih strokovnjakov.

3.1. Običajno MP

je najstarejši vir MP in predstavlja temeljni del MP, ki vsebuje mednarodna pravila in načela, ki jih je treba uporabljati v primeru dvoma pri tolmačenju mednarodnih pogodb.

Razlikuje se od običaja in nastane z nekim ponavljajočim ravnanjem, ki ga mora spremljati pravna zavest. Podana morata biti dva elementa:

- **objektivni kriterij**: dokaz obče mednarodne prakse, kar predstavlja ponavljajoče ravnanje v nekem časovnem obdobju, gre za večkratno podobno ravnanje držav v enakih situacijah. Kar pomeni, da ni nujno, da države ravnajo enako, univerzalno, zadostuje že podobno ponavljajoče ravnanje (načelo splošnosti).
- **Subjektivni kriterij**: pravna zavest subjektov MP, da je norma obvezujoča. Običajno MP zahteva, da morajo države v določeni situaciji ravnati na določen način, nasprotno ravnanje pa šteje za mednarodni delikt. Država, ki ne želi nastanka norme običajnega prava, mora nasprotovanje izraziti. Pravna zavest namreč ne zahteva izrecnega soglasja.

Izjemoma se lahko pravno pravilo običajnega prava porodi že z enim samim precedensom, t.j. napotilom za ravnanje v podobnih primerih.

Tudi **Statut Meddržavnega sodišča** govori o obči praksi oziroma o občem običajnem MP, ki zavezuje celotno mednarodno skupnost. Dopustilo pa je možnost, da se oblikuje tudi regionalno (partikularno) običajno pravo, ki zavezuje države določene regije (najbolj znan primer je pravica do diplomatskega azila v državah Južne Amerike) in tudi lokalno običajno pravo, ki velja samo med dvema državama (pogoj je istovrstna praksa v obeh državah).

Problem običajnega prava je v tem, ker nastaja kot nepisano pravo, manifestira pa se na različne načine (ukrepi državnih organov, izjave, diplomatske note, zakoni, mednarodne pogodbe, arbitražne odločitve ipd.) Dejstvo, da imajo pogodbe zavezujočo moč, temelji na pravilih običajnega prava (sestavine, oblike sklepanja, način prenehanja), ki so danes večinoma vsebovane v Dunajskih konvencijah o pravu mednarodnih pogodb iz leta 1969 in 1986.

3.2. Mednarodne pogodbe

so pravni posli, s katerimi subjekti MP urejajo medsebojne odnose in zavezujejo pogodbene stranke, da jih izpolnijo v dobri veri. Predstavljajo partikularno pravo, ker ustanavljajo pravice in obveznosti le za pogodbene stranke. Mednarodne pogodbe pa lahko pridobijo tudi učinke *erga omnes* (absolutno veljavnost), in sicer tako, da povzročijo nastanek pravil običajnega prava (npr. Ženevska konvencija o humanitarnem pravu). Mednarodne pogodbe so najbolj zanesljiv vir MP. Pri

reševanju sporov med državami je treba ugotoviti, ali so države v sporu podpisnice pogodbe in ali pogodba že velja oz. kdaj prične veljati.

3.3. Splošna pravna načela (ki jih priznavajo civilizirani narodi)

Države pogodbenice so dolžne upoštevati tudi temeljna načela, javno zavest ipd. Taka načela so: nihče ne more prenesti na drugega več pravic, kot jih ima sam; načelo, da ni dovoljeno dvakrat soditi o isti zadevi; čezmerno prikrajšanje; zastaranje; odgovornost za škodo. Splošno pravno načelo, ki je pomembno za obstoj slehernega pravnega sistema pa je načelo dobre vere – **bona fides** (tudi načelo OZN).

Ta načela niso nastala v okviru MP, so pa splošno uporabna in univerzalna nadgradnja modernih pravnih sistemov.

Na načela opozarja tudi **Martensova klavzula** (tako dolgo, dokler se ne bo moglo izdati popolnejšega vojnega zbornika, štejejo pogodbenice za primerno ugotoviti, da v primerih, ki niso urejeni s predpisi, ki so jih pogodbenice sprejele, ostanejo prebivalci in vojaki pod varstvom in oblastjo načel MP, kakor izhajajo iz načel, ugotovljenih med civiliziranimi narodi, iz zakonov človečnosti in iz zahtev javne vesti).

3.4. Pomožna pravna vira: sodna praksa (judikatura) in doktrina (pravna znanost)

sta pomožna pravna vira in ne subsidiarna vira. Imata dve funkciji. Prva je ugotavljanje pravnih pravil, druga pa razlaganje. **Judikatura in doktrina** pomagata precizirati vsebino treh glavni formalnih pravnih virov, de lege ferenda pa vplivata na prihodnje oblikovanje pravnih pravil. Ne ustvarjata novih, temveč tolmačita že obstoječe.

3.5. Pravičnost

Predstavlja nujno dopolnitev pravnih praznin MP. Izhaja iz 2. odstavka 38. člena Statuta. Sodišče o zadevi odloča po abstraktni, od merodajnega prava neodvisni pravičnosti, če se pravdne stranke o tem sporazumejo.. Pojem pravičnosti ima dvojen pome. Prvič gre za **aksesorno pravičnost**, ki je vključena v pravilno uporabo prava ter se mora pri sojenju upoštevati po uradni dolžnosti. Drugi primer (mejni spor med Burkino Faso in Malijem o razdelitvi vodnega območja) uporabe pravičnosti pa je oprt na *abstraktni pojem pravičnosti*, ki je lahko zunaj prava ter ne predstavlja pozitivnega prava, vendar pa mora biti posebej predvidena.

3.6. Novejši viri MP

To so lahko:

- pravila kurtoazije, uglajenega obnašanja med državami;
- guidelines (vodila): običajno so vsebovana v konvencijah, vendar na kot zavezujoča pravila, temveč le kot vodila;
- dokumenti, ki jih podpišejo šefi držav;
- dokumenti, ki jih sprejmejo mednarodne institucije; gre za resolucije, ki zavezujejo moralno in ne pravno;
- sklepi mednarodnih konferenc;
- enostranski pravni posli;
- slovesne izjave;
- bele knjige.

4. Kodifikacija MP

Kodifikacija je rezultat dela organov, ki ustvarjajo pravo. Značilnost je, da jo opravi nek organ, ki ni bil vključen v ustvarjanje prvotnih običajnopравnih pravil in pomeni zbiranje in sistemiziranje pravnih pravil. Kodifikacija vselej vsebuje elemente zakonodajne dejavnosti. Pomeni priložnost za izpopolnitev in posodobitev pravnih pravil, za odpravo praznin, določitev postopkov, za reševanje sporov itd.

Tudi Ustanovna listina OZN govori o kodifikaciji in progresivnem razvoju MP kot posebnih nalogah OZN. V 13. členu je določeno, da Generalna skupščina pripravlja preučevanje in daje priporočila z namenom, da se razvija mednarodno sodelovanje na političnem področju, da se spodbuja progresivni razvoj MP in kodifikacija tega prava, da se razvija mednarodno sodelovanje na ekonomskem, kulturnem, prosvetnem in zdravstvenem področju, da se pomagajo uveljaviti ČPTS za vse ljudi.

Kodifikacija MP pomeni zbiranje pravil običajnega MP. Vsaka konvencija pa pomeni kombinacijo med kodifikacijo in progresivnim razvojem MP.

Progresivni razvoj MP pomeni urejanje in načrtovanje mednarodnopравnih področij, kjer se praksa držav še ni razvila v zadostni meri.

Kodifikacija je lahko delna ali splošna (zaenkrat je še ni)

Delna kodifikacija je lahko:

- sistemska
- planska
- priložnostna (prilagajanje razmeram, pokriva obsežne dele MP, večina kodifikacij)

Kodifikacija je zasebna (delo znanstvenikov), uradno pa preko mednarodnih pogodb ustvari države.

Ob koncu 19. in v začetku 20. stol. Je bilo podpisanih več multilateralnih konvencij. Leta 1899 in 1907 je car Nikolaj sklical Haaške mirovne konference, ki je bila namenjena mirnemu reševanju mednarodnih sporov. Nekaj teh konvencij je prešlo tudi v običajno pravo (Haaška konvencija o mirnem reševanju sporov z arbitražo in 4. Haaška konvencija o pravilih vojskovanja na kopnem – zajeta vsa klasična pravila vojnega in deloma humanitarnega prava, ki so v celoti prešla v običajno pravo in so zavezujoča za vse države).

Po prvi svetovni vojni je MP dobilo institucionalizirano obliko. Ustanovljeno je bilo Društvo narodov. Leta 1930 je bila sklicana Haaška konferenca o pomorskem mednarodnem pravu, vendar brez večjih uspehov. Med 1. svetovno vojno je že delovala Mednarodna organizacija za delo (ILO), ki je sprejela osnovne konvencije o zaščiti pravic delavcev. Leta 1928 je bil sprejet Kellogg-Briandov pakt o nenapadanju, ki je prepovedoval vojno kot sredstvo za reševanje sporov.

Po 2. svetovni vojni se je z ustanovitvijo Združenih narodov pojavilo vprašanje načrtovane kodifikacije pravil MP. Šlo je za vprašanje pristojnosti Generalne skupščine OZN: ali ji zaupati legislativno moč ali ne. **Generalna skupščina OZN** je medvladna institucija. Dobila je le kvazilegislativna pooblastila, kar pomeni, da sprejema besedila konvencij, ki jih morajo nato podpisati in ratificirati države. Šele potem konvencije pričnejo veljati. Odločitve in sklepi Generalne skupščine imajo samo priporočilni značaj.

Naloge Generalne skupščine so določene v Ustanovni listini OZN. Kodifikacijo vzpodbuja na dva načina: s preučevanjem in dajanjem priporočil članicam OZN in z zbiranjem določenih načel in pravil, ki jih odobri in sprejme v obliki resolucije.

Organi na področju kodifikacije MP so:

- **Komisija za MP**

Ustanovljena leta 1947, je telo, ki je sestavljeno iz 34 pravnih strokovnjakov, ki jih imenujejo države, izvoli pa jih Generalna skupščina sama, ob upoštevanju regionalnega načela in

raznolikosti pravnih področij (1 država-1 član). Mandat traja 5 let. Komisija zaseda enkrat letno v Ženevi. Za vsako zasedanje posebej se določi poročevalca, ki predstavi konvencije in daje mnenje o njih. Manjši odbori opravljajo predhodne razprave o posameznih vprašanjih. Po končanem delu pošlje komisija poročilo o delu in osnutek konvencije z obrazložitvijo Generalni skupščini, ki še enkrat razpravlja. Če vprašanje potrdi, odloči o načinu kodificiranja, sicer pa vrne osnutek v ponovno reševanje komisiji. Za izvršitev kodifikacije se običajno skliče diplomatska konferenca držav članic in povabljenih držav, kjer se kodifikacija sprejme s konvencijo in predloži državam v podpis, ratifikacijo in sprejem.

Komisija lahko prosi za pomoč tudi druge institucije (npr. Meddržavno sodišče). Za svoje delo dobi mandat. Po vsakem zasedanju napiše poročilo, ki ga pošlje državam in jih vpraša za mnenje. Za vsako področje imenuje enega svojih članov za posebnega poročevalca. Komisija ustanavlja tudi delovne skupine. Preliminarni osnutki členov s komentarjem gredo v prvo branje. Po drugem osnutku in branju členov predloži končni osnutek členov in predlaga Generalni skupščini sprejem na diplomatski konferenci. Tu se lahko besedilo še spremeni, potem pa se odda državam v podpis in postopek ratifikacije.

- **Generalna skupščina OZN**

Konvencijo lahko sprejme tudi Generalna skupščina v obliki resolucije, ki jo po odobritvi na zasedanju predloži v podpis in sprejem državam. Predhodnega dela tu ne opravi Komisija, ampak Generalna skupščina.

- **Posebne komisije**

S kodifikacijo se ukvarjajo tudi nekatere posebne komisije OZN: posebna komisija OZN za gospodarsko in socialno varstvo.

5. Mednarodno pravo in notranje pravo držav

Teorija monizma: notranje pravo (domestic, internal, national law) in MP tvorita celovit pravni sistem, ki vsebuje tudi načela o reševanju kolizij med pravili MP in notranjega prava. Večina teoretikov zanika, da bi notranje pravo prevladalo nad MP, kadar prideta v kolizijo. Države so dolžne uskladiti svoje notranje pravo s svojimi mednarodnimi obveznostmi, vendar pa notranje pravo obvezuje tudi organe in posameznike.

Teorija dualizma: MP in notranje pravo sta ločena, vzporedna in neodvisna pravna sistema. Predpisi MP se ne morejo uporabljati neposredno.

6. Mednarodno pravo in pravo EU

Proces evropske integracije je vplival na razvoj prava v evropskem prostoru na več načinov. Rimski pogodba, pogodbe o evropskih skupnostih in končna o Evropski uniji (EU) so mednarodne pogodbe, ki zavezujejo države članice po načelu *pacta sunt servanda*, tako kot mednarodne pogodbe. Vsebina teh pogodb je na svojstven način uredila odnose med evropskimi skupnostmi in pozneje med EU na eni strani in državami članicami na drugi strani. Pristojnosti evropskih skupnosti so postale naddržavne, pravo, ki ga ustvarjajo njihovi organi, pa se neposredno uporablja v notranjih pravnih redih držav članic. Te so prenesle izvrševanje dela svojih suverenih pravic na EU.

EU in Evropska skupnost sta instituciji MP, ki sta nastali na podlagi mednarodnih pogodb. Evropsko pravo tvorijo akti organov Evropske skupnosti in EU (direktive, uredbe, sodbe Sodišča Evropskih skupnosti idr.) Ti akti morajo biti v skladu s kognitivnimi normami (običajne ali pogodbene) MP in splošnimi pravnimi načeli.

Države članice EU so sprejele tudi načelo, ki določa, da imajo v primeru konflikta med obveznostmi držav po Ustanovni listini OZN in obveznostmi po katerikoli drugi mednarodni

pogodbi prednost obveznosti po Ustanovni listini OZN (tudi v 103. členu Ustanovne listine OZN). Vse države članice EU so bile najprej članice OZN in šele nato EU, zato ta hierarhija ni bila odpravljena.

Evropska skupnost ima pristojnosti, da na določenih področjih sklepa mednarodne pogodbe, pri čemer velja načelo *pacta sunt servanda*, v skladu z MP (potrjeno v praksi Sodišča Evropskih skupnosti). Pogodba o Evropski skupnosti je hierarhično nad pogodbami, ki so bile sklenjene v skladu z njenimi določili. Sodišče Evropskih skupnosti je potrdilo primat mednarodnih pogodb nad sekundarnimi viri evropskega prava (direktive, uredbe). Pogodba o Evropski skupnosti ima podoben položaj kot ustava v pravnem sistemu države.

Glede na pristojnost EU pa se lahko ustvari nov pravni položaj, v katerem MP učinkuje kot del evropskega prava (značilen primer je Splošni sporazum o carinah in trgovini – GATT, katerega stranke so bile članice EU pred ustanovitvijo ali pred vstopom v EU, pri čemer Evropska skupnost ni pogodbeni stranka; v pogajanjih pa nastopa Evropska skupnost, obveznosti za njene članice pa se določijo po postopkih in vsebini, ki jih odražajo organi Evropske skupnosti).

V postopkih Evropske skupnosti in EU je »evropeizacija« (MP ima neposreden učinek in prevlado v pravnem sistemu EU) eden novejših pojavov. Njeno bistvo je v tem, da organi EU določajo način, kako se mednarodnopravne norme uporabljajo v državah članicah EU z namenom skladnega načina razlage in uporabe mednarodnih pogodb ter uporabe njenih izključnih pristojnosti, ki posegajo na področje MP.

II. SUBJEKTI MEDNARODNEGA PRAVA

1. Splošno

Subjekt MP je vsak, ki je po določbah MP nosilec pravic in obveznosti, ki **deluje neposredno po predpisih MP, in ki mu je neposredno podvržen**. Danes teoretiki za subjekte MP štejejo: države, narode in nacije, ki se borijo za samostojnost, mednarodne medvladne organizacije in posebne subjekte, podobne državam (npr. Vatikan) Najštevilčnejši subjeki so mednarodne medvladne organizacije.

Po mnenju nekaterih teoretikov so države edini subjeki, ki ustvarjajo MP, zato so **aktivni ali redni subjeki**, drugi subjeki pa so **pasivni, nesuvereni, sekundarni, umetni, izvedeni** oziroma abnormalni. Pri mednarodnih medvladnih organizacijah velja načelo *ultra vires*, njihove pristojnosti so odvisne od volje držav, ki jim dajejo mednarodno subjektiviteto in so zapisane v ustanovnem aktu. Nevladne mednarodne organizacije niso subjekt MP.

Popolno pravno sposobnost imajo le države, ostali subjeki imajo omejeno pravno sposobnost. Poslovna sposobnost se kaže v samostojnem sklepanju pravnih poslov in v ravnanju, ki ima mednarodne posledice. Subjekt z nepopolno poslovno sposobnostjo ima določene omejitve, ki so lahko aktivne in pasivne pravice poslanstva, omejitve pravice sklepanja pogodb. Po času trajanja pa so lahko subjeki trajni (države in mednarodne organizacije) ali pa začasni (osvobodilna gibanja, uporniki, dežele pod skrbništvom).

Posameznik ne more biti subjekt MP, nekateri argumenti pa govorijo, da bi posameznik lahko bil subjekt MP:

- kadar se posamezni mednarodni predpisi sklicujejo naj in mu nalagajo pravice in dolžnosti (kaznovanje piratov in vojnih zločincev, kršitev blokade, pravice manjšin, vlaganje zahtev pred mednarodne organe pravosodja)
- zaščita pravic posameznika pred Evropskim sodiščem za človekove pravice
- zaščita pravic posameznika, ki izhaja iz Splošne deklaracije o človekovih pravicah ter dveh Paktov o državljanskih in političnih pravicah ter iz njih izvedenega Protokola (vložitve pritožbe Odboru za človekove pravice).

Posameznik igra v MP veliko vlogo, lahko je odgovoren za kršitve MP (piratstvo, vojni zločini). Sistem varstva pravic je v prvi vrsti namenjen posamezniku. Večinsko mnenje ostaja, da posameznik ni subjekt MP, saj ne more biti nosilec pravic in obveznosti v MP in se v svojih odnosih ne more ravnati izključno po MP.

2. Države

2.1. Nastanek:

Država je organizirana skupnost, ki na določenem področju deluje kot oblika najvišje organizacije pravne ureditve, pri tem pa ni odvisna od nobene druge organizacije. Za nastanek in obstoj države morajo biti kumulativno izpolnjeni naslednji pogoji (po konvenciji iz Montevidea):

- **stalno prebivalstvo:** vprašanje stalnega prebivalstva se pojavi v redkih primerih; danes je to vprašanje sestavni problem Zahodne Sahare, ki jo je sicer precejšnje število držav priznalo kot obstoječo državo; MP ne vsebuje kriterija, kolikšno število prebivalcev zagotavlja učinkovitost države;
- **definirano ozemlje:** država brez teritorija ni država, vendar pa se pri tem ne zahteva, da morajo biti meje določene in mednarodno priznane; o nastanku Palestinske države ne moremo govoriti, ker nima svojega ozemlja – je pod upravo Izraela;
- **vlada:** kot izključna in najvišja oblast, ki mora biti učinkovita in suverena, vzpostavljena mora biti na teritoriju tako, da ni odvisna od druge oblasti (suverenost in neodvisnost); oblast je lahko tudi omejena ali prostovoljno prenesena na drugo državo, pa kljub temu ne izgubi svojega statusa (primeri so: BiH, Monaco, San Marino, Lichenstein), vendar je v teh primerih potrebno za vsak konkreten primer presoditi, ali gre za začasn prenos ali omejitev oblasti, ali pa gre za kakšno kategorijo, ki sploh nima statusa države (npr. protektorat); država ne more nastati, če bi njen nastanek pomenil kršitev MP (Severni Ciper, ki je nastal kot posledica turške agresije, NDH med 2. svet. vojno, Mandžuko na severu Kitajske);
- **sposobnost vstopati v odnose z drugimi državami:** država lahko nastane na originaren ali derivativen način. **Originarni nastanek** držav pomeni, da je država nastala na nenaseljenem prostoru, na katerem do tedaj ni bilo države (Liberija 1847, burske republike) in so v glavnem stvar preteklosti; o originarnem nastanku govorimo tudi takrat, ko se država ustanovi po prekinitvi dotedanje pravne ureditve tako, da se ne spoštujejo ustavna pravila tiste države, katere deli so postali nova država; vsak drug nastanek je **derivativen** (razpad večnacionalne države, dekolonizacija, združitve dveh ali več držav v eno, odcepitev).

Tako kot država nastane, tudi **preneha** zaradi določenega dejstva, ki povzroči prenehanje nekega konstitutivnega elementa. Teoretično so možni primeri prenehanja teritorija (poplava otočja) ali izginotje prebivalstva, čeprav se v praksi to še ni zgodilo. V glavnem država preneha predvsem zaradi prenehanja delovanja državne oblasti, zaradi osvajanja oziroma podjarmljanja nekega področja, uničenja oblasti.

Banditerjeva komisija je ugotovila, da je SFRJ razpadla, ker zvezni organi niso več predstavljali vseh članic bivše federacije.

Primeri prenehanja držav po mirni poti so redki, možno pa je z enostranskim aktom države (Češkoslovaška in Sovjetska zveza) ali meddržavnim sporazumom (NDR je prenehala obstajati s priključitvijo k ZRN leta 1990).

2.2. Priznanje države, priznanje vlade ter priznanje vstajnikov in osvobodilnih gibanj:

2.2.1. Priznanje države je enostranski akt, s katerim država, več držav ali mednarodna organizacija ugotavljajo obstoj te države in pokažejo svojo voljo, da jo štejejo za članico mednarodne skupnosti in ni obvezno. Pomeni, da ima vsaka država diskrecijsko pravico pri odločanju, ali bo neko državo priznala ali ne, nepriznanje pa ne pomeni mednarodnega delikta. Priznanje je tudi politično dejanje. Včasih pa država priznanja sploh ne želi, čeprav izpolnjuje pogoje (Tajvan)

V teoriji mnenja o naravi in pomenu priznanja niso enotna. Po enem mnenju naj bi imelo priznanje konstitutiven pomen (nepriznana država ne more sodelovati v mednarodnem komuniciranju). Po drugem mnenju pa ima priznanje **deklaratoren značaj**, s katerim se potrди že obstoječe dejstvo (nova država po predpisih MP obstaja ne glede na njeno priznanje). Država postane subjekt MP avtomatično, ko so izpolnjeni pogoji in ne zaradi priznanja.

Priznanje se opravi **de iure** (enostransko, nepreklicno in popolno in **de facto** (začasno, preklicno in omejeno na določene odnose. Državo je mogoče priznati izrecno ali molče, s **konkludentnimi dejanji** (navezava diplomatskih odnosov, čestitka šefa države drugemu šefu države ob prazniku neodvisnosti, sprejem nove države v članstvo OZN itd.).

Priznanje je lahko **individualno ali kolektivno** in je lahko povezano z dodatnimi kriteriji, ki presegajo štiri temeljne kriterije za nastanek države.

- Evropska skupnost je leta 1991 sprejela Deklaracijo o smernicah za priznanje novih držav v vzhodni Evropi in Sovjetski zvezi, v kateri je določila več posebnih pogojev za priznanje:
 - spoštovanje določb Ustanovne listine OZN in temeljnih aktov KVSE (vladavina prava, demokracija in človekove pravice)
 - jamstva za pravice etičnih in narodnih manjšin
 - spoštovanje nedotakljivosti meja, ki jih je mogoče spreminjati samo na miroljuben način in sporazumno
 - spoštovanje pravil glede razorožitve, regionalne varnosti in stabilnosti, neširjenja jedrskega orožja
 - obvezno sporazumno, tudi arbitražno reševanje vseh vprašanj sukcesije držav in regionalnih sporov.

Slovenija je dobila priznanje članic Evropske skupnosti decembra 1991 in januarja 1992, v OZN pa je bila sprejeta 22. 5. 1992, kar je zaokrožilo ta proces. Slovenija ni bila priznana takoj, ko so bili izpolnjeni pogoji za njeno državnost, skladno s Konvencijo iz Montevidea, ker so velike sile in Evropska skupnost skušale rešiti problem SFRJ v celoti in po možnosti ohraniti državo v reformirani obliki še naprej. Politične razmere za priznanje je ustvaril ta spodletel poskus in širjenje vojne na Hrvaškem.

2.2.2. Vprašanje priznanja vlade ni sporno, kadar pride do spremembe vlade po ustavni poti oziroma, ko nova vlada postane legitimen predstavnik države. Drugače pa je v razmerah, ko v pride do sprememb vlade v nasprotju z ustavnim redom (revolucija, državni udar- Tobarova doktrina, da naj se ne bi priznale vlade, ki so prišle na oblast z državnim udarom ali revolucij; primer mehiških revolucij), ko si novo nastala vlada prizadeva za oblast, prvotna vlada pa je še ni povsem izgubila in še vedno deluje (npr. iz tujine). Prehitro priznanje nove vlade, ko obstaja še stara, lahko pripelje do zapletov. Po Estradovi doktrini pa priznanje vlade ne pomeni nedopustnega vmešavanja v notranje zadeve države, v kateri je prišlo do neustavne spremembe vlade. Ta pristop daje prednost priznavanju novih vlad, ne glede na to kako so prišle na oblast in krepi načelo neintervencije. V zadnji letih se je kritičnost do neustavnih sprememb povečala, kar odražajo sklepi Organizacije afriške enotnosti iz leta 2001, da na konferencah šefov držav in vlad ne bodo mogli sodelovati tisti, ki so na oblast prišli po neustavni poti. Tako utegne biti vladi, ki je prišla na oblast z neustavnim sredstvi, oteženo komuniciranje v nekaterih mednarodnih organizacijah.

Tudi priznanje vlade je prostovoljen akt, ki je odvisen od diskrecijske presoje posamezne države. Običajno se vlado prizna, če se je dovolj utrdila, in če je pripravljena izpolnjevati svoje dolžnosti po MP.

2.2.3. Primeri priznanja vstajnikov (uporniki) kot vojskujoče se stranke predstavlja poseben vidik. Takšen primer nastane takrat, kadar se oborožena vstaja razširi in vstajniki nadzirajo del ozemlja države. Država torej nad delom svojega ozemlja nima efektivne oblasti in bi lahko tudi formalno omejila svojo mednarodno odgovornost samo na ozemlje, ki ga dejansko obvlada. Priznanje vstajnikov ima tak učinek. Priznanje lahko da vlada teritorialne države ali tuja država. Priznani vstajniki pa so zavezani spoštovati pravila MP v obsegu, ki ga določa priznanje (pravila oboroženih spopadov, odgovornost za škodo). Priznanje vstajnikov je **začasno in po vsebini omejeno**, ne vzpostavlja se diplomatskih odnosov, njihov poseben položaj velja samo v času vstaje.

2.2.4. Osvobodilna gibanja so se pojavila v procesu dekolonizacije. Zastopanje osvobodilnih gibanj v okviru OZN je bilo na začetku povezano s peticijami prebivalcev kolonij – nesamoupravnih ozemelj. Pozneje se je praksa njihovega vključevanja razširila (Organizacija afriške enotnosti, Arabska liga, OZN). Generalna skupščina je leta 1962 podprla idejo o opazovalskemu statusu osvobodilnih gibanj, vse dokler se obdobje osvobodilnega boja ne konča z ustanovitvijo nove države. Afriške kolonije so neodvisnost in lastno državo z osvobodilnimi gibanji dosegle razmeroma hitro, drugačen pa je bil položaj Palestinske osvobodilne organizacije- PLO.

- PLO je dobila opazovalski status v OZN leta 1974. Po razglasitvi države Palestine 1988 in po tem, ko je Palestina dobila precejšnje število priznanj, je Generalna skupščina uredila palestinski opazovalski status drugače: namesto imena Palestinska osvobodilna organizacija je sprejela ime Palestina, ki se je v praksi OZN obravnavala kot **entiteta** (ali država v nastajanju) s stalnim vabilom za sodelovanje na zasedanjih in pri delu Generalne skupščine in s stalno opazovalsko misijo pri sedežu OZN. Na ta način je priznan razvoj Palestine od nekdanjega osvobodilnega gibanja do skupnosti, ki ima lastno upravo, vendar še ni suverena država in ne more postati članica OZN. Leta 1993 sta Izrael in PLO sprejela skupno Deklaracijo načel o začasnih aranžmanih samouprave, ustanovljena je bila Začasna palestinska uprava in izvoljen Svet za palestinsko ljudstvo na okupiranem zahodne bregu reke Jordan in v Gazi. Ponovno nasilje koncem leta 2000 je ta proces upočasnilo in tudi umik Izraela iz Gaze leta 2005 ni zagotovil pogojev za efektivno oblast in dejanski nastanek palestinske države. V teh razmerah ima Začasna palestinska uprava nekatere značilnosti države in istočasno omejeno mednarodnopravno sposobnost.

2.3. Temeljne pravice držav

Temeljne – **absolutne** pravice so tiste, ki pripadajo vsaki državi že zaradi dejstva njenega obstoja (*ipso facto*), so neodtujljive in niso vezane na priznanje, temveč na nastanek države. **Izvedene** – pridobljene pravice pripadajo državi na podlagi pogodbe ali iz kakšnega drugega razloga. Določajo temeljne pravne značilnosti svojih subjektov.

Temeljna načela so zapisana v Ustanovni listini OZN (cilji in načela: varstvo mednarodnega miru in varnosti, razvijanje prijateljskih odnosov med narodi, enakopravnost ljudstev, samoodločba narodov, suverena enakost vseh držav, vestno in pošteno izpolnjevanje mednarodnih obveznosti, prepoved uporabe sile ali grožnje s silo, nevmešavanje v notranje zadeve države itd. Kodifikacija temeljnih načel se je začela v 60. letih na pobudo OZN. Na odboru za pravna vprašanja je bil sestavljen spisek sedmih načel, ki so se obravnavala na naslednjih zasedanjih. Delo Generalne skupščine OZN je bilo končano s sprejetjem Deklaracije o načelih MP o prijateljskih odnosih in sodelovanju med državami v skladu z Ustanovno listino OZN, ki jo krajše imenujemo **Deklaracija sedmih načel (1970)**. Ta načela so:

- načelo neuporabe sile ali grožnje s silo, ki bi bila usmerjena zoper ozemeljsko celovitost ali politično neodvisnost katerekoli države
- načelo mirnega reševanja mednarodnih sporov s sredstvi, ki ne ogrožajo mednarodnega miru, varnosti in pravičnosti

- načelo nevmešavanja v notranje zadeve države
- načelo enakopravnosti in samoodločbe narodov
- načelo suverene enakosti
- načelo dobre vere pri izpolnjevanju pravic in dolžnosti.

Značilnost temeljnih pravic je, da med njimi ni stopnjevanja v uporabi za različne države, kar izhaja iz načela enakopravnosti in suverene enakosti. Ostajajo nespremenjena tudi v primeru vojne, samo nekateri njihovi elementi veljajo le v miru.

Večina teoretikov govori o **petih temeljnih pravicah države**, ki izhajajo iz Ustanovne listine OZN in Deklaracije sedmih načel:

- **pravica do obstoja** se kaže v pravici do samoobrambe kot naravne pravice države. Pravica do **samoobrambe** je priznana kot naravna pravica države in je hierarhično višja od pravnega režima Ustanovne listine, vendar so člani OZN sprejeli omejitev, da bodo to pravico uporabljali samo, dokler Varnostni svet ne ukrene, kar je potrebno za ohranitev miru in varnosti. Pravica do obstoja je izražena tudi v 4.členu Mednarodnega pakta o državljskih in političnih pravicah (MPDPP), ki vsebuje pravila o **dopustnih derogacijah** človekovih pravic, ko izjemna in splošna nevarnost ogroža obstoj države.
- **pravica do suverenosti (neodvisnosti)** je značilnost MP, ni absolutna, ker ima v svojem izvrševanju suverenosti omejitve, določene z MP. Suverenost v MP se predpostavlja. Države lahko sprejmejo raznovrstne oblike dejanske odvisnosti od drugih držav, vendar ostanejo pravno suverene. Suverenost ima dve dimenziji. Po eni strani je **bistvena neodvisnost**, tj. svoboda delovanja države, ki se sicer lahko omeji, vendar se njen obstoj predpostavlja, vse dokler ni pravno omejen. Po drugi strani suverenost zahteva tudi **spoštovanje enake pravice drugih**. Neodvisnost obsega pravico naroda vsake države, da samostojno odloča in spreminja svojo ustavno ureditev, da sklepa pogodbe z drugimi državami in da izvršuje izključno oblast in sodno prakso nad osebami in stvarmi, ki se nahajajo na njenem ozemlju. S pravico do suverenosti je povezano **načelo nevmešavanja (neintervencije)** v notranje zadeve države. Izjema je samo v primeru varovanja miru (OZN intervenira, če preti velika nevarnost za mir). Pod **teritorialno suverenost** spadajo objekti MP (ozemlje, zračni prostor, teritorialno morje...). Sem spada tudi suverenost države nad svojimi naravnimi bogastvi. Omejena je lahko samo v primeru sklenitve dvostranske mednarodne pogodbe. **Personalna suverenost** označuje oblast nad vsemi osebami, ki se nahajajo na državnem ozemlju, razen nad osebami, ki uživajo diplomatsko imuniteto in nad vojaškimi osebami, ki so v državi na prijateljskem obisku.
- **pravica do samoodločbe** se priznava narodom, ki svoje države nimajo, vendar to ne pomeni, da pravica omogoča razdelitev ali okrnitev teritorialne celovitosti suverene države, ki se ravna v skladu z načelom enakopravnosti in samoodločbe narodov, in ki ima vlado, ki predstavlja vse narode na svojem ozemlju ne glede na raso, vero ali barvo kože.
- **pravica do enakosti** se kaže v načelu, **ena država en glas**, ki velja v večini primerov odločanja v mednarodnih organizacijah (v Varnostnem svetu OZN načelo enakosti ni dosledno izpeljano: poznamo pet stalnih članic- ZDA, Francija, Velika Britanija, Rusija in Kitajska – pravica veta, ostale članice pa se volijo), v načelu in praksi vzajemnosti v diplomatskih odnosov; pogajanja so izmenično enkrat v eni, drugič v drugi državi, potekajo v obeh in nikoli samo v enem jeziku države pogajalke; pogodba se sklene v obeh jezikih in v tretjem jeziku. Pravica do enakosti tudi ni spoštovana v nekaterih finančnih institucijah (Svetovna banka). Pravico do enakosti pa spoštuje Meddržavno sodišče v Haagu, ki je sestavljeno iz 15 sodnikov, čeprav so dejansko sodniki velesil vedno vključeni.

- **pravica do mednarodnega občevanja** pomeni, da ima vsaka država pravico, da vzpostavlja diplomatske in konzularne odnose, da samostojno ali z drugo državo vstopa v kakršnekoli mednarodne odnose, da vzdržuje prometne ali trgovske stike. Druge države tega ne morejo preprečiti. Iz te pravice je izvedena **tudi pravica ladij** do neškodljivega prehoda skozi teritorialno morje, da uporabljajo morske poti in mednarodno ožino za plovbo.
- **pravica do spoštovanja** je povezana s pravico do suverenosti in s pravico do enakosti. Pomeni, da je treba spoštovati predstavnike, vlado organe, državne simbole itd. Vsaka država mora z določeno stopnjo skrbnosti varovati ugled druge države in njenih predstavnikov (pravila diplomatskega prava, pravila o uradni komunikaciji, pravila protokola). Vzdržati se morajo dejanj, ki bi izkazovale preziranje ali omalovaževanje druge države. Spoštovanje se izraža tudi v protokolarnem ceremonialu ob obisku državnika.

2.4. Suverenost in sodna imuniteta držav

V razmerah suverene enakosti velja, da nobena država ne more imeti oblasti nad drugo državo, država pa se ni dolžna podrediti oblasti druge države. To načelo je podrobneje izvedeno v zunanjih, predvsem diplomatskih in konzularnih odnosih držav in v pravni ureditvi mednarodnih organizacij. Izraža se tudi v imunitetah in privilegijih, ki jih uživajo diplomatski in konzularni predstavniki, v nedotakljivosti prostorov diplomatskih in konzularnih misij, v nedotakljivosti tujih vojnih ladij itd. Države opravljajo dve vrsti dejavnosti: država izvaja svojo suvereno oblast in država opravlja trgovske in druge posle, ki niso izraz njene suverene oblasti. Pri tem so se razvila pravila, ki vzpostavljajo ravnotežje med interesi suverene države na eni strani in pravno zaščiteni interesi drugih.

- **Imunitete in privilegije** ureja več pogodb, ki natančneje opredeljujejo imunitete držav, ki izhajajo iz njihove javne oblasti: Dunajska konvencija o diplomatskih odnosih – 1961, Dunajska konvencija o konzularnih odnosih – 1963, Konvencija o specialnih misijah, Konvencija o pomorskem MP, Rimski statut Mednarodnega kazenskega sodišča.
- Vprašanje **sodne imunitete** ureja Evropska konvencija o sodnih imunitetah, Konvencija o sodnih imunitetah, ki jo je sprejela Generalna skupščina leta 2004 (še ne velja) – opredeljuje imuniteto države pred sodiščem tuje države kot načelo z več izjemami (gospodarske transakcije države, ki niso zavarovane s sodno imuniteto in naštetih so značilni primeri, v katerih zaščita imunitete ne velja). tudi za več drugih razmerij imuniteta ne velja, in sicer: razmerja na podlagi pogodbe o zaposlitvi s toženo (tujo) državo; razmerja kot posledica telesne poškodbe ali premoženjske škode; razmerja v zvezi s premoženjem; razmerja iz pravic intelektualne lastnine.

2.5. Sestavljene države

Enostavne ali unitarne so države z enotnim sistemom oblasti, ki velja na celotnem državnem ozemlju. Pojem **sestavljene države** je v MP pomemben zaradi vprašanja, kdo je subjekt MP. Poznamo več vrst:

- **personalna unija** je **naključna skupnost držav**, ki jih povezuje **oseba vladarja**, do katerih pride z dedovanjem, s poroko ali z izvolitvijo vladarja ene države za vladarja druge države. Vsaka država obdrži popolno neodvisnost v notranjih zadevah in mednarodnopravno subjektiviteto. Je predvsem zgodovinska kategorija (nekateri prištevajo

zvezo Velike Britanije s tistimi državami Commonwealtha, katerim je britanska kraljica še vedno poglavar)

- **realna unija** je zveza več držav, ki imajo skupnega vladarja, **nastane z mednarodno pogodbo ali ustavno transformacijo** neke države, navzven nastopajo kot enoten pravni subjekt. Tudi realna unija je zgodovinska kategorija (zgodovinski primeri Danske in Islandije, Švedske in Norveške, Avsto-Ogrska)
- **konfederacija** je z mednarodno pogodbo ustanovljena **zveza več držav z namenom skupnega doseganja določenih ciljev** (ZDA 1778-1787, Švica do 19. stol., Nemčija v 19. stol.) V novejšem času lahko kot federacijo štejemo Skupnost neodvisnih držav na območju bivše Sovjetske zveze. Konfederacija ni enotna država, nima enotnega ozemlja in svojih državljanov. Obstajajo skupni organi, ki pa nimajo neposredne oblasti v posameznih državah in tudi ne nad državljani. Posamezne države ohranijo suverenost, so subjekti MP, konfederacija pa je subjekt MP le v tistih poslih, ki so s pogodbo preneseni nanjo.
- **federacija** je **na državnopravnem temelju ustanovljena skupnost več federalnih enot**, ki se imenujejo države, republike, province, dežele ali pokrajine (ZDA, Avstrija, Švica, Argentina, bivše SFRJ, SZ in Češkoslovaška). Federacija je subjekt MP in navzven nastopa v imenu vseh njenih enot. Od ustavnega reda federacije in pripravljenosti drugih držav, da vstopajo v odnose z njim, pa je odvisno, ali lahko posamezne federalne enote nastopajo kot samostojen subjekt. V večini današnjih federacij federalne enote nimajo te pristojnosti in so bolj ali manj omejene. Najširša pooblastila so imele nekdanje republike SZ. Za večino federacij velja pravilo 2. člena Mednarodne konvencije o pravicah in dolžnostih države, da je zvezna država samo en subjekt MP. Včasih vsebuje tudi elemente konfederacije (SFRJ). Za izvajanje oziroma neizvajanje mednarodnih pogodb odgovarja federacija, včasih pa vnesejo v pogodbo federalno klavzulo, kar pomeni, da ne odgovarja za neizpolnjevanje pogodbe s strani federalne enote, vendar mora kljub temu težiti k izpolnitvi obveznosti.
- **Commonwealth** je skupnost narodov, ki je nastala ob osamosvajanju britanskih kolonij in je danes prostovoljna skupnost popolnoma suverenih držav. Je skupnost posebne vrste, podobna mednarodnim organizacijam, povezuje jih skupna dediščina in nekatere specifične institucije.

2.6. Nasledstvo – sukcesija držav

Sukcesija je proces, v katerem država naslednica vstopi v pravna razmerja države predhodnice. Do sukcesije pride v različnih situacijah zaradi ozemeljskih sprememb. Ločimo:

- **cesija** je predaja dela ozemlja države predhodnice državi naslednici (Rusija je predala Aljasko pod suverenost ZDA, Italija je z mirovno pogodbo leta 1947 predala pod suverenost Jugoslavije ozemlja slovenske Primorske in nekatera jadranska ozemlja); pravilo je, da država predhodnica obstaja še naprej;
- **priključitev** je takrat, kadar država predhodnica v celoti postane del države naslednice (priključitev Avstrije Nemčiji leta 1938 in DR Nemčije ZR Nemčiji leta 1990); država predhodnica preneha obstajati;
- **združitev** dveh suverenih držav predhodnic v novo državo naslednico (Tanganjika in Zanzibar v Tanzanijo); predhodna država ne obstoja več;

- **odcepitev** dela države predhodnice, pri čemer odcepljeni del postane država naslednica, država predhodnica pa obstaja še naprej (odcepitev Singapurja od Malezije, Bangladeša od Pakistana);
- **razpad** države predhodnice in nastanek novih držav na njenem ozemlju (razpad Otomanskega cesarstva, razpad Sovjetska zveze, SFRJ v letih 1991-1992, Češkoslovaška 1992-1993 in ZR Jugoslavije v letih 2003-2006); država predhodnica preneha obstajati.

Komisija za MP je pripravila dve konvenciji o problematiki sukcesije držav, in sicer **Dunajska konvencija o sukcesiji držav glede mednarodnih pogodb in Dunajska konvencija o sukcesiji držav glede državnega premoženja, arhivov in dolgov**, ki še ni začela veljati. Obe konvenciji vsebujeta pravila dispozitivnega prava, zato lahko države ta vprašanja uredijo s sporazumom v skladu s svojimi potrebami. Sukcesija ne vpliva na potek meje ali mejni režim. V primeru, ko država obstoji še naprej (cesija in odcepitev) veljajo za te države mednarodne pogodbe še naprej na spremenjenem ozemlju.

- Pri nastanku novih držav razlikujemo dvostranske in večstranske pogodbe. **Dvostranske pogodbe** se začasno uporabljajo do sporazuma med državama o njihovi nadaljnji usodi, nato pa z dvostranskim sporazumom določita, katere pogodbe, ki jih je sklenila država predhodnica, veljajo še naprej, katere se revidirajo in katere prenehajo veljati. V primeru **večstrankarskih pogodb** splošne narave se je razvila praksa v smeri nadaljevanja takih pogodb. Nove države uredijo veljavnost pogodb z notifikacijo sukcesije pri depozitarju. Poseben primer so "**zaprte večstranske pogodbe**", kar pomeni, da morajo nove države upoštevati postopek za pristop k pogodbi ali pa se o tem sporazumeti z vsemi strankami.

Temeljna pravila Dunajske konvencije o sukcesiji držav glede državnega premoženja, arhivov in dolgov, ki se uporabljajo v primeru razpada države so:

- **državno premoženje**, ki je predmet sukcesije predstavlja vse premoženje, pravice in interese, ki so na dan sukcesije pripadali državi predhodnici. Lahko je nepremično ali premično premoženje. Nepremično premoženje pripada državi naslednici, na ozemlju katere se nahaja (možna je tudi pravična kompenzacija) Vse drugo nepremično in premično premoženje se razdeli po pravičnih deležih, ki jih določijo naslednice ali pa nepristranski mednarodni sodni organ.
- **državni dolgovi** so lahko teritorialno določljivi (če je dolg nastal na ozemlju države naslednice in je bil tam porabljen, preide dolg na državo naslednico). Skupni dolgovi se razdelijo med države naslednice po pravičnih deležih, ob upoštevanju ključa, ki velja za državno premoženje
- pri **delitvi državnih arhivov** je treba upoštevati, ali so arhivi potrebni za normalno upravljanje ozemlja države naslednice, če so, pripadajo tej državi. Drugi arhivi se pravično razdelijo med države naslednice. V konvenciji je predvidena možnost izmenjavanja kopij delov arhivov, ki so pomembni za interese njihovih ozemelj
- v zvezi s vprašanjem **državljanstva** fizičnih in pravnih oseb v zvezi s sukcesijo je Komisija za MP preučila in pripravila pravila, ki so predmet razprave v Generalni skupščini. Ne glede na izid razprav pa velja, da je državljanstvo ena izmed temeljnih človekovih pravic, in da imajo države naslednice pravico da vprašanje državljanstva uredijo s svojimi predpisi, ne smejo pa povzročiti, da bi ljudje na njihovem ozemlju ostali brez državljanstva, zagotoviti morajo ustrezne postopke za pridobitev državljanstva, preprečevanje statusa oseb brez državljanstva lahko rešujejo z dvostranskimi sporazumi.

3. Trajna nevtralnost

Pomeni položaj države, v katerem je država zavezana, da v vsakem vojnem spopadu ostane nevtralna, druge države pa se zavežejo, da bodo njeno nevtralnost spoštovale. Nevtralnost lahko temelji le na sporazumu ali mednarodni pogodbi. Za trajno nevtralnost ne zadostuje le enostranska izjava, obvezno spoštovanje nevtralnosti je le med državami, ki podpišejo sporazum. Izjema je primer Švice, ko je bila njena nevtralnost priznana na Dunajskem kongresu leta 1815 in zaradi dolgotrajne prakse zavezuje vse države. Državi, ki ima status trajne nevtralnosti, je obvezna ostati nevtralna v vsaki bodoči vojni, prepovedano pa ji je sprejemati obveznosti, ki bi jo lahko pritegnile v vojno. Te države pa imajo tako kot vse druge države pravico do samoobrambe in pravico do vzdrževanja oboroženih sil za ta namen.

- **Avstrija** je bila priključena leta 1938 nacistični Nemčiji in je postala del njenega ozemlja. Med 2. svetovno vojno je bila z zavezniškim sklepom razglašena za žrtev nacizma, po koncu vojne, ko so jo okupirale štiri zavezniške sile, je bil njen pravni položaj urejen z Državno pogodbo o ponovni vzpostavitvi neodvisne in demokratične Avstrije, s katero je bila Avstrija obnovljena v svojih predvojnih mejah. Vzporedno pa je leta 1955 potekal proces vzpostavljanja trajne nevtralnosti. Avstrija je v Moskvi podpisal memorandum, s SZ, s katerim se je zavezala, da bo razglasila trajno nevtralnost, sprejela pa so ga tudi ostale tri zavezniške sile. Kasneje pa je z ustavnim zakonom razglasila trajno nevtralnost. Pravno je bila odločitev Avstrije posledica lastne odločitve, ki je svoj ustavni zakon notificirala vsem državam, s katerimi je vzdrževala diplomatske odnose, skupaj s prošnjo za priznanje statusa trajne nevtralnosti. Nekateri države so odgovorile s priznanjem, druge pa molče. Avstrija je bila še istega leta sprejeta v članstvo OZN, leta 1995 pa je postala še članica EU.
- S pristopom **Švice** v Društvo narodov se je pojavilo vprašanje, ali lahko trajno nevtralne države postanejo članice Društva narodov oziroma kasneje OZN. Nekateri teoretiki so trdili, da članstvo ni združljivo s statusom trajne nevtralnosti. S precedenčnim sprejetjem Avstrije v OZN je bilo to vprašanje rešeno, čeprav Švica ni vstopila v OZN, ker so se njeni prebivalci na referendumu izrekli proti taki možnosti. Švica tudi ni članica EU.
- **Nevtralne države so:**
 - Švica** že od 16. stol. vodi politiko nevmešavanja v vojno. Dunajski kongres je 1815 priznal trajno nevtralnost, ki jo je potrdila Versajska mirovna pogodba;
 - Avstrija** se je z Moskovskim memorandumom leta 1955 zavzela, da bo podala deklaracijo o trajni nevtralnosti, ki jo je avstrijski parlament potrdil z ustavnim zakonom, sprejele pa so ga tudi druge države in velesile;
 - Vatikan** je nevtralen po 24. členu Lateranske pogodbe iz leta 1929;
 - Laos** ima nevtralnost na podlagi enostranske deklaracije vlade in deklaracije velesil in drugih držav, podpisani v Ženevi leta 1961/62;
 - Malta** sicer pripada gibanju neuvrščenih, čigar načela niso v skladu z vsebino trajne nevtralnosti, zato jo nekateri ne štejejo med trajno nevtralne države; njena nevtralnost temelji na sporazumu z Italijo leta 1980.

4. Razmerja odvisnosti

Odnosi odvisnosti imajo različne oblike in se razmeroma hitro spreminjajo. Večinoma gre za prehodne tipe na razvojni poti od samostojnosti k podrejenosti in obratno. V bistvu so to vmesne faze odvisnih narodov in držav v nastajanju za pridobitev suverenosti. Poznamo naslednje oblike: vazalstvo, protektorat, mandat, skrbništvo in nesamoupravna območja.

4.1. Vazalstvo in protektorat

- **Vazalstvo** je zgodovinsko starejši model odvisnosti, izraz izhaja iz srednjeveškega fevdalnega prava in predstavlja razmerje med vladarjem in plemstvom. Države pod vazalstvom niso mogle navezovati diplomatskih stikov, temveč so jih zastopali prestolnični generalni konzuli, veljala je s pogodbo omejena poslovna sposobnost. Njihov položaj lahko označimo kot polsuveren. Vazalski odnosi so prenehali z osamosvojitvijo (Otomansko

cesarstvo; Srbija do Pariške mirovne pogodbe po končanju krimske vojne; Vlaška in Moldavija)

- **Protektorat** je različna oblika odvisnosti,. Vsak posamezen odnos protektorata ima svoje značilnosti. Pomembni sta dolžnost zaščite in pravica vplivanja na zunanje zadeve zaščitene države. Predstavlja obliko odnosov med dvema državama, od katerih ima ena država določen vpliv na zunanjo politiko druge države, včasih pa tudi na njeno notranje zadeve, prevzema pa zaščito te države pred drugimi. Protektorat nastane s pogodbo, lahko pa tudi na podlagi kakšnega dejstva (npr. angleška okupacija Egipta). Ponavadi je država zaščitnica dolžna nuditi zaščito pred zunanjimi napadi. Ščiteno državo mora podpirati pri zaščiti njenih pravic. Država zaščitnica pa včasih prevzame tudi odgovornost za njen notranji pravni red. Ščitena država ostane subjekt MP.

4.2 Mandati in skrbniška ozemlja

Sistem **mandatov** je bil vzpostavljen z ustanovitvijo Društva narodov in je pomenil novo obliko odvisnih območij z nadzorom mednarodne organizacije nad upravljanjem takih ozemelj. Zamisel o mandatu se je rodila po prvi svetovni vojni, ko si države zmagovalke niso delile posesti premaganih držav na star način – s kolonialnim režimom. Pakt društva narodov je razglašal dobrobit kolonialnih narodov za sveto nalogo civilizacije in določil nekaj pravil za upravo mandatnih območij, ki se opravlja v njegovem imenu in pod njegovim nadzorstvom. Pod mandat so prišle nekatere dežele Otomanskega cesarstva in nemške kolonije. Glede na stopnjo, razvoja so bile razdeljena na **3 kategorije: A, B in C.**

- **Pod mandat A** so spadale dežele, ki bi jih že bilo mogoče priznati kot neodvisne pod pogojem, da bi sprejemale nasvete in pomoč postavljenega mandatarja. Ko bi dosegle dovolj visoko stopnjo razvoja, da bi lahko s seboj upravljale same, bi jim mandat prenehal (Sirija in Libanon pod mandatom Francije; Palestina, Irak in Transjordanija pod mandatom Velike Britanije)
- **Pod mandat B** so spadale dežele, ki niso imele domače neodvisne politične organizacije, z njimi pa je upravljal mandatar z določenimi omejitvami in obveznostmi (Ruanda in Burundi pod mandatom Belgije).
- **Pod mandat C** so spadali najbolj zaostali in redko naseljeni kraji s katerimi je mandatar upravljal po svojih zakonih kot sestavnim delom svojega območja (Namibija pod upravo Južne Afrike; Zahodna Samoa pod upravo Nove Zelandije, Maršalski, Marijanski in Karolinški otoki pod upravo Japonske).

Skrbniška razmerja so se začela razvijati po drugi svet. vojni, ko je kolonializem slabel, uveljavljati pa se je začela pravica narodov do samoodločbe. Sprejeta je bila Deklaracija o nesamoupravnih območjih, ki se nanaša na tista območja, katerih narodi še niso dosgli polne mere suverenosti. Državam, ki upravljajo z nesamoupravnimi območji pa nalaga naslednje **naloge:**

- **interesi prebivalstva** na teh območjih so prvenstveni, dolžnost držav upraviteljic je, da povečujejo blagostanje tega prebivalstva;
- države upraviteljice morajo skrbeti za **politični, gospodarski, socialni in izobraževalni napredek** prebivalstva, za pravično ravnanje z njim in varovanje pred zlorabami
- države upraviteljice morajo **razvijati možnosti za samoupravo**, upoštevati morajo politične želje ljudstva in jim pomagati pri postopnem razvoju, spodbujati morajo razvoj in sodelovanje na političnem, socialnem, gospodarskem in kulturnem področju

- države upraviteljice morajo **utrjevati mednarodni mir in varnost**
- države upraviteljice morajo **skrbeti za spoštovanje človekovih pravic in svoboščin.**

Skrbništvo se določi s **pogodbo** med državo, ki bo izvrševala upravo na tem območju in organom OZN, pristojnim za skrb in nadzor nad skrbništvom (Varnostni svet OZN za strateška območja in Generalna skupščina OZN za ostala območja).

Ukrepi za nadzor so: prebivalci teh ozemelj lahko pošljejo peticije na OZN; vprašalniki za prebivalce o izvajanju skrbniških dolžnosti; nadzori posebnih komisij in letna poročila držav upraviteljic.

Skrbniška območja so **posebni subjekti MP**, brez opravilne sposobnosti. V njihovem imenu deluje država, ki ji je neko območje zaupano kot upravna oblast.

4.3. Nesamoupravna ozemlja

So po Ustanovni listini OZN **dežele pod kolonialno oblastjo**. Nanašajo se na tista območja, kjer ljudstva še niso dosegla polne stopnje samouprave. Obsega vse odnose, kjer je neko območje pod znatnim vplivom določene države, ni pa enakopravno vključeno v matično področje te države in tudi **nima določene stopnje samouprave**.

V širšem smislu zajema tudi skrbniška območja. Nesamoupravna območja so lahko posebne države z izgrajenimi državnimi organi, ki pa so pod oblastjo druge države ali samo pod protektoratom ali njemu podobnim odnosom, lahko pa nimajo nobene ali skoraj nobene lastne uprave niti lastnih organov.

V okviru OZN je bilo leta 1960 sprejeto načelo, po katerem je država upraviteljica dolžna poročati o nekem območju, če je le-to geografsko ločeno in se od nje razlikuje etnično in kulturno (tudi upravno, politično, gospodarsko ter zgodovinsko). Istega leta pa je bila sprejeta **Deklaracija o podelitvi neodvisnosti kolonialnim ozemljem**, s katero je bila proglašena pravica do samoodločbe narodov, zahtevana je bila čimprejšnja osamosvojitve z namenom pospešitve procesa dekolonizacije. Ustanovljen je bil poseben **Odbor štiriindvajsetih**, ki je sprejemal peticije, poslušal njihove predlagatelje in pošiljal misije na posamezna območja in ima velike zasluge za uspešen potek dekolonizacije po letu 1960. Rezultat teh aktivnosti je bila osvoboditev velike večine kolonialnih držav in vzpostavitev polne neodvisnosti, čeprav so matične države še naprej skušale obdržati dejansko odvisnost teh ozemelj v obliki gospodarske odvisnosti. Nesamoupravna območja so imela priznano neko posebno mednarodno subjektiviteto (Maroko, Tunizija; subjektiviteto nesamoupravnih območij in protektoratov je priznala tudi Deklaracija sedmih načel).

5. Območja pod upravo mednarodnih organizacij

To so območja s posebnim položajem, ki ne spadajo niti v kategorijo držav, niti v kategorijo odvisnih razmerij. Uvedejo se takrat, ko je za ureditev razmer na nekem območju potreben nov pristop, ki se razlikuje od običajnih načinov.

5.1 Zgodovinski primeri:

- **Svobodno mesto Gdansk** je na podlagi Versajske mirovne pogodbe leta 1919 imelo lastno upravo, njegovo zunanje zastopanje pa je bilo poverjeno Poljski. Druga svetovna vojna je to ureditev odpravila, s spremenjenimi mejami Poljske po vojni pa je Gdansk postal del poljskega ozemlja;

- Krakov je primer za kolektivni protektorat in trajno nevtralnost. Ustanovljen je bil na Dunajskem kongresu in je prenehal obstajati leta 1846, ko ga je anektirala Avstrija;
- **Saarsko območje** je bilo z Versajsko mirovno pogodbo postavljeno pod oblast Društva narodov, čeprav je ostalo del ozemlja pod suverenostjo Nemčije. Ta uprava naj bi trajala 15 let, potem pa bi naj prebivalci na plebiscitu odločili ali se bodo priključili Franciji ali Nemčiji ali pa bodo ostali v takem položaju. To območje ni bilo država, ker njegov obstoj ni bil trajen. Leta 1935 je bila ta ureditev odpravljena, potem, ko je velika večina prebivalcev na plebiscitu glasovala za obnovitev polne suverenosti Nemčije na Saarskem območju.
- Mirovna pogodba z Italijo po drugi svetovni vojni s Stalnim statutom za Trst je predvidevala **Svobodno tržaško ozemlje (STO)** kot posebno entiteto pod mednarodno upravo. Območje Trsta in okolice je bilo predmet spora med Jugoslavijo in Italijo, rešitev pa se je skušala najti z ustanovitvijo posebnega območja, ki ne bi pripadlo nobeni od obeh držav, bilo bi demilitarizirano in v položaju nevtralnosti. STO bi imela svoje organe oblasti, Varnostni svet OZN bi imenoval guvernerja. STO ni bilo v celotnem obdobju obstoja (1947-1954) nikoli urejeno v skladu s Stalnim statutom. Leta 1954 je bil sprejet Londonski memorandum o razumevanju, ki je predal ozemlje cone A Italiji, ozemlje cone B pa Jugoslaviji. Ta delitev je bila potrjena tudi z Osimskim sporazumom leta 1975.
- **Jeruzalem** je tudi primer neposredne mednarodne uprave. V imenu OZN bi upravo izvrševal Skrbniški svet, ki je tudi izdelal statut Jeruzalema. Realizacijo statuta je preprečila arabsko – židovska vojna (1948-1949), katere rezultat je bila razdelitev Jeruzalema med Izrael in Jordanijo. V izraelsko – arabski vojni leta 1967 je Izrael okupiral celotno mesto, ga integriral v izraelsko državno območje in ga proglasil za glavno mesto. OZN in večina držav teh odločitev ne priznava
- **Berlin** je imel po drugi svetovni vojni poseben položaj. Razdeljen je bil na štiri sektorje. Sovjetski sektor se je spojil s sovjetskim delom okupirane Nemčije, ki je postal NDR, Zahodni trije sektorji pa so se povezali z zahodnim delom Nemčije, vendar pa je geografska lega preprečila popolno združitev z ZRN, čemur sta nasprotovali SZ in NDR, zahodne države pa so vztrajale pri spoštovanju poveljnih dogovorov in so trdile, da je vzhodni del Berlina pod posebnim položajem. Z združitvijo obeh Nemčij leta 1990 je Berlin pripadel skupni nemški državi.

5.2. Začasne uprave pod avtoriteto Varnostnega sveta

Po koncu hladne vojne je Varnostni svet začel širiti svojo dejavnost in je razvil raznovrstne nove funkcije OZN v situacijah po oboroženih konfliktih. Znani so naslednji primeri:

- **Kambodža:** S Pariškim mirovnim sporazumom-1991 je bila končana doba vojne v Kambodži. Varnostni svet je ustanovil Prehodno upravo ZN za Kambodžo (UNTAC). Ustanovljen je bil Vrhovni narodni svet Kambodže, sestavljen iz kamboških predstavnikov, ki je bil v prehodnem obdobju nosilec legitimne oblasti v državi. Mandat UNTAC je bil osredotočen zlasti na pripravo volitev, poleg tega pa tudi na organizacijo civilne uprave, zaščito človekovih pravic, vzdrževanje reda in miru, repatriacijo beguncev in obnovo infrastrukture v državi. Tako je prevzel upravo v Kambodži za prehodno obdobje, ki je trajalo manj kot dve leti. V tem času so bile izvedene volitve in pripravljena ustava, ki je bila sprejeta 1993, ko se je mandat UNTAC končal;
- **Bosna in Hercegovina:** Po Daytonskem mirovnem sporazumu, ki je ustavil vojno v BiH leta 1995, je bil vzpostavljen poseben ad hoc režim, v katerem sta nekatere upravne funkcije prevzela Svet za implementacijo miru in Visoki mednarodni predstavnik za BiH. Ta

mednarodni režim je potrdil Varnostni svet OZN in je obstajal hkrati z organi BiH, ki so se postopoma spreminjali. Suverenost BiH je bila formalno ohranjena, velik del funkcij države pa so prevzeli mednarodni dejavniki; visoki mednarodni predstavnik, mednarodne vojaške sile(IFOR, SFOR) OVSE idr. Ta položaj se opisuje kot dejanski protektorat in je trajal do leta 1997, potem pa se je postopoma začela uveljavljati oblast organov predvidenih z mirovnim sporazumom. Varnostni svet, drugače kot v primeru Kambodže, v BiH ni določil mednarodnih pristojnosti v enem samem mandatu. Zato je primer BiH v tem pogledu povsem izjemen;

- **Vzhodna Slavonija:** Eden od stranskih sporazumov v procesu priprave miru v BiH je bil temeljni sporazum o pokrajini Vzhodna Slavonija, Baranja in Zahodni Srem, ki ga je Hrvaška leta 1995 sklenila s predstavniki srbskih organov na tem območju. S sporazumom je bilo dano povabilo OZN, da na območju vzpostavi začasno upravo za obdobje enega leta. Sprejeta je bila resolucija 1037 in vzpostavljena prehodna uprava ZN za Vzhodno Slavonijo(UNTAES). Namen je bil vzpostavitev učinkovite oblasti Hrvaške na ozemlju Vzhodne Slavonije, na podlagi načela, da je ta pokrajina del ozemlja pod suverenostjo Hrvaške. UNTAES je poskrbel za demilitarizacijo in odkup orožja, volitve , pomoč pri vračanju beguncev in pri pridobivanju dokazov vojnih zločinov. Naloge so bile končane v dveh letih in na začetku leta 1998 je bila prehodna uprava odpravljena;
- **Vzhodni Timor:** je bil portugalska kolonija, in je bil po opustitvi kolonialne uprave leta 1975 in po obdobju nemirov, nasilno podrejen Indoneziji. OZN tega prevzema ni priznala in je Vzhodni Timor še naprej obravnavala kot nesamoupravno ozemlje, vse do leta 1991, ko je bil izveden referendum, na katerem se je prebivalstvo odločilo za neodvisnost. Temu je sledilo nasilje, zato je Varnostni svet izvedel več ukrepov za vzdrževanje miru in z resolucijo 1272 ustanovil Prehodno upravo ZN za Vzhodni Timor (UNTAET). Funkcije so bile: zagotoviti varnost in poskrbeti za red na celotnem ozemlju, vzpostaviti učinkovito upravo, pomagati pri razvoju javnih služb, koordinirati humanitarno pomoč, vse s končnim ciljem, da naj Vzhodni Timor postane neodvisna država. OZN so imele aktivno vlogo, pristojnosti uprave so bile zelo široke. Leta 2002 je Vzhodni Timor (Timor Leste) postal neodvisna država in kmalu tudi članica OZN.
- **Kosovo:** Vprašanje končnega statusa je politično sporno in zato pravno nedoločeno. To se je izrazilo pri mandatu misije OZN na Kosovu, vzpostavljene na podlagi resolucije Varnostnega sveta leta 1999. Začasna upravna misija na Kosovu (UNMIK) je dobila pomembne pristojnosti na področju uprave: opravljanje temeljnih upravnih funkcij, vzpodbujanje vzpostavitve avtonomije in samouprave, obnovo infrastrukture, vzdrževanje javnega reda, pospeševanje varstva človekovih pravic itd. Uprava je bila razdeljena na štiri enote (za policijo in pravosodje, za javno upravo, za demokratizacijo in graditev ustanov, ter za obnovo in ekonomski razvoj). UNMIK je bil popolna uprava z zakonodajnimi, izvršilnimi in sodnimi funkcijami. Oblast se je postopoma prenašala na institucije Kosova, izvedenih je bilo več volitev, na podlagi katerih so bili vzpostavljeni organi oblasti. V letu 2007 je bil izglasovan referendum o samostojnosti Kosova.

5.6. Položaj Svetega sedeža, Vatikanskega mesta in papeža

Sveti sedež ima položaj subjekta MP, ki je glede glavnih značilnosti (pogodbena sposobnost in pravica poslanstva) enak položaju držav.

Do leta 1870 je imel papež poleg duhovne in cerkvene oblasti tudi posvetno oblast kot vladar Papeške države. To je pustilo pravno dediščino, ki se kaže tudi v današnjem mednarodno pravnem položaju Svetega sedeža, Vatikanskega mesta in papeža. Italija je anketirala Papeško državo in s posebnim garancijskim zakonom določila položaj papeža. Ta enostranski pravni akt je priznal papežu osebno nedotakljivost ter druge privilegije in imunitete, ki jih v MP uživa šef države. Papeževa diplomatska komunikacija je ostala popolnoma svobodna, garancijski zakon pa ni

priznaval suverenosti papeža nad območjem kjer je opravljal svoje dejavnosti (Vatikan in nekatere druge posesti).

Leta 1929 sta Sveti sedež in Italija sklenila **Lateranske sporazume**, ki so uredili položaj Svetega sedeža in Vatikanskega mesta, položaj katoliške cerkve v državi in različna finančna vprašanja. Italija je priznala državo Vatikansko mesto in "suverenost" Svetega sedeža na področju mednarodnih odnosov. Sveti sedež pa je priznal Rim za prestolnico Italije. To vzajemno priznanje je bilo bistveno za rešitve spora med Italijo in papežem. Definirano je bilo **Vatikansko mesto kot država**, določen je bil njen status nevtralnosti in urejen položaj drugih palač in cerkva v Rimu. Vatikansko mesto ima zelo majhno ozemlje in prebivalstvo (cerkveni dostojanstveniki in drugi uslužbenci), upravne funkcije pa opravlja Italija. Papeževa oblast ni suverena efektivna oblast ampak ima poreklo v duhovni avtoriteti papeža in organiziranosti katoliške cerkve. Po kriterijih državnosti Vatikanskega mesta in svetega sedeža ni mogoče opisati kot državo. S stališča mednarodnega sodelovanja in MP sta pomembnejša od ozemlja in prebivalstva cerkvena organizacija in položaj papeža kot poglavarja Rimskokatoliške cerkve.

Sveti sedež je osrednji upravni organ Rimskokatoliške cerkve. Sestavljajo ga papež, zbor kardinalov, državni tajnik in organi (kongregacije). Odkar je Sveti sedež izgubil teritorialno suverenost (1870) je subjekt MP *sui generis*. Vatikansko mesto mu daje samo simbolično teritorialnost zato je razmerje med njim in Svetim sedežem podobno razmerju med vlado (Sveti sedež) in državo (Vatikansko mesto). Mednarodne pogodbe in diplomatski odnosi se sklepajo samo s Svetim sedežem.

Papež je poglavar Rimskokatoliške cerkve in ima položaj, ki je enak položaju šefa države. Uživa privilegije in imunitete ter časti, ki se izkazujejo šefu države.

Sveti sedež je pogodbeni stranka različnih mednarodnih pogodb. Posebno mesto imajo konkordati – pogodbe, s katerimi se določa položaj Rimskokatoliške cerkve v državi, ki sklene takšno pogodbo s Svetim sedežem. Lahko se določijo posebne pravice in privilegije cerkve, ki pa ostane pod oblastjo pravne ureditve države (dvostranske pogodbe). Med mnogostranskimi pogodbami, katere podpisnik je tudi Sveti sedež, so Ženevske konvencije o mednarodnem humanitarnem pravu, Konvencija o zaščiti kulturnih dobrin, Dunajska konvencija o diplomatskih odnosih, Dunajska konvencija o konzularnih odnosih in Dunajska konvencija o pogodbenem pravu. V večjih mednarodnih organizacijah ima status opazovalca in aktivno nastopa v OZN. Sveti sedež ima izjemno naravo znotraj mednarodne skupnosti, je suvereni subjekt MP, ki ima poslanstvo verskega in moralnega značaja, je univerzalnega pomena.

5.7. Mednarodne organizacije

Mednarodno organizacijo ustanovijo države zaradi potreb **trajnega sodelovanja**. Ustanovijo se z **mednarodno pogodbo**, ki določi skupne organe in njihove pristojnosti. Ima **lastno pravno osebnost**, ki je ločena od pravnih osebnosti držav članic. Sodeluje v pravnem prometu oziroma sklepa mednarodne pogodbe in druge mednarodne pravne posle. Takšne mednarodne organizacije imajo **lastnost subjekta MP**.

V tej smeri je bilo tudi svetovalno mnenje Meddržavnega sodišča v zadevi odškodnine za škodo ki je nastala v službi ZN. Postavljeno je bilo vprašanje ali lahko OZN kot mednarodna organizacija postavi odškodninski zahtevek po MP (primer leta 1948 v Jeruzalemu ubitega grofa Folke Bernadotte, predstavnika OZN na Bližnjem vzhodu). Sodišče je odgovorilo pritrdilno, kar pomeni, da je OZN subjekt MP, ki lahko postavlja pravne zahtevke. Tako je potrjeno, da obstajajo različni subjekti MP, ki se medsebojno razlikujejo po obsegu pravic in obveznosti, ki vključujejo tudi različne mednarodne organizacije. Obseg in narava subjektivitete sta razvidna iz pogodbe o ustanovitvi. Lahko opravljajo le tiste dejavnosti, ki so v njihovi pristojnosti.

Na področju pristojnosti se uporabljajo teorije: **teorija delegiranih pristojnosti**, ki je najbolj konzervativna (mednarodne organizacije so dolžne ostati v okviru pristojnosti določenih v statutu).

Na podlagi teleološke razlage statutih je nastala **teorija implicitnih pristojnosti**, po kateri je organizacija dinamičen konstrukt, ki se razvija in presega s statutom določen okvir. Teorija **inherentnih pristojnosti** izvaja pristojnosti organizacije iz splošnih pravnih načel. Po tej razlagi naj bi že s pridobitvijo položaja mednarodno pravne organizacije pridobila nekatere pristojnosti.

III. ČLOVEKOVE PRAVICE IN KAZENSKA ODGOVORNOST V MEDNARODNEM PRAVU

1. Splošno

Mednarodno pravo je nastalo kot sistem pravnih norm, ki urejajo odnose med državami. Z razvojem sistema sta se povečala tako število kot raznovrstnost subjektov mednarodnega prava. Vprašanje položaja človeka kot posameznika in skupin, ki nimajo statusa države ima v MP ima vse bolj pomemben položaj. Že od zgodnjih začetkov so v MP veljale nekatere vrste zaščite človeka v vojni, bile so izražene posredno ko omejitve, ki jih mora država spoštovati med vodenjem vojne. V **običajno mednarodno pravo** je bila že zelo zgodaj sprejeta pravica vseh držav, da kazensko preganjajo **pirate**. **Pravice manjšin** pa so bile določene v mednarodnih pogodbah od 16. stoletja naprej. **Prepoved trgovine s sužnji** pa je bila prvič izražena na dunajskem kongresu 1815, svoj polni izraz pa je dobila s konvencijo o prepovedi suženjstva, sklenjeno 1926 v **Društvu narodov**¹.

Razvoj sistema norm o človekovih pravicah in tudi pravila o kazenski odgovornosti posameznika za določena kazniva dejanja ki jih določa mednarodno pravo skupaj z institucijami, ki omogočajo kazenski pregon na mednarodni ravni se je pričel šele po II svetovni vojni.

OZN² se je z **ustanovno listino OZN** vključila med cilje OZN razvoj in spodbujanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin za vse ljudi ne glede na raso, spol, jezik ali vero. V Ustanovni listini so namreč med nalogami mednarodnega sodelovanja na več mestih omenjene človekove pravice. **S Splošno deklaracijo človekovih pravic (SDČP)**³ so se konkretizirale določbe ustanovne listine, kasneje pa je bilo sprejetih še več mednarodnih pogodb in drugih mednarodno pravnih aktov, ki so določili vsebino človekovih pravic in svoboščin, med njimi najpomembnejše **Mednarodna konvencija o državljanskih in političnih svoboščinah ter Mednarodna konvencija o ekonomskih, socialnih in kulturnih svoboščinah**, ki skupaj s SDČP sestavljajo **Listino človekovih pravic**⁴, ki je danes temelj vsega mednarodnega varstva človekovih pravic.

Zaščita človekovih pravic je bila v času po II svetovni vojni razumljena kot nujnost, kot sredstvo in kot nujen pogoj, da se prepreči ponovitev grozot iz svetovne vojne. Človekove pravice in temeljne svoboščine so prodrle na raven mednarodnega prava ravno zaradi tragičnih posledic, ki jih je povzročilo množično zanikanje teh pravic, zlasti v Evropi.

Človekove pravice imajo v MP dve posebni značilnosti: Človekove prave **so sprejete v korist ljudi**, torej tretjih. Obveznosti, ki jih države sprejmejo torej niso predmet vzajemnosti med

¹ **Društvo narodov** (oziroma **Liga narodov**) je bila mednarodna organizacija, ustanovljena leta 1919 z namenom, da bi zagotovili mednarodni mir, kar je bil neposreden odgovor na prvo svetovno vojno. To je prva mednarodna organizacija, ki je bila naravnana k razumevanju kolektivne varnosti. Njen ustanovitveni akt je Pakt Društva narodov. Organizacija Društva narodov je predhodnica današnje OZN.

² **Organizacija združenih narodov**, oz. **OZN**, je mednarodna organizacija, katere članice so skoraj vse države sveta. Ustanovljena je bila 26. oktobra 1945 v San Franciscu (ZDA), med ustanovnimi članicami pa je bila tudi Demokratska federativna Jugoslavija. Slovenija je postala članica OZN 22. maja 1992. Predhodna organizacija **OZN** je bilo **Društvo narodov** (oz. **Liga narodov**).

³ **Splošna deklaracija človekovih pravic** (oznaka resolucije: A/RES/217A (III)) je deklaracija, ki jo je sprejela generalna skupščina Združenih narodov na svojem zasedanju 10. decembra 1948, v kateri so očitane osnovne človekove pravice. Čeprav deklaracija sama po sebi ni pravno zavezujoč dokument, pa je služila kot osnova za dve pravno zavezujoči konvenciji Združenih narodov o človekovih pravicah, Mednarodne konvencije o državljanskih in političnih svoboščinah ter Mednarodne konvencije o ekonomskih, socialnih in kulturnih svoboščinah. Opozarja na pravico do življenja, prepoved suženjstva, prepoved mučenja, enakost pred zakonom, prepoved diskriminacije, obveza do pravičnega sojenja pred nepristranskim sodiščem, domneva nedilžnosti, pravica do svobodnega gibanja, pravica do azila.....

⁴International Bill of Rights

državami (pravice v določeni državi ni dopustno omejevati zato, ker je do omejitev prišlo pri neki drugi državi). In drugič: **Človekove pravice so izraz človekove integritete in dostojanstva in jih država preprosto ne more odpraviti**. Sicer jih lahko omeji pod pogoji, ki so določeni v mednarodnih pogodbah (svoboda gibanja) določenih človekovih pravic (pravica do izražanja in prepoved mučenja) pa država ne sme derogirati niti v situacijah, ko je ogrožen obstoj države.

Mednarodno urejanje človekovih pravic je omejilo celo državno suverenost, saj država ne sme posegati v določne temeljne pravice ljudi, ne lastnih državljanov in ne tujcev.

Kljub velikemu pomenu, ki ga ima v modernem mednarodnem pravu varstvo človekovih pravic, pa je večina pravnih razmerij, v katera vstopajo ljudje še vedno predmet suverenosti držav. Suverene države so še vedno poglavitni subjekt MP. Med vsemi področji pravnega urejanja, ki neposredno zadeva položaj posameznika, sta gotovo kazensko pravo in pristojnost za kazenski postopek najbolj značilna izraza suverenosti države. Vendar je tudi tu v središču državne suverenosti potekala **internacionalizacija**.

Po II. Svetovni vojni je prišlo do pomembnega razvoja, saj je bilo ustanovljeno **Nurnberško sodišče**, ki je sodilo vojnim hudodelcem. Ustanovitev **mednarodnega kazenskega sodišča** se je predlagalo šele v letu 1989. Prizadevanje za ustanovitev **mednarodnega kazenskega sodišča** se je obnovilo z ustanovitvijo mednarodnih kazenskih sodišč in sicer za nekdanjo Jugoslavijo leta 1993 in Ruando leta 1994. Medtem ko mednarodno pravni akti za zaščito človekovih pravic varujejo temeljne človekove vrednote, je z ustanovitvijo mednarodnega kazenskega sodišča vzpostavljen mednarodni organ za zagotavljanje kazenske odgovornosti za najhujša kazniva dejanja. Na ta način je tudi **položaj posameznikov v mednarodnem pravu postal v znatni meri pravno internacionaliziran**.

2. Državljeni in druge osebe pod jurisdikcijo suverene države

2.1 Državljeni in tujci

Državljanstvo ima pomembne pravne posledice za človeka, ne sme pa biti odločilno za uživanje človekovih pravic in svoboščin. **Mednarodno določne človekove pravice** ščitijo tako državljane kot tudi druge, ki se znajdejo na območju neke države. Določanje državljanstva in pogoje za sprejem v državljanstvo določa država sama. Kljub temu pa je potrebo upoštevati tudi okoliščine, v katerih se odpirajo vprašanja glede državljanstva. Na primer pri nasledstvu držav se lahko zgodi, da precejšnje število oseb, ki živijo na tem območju ne dobijo državljanstva, ker ne izpolnjujejo pogojev, bodisi tudi zato, ker niso ustrezno uporabili postopkov po katerih bi državljanstvo pridobili. V takih primerih je potrebno upoštevati vse vidike človekovih pravic.

Osebe ki niso državljani teritorialne države, so z njenega stališča tujci. **Položaj tujcev v določeni državi** je urejen z pravom teritorialne države, ki opredeljujejo vstop tujcev v državo in njihov položaj v državi, pri tem pa se morajo spoštovati mednarodnopravne norme o človekovih pravicah in svoboščinah.

Pravica so svobodnega gibanja ne vsebuje dimenzije vstopa v katerokoli državo, ampak gre tu za posebne ureditve med državami, so predmet pogodbenega urejanja in ne samodejni izraz človekovih pravic.

Države omejujejo tudi pravice tujcev glede **pridobivanja nepremičnin, opravljanja določenih poklicev in udeležbe v političnem odločanju**. Kadar pa države dvostransko ali v manjši kolektivni skupnosti (EU) zagotovijo državljanom drugih držav ugodnejši položaj, je to praviloma storjeno z pogojem vzajemnosti.

Poseben primer je tudi **nacionalizacija premoženja tujcev**. Tu je bilo sprejetih veliko mednarodnih pogodb, vzpostavila so se pravila običajnega mednarodnega prava. Država ne sme poseči v lastnino tujcev razen iz treh razlogov: -poseg mora biti v javnem interesu, spoštovati se mora načelo nediskriminacije in zagotovljena mora biti pravična odškodnina. Poseben primer so **razlastitve v vojnem stanju** ali neposredno v povezavi z vojno. Poseganje v premoženje državljanov sovražne države utegne biti zakonito, v skladu z vojnim pravom ali pa mednarodnimi pogodbami, ki urejajo odnose po koncu sovražnosti.

Tujci morajo spoštovati javni red in mir ter predpise na ozemlju države katere bivajo. Če tujec krši javni red in mir ali izvrši kakšno drugo protipravno ravnanje ima lahko za posledico **izgon**, ki je po mednarodnem pravu človekovih pravic dopusten, vendar mora država spoštovati določene procesne zahteve. V nujnem primeru lahko zaprosijo za diplomatsko zaščito svoje države.

Druge vrste ukrep je **izročitev (ekstradicija)** drugi državi, praviloma tisti ki je izročitev zahtevala zaradi sojenja za kaznivo dejanje, ki je to državo prizadelo. **Mednarodno pravo ne vsebuje splošno veljavnih pravil o izročanju.** To je predmet notranjega prava držav in njihovih medsebojnih sporazumov. Sicer so se že izoblikovala določena pravila, vendar še ne gre za običajno mednarodno pravo (Naprimera **pravilo o dvojni kazni** -kaznivo dejanje se preganja v obeh državah in **pravilo o specialnosti** -zahteva da se mu sodi samo za KD, zaradi katerega je bila zahtevana izročitev).

Starejše je vprašanje **izročanja tujcev, ki so preganjani zaradi političnih kaznivih dejanj.** Stališče oziroma praksa predvsem Evropskih držav je bila, da se teh oseb ne izroča. V okviru Evropske unije je bil razvoj specifičen. Razprave o nujnosti okrepljenega sodelovanja proti terorizmu, ki so se razvile konec leta 2001 so privedle k odločitvi Sveta Evrope o uvedbi enotnega inštrumenta **«evropskega zapornega naloga»**. Z njim je EU nadomestila postopke **ekstradicije** za primere, ko je pristojni organ države članice izdal zaporni nalog za obdolženca za kaznivo dejanje, za katero je zagrožena kazen najmanj eno leto ali pa obsojenca, ki je bil obsojen na zaporno kazen najmanj 4 mesecev.

Poseben primer so tudi zahteve mednarodnih kazenskih sodišč državam, da privedejo na sojenje pred ta sodišča osebe, ki so pod njihovo državno jurisdikcijo (tako lastne državljane kot tujce). **Tu ne gre za pravo ekstradicijo**, ampak za zahtevo mednarodnega subjekta, ki deluje v skladu s pristojnostmi določenimi z mednarodnimi akti, ki pa državo, ki je prejela tak zahtevek zavezujejo, da ga mora izpolniti.

Suverena država sme tujcu, ki se je zatekel na njeno ozemlje podeliti **politično zatočišče – azil**, tu gre za **suverenost države** in ne človekove pravice osebe, ki prosi za azil. Človekova pravica do prizadevanja za azil je torej omejena, dodatno pa je potrebna presoja države, ali je zahteva utemeljena.

Država mora paziti le na to, da ne daje zatočišča tistim, si nasprotujejo ciljem in načelom OZN.

2.2 Begunci

Posebna kategorija tujcev, ki se nahajajo na ozemlju suverene države **so begunci**. To so osebe, ki navadno v velikem številu pribežijo na tuje ozemlje zaradi vojne ali političnih dogodkov, ki so ogrozili njihovo življenje in varnost. Problem begunstva se je poostiril po I. svetovni vojni, zlasti pa po II. svetovni vojni, ki je povzročila množične pojave begunstva. V zadnjih desetletjih so številne vojne povzročile vedno nove begunske situacije, tako da se skupno število beguncev v svetu giblje okoli 20 milijonov.

Temeljna pravila o položaju beguncev so zbrana v **Ženevski Konvenciji o položaju beguncev (1951) in njenem dodatnem protokolu (1967)**. Begunci so dolžni spoštovati predpise in javni red države, na ozemlju države, na katerega so se zatekli. **Določene pravice beguncev se s pravicami državljanov tiste države v kateri begunci so enačijo in sicer glede:**

- humanitarne pomoči,
- veroizpovedi,
- osnovnega izobraževanja,
- pravic intelektualne lastnine.

Posebno pomembno načelo je, da je beguncev ne sme pošiljati ali vračati v kraje, kjer bi njihova življenja ali svoboda bila ogrožena zaradi rase, vere, državljanstva ali pripadnosti določeni skupini ali pa zaradi političnega prepričanja. Poleg splošnih predpisov mednarodnega prava imajo države tudi svoje lastne, podrobnejše predpise o položaju in postopkih s begunci.

3 Mednarodno varstvo človekovih pravic

Poleg dejavnosti na univerzalni ravni v okviru OZN in nekaterih njenih specializiranih agencij pa se je razvila tudi pomembna dejavnost v okviru nekaterih regionalnih organizacij, zlasti Sveta Evrope, Organizacije ameriških držav in Organizacije afriške enotnosti (po letu 2002 Afriške unije).

3.1 Materialno pravo

Splošna deklaracija človekovih pravic je določila **temeljni kodeks človekovih pravic na univerzalni ravni**. Deklaracija je opredeljena kot »skupni ideal vseh ljudstev in narodov«. Ta opredelitev je izraz realizma, z njo se je začel proces pravne evolucije, ki je sčasoma spremenil pravni red in precej izboljšal možnosti uveljavljanja človekovih pravic.

Spisek človekovih pravic, ki so bile določene v SDČP je temeljnega pomena, saj sloni na njem celotna nadaljnja kodifikacija. Poleg tega, da je imela velik vpliv na pozneje sklenjene mednarodne pogodbe je vplivala tudi na razvoj ustavnih in pravnih sistemov držav, in tudi na razvoj mednarodnega običajnega prava. Splošna deklaracija kot slovesna izjava ne more zagotoviti enake stopnje obveznosti kot mednarodna pogodba s širokim krogom pogodbenih strank, zato je bil razvoj določil SDČP v pogodbeno določila prednostna naloga.

Zato je izšla potreba, da se pogodbeno ureditev človekovih pravic uredi v dveh mednarodnih pogodbah – **Mednarodnem paktu o državljanskih in političnih pravicah in Mednarodnem paktu o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah**. Priprava besedil je potekala do leta 1966, nakar sta bila oba pakta sprejeta v GS OZN. Od leta 1976, ko je bil dosežen konsenz z 35 ratifikacijami sta oba pakta v veljavi.

Drugo temeljno vprašanje⁵, ki se je razvilo ob pripravi obeh paktov je bilo vprašanje **samoodločbe narodov**. SDŠP namreč nima določbe o tem, v času priprave paktov pa je bilo spričo pomena procesa dekolonizacije vse bolj splošno sprejeto, da mora pogodbeno ureditev urediti tudi pravico narodov do samoodločbe. Zato je bil v oba pakta vključen identičen 1. člen⁶.

Pravica narodov do samoodločbe je kolektivna pravica in zato drugačna od preostalih pravic v obeh paktih, te namreč pripadajo človeku kot posamezniku. Obstaja soglasje, da je pravica narodov do samoodločbe »**bistveni pogoj za dejansko zagotovitev in spoštovanje individualnih človekovih pravic**«. Nesvobodni narodi so v položaju, v katerem ni mogoče govoriti o dostojanstvu in svobodi posameznika. Zapleteno pa je vprašanje, **kako razlagati nekatere vidike pravice narodov do samoodločbe**. Ali ta pravica pomeni da se lahko narod osamosvoji in oblikuje lastno državo ko ne gre za dekolonizacijo. Ali sme narod pri tem prizadeti in celo porušiti ozemeljsko celovitost skupne države več narodov?

Pravica do samoodločbe narodov. Kaj je narod!« Ali je ta pojem treba gledati v etničnem smislu? Po večinskem mnenju je treba **razlikovati notranjo in zunanjo samoodločbo**. **Notranja** se odraža v sodelovanju naroda v političnih strukturah države in tu je treba narodu zagotoviti dejansko možnost uveljavljanja samoodločbe. Politične pravice posameznikov, ki sestavljajo narod so pomembna prvina tega uveljavljanja. **Zunanja** samoodločba pa po tem gledanju v kontekstu človekovih pravic ne zagotavlja pravice do spremembe statusa na škodo ozemeljske celovitosti države. Ta pristop je bil razširjen v času dekolonizacije in obdobja legitimne skrbi za ozemeljsko celovitost novih držav, kot podlage mednarodnega reda.

Vendar pa omenjeni pristop ni vedno nujno pravilen v vseh razmerah. Če je narod soočen z grožnjo lastnemu obstoju in mora izbirati med svojim obstojem in ozemeljsko celovitostjo države, **bo ohranitev obstoja naravna izbira. Tudi načelo ozemeljske celovitosti ne more biti absolutno in ga je treba razumeti v ravnotežju z drugimi relevantnimi načeli, vključno s pravico narodov do samoodločbe.**

⁵ Prvo je Spisek človekovih pravic

⁶ »Vsi narodi imajo pravico do samoodločbe. S to pravico si svobodno določajo svoj politični status in svobodno zagotavljajo svoj ekonomski socialni in kulturni razvoj«.

Tudi država, zlasti etnično kompleksna država si mora varstvo ozemeljske celovitosti »zaslužiti«
 Če ne spoštuje pravice do samoodločbe in njena vlada nima reprezentativnosti, ali pa jo izgubi, ne more računati, da bo njena ozemeljska celovitost zagotovljena. V takih primerih utegne biti zahteva po samostojni državnosti, na škodo ozemeljske celovitosti skupne države, za narod, ki ga predstavlja del prebivalstva skupne države, edini način uresničitve njegove pravice so svobodne določitve političnega statusa, priznane v 1. členu obeh paktov o človekovih pravicah.

MPDPP predpisuje pogoje, pod katerimi je mogoče razveljaviti človekove pravice, enako tudi določa katerih človekovih pravic pa ni dopustno razveljaviti niti v razmerah, ki ogrožajo obstoj države.

Absolutne pravice, oziroma človekove pravice ki ne dopuščajo **derogacije so;**

- pravica do življenja,
- prepoved mučenja,
- pravica ne biti državljan v suženjstvu,
- prepoved dolžniškega zapora,
- pravica do svobode veroizpovedi, misli in vesti.....)

Pogoji za začasno razveljavitev določenih (nikakor pa ne zgoraj naštetih absolutnih) so naslednji:

- Izredne razmere morajo biti razglašene z uradnim aktom,
- spoštovani je treba načelo proporcionalnosti ukrepov s potrebami situacije in pri tem zagotoviti, da ne pride do kršitev mednarodnega prava ali do posledic, ki bi povzročile diskriminacijo na podlagi rase, barve, spola....
- države ki tako razveljavijo določene človekove pravice so o svojih ukrepih dolžne obvestiti preostale pogodbenice stranke MPDPP.

Načelo prepovedi diskriminacije je temeljno načelo varovanja človekovih pravic, in izhaja iz obeh paktov. Problemu diskriminacije pa je namenjenih več mednarodno pravnih aktov, med katerimi sta najpomembnejša **Mednarodna konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije** in **Mednarodna konvencija o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk**.

Rasna diskriminacija je bila v zgodovini OZN zgodaj spoznana za enega temeljnih problemov kršenja človekovih pravic. V času dekolonizacije in boja proti apartheidu so bile tudi prednostne naloge prizadevanj za odpravo rasne diskriminacije jasne: Prva med njimi je bila boj proti diskriminaciji na podlagi barve kože. Bil pa je že v 1. členu **Konvencije o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije** sprejet širši pojem in se kot rasna diskriminacija obravnava: » *kakršnokoli razlikovanje, izključevanje, omejevanje ali dajanje prednosti na temelju rase, barve kože, porekla, narodnega ali etičnega izvora, ki ima namen ali dejanski učinek omogočiti komurkoli ali ga prikrajšati za enakopravno priznavanje, uživanje ali uresničevanje človekovih pravic*«

Dva vidika zaslužita posebno pozornost: kot rasna diskriminacija oz. prepovedano razlikovanje se obravnava razlikovanje na podlagi porekla, narodnega in etičnega izvora. S tem je pojem rasne diskriminacije razširjen na probleme v celotnem spektru etičnih odnosov. Rasna diskriminacija se je pojavlja samo med ljudmi različne barve kože, ampak tudi v etnično raznolikih skupnostih. Tam jo je morebiti težje zaznati a njen negativni učinek ni na človekove pravice ni nič manjši. **Druga značilnost pa je, da za ugotovitev dejanj rasne diskriminacije ni potreben dokaz o naklepnem ravnanju, zadošča da je diskriminatoren že samo učinek, ne glede na to ali je neko razlikovanje naklepno ali ne.**

Niso pa vsa razlikovanja tudi oblike prepovedane rasne diskriminacije. Konvencija namreč dopušča možnosti posebnih ukrepov, sprejetih z namenom pomagati določenim rasnim in etničnim skupinam, ki so v posebno težkem položaju in potrebujejo te ukrepe da bi se dejansko vzpostavila enakopravnost v uživanju človekovih pravic.

Med kršitvami človekovih pravic je **prepoved mučenja** ena najbolj zavrnjenih a tudi trdovratnih oblik. Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah je določil, da je prepoved mučenja

absolutna pravica, ki je ni dopustno **derogirati** v nobenem primeru, niti v vojni. Ta pravica pripada vsakomur. Za okrepitev mednarodnih prizadevanj pa je bila sprejeta **Konvencija proti mučenju in drugim oblikam okrutnega nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja**, ki opredeljuje mučenje kot ravnanje, s katerim se osebi namerno povzroča huda telesna ali duševna bolečina.

Mučenje ne vključuje tistih oblik trpljenja, ki so neločljivo ali naključno povezane z izvrševanjem zakonite sankcije. Države pogodbenice so se zavezale, da bodo vsa dejanja mučenja zajeta s kazenskim pravom in se zavezujejo, da ne bodo izročale, izgnale ali vrnile nobene osebe državi, če obstaja sum, da bo tam podvržena mučenju. Ta obveznost pomembno omejuje državno suverenost.

Med konvencijami na področju človekovih pravic sprejetih v zadnjem času ima poseben položaj **Konvencija o otrokovih pravicah**. Konvencija vsebuje določbe o nedopustnosti diskriminacije, ki sledijo primerljivim določbam iz drugih mednarodnih pogodb. **Pri vseh dejavnostih v zvezi z otroci mora biti otrokova korist glavno vodilo.** Tudi vsi spori in nejasnosti v zvezi z otrokovimi pravicami je treba urejati v luči tega načela. Konvencija ne postavlja pravic staršev pred pravice otrok, otrok je obravnavan kot samostojna oseba, ki mora uživati tudi takšne pravice, kot je pravica do svobodnega mnenja. Otrok mora imeti možnost zaslišanja v sodnem postopku. Nesorazmerje med normativnim in stvarnim je na področju človekovih pravic marsikje zelo veliko, zato imajo ukrepi za izpolnjevanje pravic še poseben pomen. Med instrumenti sprejetimi za zmanjševanje teh nesorazmerij sta bila sprejeta **dva protokola dodana k Konvenciji o človekovih pravicah** in sicer **protokol o vključevanju otrok v oborožene spopade in protokol o prodaji otrok, o otroški prostituciji in otroški pornografiji**. Njun cilj je dodatno pripomoči k odpravljanju prakse, ki spada med najhujše kršitve otrokovih pravic.

3.2 Mehanizmi OZN za implementacijo človekovih pravic

Izpolnjevanje obveznosti, ki so jih na področju človekovih pravic sprejele države je njihova lastna obveznost, določena v mednarodnih pogodbah in v drugih dokumentih. Države imajo na razpolago svoje zakonodajne, sodne in izvršilne organe, vendar pa skrb za izpolnjevanje teh obveznosti ni prepuščena samo državam. Na ravni OZN in v okviru nekaterih regionalnih organizacij so vzpostavljeni mehanizmi, ki vzpodbujajo, usmerjajo in nadzirajo izpolnjevanje materialnopravnih pravil na področju človekovih pravic. Mehanizmi OZN so dveh vrst: pogodbeno določeni in določeni z resolucijami organov OZN.

a) Mehanizmi, ustanovljeni z mednarodnimi pogodbami

Mednarodne pogodbe so ustanovile odbore strokovnjakov, ki skrbijo za nadzor nad izvajanjem pogodbenih določil. Odbore sestavljajo neodvisni strokovnjaki, ki delujejo v osebнем svojstvu. Obravnavajo periodična poročila držav, dajejo priporočila državam z izboljšanje njihovega izpolnjevanja obveznosti. Z mednarodnimi pogodbami so ustanovljeni tudi postopki za obravnavo pritožb posameznikov, ki menijo, da so jim bile pravice kršene. Odbori te pritožbe obravnavajo in dajejo državam priporočila glede reševanja problema, ki je predmet pritožbe.

Odbor za človekove pravice je bil ustanovljen z MPDPP, sestavlja ga 18 neodvisnih strokovnjakov, ki jih izvolijo pogodbenice, upošteva se strokovnost in ugled kandidata. Odbor zaseda trikrat letno in obravnava letna poročila. Zahteva lahko tudi posebna poročila od posamezne države, za katero oceni, da bi bilo to potrebno. Obravnava poročil mu omogoča, da poleg proučevanja problemov človekovih pravic v državah – pogodbenih strankah, občasno sistematično nadzira lastno prakso in uporabo MPDPP in na podlagi tega razvija razlago nekaterih določil MPDPP. Obravnava tudi individualne pritožbe, vendar pa te pristojnosti niso sprejele vse države pogodbenice. Pogoji za pritožbo so: da ni anonimna, da gre za domnevno kršitev MPDPP, da ne gre za predmet postopka pred drugim mednarodnim forumom in da so doma izčrpana vsa pravna sredstva. Odbor prouči pritožbo, in izda mnenje, ki ga sporoči pritožniku in državi, zoper katero se je pritožil. Mnenja nimajo narave pravne obveznosti, imajo pa moralno ki pa je precejšnja.

Odbor za ekonomske, socialne in kulturne pravice bil ustanovljen v skladu z določili MPESKP. Ustanovile ga niso pogodbene stranke ampak Ekonomski in socialni svet in ima precej šibkejša pooblastila od Odbora za človekove pravice. Sestavlja ga 18 strokovnjakov, prav tako v osebnem svojstvu. Daje priporočila in splošne komentarje.

Odbor za preprečevanje rasne diskriminacije bil ustanovljen leta 1969 v skladu z določili Konvencije o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije. Sestavlja ga 18 strokovnjakov, ki jih izvolijo pogodbene stranke te konvencije. Poleg obravnave periodičnih poročil obravnavajo tudi spore med državami podpisnicami konvencije glede določil Konvencije, obravnava tudi individualna sporočila v skladu s fakultativno klavzulo v njenem 14. členu.

Odbor za odpravo diskriminacije žensk bil ustanovljen leta 1982 v skladu z določili Konvencije o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk. Sestavlja ga 23 neodvisnih strokovnjakov, ki jih izvolijo pogodbene stranke te konvencije. Poleg obravnave periodičnih poročil obravnavajo tudi splošna priporočila in individualne pritožbe.

Odbor proti mučenju bil ustanovljen leta 1987 v skladu z določili Konvencije proti mučenju in drugim oblikam okrutnega, nehumanega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja. Sestavlja ga 10 neodvisnih strokovnjakov. Poleg obravnave periodičnih poročil obravnavajo tudi sporočila posameznikov in ima pristojnost reševanja sporov med državami. Odbor skuša zagotoviti tudi hitro ukrepanje v primeru sporočila o primeru mučenja in sicer tako, da je eden izmed članov poročevalec, ki prednostno obravnava nova sporočila in predlaga ukrepe.

Odbor za otrokove pravice je bil ustanovljen leta 1991 v skladu z določili Konvencije o otrokovih pravicah. Sestavlja ga 10 neodvisnih strokovnjakov, ki jih izvolijo pogodbene stranke te konvencije. Poleg obravnave periodičnih poročil sme predlagati študije o značilnih in resnih problemih otrokovih pravic. Njegove tematske razprave so pripomogle, da so določeni vidiki otrokovih pravic dobili veliko pozornost na svetu.

Odbor za zaščito delavcev- migrantov je bil ustanovljen leta 2004 v skladu z določili Konvencije o zaščiti pravic vseh delavcev – migrantov in njihovih družin. Sestavlja ga 14 neodvisnih strokovnjakov. Obravnava periodična poročila držav in ima pristojnosti reševanja sporov med državami in obravnavanje pritožb posameznikov.

b) Mehanizmi, ustanovljeni s sklepi organov OZN

Ustanovna listina OZN daje pristojnosti na področju človekovih pravic dvema od pglavitnih organov: **Generalni skupščini ter Ekonomskemu in socialnemu svetu**. Imata pristojnosti, da preučujeta vprašanja in dajeta priporočila na tem področju. Iz teh pristojnosti se je z leti razvila praksa, po kateri se organi OZN ne omejujejo na splošne probleme človekovih pravic, ampak obravnavajo tudi situacije v državah, v katerih prihaja do posebno resnih kršitev.

Ekonomski socialni svet je že leta 1946 ustanovil **Komisijo za človekove pravice**, ki pa je bila leta 2006 odpravljena in je namesto nje oblikovan **Svet za človekove pravice**. Je organ Generalne skupščine, sestavlja ga 47 držav, in je zasnovan tako da bo obravnaval vsa vprašanja človekovih pravic v vseh državah članicah OZN. Posebni postopki bodo ohranjeni, več pozornosti pa bo namenjene rednemu in sistematičnemu obravnavanju človekovih pravic v vseh državah, z večjo zavezanostjo članicami sveta. Tako naj bi se odpravilo očitke o selektivnosti in dvojnih merilih. Svetu bo v pomoč Urad visokega komisarja za človekove pravice, specializirani del Sekretariata OZN, ki je bil ustanovljen leta 1994.

2.3.3 Regionalni sistemi

Prizadevanje za človekove pravice je med pomembnejšimi funkcijami nekaterih mednarodnih organizacij. Med njimi je še posebej v ospredju Svet Evrope. Človekove pravice so tudi

pomembna vsebina dejavnosti OVSE in Organizacije ameriških držav in v novejšem času Afriške unije.

a) Svet Evrope

Splošna deklaracija o človekovih pravicah je bila med viri navdiha za pripravo Evropske konvencije o človekovih pravicah in temeljih svoboščinah sprejete v letu 1950 in v veljavi od leta 1953. Konvenciji, ki je namenjena pretežno političnim in državljanskim pravicam je bilo dodanih 14 protokolov, kar je ustvarilo obsežen sistem. Besedilo Evropske konvencije za človekove pravice sledi vsebini Splošne deklaracije človekovih pravic. Kasnejši protokoli so dodali nove vsebine: pravica do lastnine, do izobraževanja, do svobodnih in tajnih volitev, odpravo smrtne kazni...Sednji instrumentalni sistem je zgrajen okrog prenovljenega Evropskega sodišča za človekove pravice, sodišče sestavlja toliko sodnikov, koliko je pogodbenih članic. Sodišče zaseda v odborih po trije sodniki, senatih v sedmih sodnikih in velikem senatu sedemnajstih sodnikov. Sodišče izvoli svojega predsednika, podpredsednika in predsednike senatov in sprejme pravila postopka. Sodišče odloča o pritožbah oseb, ki menijo, da so utrpeli kršitev pravic, določenih v konvenciji in dodatnih protokolih, potem ko so izčrpale pravna sredstva v domači državi. Pritožba ne sme biti anonimna, ali identična z že obravnavano zadevo, ne sme biti očitno neutemeljena ali v nasprotju s konvencijo. Odbor lahko ugotovi, da je pritožba nedopustna. V glavnem delu postopka pred senatom obravnava vsebino odločbe in odloča o njeni utemeljenosti. Če je v postopku dosežena prijateljska poravnava sodišče postopek ustavi, v primeru da ugotovi kršitev izda sodišče deklaratorno sodbo in lahko odredi zadoščenje - odškodnino in stroške postopka. Sodišče ne more razveljaviti predpisov države ali odločb s katerimi je prišlo do kršitev. Poleg odločanja o pritožbah izdaja sodišče tudi svetovalna menja in določa o sporih med državami v zvezi izvajanja konvencije. Poleg Evropske konvencije o človekovih pravicah je bilo v okviru Sveta Evrope sprejetih še več drugih pogodb, ki so namenjene zaščiti človekovih pravic. Evropska socialna listina, Evropska konvencija za preprečevanje mučenja ter nečloveškega ravnanja in kaznovanja in Konvencija o zaščiti narodnih manjšin

b) Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE)

Proti koncu obdobja hladne vojne so v okviru Konference za varnost in sodelovanje v Evropi (KVSE) začeli nastajati mehanizmi za varstvo človekovih pravic. Konferenci na Dunaju in Kopenhagnu sta izpolnili materialnopravni in procesni vidik človekovih pravic in dali KVSE pravila, ki so bila uporabljena pri usmerjanju tranzicije v Vzhodni Evropi po razpadu socialističnega sistema. Sledi preimenovanje v Organizacijo za varnost in sodelovanje v Evropi. Imenovan je bil visoki komisar za narodne manjšine in ustanovljen Urad za demokratične institucije in človekove pravice.

c) Organizacija ameriških držav

V medameriškem pravnem sistemu je bil problematika človekovih pravic predmet razprave že od ustanovitve Organizacije ameriških držav. Leta 1959 je bila ustanovljena medameriška komisija za človekove pravice. Sestavlja jo sedem neodvisnih strokovnjakov, ki jih izvoli generalna skupščina Organizacije ameriških držav. Njene naloge so bile sprva proučevanje, krepitev zavesti o človekovih pravicah in priprava priporočil državam. Pozneje je bila dodana pristojnost obravnavanja pritožb. Leta 1978 je pričela veljati Ameriška konvencija o človekovih pravicah, ter vzpostavila institucionalni sistem, v katerega sta sedaj vključena Medameriška komisija za človekove pravice in Medameriško sodišče za človekove pravice. V primerjavi z evropskim je ameriški sistem šibkejši in manj široko sprejet.

d) Organizacija afriške unije

Leta 1981 je bila sprejeta Afriška listina človekovih pravic in pravi ljudstev. Dokument vsebuje katalog državljanskih in političnih pravic, ekonomskih, socialnih in kulturnih pravic ter pravico do samoodločbe, razvoja, miru in pravico so ustreznega naravnega okolja. Kot organ je bila ustanovljena Afriška komisija za človekove pravice in pravice ljudstev, ki jo izvoli konferenca šefov držav in vlad Afriške unije. Komisija ima pristojnosti na področju preučevanja, izobraževanja in oblikovanja priporočil vladam. Obravnava tudi obtožbe med državami in posamezniki.

e) Arabska liga

V okviru Arabske lige je bila leta 1994 sprejeta Arabska listina o človekovih pravicah. Listina še ni v veljavi kot mednarodna pogodba. Njena vsebina sledi poglavitnim dokumentom OZN o človekovih pravicah in predvideva ustanovitev odbora izvedencev, ki bo imel pristojnost obravnavati letna poročila.

3.4 Zaščita manjšin

Tematiko zaščite manjšin je tre obravnavati posebej. Upoštevati moramo, da se je v mednarodnem pravu zaščita manjšin začela razvijati že precej prej, predse so bile dane pobude za zaščito človekovih pravic na mednarodni ravni. Že v Vestfalskem miru najdemo določbe, ki zagotavljajo prebivalstvu pokrajine, ki je prišlo pod drugo oblast ohranitev verskih in političnih pravic. To vprašanje je bilo posebno izrazito po koncu I. svetovne vojne, ko je bilo potrebno urediti položaj manjšin v državah, ki so nastale na ruševinah Avstro-ogrske, Otomanskega imperija in na ozemljih držav, ki so bile pred revolucijo pod suverenostjo Rusije.

Z določili o manjšinah je bilo zavezanih sedemnajst držav in ozemelj, ki so uredile položaj manjšin v okviru poveljnega mednarodnopravnega reda. Iz te ureditve ja nastal sistem varstva manjšin, v katerem je pomembno vlogo igralo Društvo narodov.

Svet Društva narodov je spremljal izpolnjenje pogodbenih določb o manjšinah, prejemal peticije pripadnikov manjšin in se v dialogu z vladami držav s tovrstnimi ureditvami zavzemal za reševanje problemov. Manjšinska ureditev je po 1 svetovni vojni temeljila na potrebah zagotoviti stabilnost mednarodnega sistema, vendar pa ta ureditev ni bila uspešna. Problem manjšin je bil v Evropi izredno velik, saj je bilo skupno število njihovih pripadnikov med 25 in 30 milijonov. Problem je bil zlorabljanje vprašanj nemških manjšin v Srednji Evropi zlasti na Češkem in Poljskem.

Manjšinsko vprašanje je postalo dejavnik destabilizacije v Evropi, kjer se je nato začela II svetovna vojna. Po drugi svetovni vojni se je stanje glede manjšin korenito spremenilo, na ravni občega mednarodnega prava je bil sprejet splošni pristop k zaščiti človekovih pravic, ki je problematiko manjšin postavil v nov kontekst.

Deklaracija o pravicah pripadnikov narodnih ali etilnih, verskih in jezikovnih manjšin je bila sprejeta 1992. Ohranila je temeljni pristop 27 člena Mednarodnega pakta o državnih in političnih pravicah, vendar pa je hkrati določila, da ja države zaščitijo obstoj in identiteto manjšin in za ta name sprejmejo ustrezne zakonodajne in upravne ukrepe. **Deklaracija o pravicah avtohtonih ljudstev** je bila sprejeta leta 2006 na prvem zasedanju Sveta za človekove pravice. Tudi na evropski ravni so bili narejeni premiki. V okviru OVSE je bil leta 1992 imenovan visoki komisar za narodne manjšine, je tipičen primer preventivne diplomacije. Obravnava tiste situacije, v katerih je nevarnost oboroženega konflikta. V okviru Sveta Evrope je od leta 1998 v veljavi **Evropska listina o regionalnih in manjšinskih jezikih, ki je** določil spekter ukrepov za pospeševanje manjšinskih jezikov v upravi, sodstvu.... Poročila obravnava **Odbor izvedencev**, ki ga imenujejo pogodbene stranke. Ima pristojnost oblikovati priporočila pogodbenim strankam. Od leta 1998 je pričela vejati tudi Okvirna Konvencija o zaščiti narodnih manjšin sprejeta 1994, kije določila širši obseg manjšinskih pravic in obveznosti. Razvoj zadnjih let v okviru Sveta Evrope kaže, da se ideja posebnih pravic v korist manjšin in skrb za zagotavljanje enakopravnosti spet krepi, vendar pa razvoj ne odpravlja in zmanjšuje pomena posebnih mednarodnih pogodb in pogodbenih določil o zaščiti manjšin. To so Sporazum De Gasperi – Gruber priloga k Mirovni pogodbi z Italijo, priloga Londonskega memurandoma o razumevanju ki določa manjšine na območju cone B ter 7. člen Avstrijske državne pogodbe, ki določa pravice slovenske in hrvaške manjšine na Kroškem, Štajerskem in Gradiščanskem v Avstriji.

4. Mednarodna kazenska odgovornost posameznika

Kazenska oblast spada med bistvene prvine suverenosti in je v jedru suverenosti države in tu države zelo nerade sprejemajo kakršno koli obliko internacionalizacije. Tudi »kazensko mednarodno pravo« ki se je razvilo v praksi držav je pravo suverene države, ki ga označuje nek

tuj element. Mednarodne pogodbe o mednarodni pravni pomoči v kazenskih zadevah so izraz volje sodelujočih suverenih držav.

Drugače pa je, če gre za kaznivo dejanje, ki je določeno po občem mednarodnem pravu, sodni organi ki odločajo o njih pa so mednarodne ustanove.

Po drugi svetovni vojni sta bili ustanovljeni dve mednarodni kazenski sodišči . Z londonskim sporazumom je bil ustanovljen **Mednarodni vojni tribunal, ki je zasedal v Nürnbergu**. Sodišče je bilo stvarno pristojno za tri kategorije kaznivih dejanj: zločini proti miru, vojni zločini in zločini proti človečnosti. Sodišče je uporabilo veljavno mednarodno pravo sodilo je 22 obtoženim nemškimi nacistom. **Mednarodni vojni tribunal za Daljni vzhod v Tokiu** je bil ustanovljen z razglasom ameriškega generala McArthurja. Razglasu je bil dodan statut sodišča po vzorcu Londonskega statuta. Sodišče je sodilo 28 obtožencem. Leta 1948 je bila sklenjena **Konvencija o preprečevanju in kaznovanju zločina genocida**. Leta 1968 je bila sklenjena **Konvencija o nezastaranju vojnih zločinov proti človečnosti**. **Konvencija o preprečevanju in kaznovanju zločina genocida** je bila sprejeta v letu 1948 in je v veljavi od leta 1951. Razmere so se spremenile po koncu hladne vojne , ko je **komisija** za mednarodno pravo sprejela osnutek **kodeksa o zločinih zoper mednarodni mir in varnost**. Varnostni svet OZN je leta 1993 ustanovil mednarodno kazensko sodišče za nekdanjo Jugoslavijo s sedežem v Haagu s pristojnostjo glede hujše kršitve Ženevske konvencije, kršitve zakonov in običajev vojne, genocid in zločin proti človečnosti. Sestavljalo ga je 11 sodnikov. Krajevna pristojnost je bila bivša Jugoslavija, časovna pa po 01.01.1991. Po vzoru tega sodišča je bilo tudi ustanovljeno Mednarodno kazensko sodišče za Ruando. Sodišče zaseda v Aruši – Tanzanija. Ti sodišči sta odgovor varnostnega sveta na velike zločine, ki so bili sestavni del ogrožanja mednarodnega miru in varnosti. V letu 1998 je bil sprejet statut Mednarodnega kazenskega sodišča, v letu 2002 je dosegel potrebnih 65 ratifikacij, v letu 2006 pa je že preko 100 pogodbenih strank. Sdež ima v Haagu. Sodišče sestavlja 18 sodnikov, ki jih izvoli skupščina pogodbenih strank statuta. Poleg sodnikov je med organi sodišča še tožilec svojim uradom. Stvarna pristojnost se nanaša na genocid, zločine proti človečnosti in vojne zločine,. Osebna pristojnost mednarodnega kazenskega sodišča se nanaša na polnoletne osebe, ki so državljani pogodbenih strank statuta, pa tudi drugih držav, ki bi sprejele pristojnost sodišča ali če je tako pristojnost odločil varnostni svet. Sodi se lahko tudi visokim predstavnikom države. Sodišče nima pristojnosti za kazniva dejanja storjena pred 1. julijem 2002.

IV. ORGANI ZA VZDRŽEVANJE MEDNARODNIH ODNOSOV

1. Državni poglavar, predsednik vlade in zunanji minister

Najvišji organ države v mednarodnih odnosih je državni poglavar (šef države) Poleg njega pri vzdrževanju mednarodnih odnosov pomemben predsednik vlade, ki mu mednarodno pravo zaradi tega priznava poseben položaj. Moderna država ima tudi specializirano ministrstvo za zunanje zadeve, ki ga vodi zunanji minister. Zunanji minister usmerja in vodi sistem diplomatskih in konzularnih predstavništev,. Položaj teh predstavnikov je urejen s pravili mednarodnega prava, ki so nastala, ki so nastala v zgodovini po poti običajnega prava, v novejšem obdobju pa so bila predmet celovite kodifikacije. Pravne ureditve držav se razlikujejo. Naloge državnega poglavarja in predsednika vlade so lahko združene v eni funkciji.- predsednik ZDA.

1. Državni poglavar

Mednarodno pravo daje državnemu poglavarju najvišji položaj v zunanjem zastopanju države, ne glede na notranje pravno ureditev, ki v mnogih primerih omejuje obseg njegove dejanske moči in pristojnosti. Državnemu poglavarju se v tujini izkazuje najvišje časti, ki mu seveda ne gredo kot osebi, ampak kot najvišjemu organu zunanjega zastopanja države. Ta posebni položaj se izkazuje v mednarodnih konferencah, kjer imajo posebne časti in protokolarno prednost pred drugimi predstavniki držav. Na potovanjih se mu zagotavlja posebna zaščita, uživa imuniteto pred sodnimi postopki in ni dolžan nastopiti kot priča. Pri vprašanju sodnih imunitet je treba upoštevati nekatere

izjeme, kot so na primer hudodelstva storjena med vojnami (Milošević). Če se državni poglavar spusti v pravdo kot toženec se s tem odreče sodni imuniteti. Državni poglavar ne potrebuje pooblastila za vodenje pogajanj in sklepanje mednarodnih sporazumov. Pogodba, ki jo sklene državni poglavar v okviru svojih ustavnih pristojnosti, državo zavezuje. V državah, ki državnemu poglavarju ne dajejo pristojnosti za sprejemanje lastnih zunanjepolitičnih odločitev, je treba v primeru izjav s pravnim učinkom ali v primeru sklepanja mednarodnih pogodb zagotoviti, da ima državni poglavar ustrezno podlago v sklepih ustavno pristojnega organa države.

2. Predsednik vlade

V državah parlamentarne demokracije je vloga državnega poglavarja omejena, vendar pomembna. Državni poglavar predstavlja suverenost države, četudi je položaj predvsem simboličen. V parlamentarnih sistemih je težišče državne oblasti v parlamentu, izvršilno oblast pa ima vlada, ki uživa podporo parlamenta. Takšna je tudi ustavna ureditev v Sloveniji. Predsednik vlade pri opravljanju funkcije v tujini uživa diplomatsko imuniteto in privilegije, ne uživa pa izkazovanja časti, ki gredo državnemu poglavarju. Tudi predsednik vlade ne potrebuje posebnega pooblastila za sklepanje mednarodnih pogodb. Njegove izjave, ki imajo naravo izražanja volje sprejeti mednarodne obveznosti, zavezuje državo. Državni poglavar, predsednik vlade in zunanji minister ne potrebujejo posebnega pooblastila za nastopanje v varnostnem svetu OZN.

3. Zunanji minister

Ministrstvo za zunanje zadeve se samostojno odloča o zunanji politiki. Podrejeno je vladi, posredno tudi parlamentu in v predsedniških ureditvah tudi državnemu poglavarju. Vse te okoliščine pripomorejo k posebnosti zunanjega ministrstva pa tudi k zahtevnosti vodenj, ki pripada zunanjemu ministru. MZZ ima v našem času poudarjeno koordinacijsko funkcijo, odgovorno je za tekočo koordinacijo odnosov s tujino. Te dejavnosti vodi s pomočjo diplomatskih in konzularnih predstavništev in aparata ministrstva. Zunanji minister je član vlade, ki sodeluje pri vseh pomembnejših odločitvah, ki zadevajo zunanje politični položaj države. V tujini zunanji minister uživa diplomatske privilegije in imunitete. Tako kot državni poglavar in predsednik vlade tudi zunanji minister ne potrebuje posebnega pooblastila za sklepanje mednarodnih pogodb in tudi nastopanje v Varnostnem svetu OZN.

Za položaj predsednika republike, predsednika vlade in zunanjega ministra je značilna sposobnost mednarodnopravnega zavezovanja države, zato se je uveljavilo pravilo da se spremembe oseb na teh funkcijah notificirajo drugim državam. Države članice OZN pogosto notificirajo generalnemu sekretarju in državam celotne nove sestave vlade, kadar pride do sprememb. Ta praksa ni obvezna, vendar koristi pri vodenju medvladnih komunikacij.

2. Diplomatski predstavniki

Diplomatska funkcija spada med najstarejše, četudi ne prvotne funkcije države. Od pradavnine so države morale komunicirati pred odposlancev, ki so prenašali sporočila, vodili pogajanja in iskali poti za reševanje sporov med državami. Pravna ureditev na področju diplomatskih odnosov se je razvijala po poti običajnega mednarodnega prava. Prva in vse do najnovejšega obdobja je bila edina kodifikacija opravljena na Dunajskem procesu leta 1815, ki je uvedla red na področju razredov vodij diplomatskih misij, in njegovega prednostnega rada. Do celovite kodifikacije je prišlo šele z **Dunajsko konvencijo o diplomatskih odnosih** leta 1961. Pomembni pa so tudi mednarodni običaji, ta pravi nimajo narave pravnih obveznosti. Vendar so spoštovanja in se uporabljajo v praksi.

1. Viri diplomatskega in konzularnega prava

Najpomembnejša mednarodna pogodba glede diplomatskega mednarodnega prava je **Dunajska konvencija o diplomatskih odnosih**, in je v veljavi od leta 1964. Priložena sta ji **dva protokola**,

o pridobivanju državljanstva in obveznem reševanju sporov, ki sta oba v veljavi. **Dunajska konvencija o konzularnih odnosih** je bila sprejeta leta 1963, veljati pa je pričela leta 1967. Sprejetih je bilo še nekaj pogodb, ki pa nimajo kodifikacijske narave, temveč na novo urejajo določena vprašanja diplomatskih odnosov. To so Konvencija o specialnih misijah, Konvencija o privilegijih in imunitetah Združenih narodov, Konvencija o privilegijih in imunitetah specializiranih agencij in Dunajska konvencija o predstavljanju držav v njihovih odnosih z mednarodnimi organizacijami univerzalne narave, ki pa še ni v veljavi, saj še ni pridobila potrebnega števila ratifikacij. Primeri običajnega mednarodnega prava so za delovanje diplomatskih predstavništev pomembni tudi precedensi iz praske- zatočišče Perujskega državljan na ameriškem diplomatskem predstavništvu v Kolumbiji.

2. Pravica poslanstva in diplomatski odnosi

Pravico poslanstva imajo suverene države in pa nekateri upoštevajoč specifični pravni kontekst še nekateri drugi subjekti. Nekdanja Sovjetska zveza je vsaj formalno priznavala pravico poslanstva svojim republikam. Pravica poslanstva je danes široko priznana Palestini, četudi še ni mogoče govoriti o suvereni državi, ampak o ENTITETI. Pravico do poslanstva ima tudi Sveti sedež, Suvereni malteški viteški red ima svoja diplomatska predstavništva od leta 1995 tudi svojo opazovalsko misijo pri OZN.

Diplomatski odnosi se vzpostavljajo z dvostranskimi sporazumi, ki imajo različne ravni formalnosti. Sporazum se lahko izrazi v enem pisnem instrumentu, z izmenjavo not in pisem, s skupno izjavo ali celo ustnimi sporazumi in s konkludentnimi dejanji. Sklenitvi sporazuma sledi vzpostavitev diplomatskih odnosov, sledi imenovanje in pošiljanje diplomatskih predstavnikov. Manjše države rešujejo vprašanje diplomatskega zastopanja tudi z nerezidenčnimi diplomatskimi misijami in na druge načine. Diplomatski odnosi med državama prenehajo na več načinov. S prenehanjem obstoja države prenehajo tudi njegovi diplomatski odnosi, vprašanja sukcesije pa se rešujejo v skladu z okoliščinami in upoštevaje norme mednarodnega prava o sukcesiji držav. Diplomatski in konzularni odnosi se prekinejo tudi z nastankom vojnega stanja med državama, lahko zaradi političnih težav med državama, vendar pa se tu prekinejo samo diplomatski odnosi ne pa tudi konzularni.

3. Funkcije diplomatske misije in imenovanje vodje diplomatske misije

Dunajska konvencija o diplomatskih odnosih celovito ureja položaj, naloge, privilegije in imunitete ter druga vprašanja diplomatskih misij. **Naloge oziroma funkcije diplomatske misije so:**

- predstavljanje države pošiljateljice v državni sprejemnici
- zaščita interesov države pošiljateljice in njenih državljanov v mejah mednarodnega prava
- pogajanja z vlado države sprejemnice
- ugotavljanje razmer in razvoja dogodkov in poročanje državi pošiljateljici
- pospeševanje prijateljskih odnosov med državo sprejemnico in pošiljateljico ter razvijanje gospodarskih, kulturnih in znanstvenih odnosov

Diplomatska misija lahko opravlja tudi konzularne funkcije.

V zgodovini se je diplomacija razvila iz diplomatskih nalog, ki so bile ad hoc značaja v prvotni obliki niso poznale stalnih diplomatskih predstavništev. Oseba odposlanca je bila pri tem osrednjega pomena. Ta zgodovinska značilnost se še danes izraža v posebnem pomenu vodje diplomatske misije, s katerim se identificirajo naloge misije. DKDO V 14 členu določa **tri razrede vodij diplomatskih misij** :

- Veleposlanike ali nuncije, akreditirane pri poglavarjih držav in druge šefe misij enakovrednega ranga,
- Poslanike, ministre in internuncije akreditirane pri državnih poglavarjih
- Odpravnike poslov akreditirane pri ministrstvu za zunanje zadeve

Odpravniki poslov so bodisi stalni, če so odnosi med državama vzpostavljeni na tej ravni ali začasni, če nadomeščajo vodjo misije, ki spada v rang enega od dveh razredov. Proces imenovanja in akreditiranja je stvar države pošiljateljice, ki mora upoštevati nekaj temeljnih norm mednarodnega prava. Vodjo diplomatske misije imenujem državni poglavar pošiljateljice in ga akreditira pri državnem poglavarju sprejemnice. Še pred imenovanjem je država pošiljateljica dolžna od države sprejemnice pridobiti privolitev. Novo imenovanemu vodji diplomatskem misije se nato izda poverilno pismo. Če so odnosi med državama vzpostavljeni na ravni odpravnikov poslov, izvrši akreditiranje zunanji minister države pošiljateljice pri zunanjem ministru države sprejemnice. Postopke imenovanja je podrobneje urejen s predpisi države pošiljateljice. Zakon o Zunanjih zadevah določa v 17. členu, da veleposlanike določi in odpokliče predsednik RS, na predlog vlade. Vodje misij opravijo še razgovor z zunanje političnim odborom državnega zbora, kar ni značilno za vse države. Privolitev države sprejemnice se pridobi, ko je postopke v državni pošiljateljici dosegel stopnjo, na kateri je potrebno le še poverilno pismo. Po pridobljeni privolitvi predsednik RS izda **poverilno pismo – akreditiv**, ki ga vodja misije preda državnemu poglavarju sprejemnice. Datum predaje poverilnega pisma se šteje kot datum začetka funkcije vodje diplomatske misije in vpliva na prednostni vrstni red v diplomatskem zboru. Šefi misij, ki so akreditirani v istem mestu, predstavljajo **diplomatski zbor**. Ta včasih (npr. pri nekaterih svečanostih) nastopa kot celota. V tem primeru ga vodi, mu predseduje ali nastopa v njegovem imenu po rangu najstarejši šef misije (šef misije z najdaljšim stažem), ki se imenuje **doyen** diplomatskega zbora. V nekaterih državah se je izoblikovalo pravilo, da je doyen vedno papeški nuncij, ker se mu v teh državah priznava starešinstvo nad vsemi ostalimi ambasadorji, ne glede na to, kdaj je nastopil svojo funkcijo.

Vodja diplomatske misije opravlja funkcijo v času njenega trajanja. MP ne predpisuje časa trajanja, je pa praksa različna in traja od tri do pet let, nekatere države dovoljujejo zelo dolgotrajno opravljanje iste funkcije.

Ob prenehanju funkcije in odhodu preda vodja misije državnemu poglavarju sprejemnice **odpoklicno pismo – rekreditiv**, s tem dejanjem mu preneha uradna funkcija, diplomatsko imuniteto pa uživa do časa, ko zapusti državo sprejemnico. Funkcija vodje diplomatske misije lahko preneha tudi z prekinitvijo diplomatskih odnosov, vojne ali prenehanja države, ki jo zastopajo. **Persona non grata** je nazaželjena oseba v državi sprejemnici, lahko je tudi diplomatski predstavnik. Persona non grata se lahko razglasi kdaj koli, lahko že pred prihodom na ozemlje države sprejemnice. Država pošiljateljica je dolžna takšno osebo odpoklicati in zaključiti njene funkcije v misiji. Države uporabljajo ta ukrep tudi kot povračilno sredstvo (**retorzija**), kot odgovor za že prej izrečen tovrstni ukrep druge države, kato da ni nujno, da je diplomatski predstavnik storil kaj problematičnega. Ta ukrep je pomemben tudi iz vidika varovanja diplomatskih predstavnikov, saj omogoča ukrepanje države sprejemnice, ne da bi kršila njihove imunitete.

4. Osebe diplomatske misije ter imunitete in privilegiji

V diplomatski misiji delujejo ljudje različnih pravnih statusov. DKDO je zato v 1. členu opredelila kategorije oseb, ki tvorijo celotno osebje:

- **vodja misije** je oseba, ki vodi misijo,
- **člani misije** so vodja in člani osebja misije,

- **člani osebja misije** so člani diplomatskega, administrativnega tehničnega osebja ter člani pomožnega osebja misije.
- **člani diplomatskega osebja** so člani misije, ki imajo diplomatsko funkcijo,
- diplomatski agent je vodja misije član diplomatskega osebja,
- **člani administrativnega in tehničnega osebja** so člani osebja misije, ki so zaposleni v administrativni in tehnični službi misije
- **člani strežnega osebja** so člani osebja misije, ki so zaposleni pri strežnih poslih misije
- **zasebna služinčad** so osebe, zaposlene v zasebni službi pri članu misije in niso uslužbenci države pošiljateljice.

Člani misije so v večini državljani države pošiljateljice. Nekatere države izrecno prepovedujejo, da bi lahko bili člani misije tudi državljani. DKDO dopušča to možnost, če se država sprejemnica s tem strinja. Diplomatska imuniteta ni priznana samo v državi, kjer je poslanik akreditiran, temveč tudi v tretjih državah, skozi katere poslanik potuje, da bi prevzel svojo funkcijo, da bi se vrnil v službo ali da bi se vrnil v svojo državo. Tretja država mu mora priznati imuniteto in mu omogočiti prehod oz. vrnitev. To velja tudi za poslanikove družinske člane, člane administrativnega in tehničnega osebja in pomožno osebje ter njihove družinske člane.

Temelj diplomatske imunitete je na eni strani **dostojanstvo države**, ki jo poslanik predstavlja (*teorija reprezentacije*), na drugi strani pa potreba, da se poslaniku oz. misiji omogoči neodvisnost delovanja (funkcionalna teorija). Dunajska konvencija združuje obe stališči. Funkcija misije je predstavljanje države, namen imunitete pa je, da se omogoči izvrševanje funkcij diplomatskih misij. Namen imunitete ni dajanje prednosti posameznikom. Diplomatska imuniteta ni osebna pravica zaščitenih posameznikov, temveč pravica države, da od druge države zahteva določeno ravnanje s svojimi diplomatskimi predstavniki. Zato se član misije sam ne more odreči imuniteti, odreče pa mu jo lahko (tudi proti njegovi volji) njegova vlada.

Običajno pravo je priznavalo imuniteto tudi osebu šefa misije, vendar pa je bil obseg imunitete za posamezne kategorije osebja sporen. Dunajska konvencija je potrdila imuniteto za diplomatske agente (šefa misije in diplomatsko osebje) in njihove družine. Za ostale kategorije osebja misije in njihove družine pa je Konvencija določila, v kakšnem obsegu jim je imuniteta priznana. Tudi administrativno in tehnično osebje in njihove družine uživajo imuniteto, ki pa ima določene izjeme (glede ugodnosti pri carinah, civilni in upravni pristojnosti države sprejemnice itd.). V praksi je običajno tako, da država pošiljateljica ministrstvu za zunanje zadeve države sprejemnice sporoči imena oseb, ki uživajo imuniteto in privilegije.

Diplomatska imuniteta traja ves čas, ko je zaščiten osebno službeno v državi sprejemnici. Začne se od trenutka, ko oseba prekorači mejo države sprejemnice zaradi nastopa funkcije, preneha pa takrat, ko državo zapusti oz. ko se izteče razumen rok za odhod. Imuniteta obstaja tudi v primeru vojne med državo sprejemnico in državo pošiljateljico. Država sprejemnica mora v tem primeru zaščitenim osebam omogočiti, da v najkrajšem možnem času zapustijo njeno območje. Za to mora zagotoviti tudi ustrezna prevozna sredstva.

Funkcionalna narava diplomatske imunitete se kaže tudi v tem, da mora država sprejemnica omogočiti ustrezne razmere za delo diplomatske misije (pridobitev prostorov za delo, stanovanj za družine osebja itd.).

i) Imunitete in privilegij diplomatskih misij

Če obravnavamo te imunitete in privilegije kronološko je na prvem mestu pomoč države sprejemnice, da si država pošiljateljica pridobi prostore.

Nedotakljivost premoženja in prostorov. Organi države sprejemnice ne smejo vstopiti v prostore misije brez dovoljenja šefa misije. Država sprejemnica mora preprečevati nasilno vstopanje v prostore misije, motenje miru in kršitve dostojanstva misije. Na isti način so zaščiteni tudi zasebna stanovanja šefa misije in diplomatskega osebja. Prostori misije, zasebna stanovanja diplomatskih agentov, pohištvo in drugi predmeti, ki so v teh prostorih, ne morejo biti predmet preiskave, zaplembe ali izvršbe. Tudi dostava sodnih in drugih pozivov se lahko vrši samo po diplomatski poti. Konvencija ščiti tudi prevozna sredstva. Zaščiteni prostori obsegajo zgradbo misije, pa tudi ograjen vrt ali park okoli zgradbe. Te nepremičnine niso eksteritorialne (izvzete iz območja države sprejemnice), temveč so le postavljene v določen zaščiten pravni položaj. Včasih se je v zgradbi diplomatskega predstavništva priznavala pravica do zatočišča (azila). Danes mednarodno pravo pravice do diplomatskega azila ne priznava. Zločinca, ki se zateče v zgradbo misije, je potrebno izročiti mestnim oblastem. Tudi za kazniva dejanja, storjena v zgradbi misije, so pristojne mestne oz. državne oblasti.

Zaščita arhivov. Arhivi in spisi misije so nedotakljivi, ne glede na to, kje se nahajajo. To velja tudi v primeru prekinitve diplomatskih odnosov ali vojne. V takih primerih se lahko postavi enega od uslužbencev misije za čuvaja zgradbe in arhivov.

Svoboda korespondence. Država sprejemnica dopušča in ščiti svobodo korespondence. Korespondenca z lastno državo vključuje komunikacijo z vsemi organi države (vlada, upravni organi, sodni organi, ustanove, posamezniki, druge misije in konzulati itd.). Misija lahko uporablja vse oblike komunikacije. Pisma in kurirsko prtljago je prepovedano pregledovati. Če obstaja utemeljen sum, da v prtljagi ni diplomatske pošte, lahko organi države sprejemnice zahtevajo, da se ob prisotnosti diplomatskega predstavnika prtljaga odpre. Če diplomatski predstavnik to odkloni, se lahko pošiljka zavrne.

Ceremonialne pravice. Diplomatska misija ima pravico izobesiti zastavo in grb svoje države na zgradbi misije, v službenih prostorih, na zgradbi stanovanja šefa misije in na njegovih prevoznih sredstvih. Šef misije ima pravico do ustreznega naslavljanja (ekscelenca) in še nekatere druge ceremonialne pravice. Pri tem je treba upoštevati, da gredo diplomatskim predstavnikom različnih držav enake časti.

ii) Imunitete in privilegiji diplomatskih predstavnikov

- **Osebna nedotakljivost.** To je temeljni privilegij diplomatskega prava, iz katerega izhajajo vsi drugi. Je odraz temeljne pravice države do neodvisnosti in spoštovanja. Diplomatski agent ne sme biti podvržen nikakršni obliki aretacije ali pripora. Država sprejemnica mora z njim ravnati spoštljivo in preprečevati posege v njegovo osebnost, svobodo in dostojanstvo. Zaščiteni so tudi zasebno stanovanje, spisi, dopisovanje in osebni predmeti. Če diplomatski agent stori kaznivo dejanje proti javnemu redu ali varnosti države, lahko država sprejemnica zahteva njegov odpoklic ali pa mu odreče gostoljubje in ga spremi do meje. Nekateri teoretiki menijo, da tak diplomat ne uživa zaščite in da se ga lahko pripre. Zaradi številnih napadov na diplomatske predstavnike je bila leta 1973 sprejeta Konvencija o preprečevanju in kaznovanju zločinov proti mednarodno zaščitenim osebam, vključujoč diplomatske agente.

- **Nedotakljivost stanovanja.** Zasebno stanovanje diplomatskega agenta uživa enako nedotakljivost in zaščito kot prostori misije.
- **Imuniteta pred kazensko, civilno in upravno jurisdikcijo.** To ne pomeni, da za diplomatsko osebje ne bi veljali zakoni države sprejemnice. Če diplomat krši zakone, lahko država sprejemnica od države pošiljateljice po diplomatski poti zahteva, da diplomata opozori ali ga odpokliče. Dopusčena je nujna obramba proti protipravnim dejanjem privilegirane osebe, po prenehanju imunitete pa se lahko uporabi redna pravna pot, ki prej zaradi imunitete ni bila mogoča. Imuniteta pred jurisdikcijo obsega zaščito pred posegi sodnih in upravnih organov. Diplomatski agent je **popolnoma izvzet iz kazenske jurisdikcije države sprejemnice**. To se nanaša na vsa dejanja in ne samo na tista, ki so povezana z njegovo funkcijo. Tudi če gre za dejanje proti varnosti države, lahko država sprejemnica samo preventivno ukrepa, ne more pa storilca naknadno kazensko preganjati. Diplomatski agent je izvzet tudi iz civilne jurisdikcije, vendar pa tu obstajajo določene izjeme (npr. glede določenih stvarno pravnih tožb, ki se tičejo nepremičnin na področju države sprejemnice, glede oporočnih pravnih itd.). Diplomatski agent tudi **ni dolžan pričati**. Imuniteta pred kazensko, civilno in upravno jurisdikcijo lahko preneha. To se zgodi, če jo država pošiljateljica prekliče. Gre za pravico države in ne pravico diplomatskega agenta. Za preklic imunitete zato ni potrebna njegova privolitev. Imuniteta pred kazensko, civilno in upravno jurisdikcijo velja tudi za administrativno in tehnično osebje, vendar le glede dejanj, povezanih z opravljanjem njihove službene funkcije.

Država sprejemnica mora na svojem območju članom diplomatskih misij zagotoviti **svobodo gibanja in potovanja**. Na določena območja pa jim lahko vstop zaradi državne varnosti prepove. V praksi so vlade to možnost večkrat zlorabljale, tako da so gibanje diplomatskega osebja omejile na ozek prostor okoli glavnega mesta, za daljša potovanja pa so zahtevale posebna dovoljenja. Osebe, ki uživajo diplomatsko imuniteto so upravičeni tudi do zaščite v primeru tranzita, ta vključujem osebno nedotakljivost in tiste imunitete, kis o potrebne za tranzit in vrnitev.

Diplomatski agenti so v državi sprejemnici **oproščeni plačila vseh davščin in taks**, razen posrednih davščin, ki so po svoji naravi običajno vključene v ceno blaga oz. storitev. Oproščeni so tudi plačila osebnih dajatev in vojnih doklad. Druga skupina privilegijev se nanaša na carine in pravico do uvoza, vendar le za predmete, ki so namenjeni za uradno rabo v misiji in osebno rabo in nastanitev.

Diplomatski predstavniki so oproščeni pregleda osebne prtljage, razen če obstaja utemeljen sum, da so v osebni prtljagi predmeti, za katere ne velja prost uvoz, katerih uvoz je prepovedan ali za katere veljajo karantenski predpisi države sprejemnice.

Zloraba imunitet in privilegijev ima za posledico nastanek sporov, v katerih se lahko država pošiljateljica odreče imuniteti osebe, upravičene do imunitete, država sprejemnica pa to osebo lahko razglasi za **persona non grata**.

Diplomatski predstavniki imajo v razmerju do države sprejemnice tudi nekaj izrecno predpisanih dolžnosti, to so spoštovanje njenih predpisov, ne vmešavanje v notranje zadeve države sprejemnice, prostorov misije ne smejo uporabljati za poslovne ali trgovske dejavnosti pridobitvene narave.

2. Konzuli

Konzularne funkcije so nastale zaradi trgovinskih potreb. Prvotni konzuli so bili predstavniki trgovcev in njihovih združenj, ki so jih tudi volila in jim zaupala raznovrstne funkcije zastopanja in

reševanja sporov. Čeprav je funkcija konzulov nastala iz trgovinskih odnosov, pa imajo v mnogih primerih tudi politične naloge.

Konzuli so **upravni organi** države, ki v drugi državi opravljajo določene funkcije za svojo državo in zastopajo interese svojih državljanov. Konzul (nasprotno od diplomatskega poslanika) ne zastopa vlade in nima diplomatskih značilnosti. Je državni uradnik v tujini in ne predstavlja države. To je bistvena razlika med konzulom in diplomatskim predstavnikom. Medtem ko poslanik predstavlja svojo državo v vseh pogledih, ima konzul določene nepolitične (upravne) funkcije. Konzuli izdajajo vizume in potne liste, opravljajo administrativne naloge, ščitijo interese države in državljanov v okviru, ki ga postavlja mednarodno pravo, vročajo sodne dokumente itd. Včasih sta lahko diplomatska in konzularna funkcija združeni. To se zgodi takrat, ko v glavnem mestu neke države ni konzulata in njegovo funkcijo opravlja oddelek na diplomatskem predstavništvu, ali pa takrat, ko država nima diplomatske misije in konzul opravlja tudi njene funkcije.

Konzularne odnose ureja Konvencija o konzularnih odnosih, ki je bila sprejeta na Dunaju leta 1963. Z njo so bila dotedanja pravila mednarodnega običajnega prava znatno spremenjena in dopolnjena. Kljub temu Konvencija določa, da se za vprašanja, ki jih izrecno ne ureja, še vedno uporablja mednarodno običajno pravo.

1. Funkcije konzularnih predstavnikov in imenovanje vodje konzulata

Konvencija našteva nekatere funkcije konzulov:

- zaščita interesov svoje države in državljanov,
- izdajanje določenih upravnih aktov,
- pomoč ladjam in letalom, ki potujejo pod zastavo njihove države,
- razvijanje trgovinskih, gospodarskih in kulturnih odnosov itd.

Delovanje konzulatov mora biti v skladu z zakoni in predpisi države sprejemnice. Funkcije so našteje eksemplifikativno, zato lahko država pošiljateljica konzulatu zaupa kakršnokoli nalogo, ki je zakoni države sprejemnice ne prepovedujejo.

Pogoj za ustanovitev konzulata je konzularna sposobnost države. To sposobnost (sposobnost imeti svoje konzulate v tujini oz. sprejeti tuje v svoji državi) so v preteklosti imele tudi nesuverene države (npr. Srbija pred letom 1878). Konzularno sposobnost (predvsem pasivno) imajo lahko tudi federalne enote. Medtem ko imajo lahko diplomatske misije tudi drugi subjekti mednarodnega prava, lahko konzulate ustanavljajo samo države.

Država, v kateri želi neka druga država odpreti konzulat, mora v to privoliti. Medsebojno pošiljanje in sprejemanje konzulov se največkrat uredi s pogodbo, v kateri se podrobno določijo vsa vprašanja. Dunajska konvencija o konzularnih odnosih določa, da temelji vzpostavitev konzularnih odnosov na obojestranskem soglasju med državo pošiljateljico in državo sprejemnico. Če ni drugače določeno se šteje, da privolitev za vzpostavitev diplomatskih odnosov obsega tudi vzpostavitev konzularnih odnosov. Možno pa je, da se konzularni odnosi vzpostavijo pred diplomatskimi in da so od njih neodvisni.

Poznamo dve vrsti konzulov:

- **Poklicni konzuli:** konzularna funkcija je njihova redna in izključna dejavnost. V razmerju do svoje države so v službenem odnosu. Imeti morajo določeno izobrazbo in državljanstvo države pošiljateljice.

- **Častni konzuli:** to so osebe, ki imajo stalno bivališče v državi sprejemnici in so velikokrat tudi njeni državljani. Ne dobivajo uradniške plače, temveč svojo funkcijo opravljajo brezplačno. Danes so častni konzuli redki.

Dunajska konvencija o konzularnih odnosih določa štiri razrede vodij konzulatov:

- generalni konzul;
- konzul;
- vicekonzul;
- konzularni agent.

Po razredu vodij konzulatov se imenujejo tudi sami konzulati: generalni konzulat, konzulat, vicekonzulat in konzularna agencija. Države lahko dajejo svojim konzularnim funkcionarjem, ki niso vodje konzulatov, tudi drugačne nazive. Razlika v nazivu odloča o rangu vodij konzulatov, ki so v istem mestu, za samo delovanje konzulov pa nima pomena. Generalni konzuli so včasih nadzirali več konzulatov, danes pa se ta naziv podeljuje šefom konzulatov v posebej pomembnih mestih. Po razredu šefov konzulatov se imenujejo tudi sami konzulati: generalni konzulat, konzulat, vicekonzulat in konzularna agencija.

Imenovanje konzulov poteka po notranjih predpisih države pošiljateljice. Vodja konzulata dobi od svoje države patentno pismo (lettres de provision), v katerem so podatki o njegovi kategoriji, razredu, konzularnem področju in sedežu. Patentno pismo se pošlje državi sprejemnici, ki šefu konzulata izda pooblastilo (eksekvaturu). Izdaja eksekvature pomeni dovoljenje za izvrševanje konzularne funkcije. Država sprejemnica lahko izdajo eksekvature tudi zavrne, pri tem pa ji ni potrebno navajati razlogov za zavrnitev. O izdaji eksekvature mora obvestiti pristojne organe konzularnega področja. Šefu konzulata mora v skladu s Konvencijo o konzularnih odnosih omogočiti opravljanje njegovih funkcij.

Članu konzulata lahko funkcija preneha na več načinov: s sporočilom države pošiljateljice državi sprejemnici o prenehanju funkcije, z umikom eksekvature, s sporočilom države sprejemnice državi pošiljateljici, da neke osebe ne šteje več za člana konzularnega osebja in zaradi vojne. Prekinitev diplomatskih odnosov sama po sebi ne pomeni tudi prekinitve konzularnih odnosov. Država sprejemnica lahko državo pošiljateljico v vsakem trenutku obvesti, da je določen konzularni predstavnik postal »persona non grata« oz. nesprejemljiv. Tega ukrepa ji ni potrebno obrazložiti. Če se to zgodi, mora država pošiljateljica tako osebo takoj odpoklicati. Če je ne odpokliče, lahko država sprejemnica eksekvaturu umakne in sporoči, da osebe ne šteje več za konzularnega predstavnika. Če pride do prekinitve konzularnih odnosov, mora država sprejemnica zaščititi konzularne prostore, premoženje in arhive.

2. Imunitete in privilegiji konzulatov in konzularnih funkcionarjev

Mednarodno pravo zagotavlja nedotakljivost prostorov konzulata. Organi države sprejemnice lahko vanje vstopijo le s privolitvijo vodje konzulata. Država sprejemnica mora storiti vse, da ne bi prišlo do nasilnih vdorov v prostore konzulata, poškodovanja, kršenja miru ali dostojanstva konzulata. Prostori konzulata, pohištvo, oprema, prevozna sredstva in drugo premoženje ne morejo biti predmet rekvizicije. Prostori konzulata in stanovanje šefa konzulata so oproščeni plačila davkov. Konzularni arhivi in spisi so nedotakljivi, ne glede na to, kje so. Država pošiljateljica lahko zgradbo konzulata in prevozna sredstva označi z zastavo in grbom.

Konzularni predstavniki imajo tako kot diplomatski predstavniki **pravico do svobode gibanja in komuniciranja**. Konzulati smejo v skladu s predpisi svoje države za svoje storitve zaračunavati takse in pristojbine. Ti prihodki so v državi sprejemnici oproščeni plačila davkov in carin.

Zaščita poklicnih konzulov je podobna zaščiti diplomatskih predstavnikov. Država sprejemnica mora z njimi ravnati spoštljivo. Ukreniti mora vse, kar je potrebno, da bi preprečila posege v njihovo osebnost, svobodo in dostojanstvo. Konzularni predstavniki pa nimajo imunitete pred kazensko jurisdikcijo. Na podlagi odločbe sodišča so lahko so aretirani. Če storijo hudo kaznivo dejanje, jim lahko država sprejemnica sodi in jih kaznuje. Konzularni predstavniki so izvzeti iz sodne in upravne jurisdikcije samo glede dejanj, ki se nanašajo na opravljanje njihove službene funkcije.

Imuniteta častnih konzulov in konzulatov je v primerjavi s poklicnimi zožena in omejena. Ne nanaša se na člane družin častnih konzulov. Prostori konzulata niso nedotakljivi, vendar pa mora država sprejemnica storiti vse, da bi jih zaščitila in preprečila nasilne vstopne in poškodovanje. Arhivi in spisi častnega konzulata so nedotakljivi, če so ločeni od ostalih spisov. Častni konzuli nimajo imunitete pred kazensko jurisdikcijo, vendar pa se mora morebitni kazenski postopek voditi hitro in tako, da ne ovira dela častnega konzula.

Dunajska konvencija o konzularnih odnosih omenja tudi **dolžnosti konzulov**. Konzuli morajo spoštovati zakone in ostale predpise države sprejemnice. Ne smejo se vmešavati v njene notranje zadeve. Prostorov konzulata ne smejo uporabljati za namene, ki niso v skladu z izvajanjem konzularnih funkcij.

4. Mednarodni uslužbenci

Z nastankom vedno večjega števila mednarodnih organizacij se je povečalo število mednarodnih uslužbencev, s tem pa tudi potreba, da se uredi njihov položaj. **Splošna pravila mednarodnega običajnega prava o položaju mednarodnih uslužbencev se še niso izoblikovala**. Gre namreč za organizme, ki so ustanovljeni z mednarodnimi pogodbami. Države, ki niso podpisnice teh pogodb, tudi nimajo interesa, da takim uslužbencem mednarodnih organizacij priznajo poseben status. Države podpisnice njihov status uredijo s samo pogodbo. **Zato položaj mednarodnih uslužbencev temelji predvsem na pogodbenem pravu**. Mednarodni uslužbenci imajo v vsaki državi samo tiste pravice in pooblastila, na katere je država s pristopom k pogodbi pristala. Vendar pa se postopoma oblikujejo tudi določena pravila, ki se lahko razvijejo v mednarodno običajno pravo.

Ustanovna listina OZN in statuti mnogih mednarodnih organizacij vsebujejo načelno obveznost spoštovanja privilegijev za osebe, ki delujejo v določeni mednarodni organizaciji. Po 105. členu Ustanovne listine OZN so predstavnikom držav članic in uslužbencem OZN priznani privilegiji, ki so potrebni za njihovo neodvisno opravljanje funkcij. Podobne določbe vsebujejo tudi statuti drugih specializiranih institucij. Ena od temeljnih značilnosti mednarodnih uslužbencev je namreč ravno neodvisnost od nacionalnih vlad.

Bolj podrobno je položaj mednarodnih uslužbencev urejen v dveh konvencijah: Konvencija o pravicah organov OZN iz leta 1946 in Konvencija o privilegijih in pravicah specializiranih agencij iz leta 1947. Obe konvenciji določata, da generalni sekretar OZN oz. ustreznih organ vsake specializirane ustanove določi, kateri uslužbenci uživajo privilegije. Njihov seznam mora sporočiti vladam, ki so članice organizacije. Mednarodni uslužbenci so izvzeti iz sodne jurisdikcije glede dejanj, ki sodijo v njihovo službo. Oproščeni so plačila določenih davkov. Predpisi, ki omejujejo priseljevanje in bivanje tujcev v določeni državi, za mednarodne uslužbence in njihove družine ne

veljajo. Pri prvem nastopu službe lahko svojo opremo in druge premične predmete uvozijo brez carine. Generalni sekretar OZN oz. glavni predstojnik vsake mednarodne organizacije uživa enake privilegije in imunitete, ki jih po mednarodnem pravu uživajo diplomatski predstavniki in njihove družine.

V. MEDNARODNO PRAVNI POSLI

1. Splošno

Subjekti mednarodnega prava vstopajo v medsebojne pravno opredeljene odnose na različne načine. **Ločimo pravne odnose, ki nastanejo zaradi voljnega ravnanja subjektov** v skladu z normami pravnega sistema **in tiste, ki to niso**. **Prvo kategorijo** lahko označimo za produkt mednarodnopравnih poslov. Nekateri so takšni, da jih lahko opravi subjekt mednarodnopравnega prava samostojno. **Tem pravimo enostranski pravni posli**. Drugi zahtevajo delovanje dveh ali več subjektov mednarodnega prava. Večina teh spada v kategorijo mednarodnih pogodb, ki so bodisi dvostranske (bilateralne) bodisi večstranske (multilateralne). Med značilnosti prakse, ki ima posledice za razvoj mednarodnega prava so tudi priporočila mednarodnih organizacij, ki sicer ne ustvarjajo mednarodnopравnih obveznosti, vendar so pomembne za razvoj prakse in pravne zavesti in pripomorejo k razvoju običajnega mednarodnega prava.

2. Enostranski pravni akti

Enostranski pravni posel je enostranska izjava volje subjekta mednarodnega prava, na katero je vezana določena mednarodnopравna posledica. Z njim se neko pravno stanje oblikuje, spremeni ali ukine. Enostranska izjava volje ni vedno samostojna. Poleg nje lahko vzporedno obstajajo tudi izjave volje ali dejanja drugih subjektov, vendar tako, da je ta enostranska izjava volje glavna.

Velikokrat se pojavljajo enostranske izjave volje, ki same zase nimajo pravnega učinka, temveč učinkujejo šele z drugimi, predhodnimi ali naknadnimi izjavami volje nekega drugega subjekta. V tem primeru tvorijo izjave volje ene stranke sestavne dele sporazuma, ki ima pravne posledice šele kot celota. Takšne posle imenujemo **akcesorni oz. odvisni enostranski pravni posli**. Primeri akcesornih poslov so ponudba, sprejem, odpoklic, odpoved, pridržek (rezerva). Vsi ostali enostranski pravni posli, ki niso odvisni, so **samostojni**. Poznamo tudi **mešane enostranske pravne posle**, pri katerih je za pravni učinek potrebno še neko materialno dejanje, npr. okupacija ali derelikcija.

Enostranska izjava volje je praviloma namenjena določenemu subjektu ali več subjektom, v nekaterih primerih pa takega subjekta ni. Subjekti, ki jim je enostranska izjava volje namenjena, so pasivne stranke enostranskega pravnega posla. Da bi enostranski pravni posel učinkoval, mora izjava volje dospeti do subjekta, na katerega se nanaša.

Glavne oblike enostranskih pravnih poslov so:

- **Notifikacija:** je uradno sporočilo neke zahteve ali pravno relevantnega dejstva, ki se je ali se bo zgodilo. Z njo se državi nekaj uradno daje na znanje. Običajno se opravlja med rednimi organi zunanjega zastopanja (ministri za zunanje zadeve, poslaniki). V nekaterih primerih so lahko pristojni tudi drugi organi (poveljnik vojne ladje). Včasih se za posredovanje notifikacije uporabijo tretje države (npr. v primeru vojne). Da bi notifikacija učinkovala, mora prispeti do adresata, vendar pa ni potrebno, da adresat sprejem potrdi.

Tudi molk ima v določenih primerih pravne posledice. Edina posledica notifikacije je, da se država, ki ji je bilo sporočilo namenjeno, ne more sklicevati na to, da ji sporočena zahteva ali dejstvo ni bilo znano. Drugače pa je takrat, ko je notifikacija na podlagi mednarodne pogodbe ali mednarodnega običajnega prava predvidena za posebne primere. Takrat nastopijo posledice, ki so določene s temi posebnimi predpisi. Včasih je notifikacija obvezna: objava vojne, sporočilo o vojni blokadi, registracija mednarodnih pogodb, pridobitev nikogaršnjega ozemlja. Notifikacija se veliko uporablja tudi v diplomatski praksi.

- **Priznanje:** je enostranska izjava volje, da se neko obstoječe stanje ali zahteva šteje kot pravno veljavna. Priznanje se v mednarodnih odnosih pogosto uporablja: priznanje nove države, vlade, upornikov, pridobitve območja itd. Pomembnost priznanja se kaže zlasti v tem, da lahko nadomesti zastaranje. Včasih pomeni priznanje opustitev lastnih pravic ali zahtev, ki so v nasprotju z obstoječim stanjem. Priznanje je lahko dano formalno ali s konkludentnimi dejanji, pogosto pa je dano tudi molče. Velikokrat je vezano na rok ali pogoj. Posledica priznanja je, da država, ki ga je dala, kasneje ne more nasprotovati določenemu dejstvu, stanju ali zahtevi.
- **Protest:** je enostranska izjava volje, s katero se zaradi zaščite lastnih pravic oporeka pravni veljavnosti nekega stanja, obnašanja ali zahteve. Vsebina protesta je torej nasprotna od priznanja. Protest v mednarodnem pravu služi preprečitvi uporabe pravila *qui tacet, consentire videtur*. Glede na to, da lahko molk včasih pomeni priznanje tuje pravice, zahteve ali stanja oz. odrek lastni pravici, zahtevi ali interesu, je potrebno s protestom takšne posledice preprečiti. Protest prekine molk in ohrani oz. zaščiti pravico. Izjaviti ga mora tisti organ, ki je pristojen za zastopanje države v mednarodnih odnosih. Če ga izjavi nepristojen organ, nima mednarodnopravnih učinkov. Protest parlamenta je zato lahko samo politična demonstracija, z vidika mednarodnega prava pa nima učinkov. Protest mora biti naslovljen na tisto državo, ki je izvršila dejanje, proti kateremu je protest usmerjen. Posebno obliko protesta je razvilo anglosaško pravo. Gre za institut vztrajnega protestništva (*persistant objector*). Uporabi se lahko pri prehodu nekega pravila v mednarodno običajno pravo. Običajno pravilo mednarodnega prava nastane, če sta izpolnjena subjektivni in objektivni pogoj. Zavezuje vse države. Zaradi instituta tihe privolitve (*tacitus consensus*) zavezuje tudi tisto manjšino držav, ki se z njim ni strinjala. Vendar pa lahko država, ki se z nekim pravilom ne strinja, z vztrajnim protestništvom prepreči, da bi le-to prešlo v običajno pravo.
- **Obljuba:** nekateri teoretiki jo obravnavajo kot posebno vrsto enostranskega pravnega posla, čeprav bi jo lahko uvrstili k notifikaciji. Meddržavno sodišče v Haagu se je npr. v sporih o jedrskih poskusih oprlo na francoske obljube o prenehanju izvajanja jedrskih poskusov nad zemljo. Sodišče je bilo mnenja, da so bile določene izjave francoskega predsednika republike in vlade dane v takih okoliščinah, da so ustvarile mednarodno obveznost. S tem je Sodišče pokazalo, da se lahko obveznosti ustanovijo tudi z obljubo, če se upoštevajo okoliščine, v katerih je bila dana.
- **Odrek pravic** je enostranska izjava volje, s katero se subjekt odpove določeni pravici. Odreči se je mogoče vsaki pravici, razen tisti, ki je pridobljena zaradi izvrševanja določene dolžnosti. Odreka je lahko neformalna, molčeča. Njen učinek je samo odpoved in ne prenos pravice na drugega. V primeru dvoma je potrebno odreko razlagati restriktivno. Poseben primer odreke je derelikcija, ki je mešani enostranski pravni posel, ker mora biti poleg izjave volje območje tudi dejansko zapuščeno.

- **Okupacija:** nekateri jo prištevajo med enostranske pravne posle. To je sicer pravilno, vendar pa gre za mešani enostranski pravni posel, saj je poleg izjave volje potrebna tudi dejanska vzpostavitev oblasti na okupiranem območju.

3. Mednarodne pogodbe

1. Pojem in vrste

Mednarodna pogodba je vsak sporazum med subjekti mednarodnega prava, ki izraža njihovo voljo in s tem določa njihove pravice in obveznosti. Kot povsod v pravu so tudi v primeru mednarodnih pogodb odločilnega pomena **obveznosti**. Mednarodne pogodbe lahko sklepajo države, mednarodne organizacije in drugi subjekti mednarodnega prava v okviru svoje pravne sposobnosti. Mednarodne organizacije že po svoji naravi ne morejo sklepati vseh pogodb, ki jih lahko sklepajo države, kjer je njihova pravna sposobnost omejena. Tudi drugi subjekti (osvobodilna gibanja, sveti sedež) sklepajo samo določene vrste mednarodnih pogodb.

Za označevanje mednarodnih pogodb se uporabljajo različni nazivi: **sporazum, pakt, konvencija, protokol, memorandum o razumevanju**. Ime ne vpliva na pravno naravo mednarodne pogodbe, lahko pa nakazuje njeno vsebino ali način sklenitve. Pri uporabi teh nazivov praksa ni dosledna. Določeni nazivi pa se vendarle uporabljajo za določeno vrsto pogodb, npr. kapitulacija v vojni ali kompromis za prenos spora pred mednarodno arbitražo. Naziv deklaracija se običajno uporablja za pismeno potrditev obstoječega običajnega prava. Delitev pogodb z vsebinskega stališča prav tako nima pravnega pomena. Nekateri teoretiki govorijo o političnih in gospodarskih pogodbah, drugi o političnih, pravnih in ekonomsko – socialnih pogodbah.

Mednarodne pogodbe ne smejo biti v nasprotju z kogentnimi normami⁷ mednarodnega prava. Ta konflikt ima za posledico ničnost mednarodne pogodbe. Razmerje med kogentnimi normami in mednarodnim pogodbenim pravom je pomembna značilnost sodobnega mednarodnega prava. V novejšem času se je število kogentnih pravnih norm povečalo in to je omejilo obseg svobode sklepanja mednarodnih pogodb. Pogodbe so lahko po svojem političnem, ekonomskem in drugem pomenu različne, pravo so vse enako obvezujoče, pravno bistvo pogodbe je njena obveznost ne pa morebiti vsebina, oblika ali organ sklepanja.

Pogodbe lahko razdelimo na pogodbe, ki nalagajo neko **storitev** (npr. cesija, dobava orožja). Te pogodbe se lahko sklenejo za periodične storitve, lahko pa se konzumirajo z enkratno izpolnitvijo. Poznamo tudi pogodbe, ki nalagajo neko **opustitev** ali **dopustitev** (npr. dolžnost nenapadanja, služnost prehoda vojaških enot).

S **formalnega vidika** ločimo pogodbe, ki jih **sklepajo najvišji organi zunanjega zastopanja** (šef države, predsednik vlade, minister za zunanje zadeve) in pogodbe, ki jih **sklepajo podrejeni organi** na svojem področju.

Glede na **število udeležencev** ločimo **Dvostranske** (bilateralne) mednarodne pogodbe, **Večstranske** mednarodne pogodbe: pri njih sodeluje več strank, vendar pa je njihov krog zaprt. Njihovo število se ne more povečati preko meje, določene s pogodbo in **Mnogostranske** (multilateralne) mednarodne pogodbe: pri njih sodeluje več držav, stranke pa lahko pristopajo tudi naknadno. Stranke so lahko vse države sveta. Te pogodbe se imenujejo tudi splošne ali kolektivne

⁷ Kogentne norme so prisilne pravne norme

pogodbe. Za njih je Dunajska konvencija o pravu mednarodnih pogodb postavila nekatera posebna pravila.

Posebna vrsta večstranskih pogodb so tiste, ki vsebujejo abstraktne pravne norme in ki jih v doktrini imenujemo pogodbe - zakoni. Ta označitev se opira na dejstvo, da je večina pogodb sklenjenih zaradi vzajemnih pravic in obveznosti, o katerih se dogovorijo subjekti mednarodnega prava v kontekstu svojega mednarodnega sodelovanja, tu gre za prave posle. Tako lahko torej delimo mednarodne pogodbe na pogodbe – zakone in pogodbe – pravne posle. Obe sta vir prava za pogodbene stranke in torej obvezni. Podobe zakonu strankam nalagajo določeno vrsto ravnanja n abstrakten način, pogodbe pravni posli pa govorijo o vzajemnosti in obveznostih mednarodnih subjektov oziroma pogodbenih strank ki nastanejo v kontekstu mednarodnega sodelovanja.

Gentlemen's agreement (honourable understanding) ni pogodba, temveč sporazum med katerimikoli organi držav. Tak sporazum po mednarodnem pravu ni zavezujoč, vendar pa ga državni organi dejansko spoštujejo in izvršujejo. **Pactum de contrahendo** je prava pogodba, s katero se stranke zavežejo, da bodo glede določenega vprašanja začele s pogajanjem, ki jih bodo vodile v dobri veri in z namenom skleniti pogodbo. **Modus vivendi** je akt o začasnih ureditvah, ki naj bi ga stranke kmalu zamenjale z drugim, končnim in popolnejšim sporazumom.

Poglavitni pravni vir mednarodnih pogodb je **Dunajska konvencija o pravu mednarodnih pogodb**, ki je bila sprejeta leta 1969. Konvencija ne obsega celotnega prava mednarodnih pogodb, temveč se nanaša le na pogodbe, ki jih v pisni obliki med seboj sklepajo države. Ureja torej **pogodbene odnose med državami**. Pogodbe, ki jih sklepajo države in mednarodne organizacije oz. ki jih med seboj sklepajo mednarodne organizacije, ureja Dunajska konvencija o pravu mednarodnih pogodb med državami in mednarodnimi organizacijami in med samimi mednarodnimi organizacijami iz leta 1986. Poleg teh dveh konvencij je pomembna še Dunajska konvencija o nasledstvu držav glede mednarodnih pogodb (1978). Upoštevati je treba tudi mednarodno običajno pravo in v Sloveniji zakon o zunanjih zadevah.

Konvencija o pravu mednarodnih pogodb določa, da se za vprašanja, ki z njo niso urejena, še vedno uporablja mednarodno običajno pravo. Njene določbe so dispozitivne narave (če se države ne dogovorijo drugače). Konvencija ureja naslednja sklope: vprašanja sklepanja pogodb oz. njihovega nastanka; veljavnost pogodb; začetek učinkovanja pogodb; vprašanja razlage pogodb; prenehanje pogodb.

2. Sklepanje mednarodnih pogodb

Pogodbe sklepajo pooblaščen predstavniki države. Pogodba je dvostranski pravni posel, torej soočenje vsaj dveh izjav volj. Pravna varnost zahteva, da so izjave volje resnične, nedvoumne, dejansko izjavljene v imenu določenih subjektov in da te subjekte zares zavezujejo. Zato mednarodno pravo zahteva **formalno legitimacijo** oseb, ki sodelujejo pri sklepanju pogodb, in izpolnitev določenih formalnosti, potrebnih za pravno veljavnost in obveznost sklenjenih pogodb.

Prvo pravilo je, da mora imeti predstavnik države **pooblastilo** za sklepanje pogodb. Pooblastilo ni potrebno, če iz prakse držav ali drugih okoliščin izhaja, da stranke pogodbe neko osebo obravnavajo kot pooblaščenega predstavnika države, ki lahko kot tak sklene pogodbo. **Pooblastila za katerokoli dejanje v zvezi s sklenitvijo mednarodne pogodbe tako ne potrebujejo: šef države, predsednik vlade in minister za zunanje zadeve.** Šef diplomatske misije lahko brez posebnega pooblastila sprejme besedilo pogodbe, ki se sklepa med njegovo državo in državo sprejemnico. Za podpis pogodbe pa potrebuje posebno pooblastilo. Za sprejem besedila pogodbe, ki se obravnava na mednarodni konferenci ali v okviru mednarodne organizacije, so pooblaščen tudi akreditirani predstavniki države na konferenci ali v mednarodni organizaciji.

Če oseba, ki se ne šteje za pooblaščenega predstavnika svoje države, izvrši kakšno dejanje v zvezi s sklepanjem pogodbe, takšno dejanje nima pravnega učinka. Država pa lahko takšno dejanje naknadno odobri. Mednarodno vojno pravo določa, da lahko brez posebnega pooblastila določene pogodbe sklepajo tudi vojaški poveljniki (npr. premirje, kapitulacija, izmenjava vojnih ujetnikov itd.). Takšne pogodbe državo zavezujejo in ratifikacija ni potrebna.

Besedilo mednarodne pogodbe nastane v procesu pogajanj. **Pogajanja** se vodijo o samem predmetu in stilizaciji besedila pogodbe. K **stilizaciji** se pristopi takrat, ko se pogajalci dogovorijo o tistem, kar želijo s pogodbo določiti. Velikokrat se najprej stilizirajo glavne določbe bodoče pogodbe (punktacije oz. traktati). Ko je besedilo popolnoma stilizirano, ga pogajalci **parafirajo**. To pomeni, da se z začetnicami svojih imen podpišejo na vsak list dogovorjenega besedila. Parafiranje pomeni **avtentifikacijo besedila**. Parafirano besedilo pomeni garancijo, da gre za besedilo, ki je bilo doseženo na pogajanjih, ne pomeni pa začetka zavezujočega stanja.

Pogodba lahko začne veljati če je v pogodbi zapisano, da začne veljati že s podpisom, ali pa če je bil glede tega sklenjen sporazum med pogodbenimi strankami. Kadar tovrstne določbe ali sporazuma ni, se šteje da ima podpis le **avtentifikacijo besedila**, medtem ko je za nastanek pravne obveznosti potrebna še ratifikacija ali kašna druga oblika dokončnega sprejetja mednarodne pogodbe.

V Sloveniji mednarodne pogodbe ratificira državni zbor, razen pogodb, ki urejajo vprašanja, za katera je po notranje pravnem redu pristojna vlada. **Vendar pa ima tudi pogodba, ki je podpisana ne pa tudi ratificirana določene pravne učinke.** To je položaj, ko postopek ratifikacije še traja ali je odložen, ali pa v primeru večstranske pogodbe, ko se še zbirajo ratifikacije za začetek veljavnosti. V takem položaju ima država obveznost vzdržati se dejanj, ki bi pogodbi odvzela njen cilj ali predmet. To je eden izmed izrazov načela dobre vere, ki velja za celoten proces sklepanja in izpolnjevanja mednarodnih pogodb. Pogodbene stranke mednarodne pogodbe lahko naknadno postanejo tudi tiste države, ki niso sodelovale v pogajanjih. Ta možnost obstaja, če je to zapisano v pogodbi ali pa če se stranke to kasneje dogovorijo. Način in datum začetka veljavnosti pogodbe se določi s posebno pogodbeno določbo. Mnoge dvostranske pogodbe začnejo veljati z dnem izmenjave ratifikacijskih instrumentov. Večstranske pogodbe pa praviloma ko je pri depozitarju pogodbe vloženo določeno število ratifikacij in po tem, ko je potekel določeni rok po vložitvi zadnje potrebne ratifikacije.

Posebej pa je pomembna registracija mednarodnih pogodb. Negativne izkušnje s tajnimi pogodbami v preteklosti so privedle do iniciativ za javno diplomacijo in javne pogodbe. Pakt društva narodov je vseboval odločbo o obveznosti registracije in objave mednarodnih pogodb in predpisal, da neregistrirane pogodbe ne obvezujejo. Ustanovna listina OZN je zavzela bolj realističen pristop in zapisala da je registracija obvezna, in so jo pogodbene stranke dolžne opraviti brž ko je to mogoče, sankcija pa je v tem, da se na reregistrirano pogodbo pred organi OZN ne da sklicevati.

3. Pridržki

Rezerve so značilnost večstranskih pogodb. Države velikokrat sklenejo neko pogodbo s **pridržkom** (rezervo). To pomeni, da država sicer sprejme pogodbo, vendar pa iz nje določene dele izvzame oz. jih razlaga na svoj način. DKPP določa, da je pridržek načeloma dopusten, razen če je s pogodbo izrecno prepovedan, ve pogodba dovoljuje le določene pridržke, ne pa tistega ki bi ga želela država in če pridržek ni združljiv s predmetom ali ciljem pogodbe. **Pridržek ima učinek samo takrat, če**

se z njim strinjajo vse pogodbene stranke. Izražen mora biti v pisni obliki. Zaradi vedno večjega števila mnogostranskih pogodb raste tudi število pridrzkov. Zato se je postavilo vprašanje, ali lahko država, ki se ne strinja s pridrzkom, prepreči, da bi država, ki je dala pridržek, postala stranka pogodbe. Gre za nasprotje med načelom celovitosti (integralnosti) pogodbe in željo, da bi konvencijo, četudi s pridrzkom, podpisalo čim večje število držav. Postavlja se tudi vprašanje, kako daleč lahko države gredo s pridrži in ali se lahko pridrži nanašajo tudi na bistvene določbe pogodbe (zlasti pri konvencijah s področja zaščite človekovih pravic).

Dunajska konvencija dopušča dajanje pridrzkov v vsaki fazi sklepanja pogodbe: med podpisovanjem, ratifikacijo in vsako drugo fazo sklepanja pogodbe. Pridržek se lahko tudi umakne. Pridrška pa ni mogoče dati na tiste dele pogodbe, kjer je to izrecno prepovedano. Države pogodbenice, proti katerim naj pridržek učinkuje, se morajo z njim strinjati. Posebno naknadno strinjanje ni potrebno, če pridržek izrecno dopušča že sama pogodba.

Ena od oblik pridrška je federalna klavzula. Z njo se federacija zaveže samo k temu, da si bo prizadevala, da bodo pristojni organi federalnih enot izpolnjevali obveznosti iz pogodbe. Federalna klavzula je z vidika prava mednarodnih pogodb sporna.

Pravni učinki pridrška so naslednji: za države, ki so pridržek bodisi izrecno sprejele bodisi niso ugovarjale se pogodba spremeni tako kot je določeno v pridršku in to v razmerju do države, ki je pridržek dala, do drugih držav pa je pogodba ostala nespremenjena. Pridrške se vselej mogoče umakniti in ni potrebna privolitev države, ki je pridržek sprejela.

4. Spoštovanje in uporaba mednarodnih pogodb

Eno najstarejših pravil mednarodnega prava je pravilo, daje pogodbe potrebno spoštovati. Države so zavezane ravnati tako, da ne ovirajo izpolnjevanja pogodbe in da v dobri veri vestno in pošteno izpolnjujejo obveznosti, ki so zanje določene v mednarodni pogodbi. Pogodba ima določene učinke že pred začetkom veljavnosti. V nekaterih pogodbah se vlade zavežejo, da si bodo prizadevale za sprejem pogodbe, če je le-ta odvisen od potrditve nekega drugega ustavnega dejavnika v državi. Drugi učinek podpisane pogodbe, ki še ni začela veljati, pa je ta, da države pogodbenice ne smejo storiti ničesar, kar bi preprečilo izpolnjevanje pogodbe, ko bo ta začela veljati. Države se morajo pred začetkom veljavnosti pogodbe vzdržati dejanj, ki bi onemogočila kasnejšo izpolnitev pogodbe.

Pogodba ima retroaktiven učinek samo, če se tako dogovorijo stranke. Učinkuje na celotnem ozemlju držav pogodbenic, ki pa se lahko dogovorijo, da bo učinkovala samo na določenem omejenem ozemlju znotraj države pogodbenice (npr. pri federalnih državah). Pogodbena stranka se pri izvrševanju veljavno prevzete obveznosti ne more sklicevati na predpise ali praznine notranjega pravnega reda ali na ovire, ki izhajajo iz njene upravne ali sodne ureditve. Država, ki se je veljavno zavezala, mora svojo zakonodajo oblikovati tako, da je omogočeno izpolnjevanje prevzetih obveznosti. Če je potrebno, mora v ta namen zagotoviti tudi potrebna proračunska sredstva.

Neizpolnjevanje pogodbenih obveznosti je mednarodni delikt. Posledice neizpolnitve so lahko različne, npr. odpoved pogodbe, odstop od pogodbe, plačilo odškodnine itd. Predvidi jih lahko že sama pogodba. Stranke se lahko v pogodbi sporazumejo tudi o tem, da bodo morebitne spore predložile Meddržavnemu sodišču v Haagu oz. arbitraži ali pa jih reševale s kakšnim drugim sredstvom mirnega reševanja sporov.

Države skušajo zavarovati izpolnitev pogodb na različne načine. Včasih so si pomagale s prisego, jemanjem talcev ali zastavitvijo premičnih stvari oz. teritorija. Danes je najpogostejši način zavarovanja obveznosti poroštvo tretjih držav. Poroštvo je lahko posamično ali kolektivno. Lahko

je enostransko ali vzajemno. Država, v korist katere je poročstvo dogovorjeno, lahko od poroka zahteva s pogodbo predviden način posredovanja. Porok pa nima pravice posredovati samostojno, t.j. brez zahteve upravičene države. Obveznosti se lahko zavarujejo tudi z dogovorom o obveznem mirnem reševanju sporov na sodišču ali pred arbitražo.

Kar zadeva **časovno dimenzijo** je pomembno vprašanje kako učinkujejo pogodbe, s katerimi so iste pogodbene stranke v določenem časovnem obdobju večkrat uredile isto materijo. DKPP je zat določila pravila o uporabi zaporednih pogodb o istem predmetu. V tem členu je najprej ugotovljen primat Ustanovne listine OZN, kar zadeva ostale mednarodne pogodbe pa je treba razlikovati tri situacije: a) če je neka pogodba podrejena drugi pogodbi (bodisi poznejši bodisi pogodbi ki je bila prejeta prej), ali pa je določeno, dani v nasprotju z neko drugo pogodbo, prevladujejo določbe te druge pogodbe. b) v primeru poznejše pogodbe o istem predmetu sklenjene med istimi strankami vela pravilo **lex posterior derogat legi priori** in c) med pogodbenima strankama od katerih je ena stranka dveh zaporedno sklenjenih pogodb, druga pa je stranka samo ene takih pogodb, veljajo samo tiste določbe tiste pogodbe, ki zavezujejo obe stranke.

5. Razlaga mednarodnih pogodb

Mednarodne pogodbe izražajo voljo pogodbenih strank in pričakovati je mogoče, da je ta volja ustrezno izražena v besedilu pogodbe. Od tod tudi pomen pisne oblike sklepanja mednarodnih pogodb. Tako kot izvajanje pogodbe, tudi njena razlaga zahteva dobrovernost. Velikokrat se stranke ne strinjajo glede pogodbениh določb in obveznosti, ki izhajajo iz njih. Stranke različno razumejo pomen posameznih besed, stavkov ali celotne pogodbe. V tem primeru je potrebno najti pravi smisel in vsebino določb s pomočjo razlage. Najprej je treba izhajati iz samega besedila pogodbe. **Besedilo je avtentični izraz namena strank in je izhodiščna točka razlage.** Pri razlagi besedila je potrebno izhajati iz običajnega pomena besed in stavkov, vendar pa ga je treba obravnavati kot celoto. Pogodbo je treba razlagati v dobri veri v skladu s splošnim razumevanjem besed in v skladu z vsebino, predmetom in namenom pogodbe. Pri tem je treba upoštevati, da ima vsak del pogodbe kot tudi pogodba kot celota določen smisel in namen. Pri razlagi je treba uporabiti gramatikalno in teleološko metodo. Razlaganje mora ostati v mejah besedila in v kontekstu pogodbe. Pri tem lahko pomaga tudi praksa oz. način, kako stranke dejansko izvajajo pogodbo, saj to kaže na način njenega razumevanja. Upoštevati je potrebno tudi druge sporazume, ki so povezani s pogodbo, ter pripravljala besedila, priloge, protokole in druge stranske instrumente. Mednarodne pogodbe lahko razlagajo pogodbene stranke same, če pride do spora, pa tudi arbitraže in sodišča.

6. Pogodbe in tretje države

S stališča mednarodne pogodbe je vsaka država, ki ni pogodbena stranka pogodbe, »tretja država«.

DKPP je v 34. členu določila da **pogodba tretji državi ne nalaga obveznosti in ne daje pravic, če v to sama ne privoli.** Pravice in dolžnosti iz mednarodne pogodbe nastanejo samo za stranke pogodbe. Gre za splošno pravilo mednarodnega prava, da se pogodbe ne morejo raztezati na tretje države brez njihove privolitve. Države lahko dajo privolitev na različne načine, med drugim tudi s formalnim pristopom k sami pogodbi. S formalnim pristopom postane država stranka pogodbe in je v enakem položaju kot ostale pogodbene stranke. Privolitev se lahko da tudi tako, da pogodbenice s tretjo državo sklenejo nov sporazum.

Pogodba torej (razen v primeru privolitve) ne ustvarja pravic in obveznosti za tretje države. Kljub temu pa obstajajo nekateri primeri, ko so tretje države zavezane oz. upravičene na podlagi

neke pogodbe, pri kateri niso sodelovale kot stranke. Kot primer se navaja sklepanje pogodb za odvisne države ali v imenu vojnih zaveznikov, vendar pa gre v teh primerih za poseben odnos, ki neko državo pooblašča, da sklene pogodbo za tretjo državo. Pogodba se lahko razteza na tretjo državo tudi v primeru klavzule najširšega pooblastila, vendar pa tu že prej obstaja neka pogodba, na podlagi katere se spreminjajo druge pogodbe.

Veliko pogodbenih odnosov ima posledice tudi za tretje države. Vsaka pogodba, s katero neka država razpolaga s svojimi pravicami v korist druge države, se odraža tudi v odnosu do tretjih držav. Veliko teh odnosov se trajno objektivira. Primeri za to so odstop nekega območja, mednarodne služnosti itd.

Široko sprejete pogodbene obveznosti lahko postanejo običajno mednarodno pravo, če so za to izpolnjeni pogoji, to je razširjena praksa držav in njihova pravna zavest, da je takšno ravnanje obvezno. DKPP pa določa tudi dve vrsti situacij, ko tretje države vstopijo v pogodbeno razmerje ki je bilo prvo iz njihovega stališča **res inter alios acta**.

V 35. členu DKPP je navedeno, da za tretjo državo nastanejo obveznosti na podlagi določbe v pogodbi, če sta izpolnjena dva pogoja.

- a) pogodbene stranke morajo imeti namen z neko določbo ustvariti obveznost za tretjo državo in
- b) tretja država mora takšno obveznost izrecno in pisno sprejeti.

Namen pogodbenih strank ne zadošča in prav tako ne zadošča izjava volje tretje države, če ni dovolj jasna in izražena v pisni obliki.

Nekoliko drugačen je položaj, kadar pogodba vzpostavi pravico v korist tretje države. V 36 členu DKPP določa, da mora v takem primeru a) obstajati namen pogodbenih strank, da ustvarijo pravico v korist tretje države in b) da tretja država takšno ustvarjeno pravico sprejme.

Poseben primer pogodb v korist tretjih so pogodbe, s katerimi se vzpostavljajo »objektivni režimi« ki delujejo nasproti vsem (**erga omnes**). V zgodovini so se prav takšni režimi pokazali za najpomembnejši vidik pogodbenega vzpostavljanja pravi tretjih. Mednarodne pogodbe s katerimi je bil določen **mednarodni režim plovbe po Donavi** ima takšno naravo. Poleg mednarodnih plovnih poti, ki so tipični objektivni režimi se v ta okvir uvršča tudi **pravni režim Antarktike ter nadzračnega prostora in vesolja**. Ta dva režima sta vzpostavljena s pogodbami, ki ne vključujejo vseh držav, vendar vzpostavljata omejitve in dolžnosti, ki veljajo za vse,

7. Spremembe in dopolnitve pogodbe

Pogodbene stranke imajo vselej možnost spremeniti pravice in obveznosti, ki so si jih medsebojno določile z mednarodno pogodbo. Spremembe utegnejo biti potrebne, da bi se pogodbeni režim lahko izvajal v novih okoliščinah, ali pa zaradi povečanega števila pogodbenih strank. DKPP vsebuje več pravil o spremembah in dopolnitvah. **Temeljno pravilo** je, daje sprememba in dopolnitev pogodbe stvar sporazuma med pogodbenima strankama in da se za te potrebe uporabljajo pravila, ki veljajo za sklepanje pogodb, razen če sama pogodba ne predvideva kaj drugega. V primeru dvostranske pogodbe se morata o spremembi strinjati obe strani, pri večstranskih pogodbah pa velja pravilo, da velja samo sprememba med nekaterimi pogodbenimi strankami, za druge pa ostane nespremenjeno. V takšnem primeru nastaneta dva režima, prvotni za prvotne stranke ki spremembe niso sprejele in nov način za tiste, ki so spremembo sprejele. Pogodbe lahko vsebujejo tudi določila o spremembi.

8. Ničnost, prenehanje in suspenzija uporabe pogodbe

a) Ničnost

Veljavnost mednarodnih pogodb je pomemben pogoj mednarodne stabilnosti. Razlogi za ničnost pogodbe so taksativno določeni v DKPP in jih lahko razvrstimo v tri skupine:

- kršitev nekaterih določb notranjega prava
- napake volje (zmota, prevara, podkupovanje predsednika države in,
- prisiljenje države s grožnjo ali z uporabo sile in 3) ius cogens.

Država se ne more izogniti svojim mednarodnim obveznostim, s sklicevanjem na notranje pravo. To načelo je čvrsto utemeljeno v mednarodnem pravu.

Druga skupina kršitev se nanaša na **napake volje**. Te imajo nekaj posebnosti s pojmi, ki so znani v notranjem pravu, vendar so v mednarodnem pravu definirani na svojstven način, upoštevajoč da so pogodbene stranke države. Od držav se pričakuje visoka stopnja poznavanja dejstev in skrbnosti v ravnanju. **Zmota** je v DKPP definirana restriktivno. Država se lahko sklicuje na zmoto kot razlog za ničnost pogodbe samo če je bila v zmoti glede nekega dejstva ali situacije, za katero je v času sklepanja pogodbe mislila, da obstaja, in če sta takšno zmotno pojmovano dejstvo ali situacija pomenila bistveni podlago za njeno soglasje k pogodbi. Država pa se ne more sklicevati na zmoto, če je sama pripomogla k njej, ali če so bile okoliščine takšne, da bi morala vedeti za zmoto.

Tudi **podkupovanje predstavnika države** ali **prevara** sta razloga za ničnost. DKPP določa, da se lahko država, ki jo je druga država napeljala k sklenitvi pogodbe s prevaro, sklicuje na to okoliščino kot na razlog za ničnost pogodbe. **Uporaba prisile zoper predstavnika države** ki sklepa pogodbo ima za posledico ničnost pogodbe. Drugačen je položaj v zvezi z problemom **uporabe sile v odnosih med državama**. V zgodovini je uporaba oborožene sile pogosto vodila k sklenitvi mednarodnih pogodb. Mirovne pogodbe so po svojem bistvu posledica uporabe vojaške sile med državami. DKPP določa tudi, da je nična mednarodna pogodba, ki je bila v času sklenitve v nasprotju s kogentno normo mednarodnega prava. Vsako kogentno normo je treba natančno preučiti da se ugotovi njen obseg in nato presoditi, ali je neka mednarodna pogodba v nasprotju z njo.

V primeru ničnosti pogodba nima pravnega učinka.

b) Prenehanje pogodb

Pogodba lahko določi posebne formalnosti, na podlagi katerih pride do njene spremembe ali prenehanja. Nekateri vzroki, ki so predvideni s splošnimi pravili, lahko tudi izključijo. Ne more pa izključiti tistih splošnih vzrokov, ki veljajo kot ius cogens. Razlikujemo tudi vzroke za prenehanje, ki učinkujejo sami po sebi, in vzroke, na podlagi katerih lahko stranke zahtevajo razdor pogodbenega razmerja.

Dunajska konvencija postavlja splošno pravilo, da lahko pogodba preneha samo na podlagi pravil same Konvencije. Stranke Dunajske konvencije se zato ne morejo sklicevati na vzroke, ki v njej niso navedeni. Konvencija določa tudi to, da stranka, ki je na podlagi njenih predpisov osvobojena pogodbene obveznosti, ostane zavezana, če njena obveznost izhaja iz nekega drugega pravila mednarodnega prava.

Razlikujemo lahko dve vrsti vzrokov, zaradi katerih mednarodne pogodbe prenehajo:

i) Prenehanje v skladu s določili pogodbe

- **Potek časa.** Veliko pogodb je sklenjenih za določen čas. Ko ta čas poteče, pogodba preneha veljati. Velikokrat se pogodbe sklenejo za določen čas, vendar tako, da se po izteku tega časa samodejno obnovijo, razen če katera od strank odpove pogodbo.
- **Razvezni (resolutivni) pogoj.** Nastop dogodka, ki je predviden v pogodbi, povzroči prenehanje njene veljavnosti. Pri kolektivnih pogodbah je lahko razvezni pogoj padec števila pogodbenih strank pod določeno mejo.
- **Enostranska odpoved.** Pogodba lahko določi, da imajo pogodbenice pravico do odpovedi. Ta pravica je lahko pogojena z nastopom nekega dejstva ali pa omejena na določeno časovno obdobje. Določeni so lahko tudi odpovedni roki. Vprašanje je, ali se lahko pogodba odpove tudi v primeru, ko to ni izrecno predvideno, trajanje pogodbe pa ni omejeno. Če je iz pogodbe razvidno, da je odpoved dopustna, čeprav ni izrecno dovoljena, se pogodba lahko odpove. Če to ni razvidno oz. če iz pogodbe izhaja, da je sklenjena »za vse večne čase«, stranke pravice do odpovedi nimajo (pogodba seveda lahko preneha na kakšen drug način, ki ga določa mednarodno pravo). Vendar pa bi lahko takšno stanje brez možnosti sprememb in odpovedi pripeljalo do velikih neprijetnosti in brezizhodnih situacij. Sklepanje pogodb »za vse večne čase« bi bilo tudi v nasprotju z načelom suverenosti. Dunajska konvencija ne dopušča odpovedi ali umika iz pogodbe, ki o tem nima izrecne določbe, razen če je mogoče sklepati, da je bil namen strank dopustiti možnost odpovedi oz. umika. V tem primeru traja odpovedni rok 12 mesecev.
- **Odstop na podlagi odločitve tretjega.** Prenehanje pogodbe je lahko rezultat odločitve nekega pravosodnega ali političnega foruma. Taka odločitev običajno temelji na prej omenjenih materialnih razlogih: razvezni pogoj, klavzula rebus sic stantibus, neizpolnitev itd.
- **Izpolnitev pogodbe.** Pogodba preneha, ko stranke v celoti izpolnijo vse s pogodbo določene obveznosti.

ii) Prenehanje po občem mednarodnem pravu

- **Nov sporazum (mutuus dissensus)** med istimi pogodbenimi strankami lahko pogodbo spremeni ali ukine. Stranka večstranske pogodbe se lahko umakne, če na to pristanejo ostale stranke. S pristankom vseh strank pogodbe se lahko zaustavi izvrševanje pogodbe za vse ali za nekatere pogodbenice. Nov sporazum lahko pogodbo ukine, jo spremeni ali nadomesti z novo. Za nov sporazum posebna oblika ni predpisana. Prav tako ni potrebno, da je sprejet v isti obliki kot pogodba, ki se ukinja ali spreminja. Ni nujno, da sta ukinitiv ali sprememba izrecno omenjeni. Zadostuje, da tak namen izhaja iz vsebine novega sporazuma. Kljub temu se v pogodbi velikokrat izrecno zapiše, da se med strankami ukinja starejša pogodba, ki ureja isto razmerje. Določbe prejšnjih pogodb, ki so nezdržljive z novimi, se ukinejo z derogacijsko oz. anulatorno klavzulo. Tak primer je 103. člen Ustanovne listine OZN, ki določa, da v primeru kolizije med obveznostmi članic OZN iz Ustanovne listine in obveznostmi iz kateregakoli drugega mednarodnega sporazuma prevladajo obveznosti iz Ustanovne listine.
- **Kršitev pogodbe.** Zaradi neizpolnjevanja pogodbenih obveznosti ali kakšne druge bistvene kršitve lahko poštena pogodbeni stranka zahteva razdor celotne pogodbe ali njenega dela.

Taka stranka ima možnost izbire med zahtevo za izpolnitev obveznosti in odstopom od pogodbe. Če pogodba predvideva kakšno sredstvo mirnega reševanja sporov, morajo pogodbene stranke to upoštevati in ga uporabiti pred razdorom pogodbe. Kršitev mnogostranske pogodbe s strani ene stranke ali nekaj strank ne vpliva na veljavnost pogodbe med ostalimi pogodbenimi strankami, ki pa lahko soglasno odločijo, da bo pogodba v celoti ali deloma prenehala veljati.

- **Naknadna nemožnost izpolnitve.** Pogodbena stranka se lahko sklicuje na nemožnost izpolnitve, če je ta nastala zaradi prenehanja ali uničenja predmeta pogodbe, ki je bistven za izpolnitev. Nemožnost izpolnitve je razlog, da se pogodba razdre oz. da stranka od nje odstopi. Če je nemožnost zgolj začasna, je pogodba samo suspendirana. Stranka se na nemožnost ne more sklicevati, če je ta nastala kot posledica njene kršitve.
- **Clavzula rebus sic stantibus.** Ta način prenehanja pogodb je sporen. Njegovi pristaši trdijo, da lahko bistveno spremenjene okoliščine povzročijo prenehanje pogodbe, če le-ta ne vsebuje nobenih določb o trajanju in če je mogoče sklepati, da so stranke sklenile pogodbo na podlagi okoliščin, ki so obstajale ob sklenitvi. Nekateri pravni teoretiki klavzuli nasprotujejo oz. ji ožijo doseg. Dunajska konvencija jo sprejema, vendar pa jo omejuje in ji postavlja stroge pogoje. Po Konvenciji se temeljita sprememba okoliščin glede na stanje ob sklenitvi pogodbe, ki je stranke niso predvidele, ne more priznati kot razlog za prenehanje pogodbe, razen če je bil obstoj teh okoliščin bistvena podlaga za sklenitev pogodbe oz. če je posledica spremembe okoliščin temeljita sprememba dometa obveznosti, ki v skladu s pogodbo še preostanejo za izpolnitev. Tudi v teh primerih pa pogodba zaradi spremenjenih okoliščin ne more prenehati, če se s pogodbo določa meja oz. če je sprememba okoliščin posledica kršitve stranke, ki se na spremembo sklicuje.
- **Novi ius cogens.** V mednarodnem pravu obstajajo norme, ki so obvezne za vse subjekte mednarodnega prava in ki jih stranke s sporazumom ne morejo izključiti. Gre za ius cogens (nasprotno od ius dispositivum, ki ga stranke lahko spremenijo). Dunajska konvencija določa, da pogodba preneha veljati, če pride v nasprotje z neko novonastalo imperativno normo mednarodnega prava. Gre pravzaprav na naknadno pravno nemožnost izpolnitve.
- **Vojna.** Dunajska konvencija med vzroki prenehanja pogodb vojne ne omenja. Poleg tega določa, da lahko pogodba preneha samo zaradi tistih razlogov, ki so navedeni v konvenciji. Vendar pa poznata mednarodna praksa in znanost nekatere druge vzroke prenehanja, med katerimi je tudi vojna. Kljub temu, da Dunajska konvencija vojne ne omenja, je treba ta vzrok upoštevati. Konvencija namreč določa, da njene določbe ne posegajo v vprašanja, ki bi se lahko pojavila zaradi izbruha sovražnosti. Včasih je prevladovalo stališče, da vojna ukinja vse pogodbe med sovražnimi si državami. Vendar pa so že takrat obstajale pogodbe, ki so jih države sklenile ravno za primer vojne (npr. Ženevske in Haaške konvencije). Take pogodbe mednarodnega vojnega prava ne prenehajo veljati, temveč se v primeru vojne šele aktivirajo. Poleg tega lahko države, ki so v vojni, sklepajo nove pogodbe (npr. o izmenjavi vojnih ujetnikov). Zato ni načelnega razloga za trditev, da vojna ukinja vse pogodbe. Sodobnim razmeram bolj ustreza pojmovanje, po katerem prenehajo le nekatere pogodbe, nekatere so suspendirane, nekatere pa ostanejo v veljavi. Praksa in teorija sta skušali določiti pravila o tem, katere pogodbe prenehajo in katere ne. Pogodbe, ki določajo odnose v primeru vojne, brez dvoma ostanejo v veljavi. Pogodbe, ki so v nasprotju z dejstvom izbruha sovražnosti (npr. pogodbe o prijateljstvu, trgovinskih odnosih, protektoratu, garanciji, zavezništvu itd.), prenehajo veljati. Ostale pogodbe ostanejo v veljavi, vendar pa

se njihovo izvrševanje ustavi, po vzpostavitvi miru pa zopet nadaljuje. V najnovejšem času je razpravljano o vprašanju prenehanja pogodb zaradi vojne izgubilo pomen. Praksa držav je namreč takšna, da po koncu vojne z mirovnimi sporazumi natančno določijo, kakšna bo usoda predvojnih pogodb (npr. Mir v Versaillesu in druge mirovne pogodbe po prvi in drugi svetovni vojni). V miru obstajajo med državami številne pogodbene vezi. Zato je prav, da države same s sporazumom določijo, katere predvojne pogodbe bodo ostale v veljavi in katere bodo nehale veljati. Prav zato tudi vojna kot vzrok prenehanja v Dunajski konvenciji ni omenjena, saj gre pravzaprav za pogodbeni sporazum strank. Če takega sporazuma ni, je potrebno izhajati iz namena strank, njihovega obnašanja in drugih okoliščin, v nekaterih primerih pa se lahko uporabita klavzula rebus sic stantibus ter institut nemožnosti izpolnitve. Prekinitev diplomatskih odnosov ne vpliva na pogodbeno vzpostavljene pravne odnose. Izjema so tiste pogodbe, ki so pogojene z obstojem diplomatskih oz. konzularnih odnosov.

- **Prenehanje pogodbene stranke.** Ta način prenehanja pogodb je razumljiv pri dvostranskih pogodbah, z uporabo klavzule rebus sic stantibus in instituta nemožnosti izpolnitve pa tudi pri večstranskih pogodbah. S propadom države prenehajo njene obveznosti. Vendar pa institut sukcesije držav pozna primere, ko pogodbeni odnos preide na državo naslednico. Če je neka država zaradi prostovoljne združitve z drugo državo prenehala obstajati kot samostojen subjekt mednarodnega prava, ni mogoče trditi, da so prenehali tudi vsi njeni pogodbeni odnosi.
- **Zastaranje.** Dolgotrajno neizvrševanje pogodbe s strani obeh (oz. vseh) pogodbenih strank lahko pripelje do prenehanja pogodbe. V tem primeru lahko govorimo tudi o molče doseženem sporazumu.

9. Postopek

Pravila o ničnosti, prenehanju in suspenziji mednarodnih pogodb ne učinkujejo samodejno. Kadar ena od pogodbenih strank oceni, da je celotna pogodba ali njena določba nična, ni nujno, da je enakega mnenja tudi druga pogodbeni stranka. Pričakovati je mogoče ugovore zoper zahteve pogodbene stranke ki ugotavlja ničnost, zato DKPP prepisuje, pravila o postopku, ki ga je potrebo izvesti v takšnih primerih. Lahko se sporazumejo, razveljavijo pogodbo ali sprejmejo novo. Če se pogodbene stranke ne morejo dogovoriti glede spora, DKPP predvideva da bodo pogodbene stranke spor rešile z enim izmed sredstev za mirno reševanje sporov, ki so določena v 33 členu Ustanovne listine OZN.

Če stranke še tako ne morejo rešiti spora, DKPP predvideva še eno fazo, v kateri so sredstva za rešitev takšnega spora določena vnaprej, če stranke niso uspele rešiti spora v 12 mesecih. **Pri tem je uvedla razlikovanje med spori, ki zadevajo kogentne norme mednarodnega prava in drugimi spori.**

- a) **ko gre za spor o ničnosti mednarodne pogodbe zaradi učinkovanja kogentne norme** sta možni dve situaciji. Lahko gre za razlog ničnosti pogodbe, če je bila sklenjena v nasprotju z njo, ali pa razlog za prenehanje pogodbe ex nunc če gre za novo kogentno pogodbo. V obeh primerih lahko pogodbene stranke zaprosijo mednarodno sodišče, da da razlago in reši spor, razen če se stranke odločijo za reševanje spora z arbitrom.
- b) **Za druge spore**, ki bi ostali nerešeni po prvi fazi reševanja pa je DKPP predvidela spravni postopek, katerega modalitete so podrobneje določne v posebni prilogi DKPP.

VI. MEDNARODNA ODGOVORNOST DRŽAV

1. Splošna vprašanja odgovornosti držav

1. Pojem

Kršitev ali neizpolnjevanje mednarodne pogodbe je kršitev mednarodnega prava. Stalno meddržavno sodišče je l. 1928 pojasnilo, da je načelo mednarodnega prava in celo splošnega pojma prava, da vsaka kršitev dolžnosti vključuje obveznost odškodnine.

Država za aktivna dejanja odgovarja objektivno, za opustitve pa krivdno, pri čemer je treba ugotoviti, ali je država pokazala dolžno skrbnost.

Razvoj mednarodnega prava je šel v smeri k opredelitvi objektivne odgovornosti za mednarodni delikt. Komisija za mednarodno pravo je l. 2001 pripravila Osnutek pravil o odgovornosti držav in ga predložila Generalni skupščini OZN, ki je začela proces razprave o osnutku na ravni držav. Generalnega sekretarja OZN je zadolžila, da pripravi zbirko odločitev mednarodnih sodišč in drugih organov, ki se sklicujejo na pravila, vsebovana v osnutku.

Omemba mednarodnih sodišč in njihovih odločitev je pomembna, saj so se različna sodišča že sklicevala na ta pravila in jim priznala veljavnost na podlagi običajnega mednarodnega prava. Pravila iz osnutka Komisije za mednarodno pravo lahko obravnavamo vsaj kot norme. Te norme so vnesle precej jasnosti v tematiko mednarodne odgovornosti in bodo v prihodnje predmet uporabe v mednarodnem pravu.

2. Elementi mednarodnega delikta

Mednarodni delikt je vsako dejanje ali opustitev, ki se pripisuje državi in pomeni kršitev mednarodne obveznosti te države. Država je za mednarodne delikte odgovorna. Opredelitev, da je neko dejanje mednarodni delikt, je stvar mednarodnega prava in ne notranjega prava. Odgovornost je opredeljena kot objektivna odgovornost države, ki se ji pripisuje delikt. Če se v določenih situacijah pojavi subjektivni element, je potrebno ugotavljati ali je država kršila standard običajne skrbnosti v svojem ravnanju. V primerih, ko mednarodnopravna (primarna) norma predpisuje ravnanje z dolžno skrbnostjo, je treba dokazati, da je domnevna kršiteljica ravnala v nasprotju s to obveznostjo.

Predmet mednarodne odgovornosti so:

- **primarna pravila** – predpisujejo ravnanje držav in povedo, katero ravnanje je v skladu z mednarodnim pravom in katero je protipravno;
- **sekundarna pravila** – določajo pravne posledice kršitev primarnih pravil, ki so lahko podana samo, če se državi očita malomarno ravnanje, torej subjektivno.

3. Pripisovanje dejanja državi

Kot mednarodna odgovornost držav po Osnutku pravil o odgovornosti držav Komisije za mednarodno pravo šteje:

- **4. člen** - Država je odgovorna za dejanja svojih organov (izvršnih, zakonodajnih, sodnih in tistih, ki opravljajo kakšno drugo funkcijo) na vseh ravneh, tako na ravni centralne oblasti kot na ravni katerekoli teritorialne enote.
- **5. člen** – Kot dejanja države štejejo tudi dejanja oseb ali entitet, ki niso organi države, vendar imajo njeno pooblastilo za opravljanje elementov državne oblasti (npr. zasebna podjetja za nadzor nad potniki na letališčih, zasebna podjetja za zagotavljanje varnosti in nekatere vojaške funkcije).

- **7. člen** – Država je odgovorna tudi za dejanja njenih organov, ki so prekoračili svoje pristojnosti ali ravnali v nasprotju z navodili. Ta pripisljivost velja za organe države in za osebe in entitete, ki delujejo na podlagi pooblastila.
- **8. člen** – Kadar neka oseba ali skupina dejansko deluje na podlagi navodil ali po usmeritvi države, za kar ne obstaja nobeno javno pooblastilo, odgovornost države pa bo nastala, če se dokaže, da je oseba ali skupina dejansko ravnala po navodilih ali usmeritvah, torej je država imela nadzor nad njo. To zvezo pa je treba dokazati. *Primer1:* Vojaške in paravojaške dejavnosti v Nikaragvi (Nikaragva proti ZDA), ki ga je obravnavalo Mednarodno sodišče. *Primer2:* Odgovornost za genocid v Srebrenici (Bosna in Hercegovina proti ZR Jugoslaviji). Sodišče je presodilo, da po kriteriju dejanske kontrole ZRJ ni bila odgovorna za ta dejanja, njena odgovornost je bila v tem, ko bi lahko genocid preprečila, vendar tega ni niti poskušala. Sodišče je ugotovilo odgovornost ZRJ tudi za opustitev kaznovanja odgovornih za udeležbo v dejanjih genocida v Srebrenici.
- **6. člen** – Kadar neka država omogoči drugi državi uporabo svojih organov, je druga država mednarodno odgovorna za njihova dejanja. *Primer:* Na Haitiju so v pravosodni sistem vključeni tudi sodniki in pravni strokovnjaki drugih držav (Francije, Kanade) in njihovo delo je v celoti predmet odgovornosti Haitija.
- **9. člen** – Dejanja, ki so izvršena zaradi odsotnosti ali opustitve dejavnosti uradnih organov, se lahko v določenih razmerjih pripišejo državi. To se bo zgodilo, če zasebniki ali skupine prevzamejo javne funkcije v položaju, ko bi takšne funkcije morala opravljati država, pa jih ne opravlja.
- **11. člen** – Država je odgovorna za dejanja, ki sama ne odpirajo njene odgovornosti, če je protipravna dejanja sprejela za svoja. *Primer:* Zasedba veleposlaništva ZDA v Teheranu l. 1979. Iranske oblasti so zavzele stališče, da je veleposlaništvo ZDA izgubilo zaščito mednarodnega diplomatskega prava zaradi vohunskih dejavnosti. Mednarodno sodišče je ugotovilo, da je Iran odgovoren za kršitev mednarodnega prava.
- **10. člen** – Državi se lahko v določenih razmerah pripiše tudi odgovornost za ravnanje vstajnikov in drugih gibanj. Ta gibanja lahko uspejo in postanejo država, to se zgodi kadar zrušijo oblast v državi in postanejo njena vlada in kadar uspejo ustanoviti lastno državo na ozemlju dela države predhodnice (odcepitev). V teh primerih so vstajniki odgovorni že v času vstaje in ne šele po tem, ko so ustanovila lastno državno oblast.

4. Kršitev mednarodne obveznosti

Kršitev mednarodne obveznosti je podana vselej, kadar neko dejanje države ni v skladu z njeno mednarodno obveznostjo, ne glede na izvor ali naravo obveznosti.

Obveznost mora za državo veljati v času, ko je bilo dejanje storjeno, sicer se takšno dejanje ne more šteti za protipravno. Dejanje lahko poteka v različno dolgih časovnih trajanjih, je lahko kontinuirano ali ne in je lahko sestavljeno iz več posamičnih dejanj. V vseh teh primerih je mogoče govoriti o eni kršitvi mednarodnega prava, če je s takimi dejanji prekršena ista norma. Če je dejanje (storitveno ali opustitveno) sestavljeno iz več posamičnih dejanj, se šteje, da se je protipravno dejanje začelo s prvim dejanjem v sklopu, ki kot celota pomeni kršitev.

5. Okoliščine, ki izključujejo protipravnost

Dejanje, ki bi bilo v običajnih okoliščinah protipravno, v določenih, specifičnih okoliščinah ni mednarodni delikt, in sicer:

- **Kadar država da soglasje drugi državi, da ta stori dejanje, ki bi sicer bilo protipravno, ni mednarodnega delikta** (dovolitev namestitve tujih oboroženih sil na svojem ozemlju ali vstop tuje vojaške ladje v svoje notranje vode). Soglasje mora biti veljavno. Država ne more veljavno dovoliti kršitev prepovedi genocida, ali pa z

dovoljenjem nameščanja tujih vojaških sil omogočiti agresije zoper tretjo državo. Ravnanje države, ki je dobila dovoljenje za določeno dejanje, mora biti v mejah dovoljenja.

- **Dejanja, storjena v izvrševanju pravice do samoobrambe** v skladu z Ustanovno listino OZN, niso mednarodni delikt. Morajo biti odgovor na oborožen napad, morajo biti proporcionalna in sporočena Varnostnemu svetu.
- **Dejanja dovoljenih protiukrepov niso mednarodni delikt.**
- **Dejanja, storjena zaradi višje sile, ki niso pod kontrolo države** in zaradi katerih je materialno nemogoče izpolniti obveznost, niso mednarodni delikt, država pa se ne more sklicevati na višjo silo, če je dogodek sama povzročila ali pripomogla k njegovemu nastanku ali pa če je sprejela tveganje, da bo prišlo do situacije višje sile.
- **Mednarodni delikt niso dejanja, storjena v položaju stiske**, kot položaj, v katerem država ni imela nobene druge razumne možnosti, da bi rešila svoj obstoj ali življenje tistih, ki so ji zaupani v varstvo. Obstajata dve izjemi: (a) če je država sama povzročila položaj stiske ali pripomogla k njegovemu nastanku in (b) če bi njeno ukrepanje z verjetnostjo povzročilo primerljivo ali še večjo nevarnost.
- **Položaj nuje:** podan je, kadar je predmetno dejanje edini način, s katerim država zavaruje neki bistveni interes, ki ga ogroža huda in neposredna nevarnost. S tem dejanjem pa ne sme prizadeti nekega bistvenega interesa drugih držav ali mednarodne skupnosti v celoti. Tudi v primeru nuje velja, da se država ne more sklicevati na takšno situacijo, če je sama pripomogla k njenemu nastanku ali če prekršena norma izrecno prepoveduje sklicevanje na situacijo nuje.

6. Posledice mednarodnega delikta

Mednarodni delikt povzroči vrsto pravnih posledic:

- **Mednarodni delikt nima za posledico prenehanja obveznosti.** Država ima poleg tega obveznost, da preneha s kršitvijo in ponudi ustrezna zagotovila in jamstva, da kršitve ne bo ponovila. Država ima dolžnost dati polno reparacijo (povračilo, obnovo) za prizadejano materialno in nematerialno škodo.
- **Mednarodni delikt je lahko prizadejal škodo drugi državi**, skupini držav ali mednarodni skupnosti kot celoti, zato lahko do vsake od njih nastanejo obveznosti države kršiteljice.
- **Pravila o mednarodni odgovornosti držav tudi ne škodujejo nobeni pravici**, ki jo zaradi deliktnega ravnanja države pridobijo osebe ali nedejavni subjekti. Njihovi zahtevki so neodvisni od zahtevkov držav in se lahko uveljavljajo samostojno.
- **Reparacija za prizadejano škodo vsebuje povrnitev v prejšnje stanje** (obvezna, če je mogoča in ne sme biti popolnoma neproporcionalno obremenjujoča v primerjavi z odškodnino), odškodnino in zadoščenje. Te se lahko uveljavljajo posamično ali v primerni kombinaciji.
- **Država, ki je odgovorna za mednarodni delikt, je dolžna plačati odškodnino**, da ni bilo vzpostavljeno prejšnje stanje, in mora pokriti vso finančno ugotovljivo škodo, vključno z izgubljenim dobičkom, če ga je mogoče ugotoviti.
- **Zadoščenje mora država, odgovorna za mednarodni delikt, dati**, da to ni storjeno že s povrnitvijo prejšnjega stanja in z odškodnino: priznanje kršitve, izraz obžalovanja, formalno opravičilo in ne sme biti poniževalno za odgovorno državo.
- **Obveznosti države, odgovorne za mednarodni delikt, vključujejo tudi plačilo obresti**, če je to potrebno za polno reparacijo.
- V primeru resnih kršitev kogentnih norm mednarodnega prava imajo vse države (ne le tiste, ki so neposredno prizadete) dve obveznosti:
 - (1) obveznost sodelovati, z legalnimi sredstvi, za končanje take kršitve in
 - (2) obveznost, da ne priznajo položaja, ki je povzročen z resno kršitvijo, kot legalnega in da ne dajejo nobene pomoči, s kateri bi se tak položaj še naprej vzdrževal.
 Kogentna pravila učinkujejo erga omnes.

7. Protiukrepi

Mednarodno pravo učinkuje v razmerah, ko ni ene same osrednje oblasti, pristojne izvrševati prisilo za zagotovitev uresničevanje obveznosti, ki jih imajo subjekti mednarodnega prava. Zato so se v mednarodnem pravu razvila pravila o samopomoči.

Samopomoč je ukrepanje, s katerim država ščiti svoj pravni interes in je pod določenimi pogoji dopustno v vojni in v stanju miru. Na kršitve pravil o vojskovanju sme država odgovoriti z dejanji, ki bi sicer pomenila kršitev, vendar so nujna in proporcionalna s kršitvijo. Poleg tega ne smejo prizadeti zaščitene kategorije ljudi (civilnega prebivalstva, ranjencev in bolnikov, vojnih ujetnikov...). V miru pa dejanja samopomoči ne smejo vključevati uporabe oborožene sile ali grožnje z njo in morajo izpolnjevati naslednje pogoje:

- (a) uporabijo se za zaščito interesa, ki je mednarodnopravno varovan,
- (b) so odgovor na kršitev, kamor spada tudi opustitev dolžnega ravnanja,
- (c) uporabijo se lahko šele po neuspešnem poskusu rešiti problem po diplomatski poti ali na kak drug način za reševanje mednarodnih sporov in
- (d) država, ki se zateka k ukrepom samopomoči, se jim ni vnaprej odrekla. – **REPRESALIJE** v vojni ali v miru

RETALIACIJA – kadar država odgovori na kršitev z istovrstnim ukrepom

RETORZIJA – neprijazna, a ne protipravna dejanja, s katerimi država odgovori na neko ravnanje druge države

Protiukrepi se smejo uporabljati samo zoper državo, ki je odgovorna za mednarodni delikt, in to z namenom doseči, da bo ravnala v skladu s svojimi obveznostmi. Če je le mogoče, morajo protiukrepi dopuščati obnovev izpolnjevanja obveznosti, ki je prekršena. Cilj protiukrepov je sprememba ravnanja, ne pa morebiti kaznovanje države kršiteljice.

Protiukrepi morajo spoštovati:

- (a) obveznost vzdržati se uporabe sile ali grožnje s silo,
- (b) obveznosti za zaščito temeljnih človekovih pravic,
- (c) obveznosti humanitarne narave, ki prepovedujejo represalije in
- (d) druge obveznosti, določene s kogentnim mednarodnim pravom.

Kadar država izvaja protiukrepe mora:

- (a) izpolnjevati svoje obveznosti, ki izhajajo iz postopka reševanja spora, ki velja zanjo in državo kršiteljico, in
- (b) spoštovati nedotakljivost diplomatskih ali konzularnih predstavnikov, njihovih prostorov, arhivov in dokumentov.

Protiukrepi morajo biti v skladu z načelom proporcionalnosti (sorazmernosti).

Elementi postopka v zvezi s protiukrepi:

- oškodovana država mora pozvati odgovorno državo, da izpolni svoje obveznosti, ki izhajajo iz mednarodnega delikta;
- protiukrepe mora notificirati odgovorni v državi;
- protiukrepov ni dovoljeno sprejemati v kolikor je kršitev prenehala ali poteka postopek pred sodiščem;
- protiukrepe je treba končati takoj potem, ko je odgovorna država uskladila svoje ravnanje z obveznostmi, ki jih ima zaradi mednarodnega delikta.

2. Varstvo okolja – predmet mednarodne odgovornosti držav in obveznosti mednarodnega sodelovanja

1. Splošno

Škodljive ali nevarne oblike onesnaževanja in drugih vrst škodnega vplivanja na okolje so lahko predvsem posledica dejavnosti fizičnih in pravnih oseb v položaju, ko država nima mednarodnopravne obveznosti, ki bi tovrstne dejavnosti omejila. Nekateri škodni učinki se pojavijo kot rezultat dejavnosti na ozemljih več ali celo vseh držav in država ne more biti individualno odgovorna zanje.

Potrebno je upoštevati, da večina problemov varstva okolja zahteva okrepljeno mednarodno sodelovanje. Stockholmska konferenca, sklicana v okviru OZN l. 1972, je sprejela izhodišča mednarodne skupnosti za varstvo okolja in ustanovila Program OZN za okolje – UNEP s sedežem v Nairobiju, ki je razvil praktične dejavnosti in predložil več iniciativ za mednarodnopravne ukrepe na področju varstva okolja: Konvencija o zaščiti ozonske plasti (1987), Konvencija o biološki raznovrstnosti (1992). Leta 1992 je bila v okviru OZN sklicana konferenca na temo razvoja in varstva okolja v Riu de Janeiru in sprejela več konvencij (o klimatskih spremembah, o biološki raznovrstnosti) in dnevni red aktivnosti (Agenda 21) ter predlagala ustanovitev posebne funkcionalne komisije Ekonomskega in socialnega sveta za trajnostni razvoj. Konferenca je tudi opredelila razmerje med varstvom okolja in ekonomskim razvojem, ki mora biti uravnotežen z ekološkimi zahtevami.

Krepilo se je spoznanje o povezanosti varstva okolja in uživanja človekovih pravic.

2. Odgovornost držav in varstvo naravnega okolja

Stockholmska deklaracija iz l. 1972 določa, da ima država poleg suverene pravice izkoriščati svoje naravne vire, v skladu z lastno politiko varstva okolja, tudi odgovornost zagotoviti, da dejavnosti ne območju pod njeno jurisdikcijo ali nadzorom ne povzročijo škode okolju drugih držav ali območjem zunaj meja domače jurisdikcije. Ta opredelitev vsebuje obveznost države zagotoviti učinek (torej tudi preprečiti škodne dejavnosti); škode ne omejuje na resne posledice, državi pa nalaga odgovornost tudi za posledice na območjih zunaj njenih meja, torej tudi tistih, ki ne spadajo pod jurisdikcijo države, npr. na odprtem morju. Ta pristop je bil sprejet tudi v Konvenciji o pomorskem mednarodnem pravu iz l. 1982 in v več konvencijah o pravu nadzračnega prostora.

V zadevi Krfske ožine je sodišče potrdilo, da ima vsaka država obveznost, da ne dovoli uporabljati svojega ozemlja za dejanja zoper pravice drugih držav.

Posebno vprašanje v zvezi z odgovornostjo držav je, ali je ta odgovornost objektivna, torej odgovornost za posledico, ali pa je odvisna od tega, kako skrbno je odgovorna država ravnala.

Npr. Konvencija o mednarodni odgovornosti za škodo, ki jo povzročijo vesoljski objekti (1972), predpisuje objektivno odgovornost za škodo, ki jo povzročijo vesoljski objekti na zemlji ali letalom v letu, medtem ko za škodo, povzročeno drugje, in za škodo osebam in predmetom na samem vesoljskem objektu predvideva krivdno odgovornost. Za slednje primere bo treba dokazati, da država ni ravnala v skladu s potrebno skrbnostjo. Kriterij potrebne skrbnosti je uporabljen tudi v Konvenciji o pomorskem mednarodnem pravu (1982), ki določa, da mora država sprejeti vse potrebne ukrepe za preprečevanje onesnaževanja morskega okolja in pri tem uporabiti najbolj primerna sredstva, v skladu s svojimi zmožnostmi.

Odgovornost države pa lahko nastane že prej, s samo emisijo in še preden so se posledice pokazale. Torej že verjetnost, da bo vnašanje neke substance v morje škodljivo, ima lahko za posledico odgovornost države.

Konvencija o podnebnih spremembah (1992) določa, da so spremembe, ki povzročajo škodljive učinke, tiste podnebne spremembe, ki so povzročile spremembe v fizičnem in biološkem okolju in ki imajo znaten škodljiv učinek na sestavo, prožnost, ali produktivnost naravnih ali upravljanih ekoloških sistemov, ali na delovanje socio-ekonomskih sistemov, ali na človeško zdravje in blagostanje.

Poleg dejavnosti, za katere je mogoče ugotoviti neposredno odgovornost držav (na primer za objekte, lansirane v vesolje, ali škodljive emisije z državnega ozemlja v morje), so predmet teh obveznosti tudi dejavnosti nedržavnih subjektov in obveznosti na področju preprečevanja naravnemu okolju nevarnih dejavnosti.

Države so dolžne med seboj sodelovati v dobri veri in po potrebi poiskati tudi pomoč pristojnih mednarodnih organizacij za preprečitev znatne čezmejne škode ali vsaj zmanjšati tveganje takšne škode. Dolžne so tudi sprejeti ustrezne zakonske in upravne ukrepe, vključno z vzpostavitvijo ustreznih nadzornih mehanizmov za izpolnitev obveznosti preprečevanja čezmejne škode. Za določene dejavnosti so dolžne vzpostaviti sistem dovoljenj in v takih primerih same sprejeti oceno rizika. V primeru ocene, da nevarnost znatne čezmejne škode obstaja, so dolžne to nevarnost notificirati ogroženi državi. Osnutek vsebuje tudi obveznost držav do posvetovanj, ki jih lahko zahteva katerakoli prizadeta država, in opredelitev dejavnikov, ki jih je treba upoštevati za pravično uravnotežitev različnih interesov, ki so v igri pri ugotavljanju rizika.

3. Mednarodne pogodbe in mednarodno varstvo okolja: inovativne rešitve

i) Nova načela mednarodnega sodelovanja

OBVEZNOST NOTIFIKACIJE – obveznost države, da mora takoj, ko ugotovi primer, v katerem je okolje izpostavljeno neposredni nevarnosti onesnaženja ali pa je do onesnaženja že prišlo, to notificirati drugim državam, ki bodo verjetno prizadete. Prav tako je treba takšno nevarnost notificirati pristojnim mednarodnim ustanovam.

OBVEZNOST PREDHODNIH POSVETOVANJ – obveznost zgodnjih posvetovanj, ki se organizirajo, če se to zahteva, in sicer posvetovanj med državo, na območju katere naj bi potekala potencialno nevarna dejavnost, in državo, ki je prizadeta ali izpostavljena znatni nevarnosti onesnaževanja zraka na velike razdalje. Posvetovanja so višja raven sodelovanja kot notifikacije (Konvencija o onesnaževanju zraka na velike razdalje).

OBVEZNOST OCENE MOŽNIH UČINKOV IN NJIHOVA OBJAVA – obveznost držav, da opazujejo, merijo, ocenjujejo in analizirajo, s priznanimi znanstvenimi metodami, rizike ali učinke onesnaževanja morskega okolja. Poleg tega imajo posebno obveznost, da nadzirajo dejavnosti, ki so jih same dovolile ali jih same izvajajo, z namenom ugotoviti, ali te dejavnosti onesnažujejo morsko okolje. Tako pridobljene ugotovitve so dolžne objaviti.

Direktiva Sveta Evropske ekonomske skupnosti 85/337 – države članice imajo obveznost opraviti oceno ekoloških učinkov projektov, ki imajo pričakovano precejšnje ekološke učinke, in to še prej, preden dajo soglasje k projektom.

Konvencija o ocenah ekoloških učinkov v čezmejnem kontekstu – obveznost, da države sprejmejo vse potrebne zakonodajne, upravne in druge ukrepe, da bi zagotovile oceno možnih ekoloških učinkov, in to prej, preden sprejmejo odločitev o dovoljenju za dejavnosti, za katere se pričakuje, da bodo imele precejšen in negativen čezmejni učinek. Te dejavnosti so: rafinerije surove nafte, nekatere druge rafinerije, termoelektrarne, jedrske elektrarne in nekatere druge jedrske elektrarne, železarske in jeklarske dejavnosti, tovarne azbesta, avtoceste, naftovode, železniške proge, dolga

letalska vzletišča, velika pristanišča, odlagališča strupenih in nevarnih odpadkov, velike jezove in rezervoarje, velike rudnike,... Država, kjer je tak projekt predlagan, je dolžna notificirati svojo dejavnost in predložiti vso dokumentacijo katerikoli državi, ki bi utegnila biti s to dejavnostjo prizadeta. Prizadeta država se lahko odloči, da pri oceni ne bo sodelovala, se ocenjevanje nadaljuje po predpisih države, ki pripravlja projekt. Če pa se odloči, da bo pri pripravi ocene sodelovala, je dolžna predložiti državi, ki predlaga projekt, svoje informacije o potencialnih učinkih projekta na okolje pod njeno jurisdikcijo.

PREVIDNOSTI UKREPI – ukrepi za varstvo okolja morajo predvideti razvoj in morajo biti naravnano preventivno.

ODŠKODNINA – tisti, ki je odgovoren za onesnaženje okolja, je dolžan plačati odškodnino.

ii) Nove institucionalne rešitve

Pomembni sta dve konferenci OZN o varstvu okolja (Stockholm 1972 in Rio de Janiero 1992) in Program ZN za okolje. Posebej izraženi sta dve področji: skrb za atmosfero in skrb za biološko raznolikost.

SKRB ZA ATMOSFERO – vzpostavljeni sta bili dve skupini predpisov in institucionalnih rešitev: za ozonsko plast sta bili sprejeti dve pogodbi: Dunajska konvencija za zaščito ozonske plasti (1985) in Montrealski protokol o snoveh, ki uničujejo ozonsko plast (1987).

za podnebne spremembe je bila sklenjena Konvencija o podnebnih spremembah (1992) ter Kjotski protokol (1997), slednji vsebuje obveznosti postopnega zmanjševanja emisij toplogrednih plinov in pri tem uporablja inovativno tehniko trgovanja z emisijami.

SKRB ZA BIOLOŠKO RAZNOLIKOST – Stockholmska konferenca (varovanje močvirske flore in favne, prepoved trgovanja z ogroženimi vrstami rastlin in živali itd.); Konvencija o biološki raznovrstnosti (1992) ima cilj ohranjati biološko raznovrstnost s pomočjo pravične uporabe koristi, ki izhajajo iz uporabe genetskih virov.

GLOBALNI OKOLJSKI FINANČNI ARANŽMA – ustanovili so ga l. 1990 Svetovna banka, Program ZN za okolje (UNEP) in Program ZN za razvoj (UNDP). Finančna sredstva za ta aranžma so prostovoljno prispevale vlade več držav. Namen je zagotavljati finančna sredstva za investicije, tehnično pomoč in raziskave za zaščito okolja in za transfer okolju prijaznih tehnologij v dežele v razvoju.

VII. MEDNARODNE ORGANIZACIJE

1. Pojem in zgodovinsko poreklo

Organizacije razvrščamo v dve skupini: medvladne in nevladne. Prve imajo lastnosti subjektov mednarodnega prava. O mednarodnih organizacijah govorimo kadar gre za organizacije, ki so jih ustanovile države (imajo torej medvladno naravo).

Mednarodne organizacije so ustanovljene z mednarodnimi pogodbami z ustanovitvenim aktom statutom. S statutom se določi pravna sposobnost mednarodne organizacije, ki je povezana s cilji in naravo organizacije. Mednarodne organizacije so ustanovljene kot stalne oblike sodelovanja. Njihovo delo poteka v organih, ki oblikujejo voljo organizacije in ustvarjajo pravne norme, veljavne v razmerjih znotraj organizacije.

2. Tipologija mednarodnih organizacij

Razvrstitve mednarodnih organizacij:

1. **ŠIRINA ČLANSTVA** - Univerzalne so tiste, ki so načeloma dostopne za članstvo državam iz vseh delov sveta-OZN. Regionalne organizacije po svojem članstvu lahko ustrezajo geografskim kriterijem regije. Organizacija ameriških držav in Afriška unija ustrezata svoji geografski določitvi, Evropska unija, NATO in OVSE pa manj. Organizacije, ki združujejo zainteresirane države, so utemeljene na skupnih ekonomskih ali političnih interesih ne glede na regionalno pripadnost - Organizacija držav izvoznic nafte (OPEC).
2. **ODPRTOST** - Velik del mednarodnih organizacij je polodprtih, takšnih, ki omogočajo članstvo na podlagi izpolnitve določenih občil pogojev in ob izpolnitvi potrebnega postopka - OZN, Evropska unija, NATO. Pristopni postopek je v EU in NATO zahteven in povezan s povabilom za vstop v članstvo, ki ga država dobi, potem ko je izpolnila pogoje. Za zaprte lahko označimo tiste organizacije, ki ne dopuščajo članstva zunaj določenega kroga, opredeljenega z geografskimi ali kakšnimi drugimi kriteriji.
3. **TRAJNOST** - večina organizacij je ustanovljena za nedoločen čas. Začasnost, ki bi bila predvidena s statutom, je izjema - Agencija OZN za humanitarno pomoč in obnovo (UNRRA). Tudi Agencija OZN za humanitarno pomoč in dela (UNRWA), ki skrbi za položaj palestinskih beguncev na Bližnjem vzhodu, je zasnovana kot začasna organizacija. Vendar pa je povečevanje potreb po humanitarni pomoči in zagotavljanju storitev za palestinske begunce to agencijo spremenilo in je postala trajna.
4. **DELOVNO PODROČJE** - politične naloge (Arabska liga, Afriška unija), varnostna funkcija (NATO, OVSE), tehnične naloge (Mednarodna organizacija za civilno letalstvo — ICAO, Svetovna zdravstvena organizacija — WHO), finančne naloge (Mednarodni denarni sklad, Svetovna banka), naloge ekonomskih integracij (Evropska skupnost, Mercosur) itd.
5. **NARAVA POOBLASTIL** - večina mednarodnih organizacij ima posvetovalno (deliberativno) naravo. Njihova naloga je omogočati posvetovanja med državami in sprejemati priporočila. Mednarodne organizacije pa sprejemajo tudi obvezujoče sklepe. Nekateri med njimi so tehnične narave (npr. tehnični pravilniki o zračni plovbi, ki jih sprejema ICAO, ali postopki o epidemioloških ukrepih, ki jih sprejema WHO). Obvezujoči sklepi, ki jih sprejema Varnostni svet OZN, pa so politični in imajo prisilno naravo.

Posebna kategorija je Evropska unija, organi katere sprejemajo odločitve, ki veljajo neposredno v pravnih sistemih držav članic. Uredbe, ki jih sprejemata Svet in Evropska komisija, ter sodbe Evropskega sodišča so neposredno uporabne in v primeru navzkrižja prevladajo nad pravnimi akti države članice EU.

3. Združeni narodi

3.1 Nastanek združenih narodov

V Atlantski listini, sprejeti 14. 8. 1941 na sestanku predsednika ZDA Roosevelta in britanskega predsednika vlade Churchilla, je zapisana zamisel o ustanovitvi širšega sistema za zagotavljanje splošne varnosti in nujnost opustitve uporabe sile. L 1942 je bila v Londonu sprejeta Deklaracija Združenih narodov, ki jo je podpisalo 26 držav. S to deklaracijo se je izoblikovala koalicija držav.

Odločilnega pomena v procesu priprave besedila ustanovitvenega dokumenta nove organizacije je bila konferenca ZDA, Velike Britanije, Sovjetske zveze in Kitajske od avgusta do oktobra 1944 v Dumbarton Oaksu (Washington).

Vprašanje načina odločanja v Varnostnem svetu je bilo predloženo v razpravo voditeljem treh vodilnih držav zavezništva (Churchill, Roosevelt in Stalin), ki so se sestali v Jalti na Rimu februarja 1945. Pravilo o obveznem soglasju stalnih članov Varnostnega sveta za meritorne odločitve tega organa je bilo sprejeto na tej konferenci in vključeno v osnutek Ustanovne listine.

Na konferenci v San Franciscu (25. april do 26. junij 1945) je bilo sprejeto besedilo Ustanovne listine Organizacije združenih narodov in je bila l. 1945 tudi podpisana. Ustanovna listina je mednarodna pogodba, ki je začela veljati, potem ko je bilo zbrano zadostno število ratifikacij (vseh pet stalnih članov OZN in večina petdesetih držav podpisnic), kar je bilo doseženo 24. 10. 1945. Ta dan se slavi kot dan Združenih narodov.

Konferenca v San Franciscu je tudi oblikovala posebno komisijo, ki je vodila priprave za začetek dela OZN. Generalna skupščina se je sestala na svojem prvem zasedanju v začetku 1. 1946 v Londonu. V prvih dveh letih so bila sprejeta pravila o imenovanju generalnega sekretarja OZN (najvišji upravni uslužbenec organizacije), kot mesto sedeža organizacije je bil določen New York, sklenjena pa sta bila tudi Konvencija o privilegijih in imunitetah OZN (1946) in Sporazum med OZN in ZDA o sedežu organizacije (1947).

3.2 Cilji in načela

Cilji Združenih narodov so:

- **varovati mednarodni mir in varnost ter v ta namen:** izvajati učinkovite kolektivne ukrepe, da se preprečijo in odvrnejo grožnje miru in da se zatrejo agresivna dejanja ali druge kršitve miru, in si prizadevati, da se mednarodni spori ali pa situacije, ki bi utegnile privedi do kršitev miru, zgladijo ali uredijo z mirnimi sredstvi in v skladu z načeli pravičnosti in mednarodnega prava,
- **razvijati med narodi prijateljske odnose,** sloneče na spoštovanju načela enakopravnosti ljudstev in njihove samoodločbe, ter izvajati tudi ukrepe za utrditev svetovnega miru,
- **uresničevati mednarodno sodelovanje** s tem, da se rešujejo mednarodni problemi ekonomske, socialne ali človekoljubne narave, kakor tudi s tem, da se razvija in spodbuja spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin za vse ljudi, ne glede na raso, spol, jezik ali vero, in
- **biti središče,** kjer se usklajuje dejavnost narodov za doseganje teh skupnih ciljev.

Da bi te cilje dosegli, se morajo člani OZN in organizacija sama ravnati po določenih temeljnih pravilih, po načelih Združenih narodov:

Organizacija temelji na načelu suverene enakosti vseh svojih članov.

- Vsi člani naj **vestno in pošteno spolnjujejo obveznosti**, ki so jih prevzeli v skladu z Ustanovno listino, da s tem zagotovijo vsakemu izmed njih pravice in koristi, ki izvirajo iz članstva.
- Vsi člani naj **rešujejo svoje mednarodne spore z mirnimi sredstvi** in na tak način, da se mednarodni mir in pravičnost ne spravita v nevarnost.
- Vsi člani naj **se v svojih mednarodnih odnosih vzdržujejo grožnje s silo** ali uporabe sile, ki bi bila naperjena proti teritorialni nedotakljivosti ali politični neodvisnosti katerikoli države ali pa ki bi bila kako drugače nezdržljiva s cilji Združenih narodov.
- Vsi člani naj **v polni meri pomagajo Združenim narodom v sleherni akciji**, ki bi jo ti izvajali v skladu s to Ustanovno listino, in naj se vzdržujejo dejanj pomoči katerikoli državi, proti kateri bi Združeni narodi izvajali preventivno ali prisilno akcijo.

- Organizacija **naj zagotovi, da bodo države, ki niso članice Združenih narodov, delale v skladu s temi načeli**, kolikor bi to bilo potrebno za ohranitev mednarodnega miru in varnosti.
- **Nobena določba Ustanovne listine ne daje pravice Združenim narodom, da bi se vmešavali v zadeve, ki po svojem bistvu sodijo v notranjo pristojnost države**, in tudi ne nalaga članom dolžnosti, da bi take zadeve izročali v reševanje po Ustanovni listini, vendar to načelo nikakor ne izključuje uporabe prisilnih ukrepov po VII. Poglavju.

Ta določila so zavezujoča kot določila mednarodne pogodbe, ki so jo sprejele države članice OZN.

3.3 Položaj Ustanovne listine OZN v sistemu sodobnega mednarodnega prava

Ustanovna listina OZN je mednarodna pogodba in zavezuje vse člane, ki so to pogodbo sklenili po postopku sklepanja mednarodnih pogodb, kot druge države, ki so v organizacijo vstopile in so se v postopku sprejetja v članstvo s posebno, formalno izjavo zavezale izpolnjevati obveznosti iz Ustanovne listine. Obveznosti iz Ustanovne listine prevladujejo nad katerem koli drugim meddržavnem dogovoru.

Cilji in načela OZN so najpomembnejši, pomenijo temeljni kodeks, ki ga morajo države spoštovati v svojem ravnanju. Prednost obveznosti iz Ustanovne listine je potrdila tudi Dunajska konvencija o pravu mednarodnih pogodb (1969), ki je kodificirala mednarodno pogodbeno pravo. Pravilo o prednosti, ki jo imajo obveznosti Ustanovne listine pred vsemi drugimi pogodbenimi obveznostmi, je dobilo potrditev v običajnem mednarodnem pravu, kar se je pozneje izrazilo v Dunajski konvenciji (1986).

Obveznosti iz okvira OZN, ki imajo prednost pred obveznostmi iz mednarodnih pogodb, pa daje pristojnost tudi Varnostnemu svetu, da sprejema obvezujoče odločitve. Obvezujoči sklepi Varnostnega sveta, na podlagi Ustanovne listine OZN, imajo torej prednost pred pogodbenimi obveznostmi držav. Ta hierarhija velja tudi v sistemu pravnih odnosov v Evropski uniji: Izjema so kogentne norme mednarodnega prava, ki jih Varnostni svet OZN ne more spremeniti.

Poleg tega je treba upoštevati, da so nekatera pravila, vsebovana v Ustanovni listini, kogentna (npr. načelo mirnega reševanja sporov, načelo neuporabe sile, pravica do samoobrambe). Dunajska konvencija o pravu mednarodnih pogodb je potrdila, da morajo biti mednarodne pogodbe v skladu s kogentnimi normami mednarodnega prava.

Postopki za spremembo Ustanovne listine:

1. Sklep Generalne skupščine, ki mora biti sprejet z dvotretjinsko večino, spremembo Ustanovne listine pa morata ratificirati dve tretjini članic OZN, med katerimi mora biti vseh pet stalnih članic Varnostnega sveta.
2. Sklic posebne konference za spremembo Ustanovne listine. Odločitev mora biti sprejeta z dvotretjinsko večino, spremembo pa morata ratificirati dve tretjini članic OZN, med katerimi morajo biti vse stalne članice Varnostnega sveta.

3.4 Države članice OZN in posebni položaj stalnih članic Varnostnega sveta

OZN je organizacija držav in samo države so lahko njene članice. Z zgodovinskega vidika je mogoče države članice Združenih narodov razdeliti na dve skupini. V prvi so prvotne članice, tiste, ki so se udeležile konference v San Franciscu ali pa so bile podpisnice Deklaracije Združenih narodov in so ratificirale Ustanovno listino. Takih držav je bilo 51.

Druge članice so bile sprejete v organizacijo v skladu s postopkom, določenim v Ustanovni listini. Ta zahteva, da so kandidatke za članstvo

- (a) države,
- (b) da so miroljubne,
- (c) da prevzamejo obveznosti, zapisane v Ustanovni listini, in
- (č) da so po presoji organizacije sposobne in voljne izpolnjevati obveznosti iz Ustanovne listine.

O sprejemu novih članic odloča Generalna skupščina, vendar le na predlog Varnostnega sveta. OZN je v praksi sprejela načelo enakopravnega obravnavanja vseh držav, ne glede na njihovo velikost. Vprašanje miroljubnosti držav se pri kandidatkah dandanes domneva.

Največjo rast članstva je OZN dosegla v procesu dekolonizacije, zlasti po letu 1960. Leta 1975 je organizacija štela že 144 članov, število pa se je še povečalo, zlasti po koncu hladne vojne, ko so razpadle tri socialistične federacije: Sovjetska zveza, Jugoslavija in Češkoslovaška. Države naslednice so bile sprejete v OZN, naslednice Sovjetske zveze in Češkoslovaške brez zapletov in na podlagi sporazumov med njimi. Drugače je bilo v primeru razpada SFR Jugoslavije, ki je potekal izjemno nasilno in so ga obremenjevali resni in še do danes ne povsem rešeni spori med državami naslednicami. Danes šteje 192 članic.

Združeni narodi so zasnovani kot trajna mednarodna organizacija. Ustanovna listina ne vsebuje določb o izstopu iz organizacije, vendar tudi ne določa ničesar, kar bi bilo v neskladju s prostovoljno naravo članstva v organizaciji. Zato je mogoče trditi, da je izstop iz organizacije dopusten. V zgodovini OZN izstopov ni bilo. Edina izjema je izjava Indonezije, ki je 1. 1965, v času spora z Malezijo, napovedala izstop iz organizacije. Indonezija eno leto ni sodelovala v OZN, že 1. 1966 pa se je vrnila in od takrat sodeluje v dejavnostih OZN.

Peti člen Ustanovne listine predvideva suspenzijo članskih pravic in privilegijev članici OZN, zoper katero so uvedeni preventivni ali prisilni ukrepi.

Posebna ureditev pa velja za primer, ko so države v zaostanku s plačili članarine v znesku, ki je enak ali večji od dveletne članarine. V takem primeru članica OZN izgubi glasovalne pravice v Generalni skupščini. Vendar pa lahko Generalna skupščina dovoli takšni članici, da glasuje, če se je prepričala, da je zaostanek nastal neodvisno od njene volje.

Ustanovna listina predvideva tudi možnost izključitve države članice Združenih narodov, ki trdovratno krši načela, vsebovana v Ustanovni listini. Takšno sankcijo sme izreči Generalna skupščina na predlog Varnostnega sveta. To pomeni, da izključitev članice iz organizacije ni mogoča, če glede tega ni doseženo soglasje stalnih članic Varnostnega sveta. V dosedanji praksi izključitev ni bilo.

Prvo načelo Združenih narodov je suverena enakost članic. Pomembna izjema od tega načela pa je položaj stalnih članic Varnostnega sveta, soglasje katerih je potrebno za vse meritorne odločitve Varnostnega sveta. To pomeni, da ima vsaka stalna članica pravico veta v odločanju v Varnostnem svetu. Najpomembnejši del teh odločitev se nanaša na vzdrževanje mednarodnega miru in varnosti.

Poleg tega Varnostni svet odloča tudi o predlogih za sprejem novih članic, o predlogih za izključitev članic, o predlogu za imenovanje generalnega sekretarja in o reviziji Ustanovne listine. Še posebno pomembna so določila o reviziji Ustanovne listine: ta se lahko zgodi samo, če z njo soglašajo stalne članice. Tako je položaj stalnih članic zagotovljen za ves čas, dokler ga bodo pri volji obdržati. Prav tako pa tudi novih stalnih članic ni mogoče določiti brez soglasja sedanjih.

V praksi se vpliv stalnih članic Varnostnega sveta kaže tudi na druge načine. Stalne članice so zastopane v vseh organih OZN, in četudi so pri volitvah vse članice enakopravne, se le redko zgodi, da katera od stalnih članic ne bi bila izvoljena.

3.5 Organi Združenih narodov – splošno

Ustanovna listina določa poveljavne organe: Generalna skupščina, Varnostni svet, Ekonomski in socialni svet, Skrbniški svet, Meddržavno sodišče in Sekretariat. Poveljavni organi lahko v okviru svojih pristojnosti ustanovljajo pomožne organe, ki so v nekaterih primerih pridobili samostojno pomembnost. Komisija za človekove pravice (1947) kot pomožni organ Ekonomskega in socialnega sveta in je obstajala do 1. 2006, je tak primer. Vlogo Komisije za človekove pravice je nasledil Svet za človekove pravice, ki je pomožni organ Generalne skupščine.

Poveljavni organi so tudi stalni. Ustanovljeni so z namenom trajnega opravljanja temeljnih nalog OZN. Izjema je Skrbniški svet, ki je bil ustanovljen kot poveljavni organ z namenom voditi mednarodni skrbniški sistem. Skrbniški svet je svoje naloge opravil in danes obstaja zgolj formalno.

Nekateri organi, zlasti tisti, ki so ustanovljeni v okviru Generalne skupščine, so zasnovani plenarno in v njih sodelujejo vse članice ZN. Drugi so voljeni in z omejenim članstvom. V praksi ZN se pogosto uporablja metoda odprtih delovnih skupin, ki imajo svoje vodstvo (biro), v skupinah pa lahko sodelujejo vse članice.

Nasprotno pa Varnostni svet in njegovi pomožni organi temeljijo na točno določenem številu izvoljenih članic. Nestalne članice Varnostnega sveta so izvoljene z dvotretjinsko večino vseh članic OZN, njegove pomožne organe pa sestavljajo samo članice Varnostnega sveta. Druge države lahko sodelujejo na odprtih sejah Varnostnega sveta, vendar (formalno) samo na podlagi izrecne odločitve, s katero Varnostni svet dovoli državam, ki za to zaprosijo, da sodelujejo v razpravi, vendar brez pravice glasovanja.

Ekonomski in socialni svet in njegovi organi so bolj odprti. Članice OZN, ki niso članice teh voljenih organov, se lahko prijavijo kot opazovalke in sodelujejo pri delu, vendar brez pravice glasovanja.

Pri sestavi voljenih organov je zelo pomembno geografsko ravnotežje v petih regionalnih skupinah: afriške države, azijske države, države Latinske Amerike in Karibov, vzhodnoevropske države ter zahodnoevropske in druge države.

S pravnega stališča pa je najpomembnejše razlikovanje med organi, ki sprejemajo obvezujoče odločitve, in organi, ki sprejemajo priporočila. V prvo kategorijo spadata Varnostni svet in Meddržavno sodišče, v drugo pa preostali organi.

Vse sodbe Meddržavnega sodišča so obvezne za stranke. Varnostni svet sprejema obvezujoče odločitve v okviru svojih pristojnosti. Generalna skupščina sprejema priporočila državam, v razmerju do Sekretariata pa so njene odločitve obvezujoče.

3.6. Varnostni svet

Poveljavni organ, ki ima najpomembnejše pristojnosti na področju ohranjanja mednarodnega miru in varnosti, je Varnostni svet, ki ima pet stalnih članic (ZDA, Velika Britanija, Sovjetska zveza, Kitajska in Francija) ter deset nestalnih članic. Nestalne članice voli Generalna skupščina za dobo dveh let. Vsako leto se voli polovica (pet) nestalnih članic, kar pripomore h kontinuiteti dela.

Pri izvolitvi se upošteva predvsem prispevek članic Združenih narodov k ohranitvi mednarodnega miru in varnosti ter k drugim ciljem organizacije in tudi pravična geografska porazdelitev. Nestalne članice Varnostnega sveta ne morejo biti vnovič izvoljene takoj po poteku dveletnega mandata.

Varnostni svet sprejema svoje odločitve na formalnih sestankih, ki so javni. Javni, formalni sestanki so pretežno namenjeni sprejemanju odločitev in razpravam, v katerih članice razložijo svoja uradna stališča. Poleg teh sestankov se občasno organizirajo odprti sestanki, ki so praviloma

javni in ki omogočijo državam, ki niso članice Varnostnega sveta, da povedo svoja stališča. Posebna ureditev velja za države, katerih interesi so posebno prizadeti. Te države imajo pravico udeležiti se razprave brez pravice glasovanja, kar omogoča, da se glas prizadete države sliši v procesu pred sprejetjem odločitev.

Jedro pristojnosti Varnostnega sveta tvorijo dve veliki skupini vprašanj: mirno reševanje sporov (VI. poglavje) in akcija v primeru ogrožanja miru, kršitev miru in agresivnih dejanj (VII. poglavje). Tema skupinama vprašanj ustrežata tudi dva temeljna tipa odločitev. V primeru mirnega reševanja sporov sme Varnostni svet dati priporočilo za miroljubno reševanje spora - če vse stranke v kateremkoli sporu tako zahtevajo. V primeru ogrožanja miru, kršitev miru ali agresivnih dejanj pa sme bodisi dati priporočila bodisi odrediti obvezujoče ukrepe.

Varnostni svet sprejema odločitve z glasovanjem. Za sprejetje proceduralnih odločitev zadošča večina devetih članic, za preostale odločitve pa mora ta večina vključevati tudi glasove vseh stalnih članic.

Definicija veta, ki se je razvila v praksi, zlasti ustreza potrebam stalnih članic, ki lahko z vzdržanjem izrazijo svoje pomisleke glede odločitve, ne da bi bile postavljene v položaj, v katerem bi vzdržani glas stalne članice preprečil odločitev. Četudi se veto v novejši praksi le redko uporablja, pa je nevarnost veta vselej realna.

Za proceduralne odločitve Varnostni svet ne potrebuje soglasja stalnih članic in tudi njihovi negativni glasovi ne preprečijo odločitve. Pogosta neformalna posvetovanja so ustvarila prakso, v kateri se pri reševanju proceduralnih vprašanj, kot so odločitve o uvrstitvi določenega vprašanja na dnevni red, odločitve o sklicu sestankov, odločitve o času glasovanja in druga, vselej skuša doseči konsenz.

Sklepi Varnostnega sveta so obvezujoči. Vendar se Varnostni svet lahko odloči, da bo v določeni zadevi izrekel le priporočilo. Njegova pristojnost v reševanju sporov pa je sploh omejena na dajanje priporočil. Varnostni svet ni pravosodni organ in nima pristojnosti izrekanja obvezujočih sodb.

Tudi v primerih ogrožanja miru, kršitev miru ali agresivnih dejanj, na katera se navezuje VII. poglavje Ustanovne listine, ki daje Varnostnemu svetu pristojnost izrekat ne le pravno obvezujoče, ampak tudi prisilne ukrepe, je mogoče, da Varnostni svet izreče samo priporočila.

V času po koncu hladne vojne je Varnostni svet v velikem številu primerov uporabil pristojnosti in dal svojim ukrepom prisilno naravo. Uvedene so bile različne vrste ekonomskih sankcij (npr. zoper Irak in ZR Jugoslavijo) ali pa »ciljanih sankcij«, ki so bile usmerjene na določeno dejavnost, kot so prepoved izvoza orožja (v države naslednice nekdanje Jugoslavije, v Liberijo, v Somalijo itd.), prepoved letalskega prometa (Libija), prepovedi trgovanja z diamanti (Angola, Sierra Leone, Liberija) ali s tropskim lesom (Liberija). Praksa sankcij je pokazala, da preširoko zasnovane sankcije praviloma ne dosežejo nameravanega učinka in povzročijo humanitarne probleme in da so v splošnem ciljno usmerjene sankcije (npr. prepovedi potovanj ali trgovanja z orožjem) bolj učinkovito sredstvo kot splošne ekonomske sankcije,

Za vsak sankcijski režim je Varnostni svet ustanovil poseben odbor, sestavljen iz držav članic Varnostnega sveta, z nalogo nadzirati izvedbo režima, torej spremljati prakso izvajanja sankcij in skrbeti za komunikacijo s člani OZN, kajti uspeh sankcij je odvisen predvsem od sodelovanja držav, zlasti tistih, ki imajo z državo ali skupnostjo, ki je predmet sankcij, posebno razvite odnose.

Varnostni svet se na VII. poglavje Ustanovne listine sklicuje tudi v takšnih primerih, kot so določitve mandatov mirovnih operacij. Kadar potreba narekuje uporabo prisilnih sredstev za izvedbo mandatov mirovnih operacij, zlasti njihovih vojaških dimenzij, Varnostni svet določi, da

imajo mirovne sile mandat na podlagi VII. poglavja Ustanovne listine, kar pomeni, da lahko v primeru potrebe za uresničitev mandata uporabijo tudi oboroženo silo ali druga prisilna sredstva.

Medtem ko so ZN v preteklih desetletjih organizirali protiteroristično dejavnost s sprejemanjem mednarodnih pogodb, ki so vsebovale usklajene definicije poglobitvenih terorističnih dejanj (ugrabitve letal, jemanje talcev, podtikanje eksplozivnih naprav itd.), pa je po 1. 2001 nastala obsežna dodatna dejavnost pod vodstvom Varnostnega sveta, ki je potrdil, da je terorizem ogrožanje mednarodnega miru in varnosti.

Z resolucijo 1373, sprejeto na podlagi VII. poglavja Ustanovne listine, je Varnostni svet uvedel sistem poročanja vseh članic OZN o protiterorističnih dejavnostih in posebej poudaril, da se tudi pomoč in dajanje zatočišča teroristom štejeta za teroristično dejavnost. Za obravnavo poročil, ki jih dostavljajo države, in za pripravo predlogov za izboljšanje protiterorističnih dejavnosti je bil ustanovljen protiteroristični odbor, pomožni organ Varnostnega sveta, ki tudi svetuje državam in opravlja druge dejavnosti posvetovalne narave.

Varnostni svet je tudi ustanovil posebno enoto sekretariata- tako imenovani protiteroristični izvršni direktorat, ki opravlja analitično delo in zagotavlja strokovno podporo odboru.

3.7 Generalna skupščina

V Generalni skupščini so zastopane vse članice OZN. Njene pristojnosti so najširše, vendar ne sprejema obvezujočih odločitev, temveč priporočila. Izjema so finančne odločitve, volitve in tiste odločitve, ki dajejo naloge generalnemu sekretarju. Generalno skupščino tvorijo delegacije držav članic, ki jih sestavlja do pet delegatov, vsaka delegacija pa ima v svojem sestavu lahko poljubno število svetovalcev in izvedencev.

Generalna skupščina se sestaja na rednih letnih zasedanjih.

Generalna skupščina ima splošno pristojnost in sme razpravljati o vseh vprašanjih in zadevah, ki sodijo v okvir Ustanovne listine. Na področju mednarodnega miru in varnosti sme preučevati splošna načela sodelovanja pa tudi konkretna vprašanja, in sme opozoriti Varnostni svet na situacije, ki bi utegnile ogroziti mednarodni mir in varnost. Vendar kadar Varnostni svet opravlja svoje naloge glede katerikoli spora ali situacije, mu Generalna skupščina ne sme dajati priporočil, razen če Varnostni svet to sam zahteva.

V praksi novejšega časa je Generalna skupščina večkrat obravnavala vprašanja na dnevnem redu Varnostnega sveta (Bosna in Hercegovina, Palestina, DR Kongo) in sprejemala resolucije, ki vsaj posredno priporočajo ravnanje Varnostnemu svetu. Če članice ZN sodijo, da je Varnostni svet pri kakšnem vprašanju premalo aktiven, skličejo sejo v okviru tekočega letnega zasedanja Generalne skupščine in z njeno resolucijo priporočijo ukrepanje, ki se jim zdi primerno.

Pomembno pristojnost ima Generalna skupščina s katero sme obravnavati katerokoli situacijo, ne glede na njen izvor, ki bi lahko škodovala splošni blaginji ali prijateljskim odnosom med narodi, in priporočiti ukrepe za miroljubno zgladitev situacije, ta določba preventivne diplomacije pa je bila v praksi le redko uporabljena.

Generalna skupščina ima pristojnost za obravnavo ekonomskih, socialnih, humanitarnih vprašanj in vprašanj človekovih pravic, finančnih pristojnosti (odločitve o proračunu in članskih prispevkih) in pristojnosti na področju mednarodnega prava. Generalna skupščina redno obravnava vprašanja kodifikacije in progresivnega razvoja mednarodnega prava.

Generalna skupščina dela v plenumu in v šestih glavnih odborih (1. politični in varnostni, 2. ekonomski in finančni, 3. socialni, humanitarni in kulturni, 4. za vprašanja dekolonizacije in posebna politična vprašanja, 5. za upravna in proračunska vprašanja in 6. pravni odbor). Delo usmerjata predsednik Generalne skupščine, ki je izvoljen za vsako zasedanje posebej, in biro, ki ga sestavljajo poleg predsednika še predsedniki glavnih odborov in 21 podpredsednikov.

Sklepi Generalne skupščine se sprejemajo z glasovanjem. Večina sklepov se sprejme z navadno večino, o nekaterih zadevah pa z dvotretjinsko. V praksi si Generalna skupščina prizadeva za sprejetje odločitev s konsenzom, brez glasovanja. Konsenz ni isto kot soglasnost, zanj se ne zahtevajo pozitivni glasovi vseh članic, ampak le tolikšna stopnja usklajenosti odločitve, pri kateri nobena od članic nima tako resnih pomislov, da bi zahtevala glasovanje. Konsenz v mnogih primerih okrepi avtoriteto sklepa, saj izkaže široko podporo, ki jo sklep uživa med članstvom. Po drugi strani pa pogajanja za konsenzualne odločitve včasih privedejo do razvodenelih ali nejasnih formulacij odločitev, kar njihovo avtoriteto zmanjša.

3.8 Ekonomski in socialni svet

Mednarodno ekonomsko in socialno sodelovanje vsebuje tri temeljne cilje:

- **zvišanje življenjske ravni**, polno zaposlitev ter pogoje za ekonomski in socialni napredek in razvoj,
- **urejanje mednarodnih ekonomskih, socialnih, zdravstvenih in sorodnih problemov** ter mednarodno sodelovanje na kulturnem in prosvetnem področju,
- **splošno in dejansko spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin** za vse ljudi, ne glede na raso, spol, jezik ali vero.

Določena je obveznost držav članic OZN, da delujejo skupaj in posamezno v sodelovanju z organizacijo, da se dosežejo ti cilji.

Ekonomski in socialni svet, ki ima (od 1. 1972) 54 članic, se sestaja na dveh zasedanjih v letu. Ta svet ima pristojnosti na področju preučevanja, priprave poročil, razprave in oblikovanja priporočil za krepitev mednarodnega ekonomskega in socialnega sodelovanja. Priporočila naslavlja državam, specializiranim agencijam in OZN. Ekonomski in socialni svet tudi usklajuje dejavnost specializiranih agencij in jim daje priporočila

Specializirane agencije Združenih narodov so samostojne mednarodne organizacije z lastnimi pristojnostmi in pravili in delujejo v okviru svojih statotov.

Ekonomskemu in socialnemu svetu pri delu pomagajo različni pomožni organi (trajni):

(a) regionalne ekonomske komisije (za Latinsko Ameriko in Karibe, za Azijo in Pacifik, za Zahodno Azijo, za Afriko in za Evropo) in

(b) funkcionalne komisije (za statistiko, za socialne zadeve, demografske zadeve, za položaj žensk in do 1. 2006 za človekove pravice).

Ustanovljena je bila Komisija za človekove pravice, ki je delovala od 1. 1947 do 1. 2006, ko jo je nasledil Svet za človekove pravice, ki je novi pomožni organ Generalne skupščine OZN. Sprva so v njenem okviru potekala pogajanja za pripravo najpomembnejših mednarodnih pogodb na področju človekovih pravic, kasneje pa so v njenem okviru nastali raznovrstni mehanizmi za varstvo in pospeševanje človekovih pravic in za kritiko najbolj grobih in sistematičnih kršitev.

3.9 Meddržavno sodišče

Meddržavno sodišče je poglavitni sodni organ Združenih narodov. Poleg njega obstajajo v sistemu OZN se drugi sodni organi: Administrativno sodišče, ki sodi v sporih, ki zadevajo položaj in pravice članov Sekretariata in OZN, kazenski sodišči za nekdanjo Jugoslavijo in Ruando, ki ju je ustanovil Varnostni svet, Mednarodno sodišče za pomorsko mednarodno pravo, ustanovljeno na podlagi Konvencije o pomorskem mednarodnem pravu iz 1. 1982, in Mednarodno kazensko sodišče, ustanovljeno na podlagi Rimskega statuta, sprejetega 1. 1998. Med vsemi temi sodišči je Meddržavno sodišče najstarejše, sodi v sporih med državami in daje svetovalna mnenja Generalni skupščini in Varnostnemu svetu. Sedež je v Haagu.

Statut Meddržavnega sodišča ima naravo mednarodne pogodbe in je priloga Ustanovni listini OZN. Vse države članice OZN so tudi pogodbene stranke statuta Meddržavnega sodišča. Stranke statuta in pravdne stranke pa so lahko tudi druge države. Z Ustanovno listino se država zaveže, da se bo podredila odločitvi sodišča v vsakem sporu, v katerem bi bila pravdna stranka.

Meddržavno sodišče sestavlja petnajst sodnikov, ki jih izvolita na vzporednih volitvah Generalna skupščina in Varnostni svet. Izvoljeni so kandidati, ki dobijo potrebno večino v obeh organih. Sodniških kandidatov ne določajo države, temveč nacionalne skupine arbitrov Stalnega arbitražnega sodišča.

Sodniki so pri svojem delu neodvisni in pazijo, da s svojim ravnanjem krepijo zaupanje v delo sodišča. Plačani so iz proračuna OZN in uživajo diplomatske privilegije in imunitete. OZN pokriva tudi druge stroške sodišča, ne pa stroškov, ki jih imajo pravdne stranke.

3.10 Sekretariat

Osebe Združenih narodov, ki skrbi za delo organov in ki deluje pod vodstvom generalnega sekretarja OZN, najvišjega upravnega uslužbenca organizacije, se imenuje Sekretariat. Po podatkih iz 1.2006 je bilo skupno število njegovih članov 29.125. Več kot polovica njegovih članov (16.280) je nameščenih v različnih humanitarnih, razvojnih in drugih praktičnih dejavnostih na območjih, kjer delujejo Združeni narodi. Dobršen del (2505) jih dela za regionalne ekonomske komisije, 10.340 pa na sedežih organizacije v New Yorku, v Ženevi, na Dunaju in v Nairobiju.

Sekretariat izvaja sklepe organov OZN, skrbi za pripravo sestankov in pripravlja številna poročila, ki jih od generalnega sekretarja zahtevajo organi OZN. Sekretariat je podrejen vsem drugim poglavitnim organom organizacije in je zavezan izpolnjevati njihove zahteve. Člani sekretariata ne smejo zahtevati in tudi ne prejemati navodil katerekoli vlade ali katerekoli druge oblasti zunaj organizacije. Zahteva se, da se pri sprejemanju osebja v službo zagotovi najvišja stopnja delovne sposobnosti, strokovnosti in poštenosti, in prav tako, da se kar najbolj upošteva geografsko ravnotežje v sekretariatu.

Generalni sekretar je mednarodni uslužbenec in ima še nekatere posebne naloge. Med njimi sta tudi priprava letnega poročila o delu organizacije ter registracija in objava mednarodnih pogodb. Posebno pomembna je njegova pristojnost opozoriti Varnostni svet na katerokoli zadevo, ki bi po njegovem mnenju utegnila ogroziti ohranitev mednarodnega miru in varnosti. Tudi letno poročilo o delu organizacije omogoča, da generalni sekretar opozori Generalno skupščino na probleme, katerih nadaljevanje bi utegnilo zapletati mednarodne odnose in morebiti ogroziti mednarodni mir in varnost.

Generalnega sekretarja imenuje Generalna skupščina OZN na predlog Varnostnega sveta. Doslej so Združeni narodi imeli sedem generalnih sekretarjev.

3.11 Združeni narodi kot sistem

Poleg Organizacije združenih narodov, deluje v tesni povezavi z njimi še več programov, skladov in agencij, ki skupaj tvorijo sistem Združenih narodov. Generalna skupščina je

ustanovila tudi več skladov, programov in uradov, ki nimajo statusa subjektov mednarodnega prava, vendar pri svojem delu uživajo delno avtonomijo, imajo lastne vire finančnih sredstev in lastne izvršne organe, ki usmerjajo njihovo delo. V ta krog spadajo Sklad za pomoč otrokom (UNICEF), Sklad za populacijska vprašanja (United Nations Fund for Population Activities - UN-FPA), Program ZN za razvoj (United Nations Development Programme - UNDP), Program ZN za okolje (United Nations Environment Programme — UNEP), Svetovni program za hrano (World Food Programme - WFP), Konferenca ZN za trgovino in razvoj (United Nations Conference on Trade and Development - UNCTAD), Urad visokega komisarja za begunce (United Nations High Commissioner on Refugees - UNHCR), Urad ZN za droge in kriminal (United Nations Office on Drugs and Crime - UNODC), Agencija ZN za humanitarno pomoč in dela za palestinske begunce na Bližnjem vzhodu (United Nations Relief and Works Agency - UNRWA).

Za te programe in sklade je tudi značilno, da najvišje uslužbenke, ki imajo različne nazive (direktor, administrator, visoki komisar itd.) imenuje generalni sekretar OZN, ob potrditvi Generalne skupščine.

4. Specializirane agencije OZN

Specializirane agencije so samostojne mednarodne organizacije, z lastno mednarodnopravno sposobnostjo, članstvom in organi odločanja, ki imajo sporazume z Organizacijo združenih narodov in na tej podlagi določen status kot specializirane agencije. Nekatero med njimi, zlasti finančne (Svetovna banka, Mednarodni denarni sklad) imajo poudarjeno samostojnost, kar je posledica njihove narave finančnih institucij. Nekatero druge (npr. Unesco) imajo poudarjeno povezanost svojega članstva s članstvom v OZN. Vsaka specializirana agencija sklone, sporazum z OZN, s katerim določi okvir sodelovanja med organizacijama. Sporazumi med specializiranimi agencijami in OZN vsebujejo tudi določila o posvetovanjih, postavljanju vprašanj na dnevni red, izmenjavi informacij in o skupnih standardih, ki določajo položaj uslužbenecv.

1. Mednarodna organizacija dela (*International Labour Organization – ILO*)

Mednarodna organizacija dela je nastala kot del Versajskega sistema 1. 1919, katerega del je bilo tudi Društvo narodov. Spremenila je statut in 1. 1946 postala specializirana agencija OZN. Organizacija ima za cilj izboljšanje delovnih razmer, kar se dosega z urejanjem dolžine delovnega časa, preprečevanjem nezaposlenosti, zdravstveno in invalidsko zaščito delavcev in s sindikalnimi pravicami, ki temeljijo na pravici do združevanja in organiziranja sindikatov in na pravici do kolektivnih pogajanj. Organizacija se zavzema za pravično nagrajevanje delavcev in dostojne delovne razmere. Sedež ILO je v Ženevi.

Organi ILO so sestavljeni tristransko: poleg predstavnikov držav so v njih zastopani tudi predstavniki delavcev (sindikato) in delodajalcev. Organizacija ima tri poveljavne organe: splošno konferenco, upravni odbor in sekretariat (mednarodni urad dela).

Najpomembnejše sredstvo dejavnosti organizacije so mednarodne konvencije, ki urejajo vsa področja delovnega prava, doslej jih je bilo sklenjenih blizu 200. Leta 1998 je organizacija s posebno deklaracijo o temeljnih načelih in pravicah dela poudarila pomen štirih temeljnih pravic na njenem področju, ki so: pravica do združevanja, prepoved prisilnega dela, odprava otroškega dela in odprava diskriminacije glede zaposlovanja.

2. Svetovna zdravstvena organizacija (*World Health Organization – WHO*)

Mednarodni urad za javno zdravje je bil ustanovljen 1. 1906 in je nadaljeval svoje delo pod okriljem Društva narodov. Sedež urada je bil v Parizu. Svetovna zdravstvena organizacija, s sedežem v Ženevi, je bila ustanovljena 1. 1946. Cilj organizacije je zagotoviti ljudem najvišjo

dosegljivo raven zdravja. Sredstva, ki jih ima WHO na voljo, so: pomoč in svetovanje državam, pospeševanje raziskovanja, tehnično sodelovanje, priprava mednarodnih konvencij, razvoj standardov na področju farmacevtskih proizvodov itd. WHO tudi sprejema tehnične pravilnike o določenih vprašanih diagnostike, o ukrepih za preprečevanje epidemij itd.

Poglavitni organi Svetovne zdravstvene organizacije so svetovna zdravstvena skupščina, izvršni odbor in sekretariat.

3. Organizacija ZN za izobraževanje, znanost in kulturo (United Nation Educational, Scientific and Cultural Organization – UNESCO)

Organizacija je bila ustanovljena 1. 1946, z namenom pripomoči k mednarodnemu miru in varnosti po poti pospeševanja mednarodnega sodelovanja na področjih izobraževanja, znanosti in kulture. Med oblikami dela navaja njen statut pripravo konvencij, s skrbjo za ohranitev knjižnega in umetniškega bogastva, s spodbujanjem sodelovanja na področju vseh vrst intelektualnih aktivnosti itd. Organizacija je sčasoma razvila pomembne dejavnosti za varstvo kulturne in naravne dediščine človeštva, za povečanje dostopa do tiskanih besedil in na področju komunikacij. Sedež organizacije je v Parizu.

Poglavitni organi so splošna konferenca, izvršni svet in sekretariat. Splošna konferenca določa politiko organizacije, za izvedbo katere je odgovoren izvršni svet.

4. Organizacija za prehrano in kmetijstvo (Food and Agriculture Organization – FAO)

Organizacija je bila ustanovljena 1. 1943 na konferenci Združenih narodov za prehrano in kmetijstvo. Njene naloge so zbiranje, preučevanje in posredovanje informacij v zvezi s prehrano in kmetijstvom, pospeševanje mednarodnega sodelovanja na področjih raziskovanja, izobraževanja in upravljanja v zvezi s prehrano, izboljšanje kmetijske proizvodnje, oblikovanje politike kreditiranja kmetijske proizvodnje, svetovalne misije in tehnična pomoč itd. Pomembna oblika delovanja organizacije je globalni sistem za informiranje in zgodnje opozarjanje, ki spremlja razvoj kmetijske proizvodnje in stanje v raznih delih sveta, zlasti tam, kjer so letine prizadete in se pričakuje pomanjkanje hrane. Sedež FAO je v Rimu.

Poglavitni organi so konferenca, svet in generalni direktor.

Posebnost FAO je, da je mednarodna organizacija, ki je sprejela neko drugo mednarodno organizacijo — Evropsko skupnost — med polnopravne članice.

Leta 1961 je bil ustanovljen skupni program OZN in FAO za hrano, ki ima za cilj omogočiti najboljšo možno uporabo presežkov hrane za potrebe držav v razvoju ter organizirano in učinkovito pomoč v primerih akutnih pomanjkanj hrane. *Svetovni program za hrano* (World Food Programme — WFP) upravlja izvršni svet, ki ga sestavlja 36 držav.

5. Mednarodni sklad za kmetijski razvoj (International Fund for Agricultural Development – IFAD)

Ta sklad je bil ustanovljen 1. 1977 kot rezultat dogovorov na Mednarodni konferenci o hrani (1974). Konferenca je bila organizirana kot odgovor na lakoto, ki jo je povzročila suša v sahelskem delu Afrike v letih pred tem. Konferenca je zato sklenila, da bodo države ustanovile poseben sklad, ki bo financiral razvojne projekte za proizvodnjo hrane v državah v razvoju. Na začetku so države vplačale v sklad približno milijardo ameriških dolarjev, s poznejšimi vplačili (prispevki in posojili) pa je sklad sredstva precej povečal.

Plenarni organ sklada je upravni svet, ki sprejema pravilnike za delovanje sklada in določa politiko dajanja posojil. Izvršni svet odloča o projektih in programih financiranja. Predsednik sklada vodi sekretariat in je odgovoren za tekoče poslovanje sklada.

6. Mednarodni denarni sklad (*International Monetary Fund – IMF*) - 1944

Državam s plačilno bilančnimi težavami pomaga kot mehanizem za stalna posvetovanja o monetarnih zadevah in za spodbujanje uravnoveženega razvoja trgovine itd.

Posojila Mednarodnega denarnega sklada so kratkoročna, ki pomagajo uvesti določen tip monetarne politike za stabilizacijo plačil in makroekonomskega položaja države, in dolgoročna, namenjena državam, ki so se odločile za strukturne spremembe.

Mednarodni denarni sklad je sklad, v katerem ima vsaka država članica določeno kvoto, preračunano glede na njeno gospodarsko moč. Kvote se vplačujejo 25 % v eni od široko uporabljenih valut, kot sta ameriški dolar ali evro (prvotno je bil ta del vplačila v zlatu), in 75 % v nacionalni valuti. Članica nato dobi ustrezno število »posebnih pravic črpanja« - SDR, ki ji omogočijo nakup drugih valut.

Organi Mednarodnega denarnega sklada so svet guvernerjev, izvršni direktorji in upravni direktor. Svet guvernerjev je plenarni organ, pristojen za najpomembnejše odločitve. Članice imajo v tem svetu število glasov ponderirano glede na njihove kvote. Največji prispevek (kvoto) imajo ZDA (37.149,3 milijona SDR), kvota Slovenije pa je 231,7 milijona SDR.

7. Skupina Svetovne banke

To skupino mednarodnih organizacij, sestavlja pet organizacij: Mednarodna banka za obnovo in razvoj (IBRD), Mednarodna finančna korporacija (IFC), Mednarodno združenje za razvoj (IDA), Multilateralna agencija za zavarovanje investicij (MIGA) in Mednarodni center za reševanje investicijskih sporov (ICSID). V središču te skupine je Mednarodna banka za obnovo in razvoj (IBRD), ki je bila ustanovljena (skupaj z Mednarodnim denarnim skladom) 1. 1944 v Brelton Woodsu v ZDA. Sedež vseh petih organizacij je v Washingtonu. Skupina prvih treh organizacij (IBRD, IFC in IDA) deluje kot celota z imenom Svetovna banka (WB).

Cilji *Mednarodne banke za obnovo in razvoj* so prizadevanje za pospeševanje razvoja dežel v razvoju. Sredstva za doseganje teh ciljev vključujejo lastno financiranje, spodbujanje zasebnih investicij, financiranje razvojnih projektov, posojila za krepitev razvojne politike in plačilno bilančne stabilnosti. Posojila banke se dajejo pretežno vladam ali vladnim podjetjem.

Organi Mednarodne banke za obnovo in razvoj (IBRD) so svet guvernerjev kot plenarni organi, ki ima vse pristojnosti banke, izvršni direktorji in predsednik banke.

Mednarodna finančna korporacija (IFC) je hčerinska organizacija IBRD, ki daje posojila zasebnim podjetjem in daje tehnično pomoč zasebnim podjetjem in državam.

Mednarodno združenje za razvoj (IDA) je druga hčerinska organizacija IBRD in je namenjena financiranju razvoja v najmanj razvitih državah, pretežno z brezobrestnimi posojili, ki ne zahtevajo jamstva teritorialne države.

Multilateralna agencija za zavarovanje Investicij (MIGA) je bila ustanovljena v okviru Svetovne banke 1. 1985. Njena funkcija je zagotavljanje jamstev za nekomercialna tveganja (razlastitve, vojne, neredi), ki utegnejo prizadeti tuje investicije v deželah v razvoju. MIGA izdaja zavarovanja in sozavarovanja, tudi pozavarovanja, kadar sta tako investitor kot prejemnik investicije iz držav, ki

sta pogodbeni stranki Sporazuma o mednarodni agenciji za investicijske garancije. Organi agencije so: svet guvernerjev, odbor direktorjev in predsednik.

Mednarodni center za reševanje investicijskih sporov (ICSID) je bil ustanovljen s konvencijo I. 1965 in ima namen pospeševati investicije z omogočanjem učinkovitega mehanizma za reševanje sporov med zasebnimi tujimi investitorji in državami, na ozemljih katerih potekajo investicije.

8. Mednarodna organizacija za civilno letalstvo (*International Civil Aviation Organization – ICAO*) – 1944 s Čikaško konvencijo

Cilji organizacije so razvijanje načel in tehnik mednarodne zračne plovbe, spodbujanje načrtovanja mednarodnega zračnega prometa, krepitev varnosti zračnega transporta itd. Organizacija je za dosego teh ciljev razvila tehnične programe za sistem komunikacij, navigacijo in nadzor nad upravljanjem zračnega prometa. Sedež organizacije je v Montrealu. Poglavitna organa ICAO sta skupščina in svet.

9. Mednarodna pomorska organizacija (*International Maritime Organization – IMO*) – 1957/1982 sprememba imena

Njena funkcija je zagotavljanje pomoči pri meddržavnem sodelovanju na področju normiranja in tehničnega razvoja za zagotavljanje ustreznih standardov na področjih pomorske varnosti in učinkovitosti plovbe. Sedež organizacije je v Londonu.

Organi IMO so skupščina, svet in štirje odbori. Skupščina se sestane le enkrat na dve leti. Priporočila državam daje skupščina, vendar le na predlog sveta. Štirje odbori IMO so plenarno sestavljeni. Ustanovljeni so za področja varnosti, pravnih zadev, varstva pomorskega okolja in za tehnično sodelovanje.

10. Svetovna meteorološka organizacija (*World Meteorological Organization – WMO*) - 1951

Organizacija spodbuja mednarodno sodelovanje na področju meteorologije in širjenja omrežja meteoroloških opazovalnih postaj po vsem svetu, ustanavljanju sistemov za hiter pretok meteoroloških informacij in za njihovo uporabo, zlasti v civilnem letalstvu. Vključuje se tudi v aktivnosti za varstvo okolja, na področju opazovanja klimatskih sprememb in pri opazovanju in preprečevanju naravnih nesreč. Njen sedež je v Ženevi.

Organi WMO so svetovni meteorološki kongres, izvršni svet, regionalna meteorološka združenja, tehnične komisije in sekretariat.

11. Svetovna organizacija za intelektualno lastnino (*World Intellectual Property Organization – WIPO*) - 1967

Njene naloge so v zaščiti intelektualne lastnine po vsem svetu, zlasti s pomočjo harmonizacije nacionalnih zakonodaj, z opravljanjem administrativnih nalog, ki sta jih opravljali njeni predhodnici, Pariška unija in Bernska unija, ter zagotavljanje tehnične in pravne pomoči državam. Posebno pozornost namenja sistemom zaščite intelektualne lastnine v deželah v razvoju. Organizacija ima v svojem okviru tudi arbitražni center. Sedež organizacije je v Ženevi.

Organi WIPO so generalna skupščina, koordinacijski odbor in mednarodni urad, ki ga vodi generalni direktor. Generalna skupščina se sestane enkrat na dve leti. Sprejema priporočila, odloča o proračunu in voli druge organe organizacije.

12. Organizacija ZN za industrijski razvoj (*United Nations Industrial Development Organization – UNIDO*) - 1979

Organizacija ima svetovalsko naravo in služi kot forum za izmenjavo izkušenj med industrializiranimi državami in državami v razvoju. Po 1. 1995 se je usmerila h krepitvi sodelovanja med zasebnim in javnim sektorjem in k dejavnostim za krepitev konkurenčnosti v industrijskem sektorju gospodarstev v državah v razvoju. Sedež organizacije je na Dunaju. Organi UNIDO so generalna konferenca, svet za industrijski razvoj in sekretariat.

13. Mednarodna agencija za jedrsko energijo (International Atomic Energy Agency – IAEA) - 1956

Njen sporazum z OZN ni bil sklenjen z Ekonomskim in socialnim svetom (kot predvideva 63. člen Ustanovne listine OZN), ampak z Generalno skupščino, ki prejema redna letna poročila IAEA. Agencija tudi tesno sodeluje z Varnostnim svetom, saj so vprašanja jedrske varnosti in razvoja jedrskih programov povezana z najpomembnejšimi vprašanji mednarodnega miru in varnosti danes. Sedež IAEA je na Dunaju.

Mednarodna agencija za jedrsko energijo ima za cilj povečanje prispevka jedrske energije k miru, zdravju in blaginji človeštva in zagotavljanje, da jedrska energija ni uporabljena na način, ki bi kakorkoli služil za vojaške namene. Ne gre torej le za preprečevanje proizvodnje jedrskih orožij, ampak tudi za preprečevanje druge vojaške uporabe. Agencija pospešuje znanstveno raziskovanje, izmenjavo informacij, določa standarde varnosti in tehnične standarde, ki naj zagotovijo, da nuklearni materiali, oprema, objekti in informacije, ki so predmet njene dejavnosti, ne morejo biti uporabljeni za vojaške namene.

Agencija torej hkrati spodbuja in ureja uporabo jedrske energije. Pomemben del njene dejavnosti se izraža v inšpekcijah jedrskih elektrarn in drugih objektov in v pripravi programov za ravnanje z jedrskimi odpadki.

Organi IAEA so generalna konferenca, svet guvernerjev in sekretariat.

14. Univerzalna poštna zveza (Universal Postal Union – UPU) - 1964

Cilj organizacije je zagotoviti varno organizacijo, izboljšavo poštne storitve in pospeševanje mednarodnega sodelovanja na tem področju. UPU obravnava ozemlja vseh svojih članov kot enotno poštno ozemlje. Sedež organizacije je v Bernu. Organi zveze so kongres, upravni svet, svet za poštne operacije in mednarodni urad.

15. Mednarodna unija za telekomunikacije (International Telecommunication Union – ITU)

Cilj te organizacije je krepiti razvoj vseh vrst telekomunikacij in pospeševati razvoj tehničnih sredstev in učinkovitosti telekomunikacijskih storitev. Med pomembnimi dejavnostmi ITU je razdeljevanje in registracija radijskih frekvenc. Sedež organizacije je v Ženevi.

Organi ITU so konferenca pooblaščenec, svet, svetovne konference o mednarodnih telekomunikacijah, trije tehnični sektorji in sekretariat.

16. Dodatek: Internet, mednarodne organizacije in mednarodno pravo

Drugače od drugih telekomunikacij internet ni predmet mednarodnih pogodb ali pristojnosti mednarodnih organizacij. Edino globalno »upravno« funkcijo opravlja neprofitna zasebna organizacija, Medmrežna korporacija za podeljena imena in številke (ICANN), ki je bila ustanovljena 1. 1998 in ima sedež v Marini del Rey v Kaliforniji (ZDA).

Razvoj interneta je postopoma vzpostavil potrebo po usklajenem globalnem sistemu, ki pa ne potrebuje poseganja države in mednarodnih organizacij, temveč ga sestavljajo (a) sistem imen in števil, (b) glavni strežniki in (c) tehnični standardi.

Komunikacija med računalniškimi omrežji zahteva *urejenost Imen in števil*. Ta vključuje sistem (i) generičnih imen za posamezne vrste sistemov (npr. net, com, org, info), (ii) šifre držav (npr. uk, cn, si) in (iii) sistem internetnih števil računalnikov, tj. dvanajstmestnih števil, ki zadoščajo za označitev štirih milijard računalnikov, ki bodo sodelovali v internetni komunikaciji.

Glavni strežniki povezujejo imena porekla (generična imena in šifre držav) z internetnimi številkami računalnikov, kar se opravi v tisočinkah sekunde. Danes obstaja na svetu deset takih strežnikov (superračunalnikov), od katerih jih je sedem v ZDA, po eden pa v Stockholmu, Amsterdamu in Tokiu.

Tehnični standardi za računalnike in sredstva povezovanja morajo biti usklajeni za zagotovitev operabilnosti sistema. To, da je organizacija, ki ureja proces določanja imen in števil (ICANN), ustanovljena kot zasebna organizacija s sedežem v kraju Marina del Rey (Kalifornija), na ozemlju ZDA, je izraz tehnološkega razvoja in okoliščine, da se je internet razvil brez državnega odločanja.

5. Mednarodne organizacije na globalni ravni, ki niso del sistema OZN

1. Svetovna trgovinska organizacija (World Trade Organization – WTO)

Organizacija je bila ustanovljena 1. 1994 kot naslednica Splošnega sporazuma o carinah in trgovini (GATT). Leta 1947 je bil sklenjen Splošni sporazum o carinah in trgovini (GATT). Jedro tega sporazuma je bila multilateralna klavzula največjih ugodnosti: pogodbene stranke so se zavezale, da bodo vsaki od pogodbenih strank zagotovile (enake oz. take) največje ugodnosti, ki jih zagotavljajo katerikoli tretji državi. Poglavitno sredstvo urejanja mednarodne trgovine naj bi bile carine, medtem ko naj bi se druga sredstva, zlasti količinske omejitve, uporabljala izjemoma, na občutljivih področjih (kmetijstvo, tekstil in oblačila itd).

Svetovna trgovinska organizacija je bila ustanovljena ob koncu urugvajskega kroga 1. 1994 s sedežem v Ženevi.

Najvišji organ WTO je ministrska konferenca, ki se sestane enkrat na dve leti. Pod njenim vodstvom deluje splošni svet, ki ga sestavljajo veleposlaniki, akreditirani pri WTO v Ženevi, in se sestane večkrat na leto. Že v času GATT se je uveljavila praksa sprejemanja odločitev s konsenzom, ki se v omenjenih organih nadaljuje tudi zdaj.

Splošni svet upravlja organizacijo, poleg tega pa se sestaja še v dveh oblikah - kot Organ za spremljanje trgovinske politike in kot Organ za reševanje sporov. Reševanje trgovinskih sporov med državami je z ustanovitvijo WTO dobilo nove razsežnosti. Panelom pa je v okviru WTO dodan še Organ za pritožbe.

Splošni svet obravnava tudi poročila številnih delovnih organov in usmerja sekretariat WTO, ki ga vodi generalni direktor.

2. Organizacija za prepoved kemičnega orožja (Organization for the Prohibition of Chemical Weapons – OPCW)

Konvencija o kemičnem orožju (1993), ki je vzpostavila mednarodno organizacijo, ki ima nalogo zagotoviti spoštovanje prepovedi proizvodnje in ustvarjanja zalog kemičnega orožja. Organizacija za prepoved kemičnega orožja je forum za posvetovanja in sodelovanje med pogodbenimi strankami, poleg tega pa ima tudi pristojnosti izvajanja raznovrstnih inšpekcij za nadzor kemične proizvodnje. Cilj inšpekcij je zagotoviti skladnost prakse z zahtevami konvencije in preprečiti proizvodnjo kemičnih orožij. Sedež OPCW je v Haagu. Organi OPCW so konferenca pogodbenih strank, izvršni svet in tehnični sekretariat.

3. Organizacija za celovito prepoved jedrskih poskusov (*Comprehensive Test Ban Treaty Organization – CTBTO*)

Konvencija o celoviti prepovedi jedrskih poskusov 1. 1996 je predvidela ustanovitev organizacije, ki bo skrbela za spoštovanje te konvencije. Vzpostavljen je začasni sekretariat, ki ima sedež na Dunaju, kjer bo imela sedež CTBTO, ko bo ustanovljena. Poleg ratifikacij zadostnega skupnega števila držav, ki je že doseženo (leta 2006 je konvencijo ratificiralo 132 od skupno 176 predvidenih pogodbenih strank), je treba izpolniti še en pogoj, namreč, konvencijo mora ratificirati vsaj 44 držav z znatnimi zmogljivostmi na področju jedrskih dejavnosti. Te države so imenovane na posebnem spisku, ki je dodan pogodbi (aneks II). Do leta 2006 je 32 držav s tega spiska ratificiralo konvencijo.

Tudi Organizacija za celovito prepoved jedrskih poskusov bo imela tri organe s podobnimi pristojnostmi, kot jih ima OPCW: konferenco pogodbenih strank, izvršni svet in sekretariat.

4. Organizacija za ekonomsko sodelovanje in razvoj (*Organization for Economic Cooperation and Development – OECD*)

L. 1948 sta bili ustanovljeni Evropska organizacija za ekonomsko sodelovanje in Administracija za ekonomsko sodelovanje. L. 1960 je bila ustanovljena Organizacija za ekonomsko sodelovanje in razvoj. Četudi so članice pretežno evropske države, pa so v njenem sestavu tudi ZDA, Kanada, Mehika, Avstralija, Japonska in Južna Koreja. Cilj organizacije je pripomoči k ekonomski rasti in razvoju, povečevanje zaposlovanja in dvig življenjske ravni. Organizacija ima sedež v Parizu. Organi OECD so svet, v katerem so zastopane vse članice, delovni odbori in sekretariat.

V svojem razvoju je OECD razvila tudi več drugih organov. Med njimi ima poseben pomen Mednarodna agencija za energijo (IEA), ki je bila ustanovljena 1. 1974, po naftni krizi. Njene dejavnosti težijo k izboljšanju dobav energije, razvoju alternativnih virov itd.

6. Regionalne organizacije

1. Splošno

Ustanovna listina OZN je vzpostavila razmerje med OZN in regionalnimi organizacijami: te organizacije in njihove dejavnosti morajo biti združljive s cilji in načeli Združenih narodov.

Regionalne organizacije tudi nastopajo na globalnem prizorišču in se medsebojno posvetujejo.

Ustanovna listina določa, da se brez pooblastila Varnostnega sveta ne sme izvesti nobena prisilna akcija na temelju regionalnih dogovorov ali z regionalnimi ustanovami. Ko gre za prisilna sredstva, je mednarodnopravno določena hierarhija. Drugače pa je, kadar gre za posvetovanja. V teh se lahko angažirajo regionalne organizacije svobodno.

2. Svet Evrope

Temelji, na katerih je mogoče povezati Evropo: (a) načelo vladavine prava in spoštovanja človekovih pravic, kar se je najprej izrazilo v Svetu Evrope, in (b) ideja carinske unije in ekonomske integracije, na podlagi nemško-francoskega ekonomskega in političnega zblizanja, kar se je izrazilo v ustanovitvi Evropske skupnosti za premog in jeklo in zlasti z nastankom in razvojem Evropskih skupnosti.

V tem kontekstu je sklenitev Statuta Sveta Evrope (1949) pomemben mejnik v procesu združevanja Evrope. Cilji Sveta Evrope so formulirani zelo široko: vse večja enotnost med članicami, z

namenom zaščite in uresničevanja idealov in načel, ki spadajo v njihovo skupno dediščino in omogočanje njihovega ekonomskega in socialnega napredka. Poznejši razvoj je uveljavil dejavnosti na področju varstva človekovih pravic in vladavine prava kot najpomembnejšega sredstva za doseganje ciljev Sveta Evrope. Sedež organizacije je v Strasbourgu. Organi Sveta Evrope so odbor ministrov, posvetovalna skupščina, sekretariat in kongres lokalnih in regionalnih organov.

Med konvencijami Sveta Evrope je najpomembnejša **Evropska konvencija za zaščito človekovih pravic in temeljnih svoboščin**. Ta konvencija je vzpostavila mehanizem implementacije, v središču katerega je Evropsko sodišče za človekove pravice. To je najbolj razvit in učinkovit mednarodni mehanizem na področju varstva človekovih pravic danes. Pristop k Evropski konvenciji za zaščito človekovih pravic in sprejetje nadzora njenega implementacijskega mehanizma je tudi pogoj za vstop v članstvo Sveta Evrope.

Med najpomembnejšimi konvencijami Sveta Evrope so: **Konvencija o izročanju** (1957), **Evropska socialna listina** (1961), **Konvencija o zatiranju terorizma** (1977), **Listina o lokalni samoupravi** (1985), **Konvencija o preprečevanju mučenja** (1987) in **Okvirna konvencija o zaščiti narodnih manjšin** (1994). Svet Evrope je sprejel tudi številne druge konvencije, npr. na področjih filma, televizije, obveznega odškodninskega zavarovanja, vzajemne pomoči v kazenskih zadevah in urejanja položaja beguncev. S konvencijami je konkretiziral načelo krepitve vladavine prava.

Svet Evrope se v svojem institucionalnem razvoju vse bolj usmerja k reševanju hujših problemov človekovih pravic in k svetovanju vladam novih držav članic pri razvoju njihovih ustavnih sistemov in mehanizmov za varstvo človekovih pravic.

3. Evropske skupnosti in Evropska unija

Prva od evropskih skupnosti, Evropska skupnost za premog in jeklo (1951) je združila jedro evropskih držav okrog upravljanja dveh strateško pomembnih proizvodov, ki sta bila v tistem času podlaga industrijskega razvoja in povojne obnove. Evropska skupnost za premog in jeklo je ustvarila enotni trg za ta proizvoda in odpravila carinske in količinske ovire, diskriminacijske cene in restriktivne poslovne prakse (kartele). L. 2002 je prenehala obstajati.

Z Rimsko pogodbo 1, 1957 so bile ustanovljene Evropska gospodarska skupnost (EGS) in Evropska skupnost za jedrsko energijo (Euratom). Povečalo se je število držav članic. Prvotnim šestim članicam treh evropskih skupnosti so se pridruževale nove, do sedanjih 27.

S stališča mednarodnega prava so posebno pomembni štirje vidiki evropskih skupnosti:

a. Cilji in sredstva povezovanja in integracije

Prvotni *cilj* Evropske gospodarske skupnosti je bil vzpostaviti skupni trg, brez carin in količinskih omejitev med državami članicami in s skupno zunanjo carinsko tarifo. Tako je nastal prost pretok blaga, ki mu je sledil prost pretok dela in kapitala, graditev skupne transportne politike, pravil konkurence, ustanovitev Evropske investicijske banke itd. Ta razvoj je vključil tudi oblikovanje skupne kmetijske politike. Evropska gospodarska skupnost je bila zasnovana kot carinska unija (dokončno vzpostavljena 1. 1968), ki je dobila svoj zaključek z vzpostavitvijo monetarne unije in z uvedbo skupne evropske valute (evro) 1. 2002. Euratom je imel ožje področje: vzpostavitev skupnega trga za jedrske materiale in opremo, razvoj raziskovanja in izmenjave informacij, določanje zdravstvenih standardov in sodelovanje z drugimi organizacijami na področju jedrske energije.

b. Širitev pristojnosti *ratione materiae* in razvoj institucij Evropske unije

Za razvoj Evropske gospodarske skupnosti je značilna širitev njenih stvarnih pristojnosti. Rimski pogodba je doživela štiri pomembnejše revizije.

L. 1986 je bil sprejet *Enotni evropski akt*, ki je Evropski gospodarski skupnosti dodal pristojnosti na področjih, kot so varstvo okolja, raziskovanje in razvoj itd.

L. 1992 je bila sprejeta *Maastrichtska pogodba*, ki je spremenila ime iz Evropske gospodarske skupnosti v Evropsko skupnost. Dodane so pristojnosti na področjih izobraževanja, javnega zdravja, zaščite potrošnikov in razvojnega sodelovanja. Pogodba je predvidela skupno evropsko valuto (evro). Uveljavljeno je bilo načelo subsidiarnosti, po katerem ima Evropska skupnost pristojnosti na teh področjih samo, če državam v okviru lastnih pristojnosti ne bi uspelo dosegati primernih učinkov. Maastrichtska pogodba je ustanovila tudi novo institucijo — Evropsko unijo, ki je nadgradnja evropskih skupnosti. Evropsko unijo sestavljajo trije stebri. Prvi je v celoti izražen v Evropski skupnosti in vsebuje sodelovanje na ekonomskem, socialnem in monetarnem področju; drugi vsebuje skupno varnostno in zunanjo politiko, tretji pa vsebuje sodelovanje na področju pravosodja in notranjih zadev.

Leta 1997 je bila sklenjena *Amsterdamska pogodba* (v veljavi od 1. 1999), ki je okrepila sestavo treh stebrov Evropske unije in razširila pristojnosti Unije na področja vizumov, azila in imigracijske politike ter zaposlovanja. Poudarila je tudi pomen varovanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin.

Leta 2001 je bila sklenjena *Pogodba iz Nice*. Sprejeta so bila nova določila o ponderiranju glasovanja, tako da so države članice in pričakovane nove članice dobile določeno novo število glasov v Svetu ministrov. Število članov Evropskega parlamenta je bilo povečano na 732. Medvladna konferenca, ki je 1. 2004 pripravila Pogodbo o Ustavi za Evropo, je sicer ponudila celovit model pravne in institucionalne ureditve Evropske unije za prihodnost, vendar pa je doživela politični neuspeh z zavrnitvijo na referendumih v Franciji in na Nizozemskem.

c. Struktura organov in njihovo medsebojno vplivanje

Poglavitni *organi Evropske unije* - Svet, Evropska komisija, Evropski parlament in Sodišče Evropskih skupnosti so po prenehanju obstoja Evropske skupnosti za premog in jeklo (2002) mednarodnopravno še vedno organi dveh različnih mednarodnih organizacij, njihove pristojnosti pa so odvisne od tega, ali se navezujejo na Euratom ali pa na Evropsko unijo.

Svet sestavljajo predstavniki - ministri držav članic Evropske unije. *Evropski svet* sestavljajo šefi držav ali vlad članic, njihovi zunanji ministri ter predsednik in podpredsednik Evropske komisije. Evropska komisija je sestavljena iz 27 članov.

Evropski parlament sestavlja 785 poslancev iz držav članic Evropske unije.

Sodišče Evropskih skupnosti je bilo ustanovljeno z Rimsko pogodbo in je postalo skupen sodni organ vseh treh evropskih skupnosti. Njegove temeljne naloge so: zagotoviti enotno razlago prava evropskih skupnosti, zagotoviti izvajanje tega prava in reševati spore med raznovrstnimi subjekti prava evropskih skupnosti (organi skupnosti, države, pa tudi podjetja in posamezniki). Sodišče uporablja pravo, vsebovano v pogodbah, ki oblikujejo Evropsko skupnost, zakonodajo organov Evropskih skupnosti (uredbe, direktive), pogodbe, katerih stranka je Evropska skupnost, in tudi splošna pravna načela. Sodišče Evropskih skupnosti sestavlja 27 sodnikov. Poleg sodnikov sodeluje v delu sodišča še osem pravobranilcev, ki dajejo neodvisna mnenja o vprašanih, ki jih obravnava sodišče, in predlagajo rešitve. Ti predlogi sodišča ne obvezujejo.

d. Vloga Sodišča Evropskih skupnosti pri razvoju prava evropskih skupnosti.

Sodišče je razlagalo pravo Evropske gospodarske skupnosti kot poseben pravni sistem. Skupnost pomeni novi pravni red mednarodnega prava, v korist katerega so države omejile svoje suverene pravice, četudi samo na nekaterih področjih, in katerega subjekti niso le države, ampak tudi njihovi državljani. Pravice, ki jih državljani na ta način pridobijo, postanejo del njihove pravne dediščine. S to razlago in poznejšo normativno dejavnostjo organov Evropskih skupnosti je sodišče pomagalo ustvariti sistem prava evropskih skupnosti kot poseben pravni sistem, ki se deloma prekriva z

nacionalnimi pravnimi sistemi in s sistemom mednarodnega prava. Povezovanje teh pravnih sistemov in reševanje konfliktov norm je predmet odločanja Evropskega sveta in Evropske komisije, pa tudi Sodišča Evropskih skupnosti.

4. Severnoatlantska zveza – NATO

Organizacija je bila ustanovljena z Washingtonsko pogodbo, sklenjeno 4. aprila 1949, in sicer kot zveza držav za kolektivno samoobrambo (obrambni pakt) v skladu z Ustanovno listino OZN, ki predpisuje obveznost posvetovanj v primeru ogrožanja ozemeljske celovitosti, politične neodvisnosti ali varnosti katerekoli države članice; da je napad na eno od članic napad na vse; da je obveznost kolektivne samoobrambe podana samo v primeru napada na članico zveze v Evropi ali Severni Ameriki.

Območje zavezništva je definirano tako, da vključuje tudi ozemlje Turčije, ne pa tudi čezmorskih ozemelj ali drugih elementov državnosti članic na ozemljih zunaj območja. Sleherna država ohranja pravico, da se odloči sama in v povezavi z drugimi o načinu odziva na napad. Ob ustanovitvi je NATO imel dvanajst članic, pozneje pa je povabil med svoje članice dodatne države, tako da se je njihovo skupno število do 1. 2006 povečalo na 26. Sedež organizacije je v Bruslju.

Organi: svet, obrambni odbor, sekretariat, generalni sekretar in parlamentarna konferenca. Vojaški del organizacije vodi vojaški odbor, ki je podrejen Severnoatlantskemu svetu. Vojaškemu odboru je odgovoren glavni zavezniški poveljnik v Evropi - SACEUR. NATO je v praksi tesno povezal oborožene sile držav članic, zagotovil skupno izobraževanje častnikov, standardizacijo orožja in skupne vojaške načrte.

5. Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi – OVSE

Sklicana je bila Konferenca o varnosti in sodelovanju v Evropi (KVSE), ki se je začela 1. 1972 in končala 1. 1975 s podpisom sklepne listine v Helsinkih (Helsinška sklepna listina). Ta dokument potrjuje obča načela mednarodnega prava o prijateljskem sodelovanju med državami in določa oblike sodelovanja na treh področjih: varnostnem, gospodarskem in humanitarnem. KVSE se je 1. 1995 preimenovala v Organizacijo za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE). Danes ima organizacija naslednje organe: svet ministrov, stalni svet in generalnega sekretarja z manjšim sekretariatom, ki ima sedež na Dunaju, kjer potekajo tudi sestanki stalnega sveta. Slovenija je predsedovala OVSE 1. 2005.

OVSE ima tudi več pomožnih organov, zlasti na področju preprečevanja oboroženih spopadov (visoki komisar za narodne manjšine, urad za preprečevanje oboroženih spopadov) in na področju spodbujanja demokracije in človekovih pravic (urad za demokracijo in človekove pravice). Pomembne praktične dejavnosti OVSE zadevajo opazovanje volitev in mirovne misije v različnih območjih napetosti. Med organi OVSE je tudi Sodišče za spravo in arbitražo s sedežem v Ženevi, ki pa doslej še ni obravnavalo nobenega primera.

6. Organizacija ameriških držav (*Organization of American States* – OAS)

Organizacija ameriških držav je bila ustanovljena l. 1948. V organizacijo so vstopile vse ameriške države, tudi tiste, ki so pridobile neodvisnost po 1. 1948. Poleg ciljev organizacije, ki zadevajo ohranjanje mednarodnega miru in varnosti, reševanje sporov in pospeševanje sodelovanja, je Organizacija ameriških držav sprejela več aktov, ki poudarjajo pomen demokracije. Sedež organizacije je v Washingtonu.

Najvišji organ Organizacije ameriških držav je generalna skupščina, posvetovalni odbor zunanjih ministrov, posvetovalni obrambni odbor, stalni svet, sekretariat in generalni sekretar.

7. Nekatere druge regionalne organizacije na zahodni polobli

Andski pakt (1969) si prizadeva za ekonomsko povezovanje in svobodno trgovino med andskimi državami. *Karibska skupnost* (CARICOM – 1973), združuje karibske otoške države v razvojnem sodelovanju, krepitvi demokracije in boju proti organiziranemu kriminalu. MERCOSUR (skupni trg Brazilije, Argentine, Urugvaja in Paragvaja z možnostjo pridruženja dodatnih članic) – ustanovljen l. 1991 z namenom vzpostaviti območje svobodne trgovine in pozneje skupni trg po modelu Evropske gospodarske skupnosti.

8. Afriška unija – AU

L. 1963 je bila ustanovljena Organizacija afriške enotnosti, skupna organizacija afriških držav, kot mehanizem za sodelovanje med suverenimi državami. To sodelovanje obsega politično in diplomatsko, ekonomsko, zdravstveno, tehnično, pa tudi obrambno področje. Organizacija je sprejela načelo nedotakljivosti meja (določenih v kolonialnem obdobju) kot temeljno načelo organizacije in načelo ne intervencije kot načelo, ki varuje suverenost držav. Precejšen del dejavnosti organizacije je bil namenjen odpravi kolonializma in apartheida v Afriki. Sedež organizacije je bil v Adis Abebi. Glavni organi organizacije so bili: skupščina šefov držav in vlad, svet ministrov in generalni sekretariat.

Leta 2000 so afriške države ustanovile Afriško unijo - novo vseafriško organizacijo in je nadomestila Organizacijo afriške enotnosti. Organizacija ima cilje: doseganje večje enotnosti in solidarnosti afriških držav, zaščito suverenosti držav članic, pospeševanje ekonomske in socialne integracije Afrike, zastopanje skupnih interesov, spodbujanje mednarodnega sodelovanja, upoštevanje Ustanovno listino OZN in Splošno deklaracijo človekovih pravic, pospeševanje demokratičnih načel in institucij, harmonizacijo delovanja podregionalnih ekonomskih integracij v Afriki itd.

Organi: skupščina šefov držav ali vlad, izvršni svet (ki ga sestavljajo ministri), komisija, odbor stalnih predstavnikov, vseafriški parlament, ekonomski in socialni svet in sodišče.

9. Podregionalne organizacije v Afriki

Ekonomska skupnost zahodnoafriških držav (ECOWA - 1975) vključuje 16 držav z namenom vzpostaviti ekonomsko in monetarno unijo na svojem območju. Organizacija je obremenjena zaradi oboroženih spopadov v tem delu Afrike po l. 1988. V južnem delu Afrike se je uveljavila Južnoafriška skupnost za razvoj (SADC), ustanovljena l. 1992. Od l. 1994 je med člani tudi Južnoafriška republika. Organizacija ima za cilj vzpostaviti območje svobodne trgovine in pospeševati ekonomski razvoj, vključuje pa se tudi v reševanje političnih problemov v tem delu Afrike.

10. Združenje držav Jugovzhodne Azije (Association of South East Asian Countries – ASEAN)

Začetek oblikovanja te organizacije sega v leto 1967, ko je bila sprejeta Deklaracija zunanjih ministrov Indonezije, Tajske, Malezije, Singapurja in Filipinov o vzpostavitvi trajnega sodelovanja, v katero se lahko vključijo vse države Jugovzhodne Azije. Cilji organizacije so krepitev ekonomskega sodelovanja za države tega dela Azije, graditev mehanizmov, ki bodo zmanjševali nevarnost napetosti in oboroženih konfliktov. Zato je v Pogodbi o prijateljstvu in sodelovanju v Jugovzhodni Aziji (1976) tudi poglavje o mirnem reševanju sporov. Organizacija je širila svoje članstvo, tako da so danes vanjo združene vse države regije.

ASEAN je skupnost, ki si prizadeva doseči izboljšanje s pragmatičnimi sredstvi: z ugodnimi trgovinskimi pogoji v medsebojni blagovni menjavi, s pospeševanjem investicij, s preprečevanjem trgovine z mamili in (po l. 2001) terorizma ter s političnimi posvetovanji, ki dosledno upoštevajo

načelo nevmešavanja v notranje zadeve držav. Prizadevanja za vzpostavitev območja svobodne trgovine so se začela 1. 1992.

Organi: konferenca šefov vlad, zunanji ministri, generalni sekretar in sekretariat.

11. Arabska liga

Nastala je s podpisom Pakta o ustanovitvi Lige arabskih držav l. 1945 in je bila zasnovana kot mehanizem za sodelovanje med suverenimi arabskimi državami, zlasti na političnem področju in reševanje sporov. Sedež organizacije je v Kairu.

Najvišji organ je svet. Liga je ustanovila različne odbore za sodelovanje na ekonomskem, socialnem in tehničnih področjih ter več specializiranih agencij. Generalni sekretar vodi sekretariat ter se angažira v misijah političnega posredovanja in reševanja sporov.

VIII. OBJEKTI MEDNARODNEGA PRAVA

1. Splošno

Država brez ozemlja ne more obstajati, razmejitev državnega ozemlja z ozemlji drugih držav pa je eno temeljnih vprašanj mednarodnih poslov. Meje med ozemlji držav se določajo s sporazumi in so predmet dispozitivnih pravil občega MP. Ves zemeljski prostor (kopno, morje, zrak, podzemlje in vesolje) se razlikuje glede na to, ali spada pod oblast določenega subjekta ali pa ne spada v nikogaršnjo izključno oblast (odprto morje, terra nullius). V novejšem času se kot področja, ki ne spadajo pod oblast neke države, štejejo tudi vesolje, morsko dno izven meja državne pristojnosti in polarna območja (Antarktika). Vsi ti prostori imajo neke skupne značilnosti, zato jih pojmuje kot o **mednarodne prostore**, za katera je potrebno natančno določiti razmerja in pristojnosti ter mednarodne mehanizme.

Ločimo različne **pravne režime**:

- območje pod suvereno oblastjo države;
- nikogaršnje ozemlje (terra nullius) – območja, ki niso pod nobeno izključno oblastjo in njihov pravni položaj ni urejen;
- odprto morje – ni pod oblastjo države in ni terra nullius;
- posebni režimi oziroma meddržavni prostori, ki predstavljajo skupno dediščino človeštva (Antarktika, vesolje, morsko dno zunaj jurisdikcije obalnih držav).

2. Državno ozemlje in državne meje

Je prostor izključne državne pristojnosti, ki obsega prostor znotraj kopenskih meja (tudi reke in jezera), morski prostor pod suverenostjo določene obalne države (notranje morske vode in teritorialno morje) in zračni prostor nad njima. Kopno je osrednji del državnega ozemlja, teritorialno morje in zračni prostor pa sta akcesorne narave in država z njima ne more samostojno razpolagati.

Na državnem ozemlju ima država izključno oblast nad ljudmi in stvarmi, ki se nahajajo na njenem območju, prav tako ima pravico jurisdikcije na svojem območju. Govorimo o **teritorialni suverenosti**. **Personalna suverenost** pa pomeni izvajanje oblasti nad svojimi državljanji, ne glede na to, kje se ti nahajajo.

Državno ozemlje je nedotakljivo, na njem ne smejo delovati organi tuje države, uporaba sile proti ozemeljski celovitosti je prepovedana (Deklaracija sedmih načel). **Izključna oblast** pomeni tudi svobodno razpolaganje s svojim naravnimi bogastvi. Na svojem ozemlju pa država ne sme dopustiti ravnanja, ki bi bilo protipravno v razmerju do drugih držav, v določenih primerih je svojim sosedom odgovorna za tisto, kar se dogaja na njenem ozemlju (mednarodno sosedsko pravo).

Določeno ozemlje je **običajno pod oblastjo ene države**. Včasih pa je pod skupno oblastjo dveh ali več držav, govorimo o **kondominiji** ali koimperiju. (zgodovinsko je primer egiptovsko-britanskega kondominija nad Sudanom). Tudi **eden od hrvaških predlogov** za režim v Piranskem zalivu je slovensko-hrvaški kondominij.

Praviloma je državno **ozemlje celovito**, ni pa nujno. V preteklosti je bil pogost pojav, da je bil del določene države iz vseh strani obdan z območjem druge države in tako ločen od glavnega državnega območja. Tak del imenujemo **eksklava** (izključeno območje), z vidika druge države pa **enklava**.

2.1. Državne meje:

Meja ni samo črta, temveč prostor nepravilne oblike, ki obsega površino tal, zračni prostor in podzemlje. V praksi se govori o mejni črti, dejansko pa gre za tridimenzionalen prostor. Meja se določa tako na kopnem kot na morju. V novejšem času se postavlja vprašanje med zračnim prostorom države in vesoljem.

V novejši dobi se je zaradi epikontinentalnega pasu odstopilo od mnenja oziroma načela, da se na površini določena meja razteza vertikalno v globino in višino. **Epikontinentalni pas** je prostor, ki obsega samo morsko dno in podzemlje, ne pa tudi steber vode, pod katerim se nahaja. Tukaj poteka meja suverenih pravic po površini morskega dna, v globino pa se vertikalno spusti šele tam, kjer se začne cona mednarodnega podmorja. Na tem pasu in prostoru izključne ekonomske cone država nima polne jurisdikcije, temveč samo nekatere suverene pravice. Zato poteka **morska meja obalne države** po zunanji meji teritorialnega morja.

Razlikujemo naravne in pogodbene (konvencionalne) meje. **Naravna meja** je tista, ki je določena z neko naravno obliko tal, tako da omogoča, da se na njeni podlagi določi meja (gorski venci, jezera, vodni tokovi, tudi železnica in cesta). **Pogodbena meja** se ne opira na naravno obliko tal, zato se mora opisati v pogodbi in določiti v razmejitvenih elaboratih. **Posebna vrsta** pogodbenih mej so tudi meje, ki sledijo vzporednikom ali poldnevnikom (meja med ZDA in Kanado, meje v državah ZDA). Pri sklepanju pogodb se države bolj ali manj opirajo na naravne meje z določenimi modifikacijami. O **delimitaciji** govorimo, kadar se meja določi s pogodbo, o **demarkaciji** pa takrat, ko mejo določi mešana meddržavna komisija.

V mednarodni praksi so se razvila nekatera pravila za določanje **naravnih mej**:

če meja poteka čez goro, se kot mejna črta vzame bodisi **veriga najvišjih vrhov** bodisi **razvodje med dvema rekama**;

- za določanje mej na **vodnih tokovih - rekah** se uporabljata dva načina: črta geometrične sredine (pomeni, da meja poteka po črti, ki spaja vse točke vodnega toka, ki so enako oddaljene od ene in druge obale) in črta sredine matice – **thalweg** (uporablja se samo za plovne reke in pomeni, da se meja določi s sredino plovne matice reke) Pogodbe o razmejitvi običajno vsebuje tudi pravila o vplivu spremembe toka reke na mejo. Če gre za nenadno in hitro spremembo, meja običajno ostane v starem koritu, če pa gre za postopno spremembo, ki je posledica naravnih dogodkov, državna meja sledi taki spremembi. S pogodbo je možen drugačen dogovor;
- če je med dvema državama **jezero**, s pogodbo pa ni ničesar določenega, nekateri menijo, da obstaja kondominij, drugi pa so mnenja, da pas ob obali pripada vsaki od držav, ostanek jezera pa je svoboden. Najbolj pravilno pa je tretje mnenje, po katerem je treba razdeliti celotno površino jezera.

- v Latinski Ameriki se je kot temeljno pravilo za določanje mej razvilo **načelo uti possidetis**, po katerem se za državno mejo šteje upravna meja bivših španskih in portugalskih upravnih enot iz časa kolonialne uprave, če se nove države ne dogovorijo drugače. To načelo se je uporabilo tudi v Afriki v času dekolonizacije, v zadnjih letih pa je mednarodno sodstvo uporabilo to načelo tudi za določanje morskih mej.

Določanje mej s pogodbo poteka v 2 ali 3 fazah:

- temeljna pogodba določi mejo v glavnih orisih;
- mešana komisija natančneje določi mejo na terenu;
- ko se določi mejo na licu mesta, se sestavi sporazum z opisom mejne črte in postavljenih mejnih znakov (mejni kamni ali stebri, redkeje ograje).

Ob določanju mej se pogosto rešujejo tudi različna vprašanja **obmejnih in sosedskih odnosov**, predvsem glede vzdrževanja mostov na mejnih vodnih tokovih, poteh na meji, mejnih znakov itd.

Posebni sporazumi pa rešujejo vprašanja o obmejnem prometu, ribolovu, turizmu, vsebujejo pa tudi ukrepe za preprečevanje in urejanje obmejnih incidentov. **Mejni spori** se rešujejo sporazumno z mešanimi komisijami, če pa spor ni rešen, ga rešujejo vlade.

3. Pridobivanje dodatnega ozemlja

V zgodovini MP je bilo v uporabi pet načinov pridobivanja ozemlja: cesija, prirast, mirna okupacija, uporaba sile ter zastajanje in priposestvanje

- **cesija** je miren prenos suverenosti države nad določenim ozemljem na drugo državo, kar pomeni, da država predhodnica cedira del svojega ozemlja državi naslednici. Cesija se določi z mednarodno pogodbo (znani primer je širjenje ozemlja ZDA – cedirano ozemlje Francije v Severni Ameriki in ruska Aljaska v zameno za odškodnino). Običajno pa se cesije povezujejo z mirovnimi pogodbami. Po pravilih sukcesije ima država naslednica pravico vzpostaviti svoje predpise na pridobljenem ozemlju (med ukrepe v korist prebivalstva na cediranem ozemlju štejejo opcija v zvezi z državljanstvom, zaščita manjšin in plebiscit);
- **prirast** je povečanje državnega ozemlja zaradi naravnih pojavov ali človekove dejavnosti in je originaren način pridobivanja ozemlja. Prirast ozemlja nastane npr. z rečnimi naplavinami ob izlivu reke v morje, kar povečuje kopno ozemlje. (izbruh podmorskega vulkana in nastanek otoka; izsuševanje morja ali gradnja otokov ob morski obali);
- **mirna okupacija** je bil razširjen način pridobivanja ozemlja v kolonialnem obdobju pod dvema pogojema: terra nullius-ozemlje ne sme biti pod nikogaršnjo suverenostjo in okupacija mora biti dejanska, kontinuirana in sporočena drugim državam (predeli Afrike, nekateri predeli Amerike in na Pacifiku);
- **zastaranje in priposestvanje:** gre za pridobitev ozemlja, ki ni bilo terra nullius in je bilo pridobljeno brez jasnega pravnega naslova, vendar pa se lahko s potekom časa in domnevno tiho privolitvijo prvotnega nosilca suverenosti, pridobi tako ozemlje. Čeprav to ni splošno sprejet sklep se izvaja iz načela zastaranja, ki pa ga civilizirani narodi priznavajo. Nanaša se tudi na vprašanje izgube ozemlja;
- **uporaba sile** in grožnje s silo ni dopustna, zato ne more predstavljati načina pridobivanja ozemlja. Zgodovinsko gledani pa so taki primeri bili. Ta prepoved je zapisana v Ustanovni listini ZN, izpopolnjena pa je v Deklaraciji o prijateljskem sodelovanju med državami.

4. Mednarodne reke in uporaba vodnih tokov za neplovne namene

Ločimo mednarodne in nacionalne reke. **Nacionalna reka** je tista, ki od izvira do izliva teče na področju ene države. **Mednarodna reka** pa je vsaka plovna in neplovna reka, ki teče skozi več držav ali pa jih deli.

V zvezi z **uporabo vodnih tokov** se je pokazalo, da pravilo o popolni in izključni oblasti države nad svojim ozemljem za mednarodne reke ne velja v strogem in absolutnem pomenu. MP pozna omejitve izkoriščanja vode na državnem ozemlju, vendar v skladu s pravili MP, ne na način, ki bi povzročil škodo sosednji državi na njenem ozemlju, razen na podlagi skupnega sporazuma. To pomeni, da ima vsaka država pravico izkoriščati vodotoke, ki tečejo preko njenega ozemlja, pri tem pa mora spoštovati pravice drugih držav, ki tudi želijo te vodotoke izkoriščati. Prepovedana je tudi preusmeritev vodnega toka na škodo sosednje države.

Pri **pogodbenem izkoriščanju vodnega toka** ali rečnega izliva lahko stranke določijo različne načine razdelitve koristi, vrste koriščenja in nosilce stroškov. Znani pogodbeni ureditvi sta pogodba o izkoriščanju Nila med Sudanom in Združenimi arabskimi državami in pogodba o razdelitvi voda porečja Indus med Indijo in Pakistanom. Za Slovenijo pa so pomembni pogodbeni režimi za reko Dravo in Muro, ki smo jih nasledili od bivše SFRJ.

Glede **plovbe na rekah** velja splošno načelo, da naj se s predpisi zagotovi svobodna plovba na plovnih rekah, ki povezujejo več držav. Najprej je to načelo veljalo samo za nekatere reke, pozneje pa se je njihovo število povečalo, tako da se je svoboda splošne plovbe razglasila kot splošno načelo. Splošna pravila običajnega MP s tega področja še niso razvita. V tem razvoju je imela pomembno vlogo **Barcelonska konvencija o režimu plovnih poti** mednarodnega interesa iz leta 1921, ki je poskušala oblikovati neka splošna pravila za plovbo po mednarodnih plovnih poteh (svoboda trgovske plovbe, enakost postopkov za vse pogodbene stranke), izvzema pa plovbo med pristanišči iste države – **kabotaža**. Obalne države obdržijo suverenost nad reko ter skrb za rečni in prometni red, v posebnih primerih pa lahko zaradi lastne varnosti in svojih interesov omejijo plovbo. Barcelonska konvencija velja le za države podpisnice.

Na nekaterih rekah je **plovni režim urejen z mednarodnimi pogodbami** – konvencionalne reke, kot npr. Ren in Donava.

- Pogodbeno določen poseben režim plovbe velja za reko **Ren**, in sicer je bila prva ureditev na Dunajskem kongresu leta 1815, ko je bila ustanovljena Renska komisija. Velja svobodna plovba za ladje obalnih držav, preostale ladje pa morajo pridobiti dovoljenje, ki ga izdaja Renska komisija v Strasbourgu. Lokalna plovba med pristanišči iste države (kabotaža) je rezervirana za obalne države.
- **Donava** ima poseben režim od Pariške mirovne pogodbe. Veljala je svobodna plovba za ladje vseh držav, spodnji tok Donave je bil pod nadzorom Donavske komisije, mednarodne inštitucije, v kateri so imele pomembno vlogo evropske velike sile, ki niso bile obalne države. Po drugi svetovni vojni je bil režim urejen na novo, nazadnje z Beograjsko konvencijo o režimu plovbe po Donavi (1948). Ta konvencija velja še danes, potrdila je načelo svobodne plovbe za ladje vseh držav in načelo nediskriminacije glede pristaniških in drugih taks ter pogojev trgovske plovbe. Lokalna plovbe med pristanišči iste države - kabotaža je rezervirana za ladje te države. S konvencijo je bila spremenjena tudi sestava Donavske komisije s sedežem v Budimpešti, ki jo sestavljajo le obalne države.
- plovba pa ni edini mednarodnopravni relevantni način uporabe rečnih in drugih vodnih območij, ki zadevajo gospodarjenje in sodelovanje držav. Na podlagi osnutka, ki ga je pripravila komisija za MP je Generalna skupščina OZN sprejela Konvencijo o pravu neplovnih uporab mednarodnih vodnih tokov (1997 – še ne velja). Opredeljuje vodni tok

(watercourse) kot sistem površinskih voda in podtalnice, ki pomeni celoto in ima v normalnih razmerah skupni izliv. Mednarodni vodni tokovi so tisti, katerih deli se nahajajo v različnih državah. Veljajo načela razumne in pravične uporabe vodnih tokov, upoštevaje geografske, hidrografske, ekološke in druge naravne dejavnike, družbene in ekonomske potrebe. Države ne smejo povzročati znatne škode, morajo sodelovati glede optimalne uporabe in si redno izmenjavati informacije. V posebnem delu konvencije so določene obveznosti glede planiranih dejavnosti.

5. Zračni prostor

Mednarodna konferenca o zračnem prometu v Parizu leta 1910 je poskušala urediti to področje, vendar ni prinesla nobenih stališč. Leta 1913 sta Nemčija in Francija sklenili dvostranski sporazum, ki je sprejel načelo suverenosti države nad zračnim prostorom, ki leži nad njenim območjem. To načelo je bilo sprejeto tudi v **Konvenciji o ureditvi zračnega prometa v Parizu 1919**. Zračni prostore nad državnim ozemljem in teritorialnim morjem je pripadal državnemu območju, vendar pa je bila zrakoplovom (širši pojem od letala: letalo, helikopter, balo, cepelin idr.) držav strank priznana pravica do neškodljivega prehoda čez zračni prostor drugih držav strank, čez zračni prostor tretjih držav pa pravica do preleta (brez pristajanja), pod pogoji kot jih določi tretja država (npr. uporaba določenega zračnega koridorja). Leta 1944 je bila v Chicagu sprejeta **Konvencija o mednarodnem civilnem zračnem prometu** in tudi ta je potrdila popolno in izključno suverenost vsake države nad zračnim prostorom. Čikaška konvencija ne prizna pravice do neškodljivega prehoda in pravico do preleta znatno omejuje, ustanovljena je bila Mednarodna organizacija za civilno letalstvo (ICAO). Sklenjena je bila za potrebe civilnega letalstva: za državna letala ne velja enaka pravna ureditev (za prelet in pristanek morajo imeti dovoljenje).

Za zračni promet velja, da mora imeti vsak zrakoplov državno pripadnost in ustrezne oznake, ki jih sprejme vsaka država zase. Na konferenci v Chicagu sta bila sprejeta: **Sporazum o prometu v mednarodnem zračnem prostoru** in **Sporazum o mednarodnem zračnem prevozu**, ki naj bi zagotovila 5 pravic:

- pravica do neškodljivega preleta druge države brez pristajanja
- pravica do pristajanja na območju druge države zaradi tehničnih razlogov
- pravic do izkrcanja potnikov, pošte in tovora države pripadnosti zrakoplova
- pravica do vkrcanja potnikov, pošte in tovora za državo pripadnosti zrakoplova
- pravica do vkrcanja in izkrcanja potnikov, pošte in tovora za katerokoli državo, ki ni država pripadnosti zrakoplova

Sporazum o prometu v mednarodnem zračnem prometu je zagotovil prvi dve pravici (**Sporazum dveh svobod**). K sporazumu o mednarodnem zračnem prometu, ki naj bi zagotovil vseh pet pravic (**Sporazum petih svobod**) pa je pristopilo premajhno število držav.

- Nad **ožinami in arhipelaškimi vodami** imajo zrakoplovi pravico do tranzitnega oziroma arhipelaškega prehoda, kar pomeni, da je suverenost države v teh delih zračnega prostora omejena.
- Glede ureditve **kaznovanja kaznivih dejanj**, storjenih v zrakoplovih med letom je bila 1963 sprejeta **Tokijska konvencija**, za primere, ko je kaznivo dejanje storjeno na zrakoplovom med letom ali na področju, ki ni sestavni del nekega državnega področja. Načeloma velja, da je za kazniva dejanja pristojna država kjer je bilo letalo registrirano. Druge države so pristojne v naslednjih primerih:

- če sta učinek in posledica nastala na območju druge države
- če je storilec državljan druge države
- če kaznivo dejanje ogroža varnost te države
- če gre za kršitev letenja

če gre za kršitev multilateralne pogodbe (zahteva po izročitvi storilca)

Tokijska konvencija se ne uporablja za dejanja storjena na zemlji, dopušča možnost, vendar ne prepisuje obveznosti kazenskega pregona ali izročitve storilcev. Obveznosti, ki jih predpisuje so dovoliti potnikom in posadki, da nadaljujejo potovanje in obveznost vrniti letalo zakonitemu lastniku.

- **Haaška konvencija o zatiranju ugrabitev letal** (1970) je določila, da imajo v primeru ugrabitve letala kazensko pristojnost: država, ki ji pripada letalo, država kjer je letalo pristalo in država, v katero so se zatekli ugrabitelji. Predvidene so stroge kazni, izročitev ni predpisana, ampak je le določeno, da se kaznivo dejanje ugrabitve šteje kot primerno za izročanje.
- **Montrealska konvencija o zatiranju protipravnih dejanj proti varnosti civilnih letal** iz leta 1971 vsebuje širši krog dejanj, saj poleg ugrabitev določa še celo vrsto dejanj, ki ogrožajo varnost letalskega prometa (izvršitev nasilnega dejanja zoper osebo, ki je v letalu, uničenje letala med poletom ali povzročitev škode, ki bi lahko ogrozila nevarnost poleta, vnašanje naprav ali snovi, ki bi lahko uničili letalo ali prizadejali škodo na njem, uničenje navigacijskih naprav in motenje njihovega delovanja). Države so dolžne takšna kazniva dejanja obravnavati kot zelo nevarna in zanje predpisati visoke kazni. Če storilca ne izročijo so mu dolžne soditi same. Sprejet je bil še dodatni protokol, ki se ukvarja z varnostjo na mednarodnih letališčih.
 - Obe konvenciji vsebujeta pomembna določila o inkriminaciji prepovedanih dejanj, države pogodbenice so jih dolžne vnesti v svojo notranjo zakonodajo in jih uvrstiti v kategorijo hudih kaznivih dejanj. Skupna značilnost je zmanjševanje možnosti, da bi se storilec lahko izognil kazni, saj državam podpisnicam nalagata, da za ta kazniva dejanja določijo stroge kazni.
- Za izvajanje Montrealske konvencije in uspešno prizadevanje zoper terorizem je potrebna uporaba več instrumentov mednarodnega sodelovanja, tudi Varnostnega sveta OZN. Gre dejanja, ki ogrožajo mednarodni vir in javnost, kar zahteva angažiranje mednarodnih organov za ohranjanje mednarodnega miru in varnosti. V novejšem času se vse bolj poudarja potreba po zaščiti zraka pred onesnaževanjem (Konvencija o prekomernem onesnaževanju zraka na velikih oddaljenostih – Ženeva, 1979)

6. Morje

6.1 Razvoj pomorskega mednarodnega prava

V **zgodovini pravnih režimov na morju** sta se pojavljali dve zahtevi: zahteva držav po razširitvi svoje oblasti na morju in zahteva po takšni ureditvi na morju, ki bo v korist vseh. Teza, da morja ni mogoče efektivno okupirati in zato tudi ne deliti, je vplivala na kasnejšo ureditev. Država lahko pridobi le dele morja ob obali, ki so v tesni povezanosti s kopnim - zalivi. Prvotna pravila so govorila, da ima obalna država suverenost nad delom morja ob obali, ki ga lahko **nadzira s topovi na obali**. Pozneje pa so države s sporazumi in notranjimi pravnimi akti začele določati **različno fiksno določene širine teritorialnega morja**. Vsebina sodobnega pomorskega MP je določila, da se morje v pristaniščih, ustjih rek in nekaterih zalivih obravnava kot **notranje morske vode** v katerih ima obalna država polno suverenost. Morje vzdolž obale pa je bilo obravnavano kot **teritorialno morje** kjer ima obalna država suverenost, vendar mora v njem dopuščati neškodljiv prehod ladij drugih držav. Soglasja o širini tega pasu ni bilo (upoštevan temeljni model 3,4 ali 6 morskih milj). **Odperto morje** je morje zunaj teritorialnega morja, kjer vladajo svobodščine odprtega morja: svoboda plovbe, svoboda ribolova, kasneje tudi svoboda polaganja morskih kablov in cevovodov ter svoboda preletanja). Kasneje se je v praksi držav uveljavil pojem **zunanji morski**

pas tj. del odprtega morja neposredno ob teritorialnem morju v katerem pa obalna država vrši nekatere suverene pravice (carina, sanitarni, imigracijski nadzor).

ZDA so po drugi svetovni vojni z enostranskim aktom razglasile zahtevo po izkoriščanju naravnih virov na morskem dnu in v podzemlju morskega dna zunaj teritorialnega morja. To območje ne vključuje stebra vode nad njim in je postalo znano kot **epikontinentalni pas**.

- Tematiko MP je celovito obravnavala **kodifikacijska konferenca v Ženevi** na predlog Komisije za mednarodno pravo. Sprejete so bile **štiri konvencije**:

konvencija o teritorialnem morju in zunanjem morskem pasu
konvencija o epikontinentalnem pasu
konvencija o odprtem morju
konvencija o ribolovu in zaščiti bioloških bogastev odprtega morja

- Leta 1960 je bila v Ženevi **druga konferenca OZN o morskem pravu**
- (**UNCLOS/II**), ki pa ni prinesla bistvenih novosti. Poskušala je poenotiti širino teritorialnega morja in zunanjega morskega pasu, za katerega so veljale različne možne rešitve.
- **Tretja konferenca OZN o morskem pravu (UNCLOS/III) leta 1982** je bila uspešno končana s **Konvencijo OZN o pomorskem MP v Montegu Bayu na Jamajki (Jamjska konvencija)**. To je bila največja kodifikacijska konferenca v zgodovini ZN. Začela je veljati šele 1994, podpisnica je tudi Slovenija. Zajema vse konvencije iz leta 1958 in še konvencijo o izključni ekonomski coni in konvencijo o mednarodni pomorski coni. Razlika med Ženevsko in Jamajsko konvencijo je predvsem v coni mednarodnega podmorja. Jamajska konvencija ustanavlja posebno **Mednarodno sodišče (tribunal) za pomorsko pravo v Hamburgu**, predvideva pa tudi drugačne **oblike mirnega reševanja sporov : arbitraže, konsolidacije, posvetovanja**.
- Ne glede na obsežnost Konvencije o pomorskem pravu še vedno veljajo običajna pravila pomorskega MP. Številna vprašanja s konvencijo niso urejena, zato njen uvod določa, da bodo ta vprašanja še naprej urejala pravila običajnega MP.
- **Slovenija** je novembra 1994 sprejela notifikacijo o pravnem nasledstvu Jamajske konvencije. Z notifikacijo uveljavljamo prednosti države z geografsko neugodnim položajem.

6.2 Notranje morske vode

Notranje morske vode so deli morja, ki so **v tesni zvezi s kopnim** in imajo **položaj notranjih morskih voda**. Pomeni, da je morska površina v svojem pravnem položaju izenačena s kopnim ozemljem.

V notranje vode **spadajo**:

območje, ki ga **pokriva morska voda med plimo**, v času nizke vode pa je kopno: je najmanj poseben položaj, temeljno črto predstavlja črta nizke vode od koder se meri širina teritorialnega morja (v času oseke je to območje kopno in je v enakem položaju ko kopno ozemlje);

vode v pristaniščih znotraj črte, ki povezuje najbolj zunaj ležeče pristaniške zgradbe: so sicer notranje morske vode, če pa gre za mednarodno pristanišče, ima obalna

država pogodbeno določene obveznosti do ladij tujih držav. S tem pravnim režimom je omejena njena suverenost;

pri **ustjih rek** je treba upoštevati geografski položaj, ki bi lahko bil enak položaju zaliva;

glede **zalivov** morajo biti sočasno izpolnjeni **pogoji**, da se jih lahko obravnava kot notranje morske vode:

- O celotna obala zaliva mora pripadati isti državi
 - O razdalja med naravnima vstopnima točkama v ustje zaliva ne sme biti večja od 24 morskih milj oziroma več kot znaša dvojna širina teritorialnega morja (12 morskih milj)
 - O površina vode v zalivu mora biti enaka ali večja kot je površina polkroga, katerega premer je črta, ki povezuje skrajni točki ustja zaliva.
- **Izjemo** predstavljajo zgodovinski zalivi, ki glede na geografske značilnosti ne ustrezajo kriterijem zaliva v položaju notranjih morskih voda. Druge države temu niso nasprotovale predvsem zaradi zgodovinskih razlogov in dolgotrajnega in efektivnega izvajanja oblasti (nesporni zalivi: Riški zaliv – Latvija, Hudsonov zaliv – Kanada, zaliv Fonseca; sporni zalivi: zaliv Sidra v Libiji).
- Po **metodi ravnih temeljnih črt** se določa izhodišče za merjenje širine teritorialnega morja pri čemer je morje med tako določenimi temeljnimi črtami in kopnim v položaju notranjim morskih voda. Najbolj je uveljavljena pri državah z razčlenjeno morskobalo (fjordi v Norveški; otočja neposredno vzdolž ali v bližini obale v Hrvaški). Metoda ravnih temeljnih črt je bila sprejeta v obče MP s Konvencijo o teritorialnem morju in zunanjem morskem pasu in s Konvencijo iz leta 1982. Dobila pa je tudi potrditev s sodbo Meddržavnega sodišča (primer Norveške, ki bi naj prekršila MP, ker je z metodo ravnih temeljnih črt premaknila izhodišče za merjenje širine teritorialnega morja in tako posegla v prostor, kjer je bilo prej odprto morje). Konvencija iz leta 1982 pa določa, da je v takih primerih obalna država še naprej dolžna spoštovati pravico do neškodljivega prehoda.

6.3 Arhipelaške vode

Nov pravni režim za vode med otoki države, katere celotno državno ozemlje ustreza pojmu **otočje - arhipelag** je uredila **Konvencija iz leta 1982**.

Države kot so Indonezija, Filipini, Bahami, Fidži itd. so pridobile pravico razglasiti morje med svojimi otoki za **arhipelaške vode** in določiti ravne črte med otoki, ki so na obrobju otočja, tako da so znotraj teh črt glavni otoki, ki spadajo v otočje. Od teh črt naprej je določena širina teritorialnega morja in pasov.

V položaju arhipelaških voda je morje znotraj ravnih arhipelaških črt, spadajo pa pod suverenost države. Suverenost arhipelaške države zavzema tudi zračni prostor, morskobno in podzemlje.

Plovba na območju arhipelaških voda ima poseben pomen: tuje ladje uživajo pravico neškodljivega prehoda, arhipelaška država pa lahko tudi določi plovne poti za tuje ladje, ki pljujejo skozi otočje. Zaradi možnih geografskih položajev je v velikih arhipelagih treba upoštevati tudi pravila o plovbi skozi morske ožine (tranzitni prehod) in preletanje.

6.4 Teritorialno morje

Predstavlja **pas morja ob obali** države pod suverenostjo obalne države. Meja teritorialnega morja je državna meja na morju. Država izvaja suverenost tudi v zračnem prostoru nad njim ter na morskem dnu in v podzemlju pod njim in ima izključno pravico izkoriščati vsa živa in neživa bogastva morja.

- **Konvencija iz leta 1982** je določila, da je največja dopustna širina teritorialnega morja **12 morskih milj**. Lahko so ožji pasovi glede na prakso pa je največkrat uporabljena dopustna širina 12 morskih milj. Širina je lahko merjena od različnih temeljnih črt: črta nizke vode, ravna temeljna črta ali ravna arhipelaška črta;
- **Naravni otok**, ki je pod suverenostjo države ima teritorialno morje te države. To je naravni del kopna, ki obstaja suh v času plime (tudi majhne nenaseljene geografske tvorbe). Umetni otoki, ploščadi za črpanje nafte in sidrišča, ki se nahajajo izven pristanišč, se ne obravnavajo kot otoki;
- Konvencija iz leta 1982 je uredila tudi primer, ko državi zaradi geografske utesnjenosti na določenem območju ne moreta razglasiti največje dopustne širine teritorialnega morja. To je primer, ko kopni ozemlji držav ležita drugo nasproti drugemu (**preliv**) ali pa drugo ob drugem (**zaliv**). Če ni sporazumne ureditve velja pravilo, da nobena od teh dveh držav ne sme razširiti svojega teritorialnega morja prek sredinske črte, na kateri je vsaka točka enako oddaljena od najbližjih točk temeljnih črt. To je pravilo srednje črte in je dispozitivne narave, ne uporablja pa se zaradi zgodovinskega naslova ali drugih posebnih okoliščin;
- Dolžnost obalne države je da mora trpeti **neškodljiv prehod tujih ladij** (trgovskih, ribiških, vojnih). Kot prehod označujemo plovbo, ki se vrši zaradi vplutja v notranje vode, izplutja ali zaradi tranzita. Ladje se ne smejo ustavljati (izjema višja sila ali pomoč drugim ladjam);
- Prehod se lahko **šteje kot škodljiv**: vaje ali urjenje z orožjem, zbiranje informacij na škodo obrambe ali varnosti obrambne države, propagandne dejavnosti, kršitev carinskih, fiskalnih ali zdravstvenih predpisov, onesnaževanje okolja, ribolov. V teh primerih gre za **kršitev neškodljivega prehoda**. Tuje vojne ladje imajo prav tako pravico do neškodljivega prehoda, tuje podmornice pa pod pogojem, da plujejo na površini z izobešeno zastavo. Obalna država ima pravico z lastno zakonodajo urejati neškodljiv prehod in določati plovne poti, tuje ladje pa morajo to spoštovati. Za tankerje, ladje na jedrski pogon in ladje, ki prevažajo jedrske in druge nevarne snovi je posebej predvidena možnost določitve poti. Obalni državi je prepovedano pobiranje pristojbin za plovbo, nepriznavanje pravice do neškodljivega prehoda ali diskriminacija med ladjami;
- Pravica obalne države predstavlja tudi izključno **pravico znanstvenega raziskovanja, zaščita okolja** in tudi **sodna pristojnost** nad tujimi trgovskimi ladjami (izjema so vojaške in druge vojaške ladje z nekomercialnimi nameni, ki uživajo imuniteto);
- **Kazenska pristojnost** obalne države se nanaša na kršitve njenih zakonov v pristanišču tudi v primeru izplutja. Ladje v tranzitu so podvržene kazenski jurisdikciji v štirih primerih:
 - če se posledice kaznivega dejanja raztezajo na obalno državo
 - kazniva dejanja zoper javni red in mir obalne države
 - kazenskopravni ukrepi za preprečevanje trgovanja z mamili

- če to zahteva poveljnik ladje ali konzularni ali diplomatski predstavnik države njene zastave

Civilno pristojnost izvršuje obalna država, kadar gre za izpolnitev obveznosti, ki so za ladjo nastale v vodah obalne države ali zaradi odškodninske odgovornosti (nedovoljen ribolov, onesnaževanje morja).

6.5 Zunanji pas

Skladno s Konvencijo iz leta 1982 je lahko zunanji pas določen **največ do 24 morskih milj** od temeljne črte. V tem pasu izvaja nadzor, ki je potreben za preprečitev kršitev carinskih, fiskalnih, zdravstvenih ali imigracijskih predpisov za namenom kaznovanja kršitev teh predpisov. Zunanji morski pas je **treba razglasiti**, v nasprotnem primeru ima ta del morja enak položaj kot preostalo odprto morje.

6.6 Izključna ekonomska cona (IEC)

Predstavlja območje na katerem obalna država izvaja **nekatero suvereno pravice in določene jurisdikcijske pravice**. Nanašajo se na ribolov in druge oblike izkoriščanja morskih bogastev ter varstvo okolja. IEC mora obalna država **razglasiti**.

Zunanja meja IEC se meri od temeljne črte in se lahko določi do širine 200 morskih milj. Obsega tudi teritorialno morje, pravni režim IEC velja v prostoru med zunanjo mejo teritorialnega morja in zunanjo mejo IEC. Z IEC je asimiliran tudi epikontinentalni pas (območje morskega dna in podzemlja);

Obalna država ima v IEC **suvereno pravice raziskovanja, izkoriščanja ter varstva in gospodarjenja z živimi in neživimi bogastvi morja, morskega dna in podzemlja**.

Konvencija iz leta 1982 razlikuje več kategorij živih bogastev morja in pravic obalne države:

- organizme na morskem dnu lahko obalna država izkorišča brez omejitev (tudi minerale)
- ribe in drugi organizmi: obalna država mora upoštevati omejitve v korist držav, ki so izkoriščale ta bogastva pred razglasitvijo IEC (tudi v korist držav brez izhoda na morje in držav v neugodnem geografskem položaju)
- obalna država določi dopusten ulov in svoje lastne možnosti ulova, nato pa s posebnimi sporazumi drugim državam prepusti možnost ulova preostalih rib v dopustnih količinah. Prednost imajo države iz njene regije brez dostopa do morja.

Suverene pravice obalne države v IEC so:

pravico postavljati **umetne otoke** (naftne ploščadi) in določati pogoje pod katerimi to dejavnost lahko opravljajo druge države (določiti gradbene, carinske, fiskalne, zdravstvene in druge predpise);

znanstveno raziskovanje – nima polne suverenosti, vendar druge države nimajo pravic vojaškega raziskovanja ali raziskovanja, ki bi neposredno vplivalo na izkoriščanje bogastev IEC.

Obalna država ima v IEC pristojnost **preprečevati onesnaževanje morja**. Z lastno zakonodajo ureja varstvo okolja, zmanjševanje onesnaževanje in nadzora. Ti predpisi morajo biti usklajeni z občimi mednarodnimi standardi, druge države pa jih morajo spoštovati;

IEC daje obalni državi precejšnjo **oblast na ekonomskem in ekološkem področju** na prostoru, ki bi bil sicer v režimu odprtega morja. Kljub temu pa ostanejo svoboščine odprtega morja neprizadete (svoboda plovbe, svoboda preletanja in svoboda polaganja kablov in cevovodov).

6.7 Epikontinentalni pas

Ureja ga obče MP v Konvenciji o epikontinentalnem pasu, ki je bil dopolnjen s Konvencijo iz leta 1982.

- **Konvencija o epikontinentalnem pasu** (1958) se je navezovala le na kontinentalno polico (prvi del od obale do globine okrog 200 m se spušča položno) in določila suverene pravice raziskovanja in izkoriščanja naravnih bogastev morskega dna in podzemlja v prostoru, ki se začne na zunanji meji teritorialnega morja in sega do črte, kjer morska voda doseže globino 200 m ali do koder je še možno izkoriščanje. Vsaka država ima pravico do svojega epikontinentalnega pasu, ki ji ga ni treba razglasiti;
- Po **današnji ureditvi** se epikontinentalni pas razteza od zunanje meje teritorialnega morja vse do konca kontinentalnega roba (kontinentalna polica, kontinentalna strmina in kontinentalno vzhodje) ali pa do širine 200 morskih milj merjeno od temeljne črte, in sicer če kontinentalni rob ne seže do te širine. Njegova **absolutna meja je 350 morskih milj**. Če pas neke države presega širino 200 morskih milj je ta država dolžna obvestiti druge stranke konvencije o tem dejstvu. **Uradna notifikacija** omenjene izjemne situacije je edina tovrstna obveznost obalne države;
- Konvencija iz leta 1982 ni mogla rešiti razmejitev epikontinentalnega pasu v primerih **polzaprtih in zaprtih morij**, kjer ni na voljo dovolj prostora za širjenje pasu do skrajnih dopustnih meja, problem pa je tudi v delitvi prostora med državama, ki ležijo druga ob drugi. Prvotna ureditev sporazumnega reševanja ali rešitve s sredinsko črto ni ustrezala. Na **tretji konferenci o pomorskem MP** se je razpravljalo o tem, kako v enačbo uvesti element pravičnosti. Sprejeta je bila rešitev, ki predvideva razmejitev s sporazumom med sosednjima državama na podlagi MP, kot je določeno v Statutu Meddržavnega sodišča, da bi se dosegla pravična rešitev. Bistveno je, da je **kriterij sredinske črte izključen**;
- Te pravice pa se ne nanašajo na **položaj vodnega stebra** nad morskim dnom, kjer ostanejo pravice ostalih držav nedotaknjene. Vse države imajo tudi pravico **polaganja kablov in cevovodov**.

6.8. Odprto morje

Je sestavljeno iz vseh delov morja, ki niso vključeni v IEC, v teritorialno morje ali notranje vode neke države. Na odprtem morju vlada **načelo svobode morja**. To načelo je opredeljeno v svoboščinah, v **Konvenciji iz l. 1982**:

- svoboda plovbe
- svoboda preletanja
- svoboda polaganja kablov in cevovodov
- svoboda postavljanja umetnih otokov in drugih naprav
- svoboda ribolova
- svoboda znanstvenega raziskovanja

- **Odprto morje** koristijo vse države, tudi tiste brez izhoda na morje, ki ne smejo biti diskriminirane pri dejavnostih, dopuščen pa jim je tranzit;
- **Plovba** je najstarejša in ekonomsko najpomembnejša dejavnost na morju, zato je bilo to področje že zelo zgodaj urejeno in nekatera pravila veljajo še danes. Plovba na odprtem morju je **svobodna**. Velja **temeljno pravilo**, da lahko ladjo določene zastave na odprtem morju **ustavi le vojaška ladja pod isto zastavo** (med zastavo in ladjo, ki to zastavo uporablja mora obstajati pristna vez) ladje druge države, če je sklenjena medsebojna pogodba – načelo recipročnosti (vzajemnosti). S Konvencijo pa so določene **izjeme** od tega pravila, ko vojaška ladja sme ustaviti ladjo, ki nima iste zastave, in sicer kadar obstaja **utemeljen sum**:
 - da se ladja ukvarja s piratstvom
 - da se ladja ukvarja s trgovino s sužnji
 - da se ukvarja z nedovoljenim radijskim oddajanjem
 - da nima državne pripadnosti
 - da je ladja, ki ima tujo zastavo ali zastave nima, pravzaprav ladja iste države kot vojna ladja.
- pod **piratstvom** razumemo vsako nasilno dejanje, zadrževanje, ropanje v zasebne namene, ki ga izvajajo potniki ali posadka zasebne ladje ali tudi letala na odprtem morju . Take ladje so upravičene pregledovati vojaške ladje vseh držav in začeti pregon, kadar je sum piratstva potrjen (tudi, kadar obstaja sum prevoza jedrskih snovi);
- **Ribolov** sodi med najstarejše dejavnosti, vendar so omejitve na tem področju vse pogostejše. Največji zaradi IEC, saj je pretežni del ribolova v komercialne namene prav na območjih, ki od obal niso oddaljena več kot je dopustna širina te cone (200 morskih milj). Vpeljano je temeljno pravilo spoštovanja obveznosti, ki jih imajo države po mednarodnih pogodbah, upoštevati je treba pravice in interese obalnih držav. Dolžnost vseh držav pa je medsebojno sodelovanje za ohranitev bogastev odprtega morja;
- **Svoboda znanstvenega raziskovanja** je omejena na miroljuben namen, brez oviranja drugih svoboščin.

6.9. Mednarodna cona (morsko in oceansko dno zunaj nacionalne jurisdikcije)

Pravni režim morskega in oceanskega dna ne spada niti v režim epikontinentalnega pasu in ne pod režim IEC.

Temeljne značilnosti mednarodne cone so:

- nanaša se na čvrste, tekoče in plinaste minerale
- izkoriščanje teh mineralov naj bi potekalo pod nadzorom Oblasti za morsko dno (mednarodna organizacija)
- po Konvenciji iz l. 1982 bi moralo biti ustanovljeno tudi Podjetje za morsko dno, ki bi vodilo dejavnosti raziskovanja, izkoriščanja, predelave mineralov iz cone, vendar ni bilo ustanovljeno.

6.10. Morske ožine in prekopi

So mednarodne plovne poti, pod posebnim pravnim režimom.

- **Ožine** so zoženi deli morja med dvema kopnima območjema, skozi katere je mogoča plovba. Priznane so kot **mednarodne plovne poti**, ki povezujejo dele odprtega morja. Lahko se nahajajo v različnih pravnih položajih, odvisno od širine, geografskih okoliščin itd. Najbolj **značilen primer** sta ožini Bospor in Dardanele pod suverenostjo Turčije. Posebnega pomena je še Hormuška ožina ter Singapurska ožina in ožina Malake, pomemben je še Gibraltar.
 - veljano je bilo **načelo neškodljivega prehoda**, po kateri obalna država ni imela pravice zahtevati dovoljenja za prehod;
 - Na podlagi pogajanj Tretje konference OZN o pomorskem pravu je bil vzpostavljen nov **režim tranzitnega prehoda** v ožinah, ki služijo mednarodni plovbi med enim delom odprtega morja ali IEC in drugim delom odprtega morja. Med pravico do neškodljivega prehoda in tranzitnim prehodom obstajajo **pomembne razlike**: neškodljiv prehod se nanaša samo na ladje, tranzitni prehod pa tudi na letala; tranzitni prehod se izrecno nanaša tudi na vojne ladje, podmornice pa morajo pluti na površini pod izobešeno zastavo. Najpomembnejše pa je, da pri tranzitnem prehodu obalna država ne more izvajati ukrepov za preprečevanje prehoda, ki ni škodljiv.

- **Prekopi**: mednarodno pomembna sta Sueški in Panamski prekop kot plovni poti.

Sueški prekop povezuje Sredozemlje in Rdeče morje, ki danes omogoča plovbo ladjam do 150.000 ton. Odprt je bil leta 1875, njegov pravni položaja pa je bil urejen s **Carigrajsko konvencijo**. Veljal je za **mednarodni in odprt v miru in v vojni, za vse ladje ne glede na zastavo**. Pomorska blokada ni bila dovoljena, prehod vojaških ladij je moral biti najhitrejši in brez ustavljanja. Med plovbo ladij vojskujoči se držav mora biti 24-urna časovna razlika. Po egiptovski nacionalizaciji prekopa je posegla OZN (1956), intervencijske sile so se umaknile, nameščena pa je bila mirovna operacija – UNEF. Z egiptovsko enostransko izjavo, deponirano pri generalnem sekretarju OZN, je bila potrjena obveznost spoštovanja Carigrajske konvencije za svobodno in nediskriminatorno uporabo prekopa;

Panamski prekop povezuje Atlantski oceana s Pacifikom. Potekal bi naj na ozemlju Kolumbije, s katero so se ZDA brezuspešno pogajale, zato se je del ozemlja odcepil od Kolumbije v novonastalo državo Panamo (1903), ZDA so jo takoj priznale in z njo sklenile mednarodno pogodbo, ki je bila naslednjih 75 let temelj pravnega režima v Panamskem prekopu. Na podlagi te pogodbe so ZDA dobile pravico do upravljanja in izvrševanja oblasti nad prekopom. Prekop in vhodi v prekop so bili nevtralni in odprti za trgovske in vojne ladje vseh zastav brez diskriminacije.

Nova ureditev prekopa pa temelji na dveh pogodbah med Panamo in ZDA iz leta 1977, s katerima je razglašen za trajno nevtralno območje, Panama ima izrecno suverenost nad prekopom, medtem, ko je bilo upravljanje in vzdrževanje v domeni ZDA do leta 1999. Od takrat je prekop v lasti panamske oblasti.

7. Arktika in Antarktika

7.1. Arktika

Predstavlja **zaledenelo polarno morje**, na katerem **ni možna mirna okupacija**. To morje je trajno zaledenelo. Države, kot so Rusija, ZDA, Kanada, Norveška, Islandija in Danska so si razdelile otoke na podlagi "kontinuitete" svojih ozemelj, nekatere pa so razglasile t.i. **teorijo sektorjev**. To pomeni, da bi jim naj pripadal prostor med skrajnimi severnimi točkami njihovih kopnih ozemelj in severnim tečajem. Ta teorija **velja za sporno**.

7.2. Antarktika

Zajema **območje okrog južnega tečaja**, ima drugačen geografski in pravni položaj, velik del **je zaledenelo kopno**, na katerem **ni bilo mirne okupacije**. Zahteve nekaterih držav (Avstralija, Čile, Argentina, Nova Zelandija, Francija, Norveška, Združeno kraljestvo in ZDA) po vzpostavitvi sektorjev, se v praksi efektivno niso uveljavili. Leta 1959 je bila sklenjena **Pogodba o Antarktiki**, najprej z veljavnostjo 30-ih let, zahtevke po sektorjih pa so zamrznili.

Za Antarktiko **velja specifičen režim**, dopuščene so **samo miroljubne dejavnosti** v skladu z načelom svobodnega znanstvenega preučevanja in mednarodnega sodelovanja. Države pogodbenice in še nekatere druge so se zavezale k izmenjavanju podatkov o svojih raziskovanjih, izmenjavi raziskovalcev in sodelovanju s specializiranimi agencijami OZN. Vsaka pogodbenica država pa ima tudi pravico nadzora na vseh delih Antarktike.

Pogodba za Antarktiko je tudi po izteku 30-letnega roka **ostala v veljavi**, predlogov za revizijo ni bilo, zahteve po sektorjih pa so še naprej zamrznjeni. Tako je to območje postalo **internacionalizirano območje**, pod pogodbeno določenim pravnim režimo, kot vzgled miroljubnega mednarodnega sodelovanja. Ne gre za terra nullius.

8. Vesolje

Vprašanje dejavnosti v vesolju se je začelo z izstrelitvijo sovjetskega umetnega satelita Sputnik leta 1957. Taki primeri nimajo značilnosti zračne plovbe, **mednarodna ureditev meje med zračnim prostorom in vesoljem pa še ni določena**.

Leta 1967 je bila sklenjena Pogodba o načelih, ki urejajo dejavnosti pri raziskovanju in izkoriščanju vesolja (**Pogodba o vesolju** vključuje tudi Mesec in druga nebeška telesa), ki vsebuje temeljna načela:

- raziskovanje in izkoriščanje vesolja morata biti v korist celotnega človeštva
- raziskovanje in izkoriščanje sta skupna dediščina celotnega človeštva
- raziskovanje in izkoriščanje vesolja, Meseca in drugih nebeških teles sta svobodna za vse države,
- brez diskriminacije

S kasneje sprejetimi pogodbami se je začel razvoj prava o človekovih dejavnostih v vesolju (**vesoljsko pravo**):

- Sporazum o dejavnostih držav na Mesecu in drugih nebeških telesih (**Pogodba o mesecu**, sklenjena 1979) dopolnjuje Pogodbo o vesolju iz leta 1967. Temeljno načelo pa je, da se naravni viri izkoriščajo kot skupna dediščina človeštva;
- **Pogodba o vesolju iz leta 1967** vsebuje **temeljna načela o odškodninski odgovornosti** (podrobneje urejena še s Konvencijo o mednarodni odškodninski odgovornosti za škodo, ki jo povzročijo vesoljski objekti);
- s Pogodbo o vesolju so države zavezane tudi k **demilitarizaciji: prepovedana** je stacionarna namestitev orožij za množično uničevanje, kar pomeni, da je prepovedano

pošiljanje jedrskih izstrelkov, prepovedano je tudi vzpostavljanje vojaških baz, utrdb in izvajanje vojaških poskusov v vesolju;

- **ni prepovedano** pošiljanje obveščevalnih satelitov, ki so postavljeni v vesolju in imajo bistven pomen pri vodenju vojaških operacij na Zemlji.

IX. MIRNO REŠEVANJE SPOROV

1. Splošno

Razlike v interesih in nasprotujoči si pogledi, ki nastajajo v odnosih med subjekti mednarodnega prava, pogosto privedejo do mednarodnih sporov. Stalno meddržavno sodišče je v eni prvih pravnih (1924) opredelilo mednarodni spor kot nestrinjanje o pravnih ali dejanskih vprašanjih ali p akonflikt pravnih pogledov ali interesov med strankami. Sodobno mednarodno pravo prepoveduje uporabo sile kot sredstva za reševanje sporov in vsebuje komplementarno obveznost – načelo mirnega reševanja sporov. Vendar pa v nasprotju z notranjopravnimi sistemi **mednarodno pravo ne predpisuje obveznih oblik reševanja sporov**. Države in drugi subjekti mednarodnega prava imajo na voljo izbiro sredstev. Ta fleksibilnost je nujna, kari med spori so precejšnje razlike in te narekujejo uporabo različnih metod in sredstev reševanja.

Ustanovna listina OZN določa (med načeli v 3 odstavku 2 člena) **da morajo vse države članice reševati svoje mednarodne spore z mirnimi sredstvi in na tak način, da ne ogrožajo mednarodnega miru in varnosti ter pravičnosti**. Ta opredelitev obveznosti pušča državam široko polje diskrecije. Ustanovna listina OZN v 33 členu tudi navaja, katera sredstva naj države uporabijo pri reševanju spora, katerega nadaljevanje bi utegnilo ogrozati ohranitev mednarodnega miru in varnosti tak spor naj se rešuje s pogajanjem, anketo, posredovanjem, s spravo, s razsodništvom, s sodno rešitvijo, z obračanjem na regionalne dogovore ali pa z drugimi sredstvi po njihovi lastni izbiri. Tudi varnostni svet ima pristojnosti na področju mirnega reševanja sporov in sme raziskovati vsak spor ali situacijo, nadaljevanje katere bi utegnilo ogrozati mednarodni mir in varnost.

Svoboda izbire sredstva za mirno reševanje sporov ima nekaj pomembnih pravnih posledic. Najprej, obveznost mirnega reševanja sporov, **zahteva določeno ravnanje** (reševanje spora), **ne pa rezultata** (rešitve). Mednarodna stvarnost je namreč takšna, da so mnogi spori globoko zakoreninjeni in jih ni mogoče rešiti hitro. Druga posledica svobode izbire sredstev za mirno reševanje sporov **pa je v opozorilu na potrebo po skrbnem premisleku** o tem, katero sredstvo uporabiti. Vsak spor je treba oceniti posebej. Pri tam lahko pomaga opis, da lahko spore razdelimo **na spore v običajnem pomenu** besede in **napetosti**. Prvi so izraženi v pravnih zahtevkih, ki jih je mogoče rešiti z uporabo prava, drugih pa ni mogoče izraziti v pravnih zahtevkih, ker vsebujejo tudi interes spremeniti pravno določene pravice in obveznosti.

Ločevanje med notranjimi in mednarodnimi spori je zelo težko. Mednarodni spor naj ne bi bil mogoč glede tistih predmetov in vprašanj, ki sodijo v izključno notranjo pristojnost držav. Ločevati je treba tudi med **spori** in **situacijami**. Situacija se ne osredotoča na nek specifičen objekt, temveč je izraz širših nestrinjanj. Najbolj intenzivna oblika spora je oborožen spopad.

Mednarodne spore delimo na **dejanske** in **pravne**. Dejanski spori se nanašajo na dejansko stanje. V praksi običajno ni čistih pravnih ali dejanskih sporov, saj gre praviloma za različne medsebojne kombinacije in prehodne oblike. Spori, ki so pretežno pravni, se lažje rešujejo s pravnimi sredstvi, dejanski spori pa se lažje rešujejo z diplomatskimi sredstvi.

Posebna oblika mednarodnih sporov so **teritorialni (ozemeljski) spori**. Njihova posebnost je, da obsegajo vprašanje suverenosti nad določenim delom ozemlja. Teritorialne spore delimo na:

2. Diplomatska sredstva za reševanje mednarodnih sporov

1. Pogajanja

Pogajanja so najbolj pogosta metoda reševanja sporov. Običajno se države v sporu najprej zatečejo k njim. Lahko so bilateralna ali multilateralna. Navadno so namenjena reševanju političnih sporov. Pogajanja so lahko zelo dolgotrajna in potekajo lahko vzporedno z neko drugo dejavnostjo. Pomembna značilnost pogajanj je tudi v tem, da so tako ali drugače sestavina vseh drugih metod reševanja sporov. Stranke v sporu se morajo sporazumeti o načinu reševanja, kar bo sprva zahtevalo pogajanja tako o izvoru oz. sestavi tistega, ki bo povabljen da reši spor. Pogajanja so po svoji naravi aktivno sredstvo, ki je povsem v rokah strank v sporu in je primerno za podrobno pojasnjevanje stališč. Uspeh pogajanj je praviloma odvisen od uravnoveženosti rezultatov. Opredelitev obveznosti pogajanj, ki imajo za cilj doseči določen rezultat je določena tudi v več resolucijah Varnostnega sveta.

2. Dobre usluge

V nasprotju s pogajanja, ki potekajo neposredno med strankami v sporu so dobre usluge metoda, ki vključuje vlogo tretjega, tj. države, mednarodne organizacije, uglednega posameznika, skupin ali pa kombinacija več tretjih. Bistveno za dobre usluge je, da njihovi ponudniki ne dajejo predlogov za rešitev spora, ampak vplivajo na stranke v sporu, da sprejmejo pogajanja ali pa sploh začnejo komunikacijo. Temeljnega pomena za uspeh dobrih uslug sta nepristranskost in avtoriteta tistega, ki ponudi, in upravlja dobre usluge. Včasih zadošča že ponudba tehničnih pogojev za pogajanja: nevtralno mesto, organizacijski pogoji za sestanke, diskretnost sporočil itd. Dobre usluge so sestavni del funkcije generalnega sekretarja OZN, ki v svojih poročilih in izjavah večkrat opozori, da so različnim strankam na voljo njegove dobre usluge.

3. Posredovanje

Posredovanje je **diplomatsko in pravno neobvezujoče** sredstvo. Gre za prizadevanje ene ali več držav, ki niso vpletene v spor, da strankama v sporu pomagajo pri iskanju ustrezne rešitve. Prizadevanje se lahko kaže v svetovanju, prenašanju zahtev in odgovorov med strankama itd.

Posredovanje v ožjem smislu (mediacija): tretja stran se v tem primeru ne omejuje samo na prigovarjanje in prenašanje predlogov, temveč strankama predlaga tudi svoje vsebinske rešitve. Med dobrimi uslugami in mediacijo je težko potegniti ostro mejo. Posredovanje lahko tretja, nepristranska država, ponudi sama. To ne pomeni poseganja v notranje zadeve držav v sporu. Vendar pa se stranki svobodno odločita, ali bosta ponudbo sprejeli ali ne. Posredovanja nihče ne more vsiliti. Stranki v sporu lahko za posredovanje zaprosita tudi sami, bodisi samo ena od njih bodisi obe skupaj. Če zaprosita obe skupaj, se posredovanje približa spravi oz. arbitraži. Če državi na podlagi posredovanja sprejmeta sporazum (skleneta pogodbo), ju ta seveda zavezuje.

V okviru OZN se praksa posredovanja pogosto uporablja. V zadnjem obdobju so bili takpšni primeri posredovanja v vojnem med Izraelom in arabskimi sosedi, ki je privedlo do sporazumov o premirju in vzpostavitvi mirovne misije OZN.

4. Anketa (ugotavljanje dejstev)

Preiskava je **diplomatsko in pravno neobvezujoče** sredstvo. Namenjena je ugotavljanju in razreševanju **dejanskih vprašanj**. Oblikujejo se preiskovalne komisije, ki praviloma delujejo na samem kraju. Preiskava se lahko kombinira z drugimi sredstvi mirnega reševanja sporov. Običajno jo izvede tretji, nepristranski subjekt, stranki pa lahko oblikujeta tudi mešano komisijo, ki je

sestavljena iz pripadnikov obeh strank. Ugotovitve preiskave strank ne vežejo, temveč so samo podlaga za nadaljnja pogajanja in uporabo drugih sredstev mirnega reševanja sporov.

V zgodovini je bila anketa uspešno uporabljena v sporu med Rusijo in Združenim kraljestvom, ki je nastal zaradi pomorskega incidenta v severnem morju. Tudi v praksi OZN se anketne komisije pogosto uporabljajo.

5. Sprava

Sprava je **diplomatsko in pravno neobvezujoče** sredstvo. Gre za postopek, v katerem države svoj spor predložijo sporazumno izbranemu posamezniku ali več posameznikom z namenom, da se spor razišče in da se predlaga ustrezna rešitev, stranke pa se pri tem ne zavežejo, da bodo to rešitev tudi sprejele. Nasprotno od posredovanja, kjer delujejo države oz. v njenem imenu državni organi, je organ sprave posameznik ali skupina posameznikov, ki uživajo zaupanje strank. Sprava je podobna posredovanju glede načina delovanja izbranega organa, ki ne išče stroge pravne rešitve, temveč rešitev, ki je sprejemljiva za obe strani. V tem se sprava razlikuje od arbitraže. To seveda ne pomeni, da organ sprave ne bo ponudil pravne rešitve, če meni, da je ta najbolj sprejemljiva za stranke.

Sprava je po drugi strani podobna arbitraži. To še posebej velja za oblikovanje organa sprave, način določanja pristojnosti, postopek itd. Organ sprave (posameznik ali odbor za spravo) se oblikuje na podoben način kot organ arbitraže. Veliko mednarodnih pogodb predvideva ustanovitev stalnih odborov za spravo z vnaprej imenovanimi člani. Pristojnost organa sprave se tako kot pristojnost arbitraže določi z izrecnim sporazumom strank. Med spravo in arbitražo pa obstajajo pomembne razlike:

Medtem ko se pri arbitraži kot zgornja premisa silogizma vedno uporabi pravna norma, sprava nanjo praviloma ni vezana. Stranke lahko organu sprave sicer naročijo, da svojo rešitev oblikuje v skladu z mednarodnim pravom, lahko pa mu naročijo, naj prava ne upošteva.

Organ sprave lahko strankam predlaga več različnih rešitev.

Predlogi organa sprave strank ne zavezujejo.

Namen sprave je raziskati dejansko in pravno stran spora, zbrati potrebne podatke in stranke privedi do ustrezne sporazumne rešitve. Sprava je večkrat predhodna stopnja arbitraže ali sodnega postopka.

3. Arbitraža

Arbitraža je **pravno in obvezujoče** sredstvo mirnega reševanja sporov. Spor razrešijo sodniki, ki jih sporazumno izbereta državi, pri tem pa morajo upoštevati pravo. Za arbitražo sta bistveni dve stvari:

rešitev, ki jo arbitraža prinese, je rzsodba, t.j. **uporaba pozitivnega prava** v konkretnem sporu; rešitev je **dokončna in zavezujoča**; stranki jo morata izvršiti.

Rešitev, ki jo prinese arbitraža, stranki zavezuje. Morata jo spoštovati in izvršiti. Vendar pa temelji avtoriteta arbitraže na sporazumu strank. Stranki mednarodne arbitraže sta namreč državi, ki se ji lahko podredita samo prostovoljno. Glede na to, da sta za spor vedno potrebni vsaj dve stranki, je za arbitražno reševanje spora potreben sporazum med njima. Včasih je država za določene spore podrejena neki stalni mednarodni arbitraži. V tem primeru se lahko začne postopek z enostransko tožbo. Vendar pa je tudi v tem primeru potrebna privolitev države. Privolitev se kaže v sklenitvi mednarodne pogodbe, ki vsebuje ustrezno klavzulo o reševanju sporov z mednarodno arbitražo. Jurisdikcijski temelj arbitraže je torej lahko konkreten sporazum strank ali pa mednarodna pogodba.

Stranki sporazumno imenujeta arbitra oz. sestavita skupino arbitrov. Praviloma imenuje vsaka stranka enako število arbitrov. Ker se običajno določi neparno število arbitrov, se morata stranki sporazumeti o vsaj enem (neparnem) arbitru. Neparnega arbitra lahko sporazumno določijo tudi arbitri, ki sta jih imenovali državi.

Razlikujemo **priložnostno** (ad hoc) in **institucionalno** arbitražo. Ad hoc arbitraža se ustanovi s posebnim sporazumom in je namenjena reševanju nekega konkretnega spora. Sprti strani se morata vnaprej dogovoriti o vseh pomembnejših arbitražnih vprašanjih: o identiteti arbitrov, ki sestavljajo arbitražni tribunal, o njihovem imenovanju (lahko jih imenuje tudi nekdo tretji, npr. predsednik Meddržavnega sodišča v Haagu ali generalni sekretar OZN) itd. Institucionalna arbitraža je namenjena reševanju določenih sporov med določenimi državami. Začne se s tožbo. Predmet tožbe mora biti v okviru tistega sporazuma, s katerim sta se stranki vnaprej podredili arbitraži za določene vrste sporov. Običajno obstajajo sezname arbitrov, izmed katerih se izberejo arbitri za posamezen primer. Pravila postopka so praviloma določena že vnaprej.

Sprti stranki se morata dogovoriti tudi o najpomembnejši stvari, zahtevku oz. temeljnem vsebinskem vprašanju, ki ga pošljeta arbitraži. Z natančno določitvijo predmeta arbitraže lahko državi v sporu precej zožita manevrski prostor arbitraže in tako preprečita, da bi bila odločitev preveč inventivna v škodo obeh držav.

Način odločanja običajno opredeljujejo pravila arbitražnega postopka, ki jih določita stranki, če tega ne storita, pa arbitražni tribunal. Praviloma se odločitve sprejemajo z večino glasov arbitrov. Državi pa se lahko dogovorita, da mora biti odločitev sprejeta soglasno. To sicer ni ravno običajno, je pa možno.

V primerjavi z Meddržavnim sodiščem, pred katerim lahko traja postopek tudi več let, je arbitraža praviloma precej hitrejša. Vendar lahko zaradi postopkov pri dogovoru o arbitraži, za katere je potrebno soglasje obeh držav v sporu, že sama priprava traja precej časa. Arbitraža je v primerjavi z Meddržavnim sodiščem tudi precej dražja, saj stroške postopka v celoti nosita stranki.

4. Meddržavno sodišče

4.1. Splošno

Mednarodno sodišče je pglavitni sodni organ Zruženih narodov. Sodi v sporih med državami, od tod tudi slovenski prevod njenega imena, kar pa se odraža tudi v praksi. Naloga Meddržavnega sodišča je dvojna: **reševanje sporov**, ki mu jih sporazumno predložijo države, in **dajanje svetovalnih mnenj** na zahtevo organov OZN in drugih pooblaščenih organizacij. Naloga Meddržavnega sodišča je odločati v skladu z mednarodnim pravom – 38 člen statuta. Sodišče je odprto za reševanje sporov med državami, ki sprejmejo njeno pristojnost, bodisi da so članice OZN bodisi druge države. Sodišče nima obvezne pristojnosti, njegov statut pa določa pravila, po katerih se vzpostavlja njegova pristojnost v sporih. Na ta način je meddržavno sodišče vselej omogočalo, da se spori med državami, ki to želijo rešujejo v postopku pred njim

Pravne stranke pri meddržavnem sodišču so lahko **samo države**. Vendar pa vsaka država ne more biti stranka. Po Statutu je Sodišče v prvi vrsti odprto za tiste države, ki so stranke Statuta. Ker je Statut sestavni del Ustanovne listine, so vse države članice OZN tudi stranke Statuta. Stranke Statuta pa lahko postanejo tudi države, ki niso članice OZN, če pristopijo k Statutu na podlagi zahteve določene države. Končno se lahko pred Sodiščem pojavijo tudi tiste države, ki niso stranke Statuta, če podpišejo izjavo, ki jo predloži Varnostni svet.

Mednarodne organizacije ne morejo biti stranke v postopku pred Sodiščem. OZN in nekatere druge organizacije lahko izberejo drugo pot, t.j. zahtevajo svetovalna mnenja. Prav tako ne morejo biti stranke v postopku posamezniki, čeprav so lahko večkrat predmet spora med državami (npr. diplomatska zaščita), ampak v kašnih primerih govorimo o pravici države, ki varuje svoje državljane pred kršitvijo mednarodnega prava, za katero je odgovorna druga država. Primerov, ko so bili meddržavnemu sodišču predloženi spori, ki se nanašajo na položaj posameznikov ali pravnih osebje bilo več. Sodišče je v svojih sodbah ugotovilo kršitev, za katero je odgovorna teritorialna država, šlo je torej za spore med državami. **Sodiše ima sedež v Haagu.**

4.2. Sestava Meddržavnega sodišča

Sodišče sestavlja 15 sodnikov, ki morajo biti osebe z visokim moralnim ugledom in ki izpolnjujejo pogoje, kakršni se v njihovih državah zahtevajo za opravljanje najvišjih sodnih funkcij, ali pa so pravniki, ki so priznani strokovnjaki v mednarodnem pravu. Postopek volitev je zastavljen tako, da ni se čimbolj izključil nacionalni vpliv. Kandidate za meddržavno sodišče predlagajo nacionalne skupine arbitrov Stalnega arbitražnega sodišča (torej ne vlade članic OZN). Sodnike volita Generalna skupščina in Varnostni svet, ki za ta namen zasedata sočasno, vendar volita ločeno, neodvisno drug od drugega. Izvoljeni so tisti kandidati, ki dobijo večino glasov v obeh organih. V praksi se je izkristalizirala predstava o regijah, iz katerih se voli sodnike, tako da se doseže ravnotežje, ki ga predpisuje statut. V praksi je tudi vselej pet sodnikov iz petih stalnih članic Varnostnega sveta, čeprav statut Meddržavnega sodišča tega ne predpisuje.

Člani meddržavnega sodišča so voljeni za dobo 9 let z možnostjo vnovične izvolitve. Pri opravljanju svoje sodne službe uživajo diplomatske privilegije in imuniteto Sodišče izvoli predsednika in podpredsednika, sodišča za dobo treh let.

Sodišče ima možnost ustanoviti tudi manjše senate, sestavljene iz treh ali več sodnikov, za odločanje o vrstah zadev, kar omogoča hitrejšo opravljanje zadev.

4.3. Pristojnost sodišča v sporih med državami

Stvarna pristojnost Sodišča se razteza na vse zadeve, ki mu jih predložijo stranke, kakor tudi na vse primere, ki so posebej določeni v Ustanovni listini ali v veljavnih pogodbah in dogovorih.

V nekem konkretnem primeru je Sodišče pristojno takrat, ko se stranke sporazumno podredijo njegovi pristojnosti. To se lahko zgodi na dva načina:

- Stranke sklenejo poseben sporazum oz. kompromis, na podlagi katerega Sodišču predložijo že nastali spor.
- Stranke določijo pristojnost Sodišča za bodoče spore. To lahko storijo na več načinov. V mednarodno pogodbo, ki ureja odnose med državami pogodbenicami, lahko zapišejo klavzulo, na podlagi katere bo morebitne spore reševalo Sodišče. Pri večstranskih pogodbah se takšna obveznost podrejanja Sodišču običajno zapiše v prilogo, ki jo podpišejo samo tiste države, ki to želijo. Drug način podrejanja bodočih sporov Sodišču je sklenitev posebne pogodbe. Taka pogodba določa vrste sporov, ki se bodo reševali pred Sodiščem. Kadarkoli je s sporazumom pristojnost Sodišča predvidena vnaprej, mu lahko vsaka stranka enostransko predloži spor, če so za to izpolnjeni vsi pogoji.

Če države ne sklenejo posebnega sporazuma oz. če ni jurisdikcijskega temelja v kakšni mednarodni konvenciji, Sodišče ni pristojno za reševanje sporov. Ob ustanavljanju Meddržavnega sodišča so nekateri želeli v Statut vnesti določbo, na podlagi katere bi bila vsaka stranka Statuta podvržena pristojnosti Sodišča glede široko določenega kroga sporov. Ta predlog ni bil sprejet. Namesto njega je bila predvidena možnost podpisovanja **fakultativne (dispozitivne, opsijske) klavzule** (2. odstavek 36. člena Statuta), s katero lahko vsaka država z enostransko izjavo prevzame obveznost, da se brez posebnega sporazuma podreja pristojnosti Sodišča glede sporov določene vrste v razmerju do vsake države, ki je prav tako podpisala to klavzulo (pogoj recipročnosti). Izjava se lahko nanaša na naslednje vrste sporov:

- vprašanje razlage pogodbe;
- katerokoli vprašanje mednarodnega prava;
- vprašanje obstoja kakšnega dejstva, ki bi pomenilo kršitev meddržavne obveznosti;
- vprašanje narave ali obsega odškodnine, ki se mora dati za kršitev kakšne mednarodne obveznosti.

Tovrstna izjava zavezuje države, da se podredijo pristojnosti Sodišča v mejah, ki jih določijo same. Omejitve so lahko časovne ali stvarne.

Dejstvo da je neka država pogodbenica stranka Statuta meddržavnega sodišča pa še ne pomeni, da je sprejela pristojnost reševanja določenega spora. Sodišče postane pristojno takrat, kadar o tem obstaja sporazum strank v sporu. To se lahko zgodi v dveh vrstah primerov. Kadar je spor že nastal, stranke v sporu lahko sprejmejo sporazum, da bodo tak, že nastali spor poverile v reševanje meddržavnemu sodišču, v tem primeru sklenejo posebno pogodbo, kompromis, v kateri določijo predmet spora in svoje zahtevke. Druga vrsta primerov zahteva določanje pristojnosti za bodoče spore. Pristojnost sodišča za bodoče spore se vzpostavlja na dva načina. Prvi je v tem da se to že določi v mednarodni pogodbi, da se spori glede razlage in uporabe pogodbe rešujejo na meddržavnem sodišču. Državi pa lahko skleneta pogodbo, katere glavni namen je vzpostaviti pristojnost meddržavnega sodišča za določene spore v prihodnosti.

Meddržavno sodišče pa pozna še en način vzpostavljanja pristojnosti za bodoče spore. Tu gre za enostransko izjavo države in pod pogojem recipročnosti (tudi druga država sprejme enako izjavo) sprejme obveznosti, da bo določene vrste sporov prepustila v reševanje Meddržavnemu sodišču. V statutu meddržavnega sodišča je v 2. odst. 36 člena določeno, da ta pristojnost velja »za vse pravne spore ki se nanašajo na a) razlago kakšne pogodbe, b) katerokoli vprašnje mednarodnega prava, c) obstoj kakšnega dejstva, ki bi pomenilo če se ugotovi, kršitev mednarodnega prava in d) naravo in obseg odškodnine, ki se mora dati za kršitev kakšne mednarodne obveznosti. Teh izjav je leta 2006 sprejelo 67 držav.

4.4 Potek pravnega postopka

Proceduralni predpisi so vsebovani v Statutu in poslovniku, ki ga sestavlja in spreminja Sodišče samo. Postopek se lahko začne na dva načina. Stranke lahko sklenejo poseben sporazum (kompromis), s katerim že nastali spor predložijo Sodišču. V tem primeru ni ne tožnika ne toženca, čeprav običajno ena država postavi zahtevek, druga pa se brani. Če pa obstaja predhodna pogodbenica obveznost podrejanja sporov Sodišču, se postopek začne z enostransko tožbo ene od držav pogodbenic. Le-ta postavi tožbeni zahtevek, druga država pogodbenica pa se brani in od Sodišča zahteva, da ga zavrne, lahko pa oblikuje svoj tožbeni zahtevek v obliki pritožbe.

Postopek se vodi v **francoskem ali angleškem jeziku**. Pravdne stranke zastopajo njihovi zastopniki (agenti). Pomagajo jim lahko pravni svetovalci in odvetniki. Zastopnik je edini in pravi

predstavnik stranke. Pooblaščen je za opravljanje procesnih dejanj in sprejemanje obvestil. Stranka mu mora zagotoviti dovolj široka pooblastila, da lahko razpravlja in rešuje vprašanja postopka, ne da bi se mu bilo treba pri tem venomer obračati na svojo vlado po navodila. Zastopniki, pravni svetovalci in odvetniki strank uživajo diplomatske privilegije in imunitete, ki so jim potrebne za neodvisno opravljanje svojih dolžnosti.

Postopek ima dva dela: pisni in ustni. Pisni postopek je v tem, da se Sodišču pošljejo in pravnim strankam vročijo vloge, odgovori nanje in po potrebi replike, prav tako pa tudi vsi dokazni spisi in listine. Če se postopek začne z enostransko tožbo, vložijo država tožnica prvo pravno pismo (mémoire), na katerega nasprotna stranka odgovori z nasprotnim pismom (contre-mémoire). Če pa pravda temelji na posebni pogodbi (kompromisu), kjer ni niti toženca niti tožnika, vsaka stranka vložijo prvo pismo in odgovor na prvo pismo nasprotne stranke. Vendar pa se tudi v tem primeru pogosto zgodi, da ena stranka prevzame vlogo tožnika, druga pa vlogo toženca. Róke za vložitev pravnih pisem in odgovorov določi Sodišče.

Na začetku pisnega postopka lahko stranka **vloži ugovor**. Če je ugovor vložen, Sodišče prekine pisni postopek o glavni stvari in začne najprej pisni, potem pa še ustni postopek o ugovoru. Če Sodišče sprejme ugovor, izda odločbo, s katero ugotovi utemeljenost ugovora. S tem se postopek konča. Če Sodišče ugovor zavrne, se prekinjeni pisni postopek o glavni stvari nadaljuje. Sodišče lahko odloči tudi tako, da zaradi narave ugovorov razpravljanje o le-teh vključi v razpravljanje o glavni stvari.

Sodišče sme, če meni, da okoliščine to zahtevajo, **sprejeti kakršnekoli začasne ukrepe**, ki bi jih bilo treba izvesti, da se zavarujejo pravice sleherne izmed pravnih strank. O tem mora obvestiti stranke in Varnostni svet. Začasni ukrepi se sprejmejo, če je to nujno za preprečitev ali omilitev nepopravljive škode. Sprejmejo se lahko v vsakem stadiju postopka, Sodišče pa jih lahko sprejme tudi na lastno iniciativo brez predloga strank.

Po končanem pisnem postopku se začne ustni. **Ustni postopek je v tem**, da Sodišče zaslišuje priče in izvedence ter posluša zastopnike strank, pravne svetovalce in odvetnike. Ustna obravnava je javna, razen če Sodišče odloči drugače oz. če obe pravdni stranki zahtevata, naj se obravnava zapre za javnost.

Ko stranka enkrat sprejme pristojnost Sodišča, ne more preprečevati njegovega delovanja s svojo pasivnostjo. Če namreč stranka ne pride pred Sodišče ali opusti obrambo svoje zadeve, sme nasprotna pravdna stranka predlagati Sodišču, naj odloči v korist njenega zahtevka. Pred sprejetjem take odločitve mora Sodišče preveriti svojo pristojnost ter dejansko in pravno utemeljitev zahtevka.

Stranke se lahko med postopkom poravnajo ali odstopijo od nadaljevanja pravde. To se mora zgoditi pred razglasitvijo sodbe. Od nadaljevanja pravde lahko z enostranskim aktom odstopi samo država tožnica, pa še to samo v primeru, ko nasprotna stranka še ni opravila nobenega procesnega dejanja. Če je nasprotna stranka že opravila kakšno procesno dejanje, mora v ustavitvev postopka privoliti. Kadar se pravda začne na podlagi kompromisa, je za ustavitvev postopka potreben sporazum strank. Če kakšna od strank nasprotuje ustavitvi, se mora postopek nadaljevati. Do ustavitve postopka pride običajno takrat, ko se stranki poravnata.

Statut predvideva tudi **intervencijo tretjih, zainteresiranih držav**. Če je kakšna država mnenja, da bi lahko bil s sodbo v nekem sporu prizadet kakšen njen interes pravne narave, sme Predlagati Sodišču, da ji dovoli intervenirati v postopku. O takšnem predlogu odloči Sodišče.

Po končani obravnavi se Sodišče umakne k posvetovanju. Posvetovanja so tajna in ostanejo tajna. O vseh vprašanjih se odloča z večino glasov navzočih sodnikov. Pri enakem številu glasov ima odločilen glas predsednik ali pa sodnik, ki ga nadomešča. Sodba se razglasi na javnem zasedanju. Biti mora obrazložena. Obrazložitve so običajno zelo obširne in predstavljajo dragocen pripomoček

pri preučevanju mednarodnega prava. Če sodba (v celoti ali deloma) ne izraža soglasnega mnenja sodnikov, ima vsak sodnik pravico dodati svoje ločeno mnenje.

Sodba Sodišča je dokončna, njen učinek pa je omejen na pravdne stranke. Statut ne predvideva možnosti pravnega sredstva, ki bi ga bilo mogoče nasloviti na neko višjo instanco. Vendar pa dopušča možnost, da se vsaka stranka obrne na Sodišče in od njega zahteva **razlago sodbe**, če nastane spor o njenem smislu ali dosegu. Stranke lahko zahtevajo razlago sodbe tudi na podlagi sporazuma (kompromisa). V tem primeru se začne nov postopek z vsemi opisanimi fazami. Sodišče izda razlago v obliki nove sodbe. Poleg razlage je možna tudi **revizija**. Predlog za revizijo se sme vložiti, če je utemeljen z odkritjem kakšnega dejstva, ki je take narave, da bi moglo biti odločilno, pri izrekanju sodbe pa Sodišču in pravnim strankam ni bilo znano. Subjektivni rok za vložitev predloga je 6 mesecev, objektivni pa 10 let.

Splošno priznano načelo mednarodnega prava je, da se morajo rzsodbe mednarodnih sodišč izvršiti. To načelo poudarja tudi Ustanovna listina OZN. Vsaka članica OZN je zavezana, da se podredi odločbi Meddržavnega sodišča v vsakem sporu, v katerem bi bila pravdna stranka. Ustanovna listina daje članicam možnost, da se obrnejo na Varnostni svet, če nasprotna pravdna stranka ne izvrši sodbe. Varnostni svet lahko da priporočila ali odloči o ukrepih, ki jih je treba storiti, da se sodba izvrši. Pri tem ima diskrecijsko pravico, saj da priporočila oz. sprejme ukrepe samo, če se mu to zdi potrebno. Varnostni svet ni goli izvršitelj sodbe, temveč o zahtevi odloči z vidika ohranitve mednarodnega miru in varnosti. Pri arbitraži stranke nimajo možnosti, da bi se obrnile na Varnostni svet.

4.5 Svetovalna mnenja

Svetovalna mnenja so pomembna dopolnitev sodne funkcije meddržavnega sodišča. **Svetovalna mnenja** daje organom OZN in nekaterim drugim organizacijam. Tudi v tem primeru deluje kot pravosodni organ, zato lahko daje samo **pravna mnenja**. Svetovalnih mnenj ne morejo zahtevati države, temveč samo Generalna skupščina, Varnostni svet in še nekatere druge organizacije. Svetovalno mnenje nima obvezujoče moči. Organ, ki ga je zahteval, ga lahko bodisi upošteva bodisi sprejme drugačno rešitev.

Države nimajo pravice zaprositi za svetovalno mnenje. Postopek za pripravo svetovalnih mnenj ni natančno predpisan, vendar je praksa potek tega postopka zelo približalo pravnemu postopku. Zainteresirane države sodelujejo tako v pisnem kot ustnem postopku in predlagajo različne svoje rešitve. Svetovalno mnenje ni obvezujoče, je pa avtoriteta teh mnenj in njihova pomembnost za delo OZN in za razjasnitev zahtevanih vprašanj precejšnja.

5. Mednarodno sodišče za pomorsko in mednarodno pravo

Konvencija o pomorskem mednarodnem pravu (1882) vsebuje določila o različnih sredstvih za mirno reševanje sporov, v posebni XIV. prilogi pa je dodan statut Mednarodnega sodišča za pomorsko mednarodno pravo. Sodišče sestavlja 21 sodnikov, ki so izvoljeni za dobo devetih let. Kandidati morajo biti osebe v visokim moralnim ugledom in priznanim znanjem na področju pomorskega mednarodnega prava. Zastopani morajo biti vsi poglobitveni pravni sistemi in vse regije sveta. Statut omogoča tudi izvolitev sodnikov AD HOC, podobno kot je v meddržavnem sodišču, in dveh ali več tehničnih izvedencev, ki sodelujejo v postopku, vendar brez pravice glasovanja. **Sedež ima sodišče v Hamburgu.**

Sodišče za pomorsko in mednarodno pravo je pristojno za sojenje v sporih, ki zadevajo razlago in uporabo Konvencije za pomorskem in mednarodne pravo iz leta 1982, vendar pa pri svojem delu ni omejeno predvsem na to konvencijo, ampak se lahko pred tem sodiščem rešujejo tudi spori iz drugim mednarodnih pogodb ali konvencij, če se seveda pogodbene partnerice teh pogodb o tem sporazumejo. Sodišče lahko sodi tudi po abstraktni pravičnosti, če se stranke o tem sporazumejo. Tako široka zastavitev uporabnega prava pojasnjuje namen pogodbenih strank ustvariti

mednarodni sodni organ, ki bo na voljo za sojenje o vseh vrstah zadev v okviru pomorskega mednarodnega prava in ne samo tistih, ki zadevajo uporabe konvencije. Sodišče ima pristojnost soditi o sporih med državami in tudi drugimi entitetami.

6. Reševanje mednarodnih trgovinskih sporov v okviru Svetovne trgovinske organizacije (WTO) in sporov na področju investicij v okviru Mednarodnega centra za reševanje investicijskih sporov (ICSID)

1. Svetovna trgovinska organizacija

Predhodnik WTO je bil Splošni sporazum o carinah in trgovini (GATT). V letu 1994 je bila narejena preobrazba GATT v WTO, sprejet je bil poseben dodatek k temeljni pogodbi in je vseboval sporazum o postopku reševanja sporov. Sprememba je bila zelo velika. Posvetovalni paneli⁸ so pridobili pristojnost sprejemati priporočila, ki postanejo obvezujoče odločitve, potem ko jih potrdijo članice WTO. Ustanovljen je bil tudi pritožbeni organ. Odločitve panelov in pritožbenega organa je mogoče izpodbijati samo, če se doseže konsenz članic WTO, s katerim se predložena rešitev zavarne. Sicer velja rešitev, ki jo je izdelal panel ali pritožbeni organ. Nastal je torej sistem obveznega sodstva za trgovinske spore med državami članicami WTO.

Sporazum iz leta 1994 je vzpostavil sistem, ki ga tvorijo trije deli: a) organ za reševanje sporov, b) paneli za posamične spore in c) pritožbeni organ. **Organ za reševanje sporov** je plenarni organ, ki usmerja delovanje sistema reševanja sporov: spremlja konzultacije med državami članicami glede njihovih trgovinskih sporov, ustanavlja panele, sprejema ali zavrača priporočila panelov ali pritožbenega organa in nadzira izpolnjevanje priporočil.

Panel navadno sestavljajo trije člani, ki ne smejo biti državljani strank v sporu. Panel deluje podobno kot upravne komisije, in predloži priporočila. O priporočilih odloča organ za reševanje sporov (to je plenarni organ vseh članic WTO) in jih sprejme, razen če se predloži in s konsenzom sprejme nasprotna odločitev. Odločitev organa pa nima več priporočila ampak je odločitev obvezna. Zoper to odločitev je možna pritožba, o kateri odloča pritožbeni organ, ki ga sestavlja sedem članov. O pritožbi odloča tričlanski senat, ki lahko potrdi, spremeni ali zavrne prvostopenjsko odločitev. Odločitev pritožbenega organa ponovno obravnava organ za reševanje sporov. Njegova potrditev te odločitve je dokončna.

2. Mednarodni center za reševanje investicijskih sporov (ICSID)

Države so že zgodaj sklepale dvostranske in druge pogodbe z namenom zavarovati položaj zasebnih investorjev v tujini. V tej pogodbeni praksi so se razvili določeni materialnopravni standardi ravnanja držav, glede tujih investicij, pogosto utemeljeni na načelih največjih ugodnosti (izenačitve položaja tujcev med seboj) in načela nacionalnega tretmaja (izenačitev tujcev z domačimi fizičnimi in pravnimi osebami). Razvili so se tudi standardi v primeru nacionalizacije in drugih javnih posegov v zasebno premoženje tujih oseb na ozemlju države. Reševanje sporov je predmet pristojnosti sodišč, teritorialne države, kjer poteka investiranje in države sedeža investitorja. Poleg tega pa so na voljo še meddržavni mehanizmi za reševanje tovrstnih sporov.

Leta 1965 je bila v okviru Svetovne banke sklenjena **Konvencija o mirnem reševanju investicijskih sporov**, ki je vzpostavil sistem za reševanje sporov med tujim investitorjem in državo, na območju katere poteka investicija. S to konvencijo je bil ustanovljen tudi **Mednarodni center za reševanje investicijskih sporov**. Pristojen je v sporih, ki zadevajo države, pogodbene stranke te konvencije, njegova pristojnost pa je določena tudi v mnogih dvostranskih pogodbah o zaščiti investicij, ki jih med seboj

⁸ posvetovanje načrtno izbrane skupine oseb o trgovinskih sporih, subvencije.....:

sklepajo države.

ICSID ima upravni svet, sekretariat ter spisek arbitrov in conciliatorjev (spravnikov). Ta spisek vsebuje osebe, ki so jih nanj predlagale države pogodbenice.

Stranki imata v sporu na voljo dva modela postopka: Spravo in arbitražo. V praksi se pogosteje uporablja arbitraža. Spravna komisija konča svoje delo s priporočili, arbitraža pa s obvezujočo razsodbo.

X. KOLEKTIVNA VARNOST: PREPOVED UPRABE SILE IN UKREPI ZA OHRANITEV MEDANRODNEG MIRU IN VARNOSTI

1. Splošno

O ukrepih za ohranitev mednarodnega miru in varnosti je mogoče razpravljati samo v primeru, ko je mir dosežen ali vsaj dosegljiv. Najbolj temeljni pogoj za vzpostavitev in ohranitev miru pa je, da je v družbi vzpostavljen monopol nad sredstvi prisile, kar pa je pogoj za nastanek države in nastanek civilizacije. Ta pogoj so izpolnjevali že najzgodnejše države, vendar pa tudi v današnjem času nastajajo razmere, ki jih je mogoče opisati kot stanje vojen vseh proti vsem. V takšni vojni se nato po krajšem ali daljšem obdobju tega »naravnega stanja« izkristalizirajo zavezištva in ustvari se razmerje sil, ki omogoča vzpostavitev monopolov nad sredstvi prisile, sporazum o končanju vojn in vzpostavitev miru.

Prizadevanje za ohranitev miru je v zgodovini mednarodnih odnosov ustvarilo tri naslednje modele organiziranosti:

- svetovna država,
- ravnotežje sil,
- kolektivna varnost

V politični zgodovini sveta so bili odnosi v širši skupnosti organizirani v obliki pluralističnih ali centralističnih sistemov. Nekateri od centraliziranih sistemov so obstajali že v zgodnjih obdobjih zgodovine. Rimski in Kitajski imperij sta bila vsak v svojem prostoru različna, a tudi primerljiva centralizirana politična sistema: mednarodni odnosi v pluralističnem sistemu niso obstajali, politični odnosi med deli imperija so bili opredeljeni na podlagi koncentracije moči v enem samem človeku –cesarju. Monopol vojaške sile in drugih instrumentov prisile, s katerimi je razpolagal center je bil ključnega pomena za organizacijo vseh političnih odnosov v sistemu. Rimski in kitajski imperij sta bila tudi vsaka » svetovna država«. Čas, ko sta Rimski in Kitajski imperij obstajala hkrati, je bil eno najbolj veličastnih obdobj kitajske zgodovine in hkrati najbolj dinamična doba graditve rimske republike. Med njima ni bilo komunikacije, zato sta lahko razvili vsaka svoj centralizirani politični sistem in njuna predstava, da je vsaka izmed njiju center sveta je bil realen.

Drug temeljni model političnih odnosov temelji na pluralnosti organiziranih političnih enot – držav, ki vsaka zase pomeni monopol nad sredstvi prisile. V zgodnjih obdobjih zgodovine je tak model nastal v odnosih med grškimi državami, v novejšem času pa z oblikovanjem Evrope v pluralistični politični sistem, zlasti v obdobju po **Westfalskem miru** (1648). Nova kvaliteta je v okoliščini, da je zdaj po času II. Svetovne vojne prvič v zgodovini celotni svet organiziran na podlagi enega samega političnega modela- pluralnega sistema suverenih držav, ki imajo vsaka svoj monopol nad sredstvi prisile in so med seboj povezane na različnih ravneh: ekonomski, tehnični, kulturni in politični.

V pluralističnem modelu je ohranjanje miru drugačno kot v homogenem cesarstvu. V zgodovini pluralističnih sistemov je bila uporaba sile subjektov v sistemu legitimna in do njene uporabe je pogosto prihajalo. To ustvarja interes po oblikovanju bolj ali manj trajnih zavezništev med državami in kot posledico bolj ali manj trajno ravnotežje sil.

Prva svetovna vojna je pokazala, da ravnotežje sil ne zagotavlja miru. Ravnotežje sil sprevrženo v oboroževalno tekmo, utegne postati celo samostojen vir nestabilnosti in ogroženja miru. Po 1. svetovni vojni so se pričele iskati alternative v iskanju zagotavljanja miru. Tu je bil ponujen model, ki ga je mogoče opisati kot **kolektivno varnost**. Društvo narodov je temeljilo na premisi, da je spoštovanje mednarodnega prava in neodvisnosti držav vrednota, ki jo morajo braniti vsi. Zato napad ene države na drugo zahteva, da se takšnemu napadu postavijo po robu vse države. Bistvo kolektivne varnosti je torej kolektivno varovanje miru in skupen nastop zoper vsakega kršitelja. Sistem kolektivne varnosti v svoji čisti obliki v sedanjem obdobju ne more uspeti. Vendar pa vrnitev k nekdanjemu sistemu ravnotežja sil še slabša in ne nujno vselej dosegljiva alternativa, kot se je izkazalo v času razpadanja sistema Društva narodov od sredine 30 let in v času II. svetovne vojne.

Ideja kolektivne varnosti je zato preživela, v sistemu, ki je nastal po II svetovni, pa je bila v modificirani obliki vzpostavljena z Ustanovno listino OZN. Osrednja med modifikacijami je bila določitev majhnega števila stalnih članic Varnostnega sveta – pet stalnih članic, katerih volja je potrebna za uspeh prisilnih akcij, ki naj zagotovijo uspeh sistema. Prepoved uporabe sile je v sistemu ZN, postala kogentna norma mednarodnega prava, OZN pa ima na voljo več instrumentov, ki lahko zagotovijo uspešnost akcije. Vsa pričakovanja se niso uresničila, saj OZN ni uspelo preprečiti vseh vojn, ali pa se učinkovito uveljaviti kot mehanizem za njihovo hitro dokončanje, vendar pa neposrednih in velikih spopadov med velesilami ni bilo, globalni mir je bil ohranjen. OZN je bil tudi izjemno uspešna pri oblikovanju mednarodnih pravil ki urejajo čedalje širši krog mednarodnih odnosov in delujejo stabilizacijsko.

Izkušnja 60 letnega obstoja OZN je pokazala še nekaj značilnosti delovanja mehanizmov za ohranjanje miru. Uveljavljanje mehanizmov kolektivne varnosti ne odpravlja dinamike ravnotežja sil. Ravnotežje sil se je v največjem delu zgodovine OZN razvilo kot bipolarna ureditev sveta. (Obstoj dveh z jedrskim orožjem oboroženih supersil in njunih dveh obrambnih zavezništvih). Vzajemna zagotovitev uničenja dela tega orožja je imelo za posledico, da je izogibanje svetovni vojni postalo pomemben, morda najpomembnejši zunanjepolitični cilj. Dosežena stabilnost pa ni odpravila lokalnih vojn.

Po razpadu Sovjetske zveze in njenega zavezništva leta 1991 je prišlo do nadaljnjih sprememb. Ravnotežje sil na globalni ravni je bilo v glavnem odpravljeno, četudi sta Rusija in ZDA še vedno oboroženi s takšnimi količinami jedrskega orožja, ki zagotavlja večkratno uničenje sveta.

Težišče varnostnih odnosov se je preneslo na drugo raven, in sicer iz oboroževalne tekme v okvir raznovrstnih vzorcev sodelovanja in tekmovanja (poseben pomen ima Varnostni svet OZN, sodelovanje v G-8 in v okviru Sveta NATO – Rusija) V teh zamerah se je pomen mehanizmov kolektivne varnosti, zlasti Varnostnega sveta OZN močno povečal. Pripravljenost na sodelovanje, ki jo izkazujejo njegove stalne članice že več kot poldrugo desetletje je okrepila varnostni svet in omogočila njegovo aktivno nastopanje glede prvenstvene odgovornosti za ohranitev mednarodnega miru in varnosti. Tudi obstoječe organizacije za kolektivno samoobrambo in varnostno sodelovanje, med katerimi ima NATO največjo moč delujejo pod okriljem Varnostnega sveta ali vsaj usklajeno z njim.

2. Prepoved uporabe sile in pravno dopustne oblike uporabe sile

1. Razvoj načela prepovedi uprave sile

Za delovanje sodobnega sistema kolektivne varnosti je temeljnega pomena avtoriteta prepovedi uporabe sile. Ta prepoved, se je razvila v 20 stoletju . Začetna faza tega procesa je bila **sklenitev Pakta Društva narodov**. Sicer pa je Pakt še vedno dovoljeval uporabo sile v primeru, ko je država skušala spor rešiti po mirni poti, pa to ni uspelo. Države so si pridržale pravico uporabiti »kakršno koli akcijo, ki bi bila potrebna za zagotovitev pravice in pravičnosti«

Nov pristop pa je bil predložen manj kot desetletje pozneje. Leta 1928 je bil sklenjen **Pariški pakt o odpovedi vojni**, s katerim so države izjavile, da obsojajo voljno kot sredstvo za reševanje sporov in se jih v njihovih odnosih odpovedujejo kot instrumentu državne politike. Ta pakt je bil široko sprejet, **Ustanovna listina OZN** pa je to smer nadaljevala. Prepoved uporabe sile v Ustanovni listini je zapisana med načeli, z njo so se države odpovedale uporabe sile in tudi grožnji s silo, ki bi bila naperjena proti ozemeljski celovitosti in politični neodvisnosti katerekoli države.

Načelo prepovedi uporabe sile je bilo razvito in precizirano z **Deklaracijo načel mednarodnega prava o prijateljskih odnosih in sodelovanju**. V tej deklaraciji je uporaba sile izrecno opredeljena kot kršitev mednarodnega prava, agresivna vojna pa kot zločin proti miru.

Prepoved uporabe sile je bila v letu 1974 dopolnjena z definicijo agresije, ki jo je sprejela Generalna skupščina OZN. S to resolucijo je Generalna skupščina OZN opisala glavne oblike agresivnih dejanj. Tako se je avtoriteta prepovedi uporabe sile, ki je postala kljub občasnim kršitvam – nesporno kogentno pravilo mednarodnega prava.

2. Pravica do samoobrambe

Prepoved uporabe sile dopušča dve izjemi.

- a) pravico do samoobrambe
- b) uporabo sile, ki jo v skladu s svojimi pristojnostmi odredi in avtorizira varnostni svet OZN

Ustanovna listina OZN v 51 členu opredeljuje pravico do individualne in kolektivne samoobrambe kot naravno pravico in te pravice državi ne krati nobena določba Ustanovne listine OZN. Na ta način je vzpostavljena tudi hierarhija: pravica do samoobrambe ima prednost. Opredeljena je definicija samoobrambe, kjer pa se postavlja pod vprašaj ali se samoobramba že lahko začne pred napadom, če da potem kako zgodaj?? Akcija samoobrambe je dopustna, še preden je država napadena, vendar samo v izjemnih primerih, ko druga sredstva niso mogoča in ko ni več časa za razmišljanje. Poleg kriterija nujnosti je poudarjen še **kriterij proporcionalnosti**, samoobramba ne sme biti »nerazumna ali pretirana«. Prekoračena samoobramba utegne biti samostojen mednarodni delikt. Pravica do samoobrambe ne more služiti za mednarodnopravno pokritje za preventivno vojno.

3. Oboroženi ukrepi Varnostnega sveta OZN

Oboroženi ukrepi Varnostnega sveta se izvedejo takrat, ko se milejši ukrepi izkažejo za neustrezne, čeprav jih lahko Varnostni svet predpiše že pred tem, če meni, da drugi ukrepi ne bi bili ustrezni.

Sredstva za oboroženo akcijo se pripravijo vnaprej. Oborožene sile se sestavijo iz kontingentov, ki jih prispevajo posamezne članice OZN. Ti kontingenti se določijo na podlagi sporazumov med OZN in posameznimi državami ali skupinami držav. S sporazumi se določijo tudi druga sredstva, ki so potrebna za akcijo: vojni material, ladje, letala, zračne in pomorske baze, skladišča, hrana, dovoljenja za prehod vojaških enot, dovoljenja za uporabo zračnega prostora itd. Države so dolžne dati samo tiste kontingente in sredstva, za katere so se tako zavezale.

Načrte za uporabo oborožene sile izdelava Varnostni svet s pomočjo Odbora vojaškega štaba. Odbor vojaškega štaba svetuje in pomaga Varnostnemu svetu v vseh vprašanjih, ki se nanašajo na vojaške

potrebe Varnostnega sveta za ohranitev mednarodnega miru in varnosti, na uporabo sil, ki so mu dane na razpolago, ter na poveljevanje tem silam. Sestavljajo ga načelniki štabov stalnih članic Varnostnega sveta ali njihovi zastopniki, k sodelovanju pa se lahko povabi tudi druge države. Odbor lahko ustanovi regionalne pododbore, v katerih lahko prav tako sodelujejo predstavniki drugih držav. Varnostni svet določi, ali pri izvajanju akcije sodelujejo vse države ali samo nekatere od njih. Države so dolžne izvajati ukrepe, ki jih določi Varnostni svet, vendar samo v mejah sklenjenih sporazumov. Izvajanje akcij ne preprečuje, da ne bi Varnostni svet še naprej poskušal reševati spora s sredstvi iz VI. poglavja Ustanovne listine.

Članici OZN, zoper katero je Varnostni svet sprejel preventivno ali represivno akcijo, sme Generalna skupščina na priporočilo Varnostnega sveta ustaviti uživanje članskih pravic in privilegijev. Uživanje teh pravic in privilegijev ji sme ponovno vzpostaviti Varnostni svet.

V praksi je varnostni svet avtoriziral uporabo oborožene sile v dveh primerih agresije: V primeru agresije Severne Koreje proti Južni Koreji leta 1950 in štiri desetletja pozneje v letu 1990 v primeru agresije Iraka zoper Kuvajt. Ob primera sta pokazala nekaj vprašanj povezovanja pravice do samoobrambe s prisilno oboroženo akcijo, ki jo avtorizira varnostni svet. Varnostni svet je v obdobju po koncu hladne vojen večkrat avtoriziral uporabo sile in poveril nalogo ohranitve miru različnim državam ali skupinam držav v situacijah, v katerih ni bilo elementa samoobrambe

ZDA so dobile avtorizacijo za vojaške akcije v Somaliji (1992) in na Haitiju (1994)
Francija v Ruandi (1994), Italija v Albaniji (1997), Avstralija na Vzhodnem Timorju (1999)

Po sklenitvi **Deytonskega sporazuma** o miru v Bosni in Hercegovini (1995) je varnostni svet avtoriziral sile za implementacijo sporazuma (IFOR) V vseh teh primerih so imeli avtorizirane sile prisilno funkcijo in pravico uporabiti oboroženo silo.

V dveh primerih pa je prišlo do uporabe sile brez avtorizacije Varnostnega sveta. Prvi primer je bil oborožen konflikt v Sierr Leone po državnem udaru leta 1997. Države ECOWADS so na začetku 1998 izvedle oboroženo akcijo zoper nelegitimno oblast v državi, za kar pa niso imeli avtorizacije varnostnega sveta. Konflikt se je kljub temu nadaljeval, in je bil kasneje rešen s sporazumom med vojskujočimi se stranmi in mirovno operacijo OZN.

Drugi primer pa je vojaška akcija zveze Nato zoper Jugoslavijo v zvezi z položajem na Kosovu. Represija albanskega prebivalstva Kosova je bila jedro problema te situacije in predmet razprave v Varnostnem svetu od začeta 1998, Z resolucijo 1160 je VS uvedel embargo na izvoz oročja v ZZR Jugoslavijo, pozneje istega leta pa je razglasil, da pomeni položaj na Kosovu grožnjo mednarodnemu miru in zahteval, da ZRJ preneha z napadi na civilno prebivalstvo. Diplomatski pritiski niso ustavili nasilja, pogajanja v Rambouilletu v začetku leta 1999 niso privedla do politične rešitve. Med tem se je nasilje nadaljevalo, število beguncev se je povečalo na več kot pol milijona ljudi in situacija je dobila značilnost humanitarne katastrofe. V teh razmerah je bil varnostni svet blokiran zaradi grožnje z vetom in onesposobljen za odločanje o potrebnih ukrepih, zato avtorizacija sile ni bila mogoča. Glede na dejstvo da je stanje stopnjevalo je teh razmerah prišlo do neavtorizirane oborožene akcije NATO zoper ZRJ, ki se je končala na začetku Junija. Desetega junija pa je bila sprejeta resolucija varnostnega sveta 1244, s katero je bil določen okvir za začasno upravo Kosova in zagotavljanja varnosti po umiku oboroženih sil iz pokrajine.

3. Prisilni ukrepi, ki ne vključujejo uporabo sile (neoborožene sankcije)

Sistem kolektivne varnosti bil nepopoln, če ne bi vključeval možnosti neoboroženih ukrepov zoper državo, ki krši njegova pravila. Tudi z uporabo tega sredstva je podobno kot v odločitvah glede uporabe sile, potrebna presoja vseh okoliščin, in ocena, ali se lahko z neoboroženimi ukrepi doseže želeni učinek. Pakt Društva narodov je predvideval neoborožene sankcije kot odgovor na dejanje

agresije, ki bi ga izvršila ena država članica zoper drugo. V takem primeru so bile preostale države članice zavezane prekiniti trgovske ali finančne odnose in komunikacijo z državo, kije izvršila agresijo. V istem členu je Pakt določal obveznosti Sveta Društva narodov in možnost vojaških ukrepov.

V Ustanovni listini OZN so neoborožene sankcije predvidene v 31. členu, kjer je zapisano da Varnostni svet »sme odločiti« ali bo neoborožene ukrepe uporabil ali ne. Možne oblike sankcij so **popolna ali delna prekinitev ekonomskih odnosov in železniških, pomorskih, zračnih, poštinih, telegrafskih, radijskih, in drugih komunikacijskih sredstev ter pretrganje diplomatskih odnosov.**

V zelo dolgem obdobju zgodovine OZN (1945-1990) je varnostni svet uporabil neoborožene sankcije samo dvakrat in sicer zoper Južno Afriko – embargo na izvoz orožja in zoper Južno Rodezijo – trgovinske sankcije 1966. Sankcije zoper Irak (1990 -2003) so vključevale širok razpon ukrepov, med katerimi je bil osrednjega pomena naftni embargo. Irak ni smel prodajati nafte in je zato izgubil dohodke. Poleg tega je bilo Iraku prepovedano prodajati orožje in tudi blago, ki bi lahko služilo za vojaške namene.

Ekonomske sankcije zoper ZRJ (Srbijo in Črno goro) so bile uvedene z resolucijo 757 in pozneje večkrat dopolnjene. S tem režimom je bil uveden trgovinski embargo, izjema so bili proizvodi za medicinske in humanitarne potrebe ter prehrabeni proizvodi.

4. Mirovne operacije

Sistem varovanja miru, kot je zamišljen v Ustanovni listini, v praksi večkrat ni deloval. Okoliščine, v katerih je bila potrebna intervencija OZN, so pokazale, da relativno preproste določbe Ustanovne listine v praksi niso učinkovale. Določene situacije so zahtevale drugačno delovanje OZN, katerega namen je bil preprečevanje spopadov in zavarovanje mednarodnega miru. To delovanje je bilo oboroženo ali neoboroženo. Vendar tudi takrat, ko so se uporabile oborožene sile, ni šlo za izvajanje vojaških akcij proti določenemu kršitelju miru.

Včasih se je pokazala potreba, da OZN na določeno področje pošlje oborožene sile, vendar ne zaradi izvrševanja prisilnih akcij, temveč zaradi opravljanja varnostne in redarstvene službe. Naloga teh sil je bila zavarovanje miru na področjih, kjer je bil mir ogrožen oz. kršen. Zato so se tudi imenovalle interpozicijske sile. Sestavljali so jih kontingenti, ki so jih prostovoljno prispevale države članice. Mednarodne sile, ki so bile poslana na Suez, so imele nalogo, da s svojo prisotnostjo preprečijo ponovne spopade med četami, ki so se umikale, in egiptovskimi četami, ki so ponovno zasedale državno področje. V Kongu so imele mednarodne sile bolj kompleksno nalogo ohranitve miru, saj je šlo za državo, ki je bila v državljanski vojni praktično uničena. Tudi na Cipru je bila naloga mednarodnih sil razdvojiti nasprotne strani in preprečiti spopade. V nekaterih drugih akcijah pa je OZN menila, da bo zadostovalo, če pošlje vojaške ali civilne misije opazovalcev oz. misije za nadzor in posredovanje. Nekatero od teh intervencij OZN lahko obravnavamo kot akcije posredovanja, preiskave in poravnave.

Za tovrstne različne načine delovanja OZN se je uveljavil izraz **mirovne operacije** (peace-keeping operations). Mirovne operacije so tisti ukrepi OZN, ki vključujejo uporabo oboroženih sil, vendar ne kot prisilno sredstvo, ki bi bilo naperjeno proti določenemu kršitelju miru. Njihov namen je vzpostavitev miru, preprečevanje oboroženih spopadov in ohranitev miru, pri tem pa se oborožene sile ne uporabijo proti strankam v spopadu. Izvajanje mirovni operacij je odprlo številna vprašanja, ki so se reševala z odločitvami organov OZN in s sporazumi med OZN in tistimi državami, kjer so se mirovne operacije izvajale. Interpozicijske sile se namreč lahko pošljejo v določeno državo **samo z njenim pristankom**. S sporazumom se določi pravni položaj interpozicijskih enot, njihovo razmerje do notranjih organov države, način oskrbovanja, financiranje, sestavo itd.

Po koncu hladne vojne se je začela praksa oblikovanja mirovnih operacij razvijati na nove načine. Vse mirovne operacije so ohranile temeljno nalogo pripomoči k varnosti na določenem območju svoje namestitve. V nekaterih primerih je bila ta funkcija izražena na zelo zahteven način »zagotoviti varno okolje« za humanitarne in druge dejavnosti (UNOSOM II v Somaliji leta 1992, MINUSTAH na Haitiju 2004, UNPROFOR v Bosni in Hercegovini leta 1992-1995). Nekatere so dobile nalog zagotoviti varnostne razmere ki naj zagotovijo pomoč pri izvedbi volitev, najbolj zahtevne pa so misije, ki imajo obsežne pristojnosti na področju upravljanja območij (UNTAC v Kambodži 1992-1993, UNTAET na Vzhodnem Timorju 1999-2002 in UNMIK na Kosovu od 1999 naprej).

5. Ukrepi na področju nadzora oboroževanja in vprašanje razorožitve

Zamisel, da bi se z omejevanjem in z zmanjševanjem orožja ter razorožitvijo pomagalo ohraniti mir ni nova. Prvi celoviti poskus te vrste so bile Haaške mirovne konvencije leta 1899 in 1907. Konference niso dosegle uspeha na področju razorožitve, uspešnejše so bile pri vzpostavitvi Stalnega arbitražnega sodišča in kodifikaciji vojnega prava. Oboroževalna tekma med veliki silami pa je v tistem času že napredovala do stopnje, da je postaja najpomembnejša grožnja mednarodnem miru. Prva svetovna vojna je bila posledica te oborožitvene tekme.

Poskusi doseči napredek na tem področju so bili obnovljeni v času Društva narodov. Obveznost članic Društva narodov je bila zmanjšati svojo oborožitev »na najnižjo točko, ki je skladna nacionalno varnostjo« Organizirane so bile razprave o sklicu razorožitvene konference, ki pa je začela delovati, ko je v Nemčiji že zavladala Hitlerjeva nacistična stranka. Oboroževalna tekma ki je sledila je pomenila uvod v II. Svetovno vojno.

Ustanovna listina OZN vsebuje nekaj določb o omejevanju oboroževanja in o razorožitvi. Pri tem je pomemben kontekst, v katerem so te določbe. Sistem kolektivne varnostni ni zasnovan na razorožitvi in razorožitve ne postavlja na raven ciljev ali načel Združenih narodov. Organizacija OZN je zasnovana na načelu prepovedi uporabe sile ob spoštovanju pravice do samoobrambe in oboroženih ukrepov varnostnega sveta kot legalnih oblik uporabe sile.

V 26. členu Ustanovnem listine je določeno, da naj bi varnostni svet ob pomoči vojaškega štaba izdelal načrte z »namenom, da se ustvari sistem za reguliranje oboroževanje«, vendar pa to v praksi ni zaživel saj odnosi med stalnimi članicami Varnostnega sveta v času hladne vojne niso omogočali tesnega vojaškega sodelovanja, kakršno je predvidela Ustanovna listina.

Nekoliko drugače je bilo v Generalni skupščini, ki ima pristojnost po kateri »sme preučevati splošna načela sodelovanja za ohranitev mednarodnega miru in varnosti, med drugim tudi načela, ki se nanašajo na razorožitev in na reguliranje oboroževanja. V tej zvezi je na vsakem rednem zasedanju v okviru svojega prvega odbora obširno razpravlja o vprašanjih razorožitve daje številna priporočila.

Razorožitvene dejavnosti se nanašajo tako na konvencionalna orožja kot orožja za množično uničevanje : jedrska, kemična in biološka. Med vsemi orožji, ki obstajajo danes ima najbolj uničujoče učinke jedrsko orožje.

Prva mednarodna pogodba na tem področju je uvedla delno prepoved jedrskih poskusov. **Moskovska pogodba o prepovedi jedrskih poskusov 1963** je prepovedala te poskuse v atmosferi, v nadzračnem prostoru in pod vodo, vključno z teritorialnim morjem ter v vsakem drugem okolju, kjer bi jedrska eksplozija povzročila emisije, ki bi se razširile onkraj njenega ozemlja.

Druga pomembna pogodba ki učinkuje na univerzalni ravni je **Pododba o neširjenju jedrskega orožja**, ki je bila podpisana hkrati v Washingtonu, Moskvi in Londonu. 1968. Ta pogodba deli stranke na jedrske in nejedrske države. Jedrske države so zavezane, da ne prenašajo tega orožja nobenemu prejemniku. Nejedrske države pa so sprejele obveznost, da tega orožja ne bodo sprejemale ali izdelovale. **Leta 1995 je bila pogodba o neširjenju jedrskega orožja podaljšana za nedoločen čas**

Leta 1996 je bila sklenjena **Konvencija o popolni prepovedi jedrskih poskusov**. Do leta 2007 je nista ratificirala samo že ZDA in Kitajska.

Prepoved nameščanja jedrskih orožij je vključena tudi v Pogodbo o Antarktiki in Pogodbo o načelih ki urejajo dejavnost držav pri raziskovanju in izkoriščanju vesolja.

Omeniti je potrebno še dvostransko ameriško-sovjetsko in pozneje ameriško-rusko dogovarjanje o omejevanju in zmanjševanju jedrskega orožja (SALT 1, SALT 2 ter START)

Drugače kot na področju jedrskih orožij je bilo na področju prepovedi kemičnega in bakteriološkega orožja manj mednarodnih pogodb.

Prepovedi, omejevanje in zmanjševanje arzenalov na področju jedrskih, kemičnih in bakterioloških orožij sestavljajo največji del tovrstnih prizadevanj in z njim ustrezajočih mednarodnih aktov. V primerjavi z njimi imajo dejavnosti na področju konvencionalnih orožij drugačno in daljšo zgodovino. Med njimi so danes v ospredju prepovedi uporabe in skladiščenja, proizvodnje in prenosa protipehotnih min in prepovedi uporabe nekonvencionalnih orožij ki imajo čezmerne travmatične učinke ali delujejo nediskriminativno na cilje.

Če pogledamo prizadevanja na tem področju lahko rečemo, da je ta dejavnost dala nekaj pomembnih rezultatov, k imajo učinek tudi v občem mednarodnem pravu.

6. Ukrepi proti terorizmu in proti širjenju orožij na množično uničevanje

Preprečevanje terorističnih dejanj in pregon storilcev spadata med dejavnosti, ki so predmet mednarodnih pogodb že desetletja. Neširjenje jedrskega orožja je predmet konvencije, ki je v veljavi že tri desetletja in ima zelo širok krog pogodbenih strank. Zakaj bi bilo treba obravnavati ta vprašanja še posebej! Razlog je v praksi ki jo je razvil Varnostni svet po letu 2001. Po terorističnem napadu na ZDA so nastale nekatere nove dejavnosti, kakršnih prejšnji razvoj mednarodnega sistema kolektivne varnostni ni poznal. Pomen **resolucije 1373** iz leta 2001 je večkratno. Varnostni svet je s to resolucij opredelil mednarodni terorizem kot takšno vrsto ogrožanja miru, da je potrebno trajno angažiranje varnostnega sveta OZN. Odbor proti terorizmu, kije bil ustanovljen s resolucijo 1373 je postal eden najaktivnejših organov OZN. Dopolnil je mehanizme kolektivne varnosti, vendar je učinkovitost odvisna od sodelovanja držav. Obveznosti držav pa so: obveznost preprečevati mednarodni terorizem, preprečevanje gibanje teroristov in s tem povezana mejna kontrola, ter obveznost kriminalizacije vseh dejanj financiranja terorizma.

Spodbujen s prakso odbora proti terorizmu je Varnostni svet sprejel resolucijo 1504, s katero je postavil odbor za neširjenje orožij za množično uničevanje (jedskega, kemičnega in bakteriološkega) ter sredstev za prenos teh orožij.

Dejavnosti VS proti terorizmu in preprečevanje širjenja orožij za množično uničevanje so najnovejši in zato še nutrjeni vidiki sistema kolektivne varnostni. Tudi te aktivnosti niso predvidene z Ustanovno listino ZN in je za njihovo ustanovitev potrebna teleološka razlaga.

XI. MEDNARODNO PRAVO OBOROŽENIH SPOPADOV

1. Pojem

Razmerja med vojskujočimi se državami in položaj oseb v vojni so bili med prvimi vprašanji sistematične graditve mednarodnega prava. Obstajata dve temeljni mednarodni stanji:

- Stanje vojne in
- Stanje miru

Vsakemu od njiju ustreza sistem pravil mednarodnega prava.

Z razvojem pozitivnega mednarodnega prava se je razširil krog pravil za vodenje vojne in ravnanje v vojni.

Vojna je stanje v katerem se uporablja vojno pravo.

VOJNO PRAVO obsega pravila, ki urejajo odnose med subjekti mednarodnega prava (MP) v času vojne in v zvezi z vojno. Pravo pomeni red, varnost, podrejanje avtoriteti pisanih in nepisanih pravil. **Vojna je po mednarodnem pravu PREPOVEDANA.**

Države se izogibaju odkritemu opisovanju oboroženih konfliktov s pojmom vojna. Pred prepovedjo uporabe sile je bila vojna legitimno sredstvo politike, ki ga je država legalno vodila pod določenimi pogoji. Volja voditi vojno se izraža v dejanjih – v oboroženih sovražnosti . Vojna je akcija celota nasilnih dejanj, s katerimi želi ena država vsiliti svojo voljo drugi. Nekateri vidiki vojnega stanja lahko nastanejo že pred začetkom sovražnosti , npr. Prekinitev diplomatskih odnosov.

Posebno vprašanje je kako obravnavati prisilne ukrepe, ki jih avtorizira VS OZN. Takim ukrepom, ki imajo vse znake sovražnosti manjka animus belli gerendi (ali še obstaja volja voditi vojno) in niso **vojna v pravem pomenu besede.**

S stališča Ženevskih konvencij (1949) je treba razlikovati 3 skupine situacij, med katerimi imata prvi dve značilnosti oboroženih spopadov:

- 1. V prvi so mednarodni oboroženi spopadi , tj. Vsi primeri napovedane vojne ali katerega drugega oboroženega spopada med dvema ali več visokimi pogodbenimi strankami, četudi katera od njih ne prizna vojnega stanja.
- 2. V drugi so oboroženi spopadi ki nimajo mednarodne narave. To so spopadi m ki v celoti potekajo na ozemlju iste države (državljska vojna)
- 3. Gre za situacije notranjih nemirovin napetosti, kot so neredi, izolirana, sporadična nasilna dejanja in druga dejanja take narave.

V prvih letih 21. stoletja pa je vprašanje, katere situacije je mogoče obravnavati kot oborožene spopade in kako se v njih uporablja mednarodno pravo. To razsežnost je odprla ZDA po terorističnem napadu 11. septembra 2001.

Vojno pravo (VP)

Mnogi trdijo, da je VP nemogoče, ker se vojna in pravo izključujeta. Vojna je uporaba največjih naporov fizičnih sil in materialnih sredstev za uničenje sovražnika oz. njegovih obrambnih sil. Pravo pa pomeni red, varnost, podrejanje avtoriteti pisanih in nepisanih pravil.

Zato se vojna ne more podrediti pravnim predpisom! To gledanje ni sprejemljivo. Pravila MP o vojskovanju obstojijo že dolgo, moderna doba pa jih izpopolnjuje in kodificira. Vojna in pravo nista nezdružljiva.

Vojna je podrejena nekim pravilom vojna je sklop nasilnih dejanj, s katerimi ena država želi drugi vsiliti svojo voljo.

Danes gre vojno pravo v smeri humanizacije vojne (na to kažejo vse konvencije). Popolna humanizacija bo pomenila ukinitve vojn.

Vojno pravo želi ublažiti slabosti vojne, kolikor to dopuščajo vojni interesi. Obveznosti vpletenih strank niso velike, z MP naložene ovire niso ovira pri doseganju zmage. Vendar pa je odgovornost držav toliko večja, če zanemarijo VP. Vsebuje tudi pravila o kaznovanju oseb, ki so sodelovale pri kršenju MP.

Moderna vojna se razteza na celotno življenje naroda (tudi pridelava hrane je lahko vojno delovanje, zato ni pomembno, ali imaš v rokah puško, orodje ali motiko). Pomembna stran moderne vojne je tudi gospodarska vojna. Moderna vojna se je poglobila in razširila.

Vojno pravo obsega pravila vojne na kopnem, morju in v zraku. Vendar to ne pomeni, da obstojijo trije ločeni sklopi pravil. Delitev se odklanja.

MVP predpisi o vojni:

- **ali je vojna za doseg nekaterih državnih ciljev dopustna,**
- **če do vojne pride, katera so pravila MP, ki so jih dolžne države spoštovati.**

Že **Grotius** se je ukvarjal s vprašanjem pravične oz. nepravične vojne. Danes pa je vojna prepovedana, ne le po UL ZN, ampak tudi po univerzalnem pravu. Legitimne oblike uporabe sile so strogo omejene (ius ad bellum – legitimne oblike uporabe sile). Čeprav je naravna pravica vsake države (41.čl.), da se individualno ali kolektivno brani v primeru agresorjevega napada nanjo – do odločitev in ukrepanja VS. 42. čl. – kolektivna akcija zoper agresorja (Peščeni vihar) – v praksi gre pogosto za stopnjevanje:

- embargo na orožje,
- embargo na nafto,
- prekinitev diplomatskih odnosov (tudi v Iraku leta 1990)
- vsekomunikacijski embargo.

Ko so ukrepi iz 41. čl. izčrpani, pogosto pride do ukrepov iz 42. člena (ius in bello – uporaba MP in humanitarnega prava če pride do vojne). To ni vojna v klasičnem smislu. Je zakonita borba ljudstev in narodov proti tuji kolonialni oblasti 1. Ženevski protokol (načelo samoodločbe, ki ni le antikolonialno načelo).

MP obravnava:

- * **pravila MVP,**
- * **nevtralno pravo,**
- * **humanitarno pravo,**

MVP so vsa pravna pravila, ki obravnavajo vprašanje legitimne uporabe sile in pravila, ki jih morajo države upoštevati, če do vojne pride.

Humanitarno pravo: so tista pravila MP, zlasti vojnega, ki se nanašajo na zaščito žrtev vojne (Ženevske konvencije o humanitarnem pravu, najsodobnejša pravila v protokolu I. in II.).

Nevtralno pravo se vedno obravnava skupaj z MVP. Ne gre za določbe o trajni nevtralnosti držav, ampak nastanek nevtralnosti v trenutku, ko pride do stanja vojne. Poleg držav v vojni so vse ostale nevtralne, s pojmom nevtralnosti je povezan pojem nepristranosti.

Kolektivna akcija OZN – po UL so članice dolžne aktivno podpreti odločitve VS (npr. kolektivni ukrepi zoper J. Rodezijo . tu ni šlo za kolektivno akcijo po 42. čl., ampak za splošni embargo – edina država, ki je neprikrito trgovala z J.Rodezijo je bila Švica, ki se je sklicevala na nečlanstvo, vendar v tem primeru ni šlo za vojno, da bi se uveljavljalo načelo nevtralnosti).

Pojem vojne:

- Enostransko pojmovanje: je akcija, sklop nasilnih dejanj, s katerimi ena država želi drugi vsiliti svojo voljo.
- Dvostransko pojmovanje: boj med državama (tudi Grotius).
- Tradicionalno pojmovanje: borba, ki poteka med državami (Gentilis). S tem državljska vojna ne spada pod pojem vojne, zato se tudi MP predpisi ne uporabljajo za vstaje, revolucije.

Od Ženevskih konvencij naprej pa se je pojavila tendenca, naj se vojno pravo razširi na vse vrste oboroženega spopada. Sodobno MP raje namesto izraza vojna uporablja izraz oborožen spopad.

Za obstoj vojne je potreben *namen vojskovanja*, t.j. izvajanje vojnih dejanj, vsaj z ene strani. Mnogi mislijo, da je potreben obojestranski namen oz. boj. So pa primeri, ki kažejo, da je za obstoj vojne dovolj, da ena od strank želi izzvati vojno stanje (Latinske države so proti koncu druge sv. Vojne sprejele ukrepe zoper Nemčijo, ta pa zoper njih nobenih – pa so bile vseeno v vojni).

Največji problem pri definiciji oboroženih spopadov predstavlja vprašanje, ali gre za:

- * mednarodni oborožen spopad (udeležene so države in drugi subjekti MP),
- * notranji oborožen spopad (npr. Kosovo) (pravna pravila so tu manj dograjena, zaščita žrtev je na bistveno nižjem nivoju – problem človekovih pravic).

To je zelo pomembna klasifikacija!

2. Formalni viri mednarodnega prava oboroženih spopadov

VP se je sprva razvijalo kot običajno pravo . Poznejši razvoj je uveljavil pomen mednarodnih pogodb. Medn. Pogodbeno urejanje pravil vojskovanja se je začelo v drugi polovici 19.stoletja. Ženevska konvencija o izboljšanju usode ranjencev na bojišču (1864) pomeni začetek med. Humanitarnega prava in organizacije humanitarne dejavnosti.

Henry Dunant (1859)- **sklenitev konvencije , ki uvede znak RK** (rdečega križa) izpelje med. Akcijo.

Vojno pravo se je začelo razvijati v srednjem veku v obliki običajnega prava. Običajno pravo je še danes pomemben vir vojnega prava. V 19. in 20. stoletju so bile sprejete številne mednarodne pogodbe, ki predstavljajo partikularno pravo med državami podpisnicami (običajno pravo praviloma zavezuje vse članice mednarodne skupnosti). Tudi pogodbeno pravo pa vsebuje nekatera pravila, ki so splošno priznana in veljajo kot običajno pravo za tiste države, ki niso podpisnice pogodb.

- Ženevska konvencija o izboljšanju usode ranjencev na bojišču (1864)
- Petrograjska deklaracija (1868) prepovedala določene eksplozivne naboje
- I. Haaška deklaracija o prepovedi uporabe nabojev z zadušljivimi/strupenimi plini 1899
- II. Haaška d. o prepovedi uporabe dum-dum nabojev 1899 (na 1. mirovni konferenci)
- III. Haaška o začetku sovražnosti (o takrat še obvezni vojni napovedi) vse iz 1907 MK
- Najpomembnejša je 4.haška-IV. o zakonih in običajih vojne na kopnem (ta pravila so v prilogi * t.i. H. pravilnik)
- Ženevski protokol o prepovedi strupenih in zadušljivih plinov in bakterioloških orožij v vojni (1925)
- Po II. Sv. Vojni obsežena kodifikacija humanitarnega prava 4 ženevske konvencije- o izboljšanju položaja ranjencev in bolnikov v oboroženih silah v vojni
- O izboljšanju položaja ranjencev in bolnikov in brodolomcev v oboroženih silah v vojni
- O ravnanju z vojnimi ujetniki
- O zaščiti civilnega prebivalstva med vojno
- 1977 dodana 2 Protokola –protokol 1 o zaščiti žrtev med. Oboroženih spopadov
- Prtokol II- o zaščiti žrtev med. Oboroženih spopadov, ki nimajo mednarodne narave
- V. o pravicah in dolžnostih nevtralnih oblasti in oseb v kopenski vojnihaška konvencija o zaščiti kulturnih dobrin v primeru oboroženega spopada (1954) in 1999
- Med. Pravo ne more zajeti vseh situacij, ki nastajajo v novih vojnah.

Preambula IV.haške konvencije predlagal ruski delegat Martens:

Martensova klavzula, ki je pomembna še danes: pomen je v tem, da izključuje razlago v prid svobodne izbire vojaških sredstev.po logiki, da naj bi bilo dovoljeno vse tisto kar ni izrecno prepovedano.

Pomembna značilnost humanitarnega prava pa je v tem, da so mnoga pravila, ki so zapisnav MP postala običajno MP.

3. Položaj in zaščita oseb v mednarodnih oboroženih sporadih

Razvoj MP oboroženih spopadov je v ospredje postavil humanitarni vidik zaščite oseb. Temeljna delitev je na pripadnike oboroženih sil (borci) in civilno prebivalstvo.

1.Borci:

Med vojaki in civilisti obstojijo razlike glede na (Haaški pravilnik). Vojaki so:

- da jim poveljuje poveljnik, ki je odgovoren za svoje podrejene poveljstvom,
- da nosijo določen in od daleč viden znak,
- da nosijo orožje odkrito,
- da vodijo svoje operacije v skladu z zakoni in običaji.
- Status borca uživajo tudi tisti , ki pripada oboroženi sili vlade, ki je nasprotna stran v oboroženem konfkiktu ne priznava

2. Položaj ranjencev in bolnikov

Morajo biti deležni pomoči in zaščite brez diskriminacije. Ranjenci, bolniki, brodolomci ne smejo biti izpostavljeni pohabljenju, medic. Eksperimentom, jemanju tkiva, organov za presaditve.

3. Položaj vojnih ujetnikov

Z njimi je treba ravnati humano, in s spoštovanjem. Prepovedano fizično pohabljanje. V vseh okoliščinah pravico do enakopravnega postopka. Vojni ujetniki so podvrženi disciplini in pravnim predpisom države, ki jih je zajela. Treba jim je zagotoviti možnost obvestiti družino, omogočiti dopisovanje in prejemanje paketov. Zagotoviti jim je treba hrano in obleko, nastanite, medic.oskrbo.

4. Civilno prebivalstvo in oboroženi spopadi

Načelo, da naj oboroženi konflikt ne prizadene civilnega prebivalstva (Protokol I. 1977, III ženevska konvencija) Zagotavljati minimalno zaščito vsem osebam, ki ne sodelujejo v oboroženem boju. Velja za celotno prebivalstvo držav v spopadu, brez kakršnega koli razlikovanja glede na vero, raso, državljanstvo politično prepričanje.

IV.konvencija določila pravila

- 1 o bolnišničnih in varnostnih conah
- 2. nevtraliziranih conah
- 3. zaščiti ranjencev in bolnikov
- 4. evakuacijah in transportov ranjenih in bolnih

Bolnišnice in varnostne cone so že določene v naprej, v miru ali med oboroženim spopadom z namenom omogočiti zaščito ranjenih, bolnih, ostarelih, otrok mlajših od 15 let, nosečnic in mater z otroki , mlajšimi od 7 let pred učinki vojne.

5. Civilno prebivalstvo in vojaška okupacija

- * civilno prebivalstvo je zaščiten po MP,
- * bolni in ranjeni se ne morejo vojskovati,
- * sovražniki, ki so položili orožje ali nimajo sredstev za obrambo in se zato predajo, te osebe se ne smejo raniti ali ubiti.

Okupacija mora biti učinkovita. Ko oblast preide v roke okupanta mora ta sprejeti ukrepe , da obnovi, zagotovi red in varnost. Okupant ne sme pobirati davkov, carine. Prispevki (kontribucije) se lahko zbirajo samo na podlagi pisnega ukaza in na odgovornost vrhovnega poveljnika.

Dolžnosti okupanta:

- * vzpostavitev in obdržanje javnega reda in življenja ob spoštovanju domačih zakonov. Torej ni dopustna sprememba zakonodaje, če ni nujno potrebna zaradi vojnih namenov (enako za spremembo kazenske zakonodaje, ki pa nikoli ne sme imeti retroaktivnega učinka).
- * Ne sme zahtevati od prebivalcev prisege zvestobe ali službe v svojih oboroženih in pomožnih silah, ne sme se jih niti siliti v dajanje obvestil o svoji vojski, ne sme se jih importirati,
- * Ne sme se jemati talcev,
- * Ne sme vohuniti, za to se lahko izreče celo smrtna kazen,
- * Spoštovati čast, družinske pravice, življenje, zasebno lastnino, bogoslužje (rekvizicija dobrin in uslug je sicer dopustna, a samo ob prvenstvenem upoštevanju civilnega prebivalstva, ne sme se jemati dobrin za vojsko),
- * Upravljati okupirano področje (lahko pobira državne dajatve, a se mora držati domačih predpisov. Nosi tudi stroške uprave).

Okupant ima posebne dolžnosti glede otrok-izobraževanje mora omogočiti. Ne sme spreminjati statusa javnih uslužbencev, sodnikov. Kazenska zakonodaja ostane v veljavi na okupiranem

ozemlju, okupant jo lahko spremeni ali razveljavi v primerih, ki ogrožajo njegovo varnost ali pa pomenijo oviro za izpolnjevanje 4 ženevske konvencije (Ciper po invaziji Turčije 1974 okupacijska oblast vzpostavljena.) (omenja še Saharo, V Jeruzalem, območje Gaze) Novejša okupacija je primer *Iraka* od maja 2003 do junija 2004.

4. Položaj in zaščita oseb v mednarodnih oboroženih spopadih

Določitev minimalnega standarda humanosti. Osebe, ki neposredno ne sodelujejo v vojni, pripadniki oboroženih sil, ki so se predali, bolni, ranjenci, ujetniki so zaščiteni pred poseganjem v življenje in osebno integriteto, jemanjem talcev, žalitvijo osebnega dostojanstva, izrekanjem in izvrševanjem kazni brez sodnega postopka (reden, s procesnimi kvantelami)

Razvoj MP na področju človekovih pravic in razvoj humanitarnega prava sta potekala tako, da je prišlo do njunega prekrivanja in do določenih temeljnih norm:

- Prepoved ubijanja zaščitene osebe
- Prepoved mučenja
- Prepoved napadov na osebno dostojanstvo
- Prepoved prisilstva in prisilne prostitucije, so postala pravilaobčega, običajnega MP.

5. Sredstva za uveljavljanje mednarodnega humanitarnega prava

Ženevske konvencije

Določa obveznost držav, da spoštujejo določbe in jih zagotavljajo. V oboroženih spopadih komunikacija med strankami zahteva aktivnosti tretjih. Ena od rešitev je določitev sile zaščitnice, ki ima 2 nalogi: da se relevantne določbe med. Humanit. Prava spoštujejo, da imajo zaščitene osebe možnost komunikacije s svojo državo v času ko so pod oblastjo sovražne države.

MORK (mednarodni odbor RK)-najpomembnejši mehanizem, sedež ima v ženevi, ustanovljen 1863.

6. Pravila vojskovanja

1. Temeljni načeli

Bistvo vsega MP je oboroženih napadov je omejevanje sile.

Zaščita civilnega prebivalstva in objektov

Prepovedano prizadevati borcem nepotrebne bolečine

Prepoved vojskovanja, ki ima za cilj ali pa se lahko pričakuje, da bo povzročila dolgoročno hudo škodo naravnemu okolju.

2. Omejitve glede metod in načinov vojskovanja

Že zelo dolgo je v veljavi načelo o dostojnem načinu vojskovanja. Brezobzirna in izdajalska vojna sredstva niso dopustna. Na tem načelu temeljijo nekatere posebne prepovedi mednarodnega prava.

1. **Zaščita civilnega prebivalstva**
2. **Prepoved prizadevati borcem nepotrebne bolečine, države nimajo neomejene izbire in uporabe orožij.**

Posebej je prepovedano:

- izdajalsko ubijanje pripadnikov sovražnega naroda ali vojske;
- izjava, da za določene osebe ne bo milosti;

- uničevanje sovražnikovega državnega ali zasebnega premoženja, razen v primerih, ko je to nujno zaradi vojne potrebe;
- ropanje mest in naselij;
- zlorabljanje pogajalske (bele) zastave, sovražnikove zastave, vojaških uniform in ženevskih znakov. Haaški pravilnik sicer do neke mere dovoljuje vojne prevare, vendar le z namenom pridobivanja podatkov o sovražniku. Vohunstvo torej ni prepovedano. Prav tako niso prepovedani ostri ukrepi proti sovražnikovim vohunom. V pomorskih vojnah je dovoljeno, da bojna ladja uporabi videz trgovske ladje.

Prepovedano je napadanje oseb, ki so se prenehale bojevati.

Prepoved napada na osebe, ki so s padalom skočile iz letala, ki je v nevarnosti.

Plačanci nimajo pravice biti borci ali uživati položaj, ki ga imajo vojni ujetniki.

Perfidije – izdajalske zavratne metode vojskovanja

3. Omejitev glede objektov

Načelo, da v vojni ni dovoljeno napadati civilnih ciljev, spada med temeljna načela vojskovanja. Nekateri objekti uživajo posebno zaščito:

Zgradbe, ki sonamenjene veri, umetnosti, znanosti, karitativni dejavnosti, za zaščito zgod, spomenikov, bolnišnic, mest.

4. Omejitev glede orožja

- * naboji, ki se razletijo ali so napolnjeni z gorečo ali vnetljivo snovjo (Petrograjska deklaracija 1868),
- * naboji, ki se v človeškem telesu razširijo ali sploščijo – dum/dum (III.haaška d. 1899),
- * ki imajo travmatično nasilje
- * ki jih ni mogoče odkriti z reagentskemi žarki
- * strupi in strupeno orožje (haaški pravilnik),
- * orožje, strelivo, snovi, ki nepotrebno povzročajo bolečine (haaški pravilnik),
- * zadušljivi plini in bakteriološko orožje (Ženevski protokol 1925),
- * atomsko orožje,
- * kemično
- * jedersko
- * napalm,
- * orožje, ki spreminja meteorološke, geofizične idr. lastnosti.

7. Posebnost vojskovanja na morju

1. Temeljna pravila

Vojna naj bi se čim bolj omejila na bojevanje med vojskujočimi stranmi. Iz tega sledi, da tudi sovražnikovo premoženje uživa določeno zaščito. Zaradi narave pomorskih vojn pa se na morju to pravilo ne uporablja v istem obsegu. Tu še vedno velja staro pravilo, da lahko vojskujoče države močno posegajo v zasebno lastnino sovražnikovih državljanov, sovražnikova državna lastnina pa postane predmet vojnega plena. Razlog za tako pravilo je treba iskati v naravi bojišča. Pomorske vojne se namreč velikokrat odvijajo na odprtem morju, ki ni podvrženo državni oblasti in ga tudi nevtralne države uporabljajo za mednarodni promet. Če vojskujoča država ne bi imela pravice do zasega sovražnikovega premoženja, ki se na morju običajno nahaja v tranzitu, bi to premoženje

lahko že v nekaj urah prišlo do sovražnikovih enot, ki bi ga potem uporabile v vojaških operacijah. Zato imajo vojskujoče države pravico do vojnega morskega zasega, takoj ko se jim za to ponudi prva priložnost.

Vprašanje pravice do morskega vojnega zasega se zaplete zlasti zaradi dejstva, da se morje uporablja tudi za nevtralni promet. Sovražnikove ladje lahko prevažajo nevtralno premoženje, po drugi strani pa lahko nevtralne ladje prevažajo sovražnikovo premoženje. Zato se mora sovražnikovo in nevtralno premoženje velikokrat bodisi skupaj zaseči bodisi skupaj izpustiti. Ker določena pravila mednarodnega prava ščitijo nevtralno premoženje, bo ta materija obdelana v naslednjem poglavju o nevtralnostnem pravu. Tu naj bo omenjeno samo to, da je od zasega izključena sovražnikova zasebna lastnina, če se prevaža na nevtralni ladji in če ne gre za kontrabando.

Poleg tega pozna mednarodno pravo nekatere izjeme, kjer je zaščitena določena vrsta sovražnikove zasebne lastnine. To so:

- Bolniške ladje.
- Poštno dopisovanje nevtralnih in vojskujočih držav, ne glede na uradni ali zasebni značaj in ne glede na to, ali se pošta prevaža z nevtralno ali sovražno ladjo.
- Ladje in čolni, ki so namenjeni izključno za obalni ribolov in lokalno plovbo, pa tudi njihova oprema in tovor. Zaščita preneha, če se ti čolni začnejo uporabljati v vojaške namene (npr. signaliziranje, prevoz vojaške opreme itd.).
- Državne in zasebne ladje, ki so namenjene verskim, humanitarnim ali znanstvenim dejavnostim.
- Kartelne ladje, t.j. ladje, ki prevažajo pogajalce ali plujejo na podlagi sporazuma med vojskujočimi državami (npr. prevažajo vojne ujetnike zaradi zamenjave).
- Ladje, ki jim je sovražnik dal posebno dovoljenje za plovbo (sauf-conduit).
- Ladje, ki se ob začetku vojne nahajajo v sovražnikovem pristanišču. Običajno se takim ladjam postavi določen rok, v katerem morajo zapustiti pristanišče. Če pa jim sovražnik ne pusti odpluti, jih ne sme zaseči, temveč jih lahko samo začasno zadrži ali pa zaseže ob plačilu odškodnine.

2. Pomorski zaseg

Vojskovanje na morju je od nekdaj imelo nekaj posebnosti. Omejeno je bilo samo na vojne ladje vojskujočih se držav.

Kontrabant

Je blago, ki lahko služi v vojne namene, nahaja pa se na morski poti za sovražnika, čeprav je njegov prevoz nasprotna stranka prepovedala.

Običaj: tako blago se zapleni, če ga ujamejo na poti, vendar to otežkoča nevtralne države, pri uporabi morja. Za vpleteno stranko pa je ta ukrep zelo pomemben, ker lahko poveča vojni potencial nasprotnika in privede do spremembe razmerja sil (s kontrabantom pa se sovražniku prepreči možnost, da bi morebiti celo nadaljeval vojno). Zato so bila prizadevanja nevtralcev, ukinit kontrabant neuspešna, vendar pa lahko zahtevajo, naj ga države same določijo. Torej kaj sploh štejejo za kontrabant.

Določa dva pogoja:

ugotoviti vrste, ki tvorijo kontrabant,
blago mora biti namenjeno sovražniku.

ZASEŽENA LADJA SE PRED A SODIŠČU, SODBA PA ODLOČI O USODI LADJE IN TOVORA.

Določanje kontrabanta:

Že Grotius je poznal 3 vrste (iste kot v Londonski deklaraciji), z razvojem tehnike pa se je krog širil.

8. Vojno stanje

1. Začetek vojne in njene posledice

Na mednarodni ravni ima vojan nekaj posledic-prekinitev diplomatskih odnosov, diplomatskemu osebju osovražene države se omogoči odhod. V tem času se spoštuje njihov diplomatski status. Vojna vpliva na mednarodne pogodbe, vpliv je različen, odvisen od narave pogodbe in od tega, ali sta državi priznali vojno stanje.

2. Bojišče

Vojna med državama se lahko vodi na celotnem ozemlju od suverenostjo vojskujočih držav. Je prostor, na katerem se v primeru oboroženih spopadov med vojskujočima stranema, lahko izvajajo sovražnosti. To je lahko:

- prostor držav udeleženk (skupaj z zračnim prostorom in TM),
- OM (po MP ni demilitarizirano – s pogodbo ni določena uporaba v miroljubne namene
- terra nullius.
-

Bojišče ne obsega področja nevtralnih držav (zračni prostor in TM), na tem področju se ne sme izvrševati sovražnosti, lahko pa je bojišče;

3. Represalije v vojni

V zgodovini VP so se priznavale represalije med vojno, ki so bile dopustne pod določenimi pogoji v primeru kršitev vojnega prava. Nikoli niso bile dovoljene kot ukrep zoper zaščitene osebe (ranjenci, bolniki, vojni ujetniki, civilno prebivalstvo). Represalije so dokazano neprimerna vojaška taktika.

4. Sporazumi med vojskujočimi se strankami

Posledica izbruha vojne je:

1. prekinitev mirovnih odnosov med strankami vojne,
2. ustavi se izvrševanje obveznosti strank po občem pravu ali medn. pogodbah,
3. prekinitev diplomatskih odnosov (navadno),
4. diplomatskemu in konzularnemu osebju se dovoli odhod,
5. zaščita diplomatskih in konzularnih zgradb in arhivov.

Vpletene strani pa lahko sklepajo pogodbe v zvezi s potekom vojne. Vse te pogodbe obvezujejo enako kot tiste, sklenjene v miru. Sklepajo se v glavnem s posredovanjem nevtralnih držav in na nevtralnem področju.

Obstojijo pa tudi specialni vojni dogovori in sporazumi. Za njihovo sklepanje so pristojni vojni poveljniki, a le za zadeve iz njihove pristojnosti – zanje ne potrebujejo posebnega pooblastila (imajo ga neposredno po predpisih MP). Tak sporazum ne potrebuje ratifikacije, ampak zavezuje celo, če je poveljniku izrecno prepovedano skleniti tak sporazum z internimi navodili. Poveljnik lahko sklene le vojni sporazum, političnega pa sklepajo redni organi notranjega zastopanja. **Med vojne sporazume spadajo:**

1. karteli (sporazum o zamenjavi ujetnikov),
2. specialna premirja (ustavitev sovražnosti za določen čas med oboroženimi silami ali na nekem določenem področju). O tem je treba pravočasno obvestiti vse vojaške odrede in oblasti, ki jih to zadeva. Če ena stran krši to premirje, ga lahko druga stran odpove. Če posameznik po lastni

iniciativi krši premirje, se lahko zadeva samo kaznovanje krivca ali posameznika oz. odškodnina.

3. kapitulacija (pogodba o načinu in pogojih predaje celote ali dela sovražnikovih sil),

5. Konec vojnega stanja

Prenehanje sovražnosti še ne konča vojega stanja. Prenehanjo tista pravna razmerja, ki so odvisna od oboroženega boja.

Vojna se lahko konča sporazumno ali enostransko. Enostransko se konča v primeru popolnega podjarmljenja sovražnika (debelacija, debellatio). Običajno pa se vojna konča z mirovnim sporazumom. To je mednarodna pogodba med strankami v vojni, s katero se vzpostavi mir, poleg tega pa se z njo uredijo še številna druga vprašanja, npr. odstop območja, vojna odškodnina, vrnitev ujetnikov, vzpostavitev pogodb, premoženjska vprašanja, garancije itd. Vojno stanje preneha takrat, ko začne veljati mirovna pogodba, torej šele z izmenjavo ratifikacijskih listin, če je ratifikacija predpisana. Vendar pa se šteje, da s samim podpisom mirovne pogodbe sovražnosti prenehajo. Če se kljub sklenitvi sporazuma o vzpostavitvi miru sovražnosti nadaljujejo, vojna ni končana. To je v skladu z načelom učinkovitosti v mednarodnem pravu. Do sporazuma o koncu vojne lahko izjemoma pride tudi molče, z dejanskim prenehanjem sovražnosti.

Velikokrat se pred končnim mirom sklene premirje oz. preliminarni mir. Premirje zaustavi oborožene operacije, vendar pa ne prekine vseh sovražnosti (izvajanje pravice do zaplembe, sekvestracija sovražnikovega premoženja itd.).

Če se države zaveznice sporazumejo, da ne bodo sklepale zasebnih mirovnih pogodb, pa ena od njih kljub temu sklene separaten mir, je takšen mir pravno veljaven med strankami, ki ga podpišejo, država zaveznica, ki se ni držala dogovora, pa je ostalim zaveznicam odgovorna za mednarodni delikt.

1. Mirovna pogodba-je najbolj zaželen način prenehanje vojnega stanja
2. Sporazum o premirju-lahko preraste v mirovni sporazum, zlasti če se izkaže, da po sklenitvi premirja mirovne pogodbe ni mogoče skleniti
3. Enostranske izjave- so končale vojno stanje z Nemčijo in Avstrijo po 2. Svet. V.
4. Prenehanje sovražnosti brez sporazuma-nekatero vojne se končale molče
5. Zavojevanje

- Prenehanje vojne:
- sporazumno (izrecno- navadno mirovni sporazum, molče – brez mirovne pogodbe, konča se s prenehanjem sovražnosti),
- enostransko – gre za popolno podreditev sovražnika (debellatio).

9. Nevtralnost

Pravila med. Prava o nevtralnosti v vojni so nastala v času , ko je bila vojan dovoljeno srestvo politike držav.

Nevtralna država mora biti nepristranska do strank v vojni. Kršitve nevtralnosti lahko privedejo, da nevtralna postane vojskujoča država.

Je stanje neke države, ki ne sodeluje v vojni med dvema ali več državami. Ene države se tako nahajajo v vojni, druge pa ne sodelujejo na nobeni strani. Danes jo ureja običajno pravo in pozitivno pravo (5., 11., 13. haaška k.). Danes pravici do nevtralnosti ni mesta v MP, ker UL ZN določa, da naj se cela medn. skupnost dvigne proti rušitelju miru. Vendar danes niso vse države članice OZN in imajo pravico do nevtralnosti (ni jim treba sodelovati pri ukrepih ZN).

Predpostavka za stanje nevtralnosti: obstoj vojne (kjer ni vojne, ni nevtralnosti in obratno).
Haaška k.: vojno stanje se mora brez zavlačevanja sporočiti nevtralnim državam in delovanja proti njim ni brez obvestila (dolžnost notifikacije).

Stanje nevtralnosti nastopi, ko je:

1. nevtralna država izvedela za vojno stanje (ugovor),
2. se vojna začne (takrat nastopi tudi dolžnost vpletenih napram nevtralnim državam in obratno), v trenutku izbruha vojne MP zamenja VP.

Druga pomembna predpostavka je nepristranskost (nevtralna država mora nastopati proti obema vpletenima strankama enako (načelo paritete).

Tretja predpostavka je nesodelovanje med nevtralno in vpleteno državo in mora biti medsebojno recipročno.

Nevtralnost preneha s koncem vojne, dokler nevtralna država sama na vstopi v vojno.

Nevtralnost je lahko pogodbeni (države niso proste ali bodo stopile v vojno ali ne) ali trajna. Dolžnost nevtralcev je:

1. vzdržati se (nekaj ne storiti) in je hkrati tudi predpogoj!
2. preprečiti (nanaša se na državo ali posameznika),
3. trpeti (nanaša se na dejanja).

Nevtralnost na kopnem nalaga vojskujočim se državam, da spoštujejo nedotakljivost ozemlja nevtralne države in da ga s svojim vojaštvom in transporti ne prestopajo. Nevtralnost na morju je urejena s 13. Haaško k. (1907) obveznost vojskujočih, da se vzdržijo vsake kršitve nevtralnega kopnega ali morja. Prehod sam po sebi ne pomeni kršitve nevtralnosti.

Možnosti oskrb in popravil v nevtralnih pristaniščih so omejena. Dopustno samo popravilo ladje, ki je nujna za varno plovbo, ne pa tista, ki bi povečala bojno moč ladje.